T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

SİYASİ COĞRAFYA YÖNÜYLE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE OLUŞTURMA-PEKİŞTİRME GİRİŞİMLERİ

Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği

DOKTORA TEZİ

MÜRŞİDE COŞKUN

Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projelerince desteklenmiştir.
Proje Kodu: SDK-2022-1220

BURSA
2025

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

SİYASİ COĞRAFYA YÖNÜYLE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE OLUŞTURMA-PEKİŞTİRME GİRİŞİMLERİ

Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde

TİKA ve YEE Örneği

DOKTORA TEZİ

Mürşide COŞKUN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Bayram ÇETİN

BURSA

2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı'nda Mürşide COŞKUN'un hazırladığı **'Siyasi Coğrafya Yönüyle Türkiye'nin Jeokültürel Bölge Oluşturma-Pekiştirme Girişimleri: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği'** konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Bayram ÇETİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Abdullah KÖSE
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ali YİĞİT
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Samsun Üniversitesi

İNTİHAL YAZILIM RAPORU

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "SİYASİ COĞRAFYA YÖNÜYLE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE OLUŞTURMA-PEKİŞTİRME GİRİŞİMLERİ: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

10/02/2025

Adı Soyadı : Mürşide COŞKUN
Öğrenci No : -
Bilim Dalı : Coğrafya/Beşeri ve İktisadi Coğrafya
Programı : Sosyal Bilimler Enstitüsü & Coğrafya Doktora Programı
Statüsü : Doktora

ÖZET

Yazar Adı Soyadı	: Mürşide COŞKUN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilim Dalı	: Coğrafya
Tezin Niteliği	: Doktora
Sayfa Sayısı	: xxv+299
Mezuniyet Tarihi	: 10.02.2025
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Bayram Çetin

Siyasi Coğrafya Yönüyle Türkiye'nin Jeokültürel Bölge Oluşturma-Pekiştirme Girişimleri: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği

Çalışmada TİKA ile YEE'nin faaliyetlerinin mekânsal örüntüleri, jeokültürel anlam ve işlevleri özelinde Türkiye'nin jeokültürel bölge oluşturma-pekiştirmesine yönelik girişimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle bu kurumlar aracılığıyla ulus aşırı ölçekte geliştirilen kültürel işbirlikleri vasıtasıyla Türkiye'nin siyasi eksenli kültür etki sahalarının belirlenmesi olarak da tanımlanabilir. Bu kurumların kültürel faaliyetleri özelinde yeni bölgecilik temelinde işlevsel jeokültür bölgesi belirleme amacını gütmesi nedeniyle önemlidir. Benzer yapısal özelliklere sahip kurumların kültürel faaliyetlerine bağlı olarak yapılabilecek olası jeokültür bölgesi belirleme çalışmalarına aktarılabilecek nitelikte olması da araştırmayı değerli kılar.

Çalışmanın zamansal kapsamını öncelikli olarak güncel faaliyetler ve genel durum oluşturmakla birlikte söz konusu kurumların kuruluşundan günümüze gelişim süreçlerini de içerir. Alansal kapsamı ise iki kurumun koordinasyon ofislerinin dağılış gösterdiği ülkelerden müteşekkildir. Çalışmanın ana materyalini kurumların yıllık olarak basılan resmi faaliyet raporları oluşturmaktadır. Ayrıca mülakatlar, saha çalışmaları, arşivler, resmi web sayfalarındaki dokümanlar ve sosyal medya hesaplarındaki görsel, söylemsel, yazılı vb. unsurlar gibi çeşitli verilerden de istifade edilmiştir. Faaliyet raporlarında ve teşkilat kanunlarındaki jeokültürel nitelikli vurguların karşılaştırılması, değerlendirilmesinde MAXQDA nitel veri yazılım programı kullanılarak içerik analizi uygulanmıştır. Ayrıca bu kurumların faaliyetlerinin alansal dağılışını, farklılıklarını karşılaştırılması, görselleştirmesi ve analizinde Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) yazılımı olan ArcMap 10.8 tekniklerinden de istifade edilmiştir.

İki kurumun faaliyetlerinin nitelikleriyle dağılış sahaları arasındaki jeokültürel politikaların bağlamına odaklanılmıştır. Kurumların teşkilat yapılarıyla birlike kurumsal sürdürülebilirlikleri asamblaj modeline göre değerlendirilmiştir. Jeokültürel bölge ve münasebetler temelinde dâhil oldukları sistemlerle ilişkili, rolleri ve pozisyonlarının bağlamının bütüncül sunulabilmesi için asamblaj yaklaşımıyla yorumlanmıştır.

Bu veriler ışığında, özellikle TİKA'nın faaliyetlerinin nitelikleri yönüyle dağılış sahaları arasında belirgin farklıkların olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca her iki kurumun vizyon ve misyonları çerçevesinde faaliyetlerinin yoğunlaştığı sahalar söz konusudur. Bu belirginlik en çok Türkiye'nin tarihi kültür bağlarının olduğu sahalardaki tarihi ve kültürel miras faaliyetleri özelinde gözlenmiştir. Faaliyetlerinin nitelikleriyle dağılış sahaları arasındaki jeokültürel politikaların bağlamına bakıldığında, Osmanlı Tarih-Kültür Mirası, Türk-İslâm Tarih-Kültür Mirası, İslâm Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirası ile gelişmekte olan ülkelere

yönelik kalkındırma ve insani yardımlar çerçevesinde şekillenen işlevsel jeokültürel bölgelerden söz edilebilir. İlgili bölgeler genel sınırlarıyla birlikte tanımlanmış ve haritalarla görselleştirilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Siyasi Coğrafya, Jeokültür, Bölgecilik, Kültür Politikası, Kimlik TİKA, YEE, Türkiye

ABSTRACT

Name and Surname	: Mürşide COŞKUN
University	: Bursa Uludağ University
Institution	: Institute of Social Sciences
Field	: Geography
Degree Awarded	: PhD.
Number of Pages	: xxv+299
Date of Degree Awarded	: 10.02.2025
Supervisor	: Prof. Dr. Bayram Çetin

Turkey's Initiatives for the Creation and Consolidation of a Geocultural Region from a Political Geography Perspective: The Case of TİKA and YEE Based on the Spatial Patterns of Their Organizational Structures and Activities

This study aims to determine Turkey's attempts to create and reinforce a geocultural region by examining the spatial patterns, geocultural significance, and functions of TİKA and YEE's activities. In other words, it can also be defined as identifying Turkey's politically oriented cultural spheres of influence through transnational cultural collaborations developed via these institutions. This is significant as these institutions aim to define a functional geocultural region within the framework of new regionalism through their cultural activitiesThe study is also valuable in that its findings can be transferred to potential geocultural region identification efforts based on the cultural activities of similar institutions with comparable structural characteristics.

The temporal scope of the study primarily focuses on current activities and the overall situation, but also includes the developmental processes of the institutions from their establishment to the present. The spatial scope of the study consists of the countries where the coordination offices of the two institutions are distributed. The primary material of the study consists of the official annual activity reports published by the institutions.. Additionally, various data sources have been utilized, including interviews, field studies, archives, documents on official websites, and visual, discursive, and written elements from social media accounts. Content analysis was conducted using the MAXQDA qualitative data analysis software to compare and evaluate geocultural-oriented emphases in activity reports and organizational laws. Furthermore, ArcMap 10.8, a Geographic Information System (GIS) software, was utilized to compare, visualize, and analyze the spatial distribution and variations of these institutions' activities.

The study focuses on the context of geocultural policies between the nature of the activities of the two institutions and their areas of distribution. The institutional structures and organizational sustainability of the institutions have been evaluated based on the assemblage model. Within the framework of geocultural regions and relations, the assemblage approach has been employed to interpret their roles and positions in relation to the systems they are part of, ensuring a holistic presentation of their context.

In light of these data, it has been determined that there are significant differences among the distribution areas of TİKA's activities, particularly in terms of their characteristics. Furthermore, there are areas where the activities of both institutions are concentrated within the framework of their vision and mission. This prominence has been most observed in the

historical and cultural heritage activities in areas with which Turkey has historical cultural ties. When examining the context of geocultural policies between the nature of activities and their distribution areas, functional geocultural regions shaped within the framework of Ottoman History-Cultural Heritage, Turkish-Islamic History-Cultural Heritage, Pre-Islamic Turkish History-Cultural Heritage, and development and humanitarian aid to developing countries can be identified. The relevant regions have been defined along with their general boundaries and visualized through maps.

Keywords: Political Geography, Geoculture, Regionalism, Cultural Policy, Identity, TIKA, YEE, Turkey

ÖN SÖZ

Devletlerarası güç politikalarında kültürel, ekonomik vb. değerlerin siyasa alanına çekilmesi yumuşak güç temelinde değerlendirilmektedir. Güç, içerisinde bulunduğu bağlamla ilintili olarak anlam ve kapsam alanı değişkenlik gösteren bir kavramdır. Yumuşak güç, bir devletin uluslararası arenada istediğini elde etmek için kültürel ve kamu diplomasisi vb. gibi unsurlar çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin kazandırdığı gücü tanımlamak için kullanılmaktadır. Kültür, politik değerler ve dış politikayla birlikte yumuşak gücün kaynakları arasında kabul edilir. Jeokültür, dünyadaki kültür çevrelerinin oluşturduğu kültür coğrafyalarının değerlendirmesini ve bunların oluşumuyla kültürel unsurlar arasındaki ilişkisel durumu araştırmaktadır. Jeopolitik müzakere süreçlerinin başlatılmasında, kültürel unsurların doğrudan veya dolaylı olarak bir işleve sahip oldukları ve uluslararası arenada bu bağlamlarıyla ilintili devreye sokuldukları aşikârdır. Jeokültürel değerlendirmelerde kültürel unsurlar coğrafi bağlamla ilişkili olarak farklı ölçeklerde tahayyül edilmektedir. Jeokültürel güç bir ulus-devletin bölgesel ve zamansal sınırlarını aşan değişken mekân ve kültürel topluluklar aracılığıyla işlerlik kazandıran bir içermeye de sahiptir. Kültürel diplomasi kapsamında yer alan eğitim, insani yardım, kongreler, sanat, yeme-içme, miras öğeleri vb. gibi pek çok unsur aynı zamanda jeokültürün kapsamındadır. Bu bağlamıyla ilintili olarak kültürel diplomasinin jeokültürün kapsamında olduğunu ifade etmek mümkündür.

Jeokültürün kapsamına dair bu ibarelerden yola çıkarak kültürel diplomasi, kültürel miras diplomasisi, kamu diplomasisi vb. çerçevesinde gerçekleştirilen her unsurun jeokültürel bir muhteviyata sahip olduğu ve bu bağlamda işlenebileceği belirtilebilir. Modern dönemin birçok devletinin yaklaşık 18. yüzyıldan sonra jeokültürel misyonlu kurumlar aracılığıyla jeopolitik temelde kültürel etki sahaları yaratmada bu tarz teşebbüsler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Türkiye'nin bu tarz girişimleri 20. yüzyılın son çeyreğinde başlamıştır. Son dönemde kayda değer derecede mesafe kat ettiği de gözlenmektedir. Özellikle TİKA'nın 1992'de kuruluşu bu anlamda önemlidir. TİKA'nın kültürel müzakere süreçlerinde önemli saç ayaklarından biri olması hasebiyle ön plana çıkmış ve çalışma konusu olarak seçilmesinde belirleyici olmuştur. Hatta TİKA, faaliyet çeşitliliği ve bütün bunları tek çatı altında toplaması açısından, dünyadaki benzer kurumlardan nispeten farklı ve özel bir konumda değerlendirilebilir. Yine YEE'nin de benzer şekilde özellikle yurt dışındaki örgütlenme şekli, din, dil eğitimi, yeme-içme, sanatsal etkinlikler, medya unsurları dâhil somut ve somut olmayan Türk- İslâm kültür miras unsurlarına yönelik misyonu bağlamında bu minvalde ele alınabilir.

Siyasi coğrafyada devletlerin siyasi işbirlikler ve kültürel benzerlikler üzerinden nüfuz sahası yaratma teşebbüslerinin mekânsal izdüşümünün tanımlaması, tasnifi ve nitelendirmesi girişimleri jeokültürel bölge çerçevesinde ele alınmaktadır. Jeopolitik temelde her devletin çeşitli reflekslerle geliştirdiği stratejiler doğrultusunda dâhil olduğu ve dışarda kaldığı oluşumlar söz konusudur. Bu dâhili ve harici olma durumu tercihlerle geliştiği gibi zorunluluklarla da ilişkilidir. Bu anlamda TDP bu zorunluluk ve tercihler arasında, alt ve üst yapısal unsurlara uyumu gerektiren süreçlerle şekillenmiştir.

'Siyasi Coğrafya Yönüyle Türkiye'nin Jeokültürel Bölge Oluşturma-Pekiştirme Girişimleri: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği' adlı doktora çalışması jeokültürel bağlamıyla ilintli olarak coğrafyanın alt dalı olan siyasi coğrafya kapsamında değerlendirilebilecek bir hüviyete sahiptir. Çalışmada TİKA ve YEE'nin faaliyetleri özelinde, Türkiye'nin jeokültürel bölge oluşturma-pekiştirmesine yönelik girişimlerinin mekânsal temelde jeokültürel anlam ve işlevlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yani bu kurumların misyonları çerçevesinde Türkiye'nin konumsal yakınlıktan ziyade kültürel yakınlık anlayışıyla kurgulanan faaliyet mekânlarının bölgesel anlayışla tespitidir. Diğer bir

ifadeyle bu kurum ve kuruluşların teşkilat ve faaliyetlerine dayalı jeokültür bölgelerinin (siyasal bölge) tespitine yöneliktir. Bu çerçevede özetle çalışmanın kapsamı ve amacı, TİKA ve YEE faaliyetleriyle ilişkili bir jeokültür bölge/bölgelerden (işlevsel siyasi bölge) söz edilebilir mi? Hangi özellikler/kıstaslar çerçevesinde belirlenebilir? Sınırlarının etnik, inançsal, tarihi, teritoriyal vb. diğer unsurlarla ilişkisi nedir? Faaliyetlerin nitelikleriyle ilişkili olarak zamansal ve alansal sınırlarda bir farklılaşma var mıdır? Bu faaliyetlerin mekânı örgütlemede üstlendiği misyonlar nelerdir? Benzer özellikler sergileyen başka kültürel devlet kurumlarının unsurlarına aktarılabilir mi? gibi sorularla ifade edilebilir. Çalışmanın önemi de sorunsalla birlikte ortaya çıkmakta olup, geniş bir faaliyet çeşitliliğine sahip bu iki kurumun kültürel faaliyetleri özelinde işlevsel jeokültür bölgesi belirleme amacını gütmesi nedeniyle önemlidir. Başka benzer yapısal özelliklere sahip kurumların kültürel faaliyetlerine bağlı olarak yapılabilecek olası jeokültür bölgesi belirleme çalışmalarına aktarılabilecek nitelikte olması da araştırmayı değerli kılar.

Bu bağlamda klasik jeopolitik anlayıştaki ülkelere dair konum odaklı jeopolitik önem ve imaj yaratımlarının aksine onların jeokültürel bölge ve ilişkiler temelinde dâhil oldukları sistemlerle bağlantılı olarak, rolleri ve pozisyonları asamblaj yaklaşımıyla yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda dış politikada kültürün yeri ve önemi de söz konusu örnekler üzerinden bu çerçevede çizilmiştir. Asamblaj yaklaşımının teorik arka planı dışsallık ilişkileri, tarihsellik/süreklilik, devingenlik, hetorejenlik, açıklılık/esneklilik, amaç/irade gibi parametreler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu açıdan söz konusu iki kurumun yapısal özelliklerinin tespitinde asamblaj ilkelerinden buna karşılık gelen parametre çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kurumlara ilişkin değerlendirmelerin, tasarlanan kuramsal arka plan temelinde sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilmesi için mülakatlar, saha çalışmaları, ilgili kurumların, faaliyetlerine ilişkin arşiv dokümanları, resmi web sayfalarındaki dokümanlar (stratejik plan, performans, faaliyet raporları vb.) ve sosyal medya hesaplarındaki görseller, söylemsel, yazılı vb. unsurlar gibi çeşitli veriler kullanılmıştır. Yapısal anlamda birer asamblaj olarak ele alınan iki kurumun inşa ettiği bölgelerin ve bunlara dair geliştirdikleri kodlara ilişkin temsil ve anlatı olarak nasıl yansıdığının tespiti şeklinde uyarlanmıştır. Böylece asamblajın her bir parametresi çalışmanın tasarımındaki ilgili bölümlerin analiz şeklini de belirlemiştir. Mevcut çalışmada Türkiye'nin kültürel temelli uluslararası stratejileri TİKA ve YEE'nin yaptığı faaliyetler özelinde jeokültürel bağlama sahip bölge oluşturma ve pekiştirme girişimleri asamblaj perspektifiyle ele alınmıştır. Bu bağlamda hazırlanan mevcut çalışma kavramsal ve kuramsal çerçeve hariç dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında giriş bölümü, çalışmanın önemi, amacı, yöntemi, verileri, zamansal ve mekânsal sınırlarına ilişkin genel değerlendirmeler yer almaktadır. İkinci olarak, çalışmanın kavramsal ve kuramsal kapsamının sınırlarının belirlendiği kısım yer almaktadır. Bu kısımları takip eden birinci bölümde ise 1923'ten günümüze TDP'deki kültür temelli stratejilerin tespiti ve genel çerçevesinin çizilmesine yöneliktir. Bu kapsamda kültürel teşebbüslerin önemi ve uygulanmalarının tarihi arka planına ilişkin genel hatlar çizilmiştir. Böylece çalışmanın ana konusu olan jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirme teşebbüslerinin anlamlandırması ve sınırlarının çizilmesi hakkında genel bir çerçeve oluşturulmuştur.

İkinci bölümde, YEE ve TİKA'nın değişim süreci, misyon ve vizyonları teşkilat kanunlarının ilgili maddelerindeki farklılıklar üzerinden irdelenmiştir. Böylece bunların kurumun devamlılığına etkisi diğer bir ifadeyle kurumsal sürüdrülebilirliği ve TDP'deki rollerinin tespiti için asamblaj ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmişlerdir. Çalışmanın ikinci kısmı, aynı zamanda söz konusu iki kurumun kurulma nedenleri, kültürel misyonlarının TDP'deki kültürel eğilimlerin anlamlandırılması ve bölgesel stratejiler açısından önemlerinin ortaya konulması amacıyla oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, söz konusu kurumların faaliyetlerinin nitelikleri ve yoğunlukları itibariyle mekânsal farklılaşmaları ortaya konulmuştur. Bu bölüm, TİKA ve YEE faaliyetlerinin nitelikleri ile alansal dağılışları TDP'deki rollerinin pekişmesinde ve pekişen rollerinin kurumsal devamlılıklarında oynadığı rolü göstermesi açısından önemlidir. Burası Türkiye'nin dış yardımlarıyla jeopolitik stratejileri arasındaki alansal uyumluluğun gerekçelendirildiği bölümdür. Ayrıca bu bölüm, TİKA ve YEE'nin TDP'de üstlendikleri fonksiyonlarıyla ilişkili olarak faaliyetlerinin kapsamı ve zamansal değişimi, jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirme süreçlerinin gelecekte 'yeni bölgecilik' formatında Türkiye'nin de içerisinde olduğu olası yeni bölgelerin doğuşunun olanaklılığına dayanak oluşturması yönüyle elzemdir.

Son olarak bir asamblaj olara TİKA ve YEE'nin eylem, faaliyet kabiliyetleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan mekânsal bağlama odaklanılmıştır. Böylece bunların nitelikleri ve mekânsal dağılışı çerçevesinde ön plana çıkan işlevleri doğrultusunda jeokültürel bölgelerin sınırları oluşturulmuştur.

Mevcut çalışma stratejik bölge yaratımında kültürel politikaların nasıl işlev gördüğüne dikkat çekmesi açısından önem taşıdığı belirtilebilir. Bu bağlamda devlet politikaları yoluyla işlevsel jeokültürel bölge yaratımına bir örnek teşkil edeceği kanaatini taşımaktayız. Ayrıca çalışmaya konu olan kurumların yapısı ve faaliyetlerine ilişkin tespitler için kullanılan kuramsal yaklaşım, veri toplama ve analiz tekniklerinin çeşitliliği ile bunların birlikte kullanımı açısından da siyasi coğrafya alan yazınına katkı sağlayacağı kanatini taşımaktayız.

Mürşide COŞKUN

BURSA/2025

TEŞEKKÜR

Akademik çalışmalar uzun bir sürecin ürünüdürler. Ve tek başına araştırmacının çabasını değil, araştırmacının yetişmesini sağlayan sürecin kalitiesini de yansıtırlar. Bu sürecin kalitesi, verimliliği üzerinde belirleyici olan ise araştırmacının yolunun kesiştiği, kişilerin katkısı, kalitesi ve iyi niyetidir. Bu çerçevede mevcut çalışmanın bu aşamaya gelmesindeki en büyük pay lisansımdan bu güne, emek, destek ve alakasını hiç esirgemeyen ahlâkı, iyi niyeti, insaniyeti ve akademik duruşuyla her zaman örnek aldığım sevgili danışman hocam Prof. Dr. Bayram ÇETİN'e aittir. Şüphesiz hiçbir çalışma kusursuz değildir, bu bağlamda çalışmadaki her türlü noksanlığın ve kusurun şahsıma ait olduğunu belirtmek isterim. Ancak bir çalışmanın eksiklikleri insandaki değerini ve yerini düşürmez. Zira hayattta bazı şeyler, 'ancak', 'ama', 'eğer'lerle gerçekleşir fakat bazı şeyler vardır ki 'rağmen'lerle olur ve bu nedenle değerlidirler. Bu süreçte bana 'herşeye rağmen' dedirten her zaman yanımda olan sevgili danışman hocama sonsuz saygı, sevgi ve minnetle...

Ayrıca tez izleme komitemde bulunan Prof. Dr. Ersin GÜLSOY ve Prof. Dr. Ali YİĞİT hocalarıma tezime yaptıkları değerli katkılar ve sundukları destek için teşekkürlerimi sunarım.

Ve tezimin jüri üyeliğini üstlenen, Prof. Dr. Abdullah KÖSE ve Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK hocalarıma çalışmama değerli katkı ve destekleri için saygı ve teşekkürlerimi arz ederim.

Yine hocalarım nezdinde lisans eğitimimden bu güne yetişmemde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

'SİYASİ COĞRAFYA YÖNÜYLE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE OLUŞTURMA-PEKİŞTİRME GİRİŞİMLERİ Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekânsal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği' başlıklı bu çalışma; Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak hazırlanmış olup Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından SDK-2022-1220 nolu proje ile desteklenmiştir. Çalışmamı destekleyen Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri koordinasyon birimine teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca saha çalışmaları kapsamında yapılan mülakatları kabul eden tüm katımcılara teşekkür ederim. Yine Bosna-Hersek saha çalışmalarımda, bana yardımcı olan Saraybosna TİKA ve YEE koordinatörlerine destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak;

Her konuda sonsuz anlayışı, sevgisi ve dualarıyla yanımda olan ANNEME, beni destekleyen kardeşlerime ve varlığıyla '*Müşide'ye* moral olan, huzur veren canı *'Kanka'sına* ☺ sonsuz sevgilerimle.
Ve hayatım boyunca aldığım her kararda beni destekleyen, 'Tamam kızım' sözünün ne kadar büyük bir motivasyon, dayanak olduğunu ve sadece sevdiklerinin özlenmediği güven veren seslerine de hasret kalındığını yokluğuyla bana gösteren mezuniyetimi görmeye ömrü vefa etmeyen mertliği, dürüstlüğü, merhameti, insanlığıyla örnek aldığım seygili BABAMA sevgi, saygı, minnet, özlem ve rahmetle...

Mürşide COŞKUN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ ONAY SAYFASI

İNTİHAL YAZILIM RAPORU

YEMİN METNİ

ÖZET ..... İ

ABSTRACT ..... İİİ

ÖN SÖZ V

TEŞEKKÜR ..... Vİİİ

İÇİNDEKİLER ..... İX

TABLOLAR ..... Xİİİ

ŞEKİLLER XV

HARİTALAR ..... XVİ

FOTOĞRAFLAR ..... XVİİ

KISALTMALAR XX

GİRİŞ 1

ARAŞTIRMANIN AMACI, MEKÂNSAL VE ZAMANSAL KAPSAMI, KAYNAKLARI, YÖNTEMİ VE ANALİZİ 10

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 32

1.1. SİYASİ COĞRAFYA 32

1.2. JEOPOLİTİK - JEOKÜLTÜR – ELEŞTİREL JEOPOLİTİK 33

1.3. SİYASİ COĞRAFYADA MEKÂN 37

1.4. TERİTORYAL BİR TEKABÜLLİYET OLARAK ULUS-DEVLET 38

1.4.1. Kamu Diplomasisi-Yumuşak Güç 39

1.4.2. Yumuşak Güç Olarak Ulus-Devletlerin Dış Yardım Politikaları 40

1.5. KÜLTÜR 41

1.5.1. Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras 42
1.5.2. Kültürel Diplomasi 43
1.5.2.1. Kültürel Miras Diplomasisi 44
1.5.3. Jeokültürel Açıdan Eğitim ve Eğitim Kurumlarının Önemi 45
1.5.4. Kültürel Bağlamlarıyla Medya Unsurları ve Jeokültürel Açıdan Kullanımları 46
1.5.6. Jeokültürel Boyutuyla Dil 47
1.7. COĞRAFYADA BÖLGE KAVRAMI VE YARATIMI 48
1.6. BİR TANIMA VE TANIMLAMA ARACI OLARAK JEOPOLİTİKTE KİMLİK SİYASETİ 51
2. KURAMSAL ÇERÇEVE 52
2.1. JEOPOLİTİKTE BİR GÜÇ UNSURU OLARAK KÜLTÜR 53
2.1.1. Klasik Dönem Jeopolitikte (Teorilerde) Kültür 53
2.1.2. Modern ve Postmodern Jeopolitikte (Teorilerde) Kültür 55
2.1.3. Kültür Politikalarının Bölgesel Stratejilere Katkısı 57
2.1.4. Kültürel Miras Unsurlarının Dış Politikada Araçsallaştırılması 58
2.3.KÜLTÜREL VE JEOPOLİTİK KODLARIN YAYILMASINDA EĞİTİM VE KÜLTÜREL UNSURLARIN ARAÇSALLAŞTIRILMASI 59
2.3.1. Eğitimin Jeokültürel ve İdeolojik Boyutu 59
2.3.1.1. Ulus-Devletlerin Kimlik Siyasetlerinde Eğitim ve Eğitim Kurumlarının Rolü 60
2.3.1.2. Kültürel Kimliklerin Yaşatılması, İnşası ve Yayılmasında Bir Enstrüman olarak Dil ve Dil Eğitimi 61
2.3.2. İmgelem Yaratımında Medya Unsurlarının Rolü 62
2.4. BÖLGE YARATIMINDA İŞLEVSEL BİR UNSUR OLARAK KÜLTÜR 63
1.BÖLÜM 65
1923'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA JEOKÜLTÜREL UNSURLAR VE KULLANIMI 65
1.1. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA JEOKÜLTÜREL UNSURLARIN YERİ 67
1.1.1. 1923 ile 1939 Arası Yıllar 67
1.1.2. 1939 ile 1946 Arası Yıllar 70

1.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 71

1.2.1.1946-1964 Arası Yıllar 71

1.2.2. 1964-1992 Arası Yıllar 73

1.3.SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM 75

1.3.1. 1992-2002 Arası Yıllar 76

1.3.2. 2002 Yılı ve Sonrası 78

2.BÖLÜM 81

TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜR MİSYONLU KURUMLARI OLARAK TİKA VE YEE'NİN KURULUŞU-GELİŞİMİ 81

2.1. TİKA VE YEE'NİN KURULUŞ TARİHLERİ 83

2.1.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Kuruluşu Misyon ve Vizyonu 84

2.1.2.Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Kuruluşu Misyon ve Vizyonu 98

2.2. MEKÂNSAL ÖRÜNTÜLERİ YÖNÜYLE TİKA VE YEE'NİN KURUMSAL YAPILANIŞI 105

2.2.1. Kurumların Örgütlenişi, Mekândaki Konumlanışları, Erişilebilirlik, Görünürlülük ve Kültürel Etkinliklere Uygunlukları 106

3.BÖLÜM 122

TİKA İLE YEE FAALİYETLERİNİN MEKÂNSAL ÖRÜNTÜLERİ VE JEOKÜLTÜREL KRİTİĞİ 122

3.1. TİKA VE YEE'NİN AKADEMİ, DİL, İLETİŞİM İLE GENEL EĞİTİM ALANLARINDAKİ KURUMSALLAŞMA SÜREÇLERİ VE FAALİYETLERİ 139

3.2. SANATSAL ETKİNLİKLER VE TÜRK GELENEKSEL SANATLARI EĞİTİMİ 172

3.3. DİNİ- MİLLİ GÜNLER VE BUNLARA ÖZGÜ RİTÜELLER 181

3.4. YEME-İÇME KÜLTÜRÜNÜN YAŞATILMASI VE TANITILMASINA DAİR ETKİNLİKLER 187

3.5. KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA YÖNELİK İHYA (RESTORASYON VE REKONSTRÜKSİYON VD.) FAALİYETLERİ 194

4. BÖLÜM 213

TİKA VE YEE'NİN FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE/BÖLGELERİ 213

4.1.TÜRK JEOKÜLTÜR BÖLGE/BÖLGELERİNİ OLUŞTURMA, PEKİŞTİRME VE SÜRDÜRME 218

4.1.1. Kültürel Miras Unsurlarının Yapımı, Restorasyon, Rekonstrüksiyonu ve Korunması Yoluyla Oluşturulan-Pekiştirilen Bölgeler 219

4.1.1.1. İslâm Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirasına Dayanan Jeokültürel Bölge/Bölgeler (İÖTTKMJB) 220

4.1.1.2. Osmanlı Tarih-Kültür Mirası Temelinde Oluşturulan-Pekiştirilen Jeokültürel Bölge/Bölgeler (OTKMJB) 225

4.1.1.3. Türk-İslâm Tarih-Kültür Mirası Çerçevesinde Oluşturulan-Pekiştirilen Jeokültürel Bölge/Bölgeler (TİTKMJB) 235

4.2. TÜRKİYE'NİN KÜRESEL İMAJ YARATIMI VE TANITIMI ÇERÇEVESİNDE ŞEKİLLENEN JEOKÜLTÜREL BÖLGE/BÖLGELER 246

SONUÇ VE ÖNERİLER 259

KAYNAKÇA 271

EKLER 289

ÖZGEÇMİŞ 298

TABLOLAR

Sayfa No

Tablo 1.Çalışmanın Ana Veri Kaynağı Olarak Alınan TİKA FR'lerin Kapsadığı Yıllar ve Nicel Olarak Değerlendirilmeye Alınan FR'leri Gösterir Tablo 16
Tablo 2.Çalışmanın Ana Veri Kaynağı Olarak Alınan YEE FR'lerin Kapsadığı Yıllar ve Nicel Olarak Değerlendirilmeye Alınan FR'leri Gösterir Tablo 17
Tablo 3.Mülakatlara İştirak Eden Katılımcı Bilgileri 21
Tablo 4.İlgili Literatür Çerçvesinde Belirlenen Jeokültürel Kod ve Türkiye Özelinde Belirlenen Alt Kodlar 28
Tablo 5. TİKA Başkanları, Hizmet Yılları ve TİKA'dan Önce Görev Yaptığı Kurumlar 97
Tablo 6. YEE Başkanları, Hizmet Yılları ve YEE'den Önce Görev Yaptığı Kurumlar 103
Tablo 7. Yıllara Göre Açılan PKO Sayıları 116
Tablo 8 .Yıllara Göre YETKM'lerin Sayıları 119
Tablo 9. TİKA Faaliyetlerinin Nitelikleri Yönüyle Yıllara Göre Değişimi 124
Tablo 10. YEE Faaliyetlerinin Nitelikleri Yönüyle Yıllara Göre Değişimi 125
Tablo 11. FR'lere Göre TİKA Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı 128
Tablo 12. TİKA Faaliyetlerinin Niteliklerine Göre Bölgesel Dağılımı 129
Tablo 13. FR'lere Göre YEE Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı 130
Tablo 14. YETKM'lerin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Dağılımı 130
Tablo 15. YEE Faaliyetlerinin Niteliklerine Göre Bölgesel Dağılımı 131
Tablo 16. TİKA'nın Akademi, Dil, İletişim ile Genel Eğitim Alanlarındaki Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Niceliksel Dağılımı 141
Tablo 17. YEE FR'lerde Yer Alan Veriler Çerçevesinde Akademi, Dil, İletişim ile Genel Eğitim Alanlarındaki Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Niceliksel Dağılımı 143
Tablo 18. Yıllar Bazında TİKA'nın İlk ve Orta Dereceli Okullara Yönelik Yaptığı Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı 144
Tablo 19. Yıllar Bazında YEE FR'lerde Yer Alan Seçme Faaliyetler İçerisinde İlk ve Orta Dereceli Okullara Yönelik Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı 145
Tablo 20. TİKA'nın Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Faaliyetleri 147
Tablo 21. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik YEE Faaliyetleri 153
Tablo 22. TİKA'nın Yıllar İçinde Bölgelere Göre Bilimsel Toplantılar/Seminerler vd. Faaliyetleri 156
Tablo 23. YEE' nin Yıllar İçinde Bölgelere Göre Bilimsel Toplantılar/Seminerler vd. Faaliyetleri 156
Tablo 24. TİKA'nın Türkoloji, Türk Dili Bölümleri ve Üniversitelere Yönelik Faaliyetlerinin Yıllara Göre Bölgesel Dağılımı 158
Tablo 25. YEE'nin Türkoloji, Türk Dili Bölümleri ve Üniversitelere Yönelik Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı 159
Tablo 26. TİKA'nın Yıllara Göre, Bölgesel Bazda Matbaa, Basım, Yayım ve Kütüphanelere Yönelik Faaliyetleri 166
Tablo 27. YEE'nin Yıllara Göre, Bölgesel Bazda Matbaa, Basım, Yayım ve Kütüphanelere Yönelik Faaliyetleri 167
Tablo 28. TİKA'nın Yıllara Göre Tecrübe Aktarımı Çerçevesinde Mesleki Eğitim ve AR-GE Faaliyetlerinin Bölgesel Dağılımı 169

Tablo 29. Bölgelere Göre TİKA'nın Sanatsal Etkinlikleri ile Türk Geleneksel Sanatlarına Yönelik Eğitim ve İhya Faaliyetleri 176
Tablo 30. Bölgelere Göre YEE'nin Sanatsal Etkinlikleri ile Türk Geleneksel Sanatlarına Yönelik Eğitim ve İhya Faaliyetleri 177
Tablo 31.TİKA'nın Bölgelere Göre Geleneksel Halk Dansları, Oyunları ve Sporlara Yönelik Faaliyetleri 178
Tablo 32.YEE' nin Bölgelere Göre Geleneksel Sporlara, Halk Dansları ve Oyunlarına Yönelik Faaliyetleri 178
Tablo 33. Bölgelere Göre TİKA'nın Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüellere Yönelik Faaliyetleri 184
Tablo 34. Bölgelere Göre YEE'nin Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüellere Yönelik Faaliyetleri 185
Tablo 35. Bölgeler Özelinde TİKA'nın Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Faaliyetleri 189
Tablo 36. Bölgeler Özelinde Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Yönelik YEE Faaliyetleri 191
Tablo 37. Bölgeler Göre YEE Sosyal-Kültürel, Festival ve Fuar Etkinlikleri 191
Tablo 38. Bölgeler Göre TİKA'nın Düzenlediği Sosyal-Kültürel, Festival ve Fuar Etkinlikleri 192
Tablo 39.TİKA'nın Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon ve Rekonstrüksiyon vd. Faaliyetlerinin Bölgelere Göre Dağılımı 197

ŞEKİLLER

Sayfa No

Şekil 2. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1992) 91
Şekil 3. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1994) 92
Şekil 4. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1999-2001) 93
Şekil 5. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (2004 Sonrası ve Günümüz) 94
Şekil 6. TİKA'nın Yasal Çerçevesini ve Teşkilatlanmasını Belirleyen Kanunlarda, Kurumun Görevlerine İlişkin Maddeler Temelinde En Çok Tekrarlanan Temalarla Oluşturulmuş Kelime Bulutu 95
Şekil 7. YEE Teşkilat Yapısını Gösterir Şema 101
Şekil 8. YEE Yasal Çerçevesini Belirleyen Kanunlarda, Kurumun Görevlerine İlişkin Maddeler Temelinde Oluşturulmuş Kelime Bulutu 102
Şekil 9. Jeokültürel Kodlar çerçevesinde (En Sık Tekrarlanan 10 Kod) Üst Düzey Yöneticilerin TİKA ve YEE'nin Misyon ve TDP'deki Rollerine İlişkin Söylemlerinin İki-Vaka Modeliyle Karşılaştırılması 104
Şekil 10. TİKA ve YEE Faaliyet Raporlarına Göre Jeokültürel Kodlar Temelinde Kodlanmış Bölümlerin Kesişimi 154

HARİTALAR

Sayfa No

Harita 1.Yıllara Göre TİKA Program Koordinasyon Ofislerin (PKO) Ülkeler Bazında Dağılışı 115
Harita 2.Yıllara Göre YEE Türk Kültür Merkezlerinin (YETKM) Ülkeler Bazında Dağılışı 118
Harita 3. PKO ve YETKM'lerin Birlikte Dağılış Gösterdiği Ülkeler 120
Harita 4. İslâm Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirasına Dayanan Jeokültürel Bölge/Bölgeler (İÖTTKMJB) 222
Harita 5. TİKA'nın Osmanlı Tarih-Kültür Mirası Temelinde Oluşturduğu/Pekiştirdiği Jeokültür Bölgesi Haritası (OTKMJB) 227
Harita 6. Türk-İslâm, Tarih-Kültür Mirası Çerçevesinde Oluşturulan Jeokültür Bölgesi (TİTKMJB) 237
Harita 7. YEE'nin Faaliyet Alanlarının Tespit Edilen Jeokültürel Bölgelerle Örtüştüğü Sahalar 241
Harita 8. Türk ve İslâm, Tarih-Kültür Mirasına Yönelik Birleşik Bölgeleri/Büyük Merkez Bölge 242
Harita 9. Tespit Edilen Bölgelerin, Diğer Uluslararası Bölgelerle Örtüşen Sınırları 244
Harita 10. TİKA'nın TTKİM Faaliyetleri Kapsamında Yaratılan Etki Sahası 251

FOTOĞRAFLAR

Sayfa No

Foto 1.Çalışmada Kullanılan TİKA FR'lerden Bir Kısım Örnekler 13
Foto 2.Çalışmada Kullanılan YEE FR'lerden Bazı Örnekler..... 14
Foto 3. Saray-Bosna TİKA PKO Binası (Saray-Bosna saha çalışmasından 29/08/2023)..... 112
Foto 4. (A) Saray-Bosna YETKM Merkezi; (B) YETKM'in Yakın Çevresindeki İsa'nın Kalbi Katerdrali; (C) Sanatsal Etkinliklerin Gerçeklştirildiği YEE Ek Binası (Saraybosna saha çalışmasından 1/09/2023)..... 112
Foto 5. Restorasyonunun TİKA'nın Gerçekleştirdiği ve Mostar YETKM Binası Olarak Kullanılan Karagöz Medresesi (Mostar saha çalışmasından 5/09/2023)..... 113
Foto 6. Rekonstrüksiyon/Restitüsyonunu TİKA'nın Yaptığı Mostar Köprüsü (UNESCO ve Dünya Bankası'nın Desteğiyle) (Mostar saha çalışmasından 5/09/2023)..... 113
Foto 7. Mostar YETKM'de Mostar Basılan Broşürler..... 137
Foto 8. YEE'nin Yurt Dışında Türkiye İmajı Kapsamında Yaptığı Aktiviteler ve Üstlenmiş Olduğu Misyona İlişkin Gazete Haberi (Kaynak: YEE FR, 2017: 117)..... 138
Foto 9. Bosna Hersek'te Seçmeli Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Veren Okullardan Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2012: 101-102)..... 146
Foto 10. 'Ortak Yazı Dili Projesi'kapsamında 1994 Yılında Düzenlenen Türk Tazı Dili Sempozyumundan Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 1995: 12) 148
Foto 11. Travnik Karma Lisesi'ne TİKA'nın Kütüphane Kurulumu Projesi (Bosna-Hersek/Travnik saha çalışmasından 8/09/2023) 149
Foto 12. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Türkçe Kursları ile Kitap ve Eğitim Materyali Desteğinden Görseller (Kaynak: YEE FR, 2016: 104-107; YEE FR, 2017: 122) 152
Foto 13. YEE'nin Eğitim Destekleri Kapsamında Yaptığı Okul Etkinliği (Saray-Bosna saha çalışmasından 5/09/2023)..... 154
Foto 14. 'Balkanlarda Hoşgörünün Dili Türkçe: Ortak Kelimeler' Konferansından Kareler (Kaynak; YEE FR, 2020: 51)..... 157
Foto 15. YEE'nin Tüflis (Gürcistan) (A) ve Köstence (Romanya) (B) Ebru Sanatı Tanıtım Atölyeleri etkinliklerinden kareler (Kaynak: YEE FR, 2012: 62). 174
Foto 16. YEE Vaşington (A) ve Polonya'da (B) Ebru Sanatı Tanıtım Atölyeleri etkinliklerinden kareler (YEE FR, 2017: 77). 174
Foto 17. YEE' Nin Çömlekçilik Atölye Etkimliklerinden Bir Kare..... 175
Foto 18. (A) TİKA'nın Meslek Edindirme Kursları Kapsamında Geleneksel El Halıcılığının Geliştirilmesine Yönelik Doğu Avrupa (Kırım) ve Kafkasya Bölgelerinde Yaptığı Projelere Ait Dokuma Atölyesinden Bir Kare (TİKA FR, 2004: 40). (B) Tacikistan'daki Kırgız Göçmenlerin Geleneksel Yün Dokumacılığı El Sanatlarını Koruma ve Meslek Edindirmeye Yönelik Proje Kapsamında Verilen Kurslardan Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 2005: 71) 176
Foto 19.YEE'nin İşbirliğinde Gerçekleşen 3. Uluslararası Balkan Okçuluk Turnuvası'ından Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 81)..... 179
Foto 20. Japonya'da YEE Tarafından 2017 Yılında Düzenlenen Halk Dansları Derslerinden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2017: 75)..... 180
Foto 21. Japonya'da YEE Tarafından 2012 Yılında Düzenlenen 'Sema Gösterisi' Etkinliğinden Bir Kare (Kaynak YEE FR, 2012: 64-65)..... 181

Foto 22. (A) 2018'de TİKA Tarafından Bosna-Hersek'te Yapılan İftar Programı Kapsamında Düzenlenen İftar Yemeğinden Bir Kare (Kaynak: URL15). (B) 2022 Yılında YEE Tarafından Fas'ta Düzenlenen İftar Programından Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 20222: 79)..... 182
Foto 23. TİKA'nın 1995 yılında yaptığı 'Nevruz Şöleni' Etkinliğinden Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 1995: 14)..... 182
Foto 24. TİKA'nın Taşkent'te (Türkmenistan) 19 Mayıs Kutlamaları Kapsamında Düzenlediği Etkinliklerinden Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 2005: 61)..... 183
Foto 25. Bosna Hersek, İtalya, İngiltere, İran, Katar, Kosova, Mısır, Romanya, RF ve Sudan'daki YETKM merkezlerinde '15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü' Dolayısıyla Düzenlenen Etkinliklerden Bir Görünüm (Kaynak: YEE FR, 2021: 84)..... 186
Foto 26. Bosna-Hersek Prusats Kasabasında Balkan Müslümanlarının Geleneksel Toplantısı Ayvazdede Etkinliklerinin 502. Yılı Dolayısıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi Mehter Takımının 11 Haziran 2012 Tarihinde Gerçekleştirdiği Gösteriden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2012:63)..... 187
Foto 27. (A) YEE ve Kore Kültür Merkezi Ev Sahipliğinde Johannesburg (Güney Afrika) Düzenlenen '2023 Dünya Yemekleri Festivali'nden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 119). (B) Johannesburg'ta (Güney Afrika), Türk Mutfağının Tanıtımı Amacıyla Düzenlenen 'Türk Mutfağı Kursu'eğitiminden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 145)..... 190
Foto 28. Tokyo'da (Japonya) YETKM ve Türk Hava Yollarının Ortaklaşa Düzenlediği Türk Yemekleri Festivalinden Bir Kare Kare (Kaynak: YEE FR, 2012: 47)..... 190
Foto 29.TİKA Tarafından Restore Edilen Konjic(Koniça) Köprüsü (Bosna-Hersek/Konjic saha çalışmasından 4/09/2023)..... 196
Foto 30. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen, Hünkâr Camii (1457) (Bosna-Hersek/Saraybosna, saha çalışmasından 1/09/2023)..... 200
Foto 31.TİKA Tarafından, Sultan Alparslan'ın Mezarının Bulunmasına Yönelik Türkmenistan'da Yapılan Kazı Çalışmaları (Kaynak: TİKA FR, 2014: 70)..... 201
Foto 32. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen, Sultan II. Abdülhamid'in Gönderdiği Osmanlı Arması' nın Bulunduğu Bang Uthit Camisinden Bir Kare (Tayland/Bankok, Kaynak: TİKA FR, 2015: 167)..... 202
Foto 33. Tunus'ta TİKA tarafından Restore Edilen Türk Denizcilerine Ait Mezarlar (Kaynak: TİKA FR, 2014:193)..... 203
Foto 34. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen Osmanlı Tarhi Kültür Mirası Olan Ram Kalesi (TİKA FR, 2018: 96)..... 204
Foto 35.TİKA Tarafından Restorasyonu Yapılan, Habeşistan Kralı Necaşi'nin(Ashame) Türbesi, Camii ve Sahabe Mezarları (Kaynak: TİKA FR, 2013: 133; TİKA FR, 2019:106) 205
Foto 36.TİKA tarafından restorasyon/rekonstrüksiyonu Sudan'nın Sevakin (Suakin) Adası (Kaynak: TİKA FR, 2018: 92)..... 205
Foto 37. Foto: 1855 Yılında Yapımı Tamamlanmış Osmanlı Eseri Olan Kayseri Çarşısı (Irak) (TİKA FR, 2019: 107)..... 206
Foto 38.TİKA'nın Çevre Düzenlemesi Ve Kısmen Restorasyonunu Yaptığı Saray-Bosna'da Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Başçarşı (Bosna-Hersek saha çalışmalarından, 4/09/2023) 207
Foto 39. Bosna-Hersek'te Srebrenitsa Anma Galerisi (Saray-Bosna saha çalışmasından 8/09/2023)..... 208
Foto 40.(A). Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Gördüğü Manastır Askeri İdadisi; (B). Ali Rıza Efendi Anı Evi (Kaynak: TİKA FR, 2013; TİKA FR, 2014)..... 209
Foto 41. Osmanlı Eşyaları Sergisi Potgoritsa/Karadağ (TİKA FR 2008: 70)..... 209

Foto 42.TİKA'nın Cezayir'deki Osmanlı Dönemi 'El Yazması Eser ve Belgelerin Tespit, Tasnif ve Korunması' Projesi (Kaynak: URL 16)..... 210
Foto 43. Türk Dünyası Dergisi'nde Altay Coğrafyasına Dair Yer Alan Fotoğraf ve Bu Sahanın Sınırlarına İlişkin İbare..... 224
Foto 44. TİKA'nın Restorasyon/Restitüsyon Yaptığı Travnik'te Bulunan İİT'ye Tahsis Edilen Osmanlı Kültür Mirası Eseri Olan Elçi İbrahim Paşa Medresesi (Travnik/Bosna-Hersek saha çalışmasından 8/09/2023)..... 230
Foto 45. TİKA Tarafından Rekonstrüksiyonu Gerçekleştirilen 15. yy. Osmanlı Eseri Olan Saraybosna Mevlevihanesi (Saraybosna saha çalışmasından 29/08/2023)..... 231
Foto 46. Avusturya Macaristan Döneminde Parka Dönüştürülen (1886) Osmanlı Dönemine Ait Mezarlık (Büyük Park/Saraybosna; Saraybosna saha çalışmasından 5/09/2023)..... 232
Foto 47. TİKA Tarafından Müzeye Çevrilen Kafkas İslâm Ordusu Komutanı Nuri Paşa'nın (Killigil) Karargâh Olarak Kullandığı Şeyhzamanlı Ailesine Ait Ev (Azerbaycan/Gence, URL17)..... 233
Foto 48. TİKA Tarafından Restorasyonu Gerçekleştirilen Hoca Ahmet Yesevi Türbesi (Kazakistan/Türkistan) (Kaynak: YEE, Türk Dünyası Dergisi, 2019: 49)..... 238
Foto 49. TİKA Tarafından Restorasyonu Gerçekleştirilen Selçuklu Sultanlarından Sencer'in Türbesi (Türkmenistan) (Kaynak: TİKA, 2004: 83)..... 238
Foto 50. TİKA Tarafından Çevre Düzenlemesi ve Mezar Taşı Çalışmaları Yapılan Osmanlı Şehitlerinin Yattığı Kovaçi Mezarlığı ve Aliya İzzetbegoviç Kabri (Saraybosna saha çalışmasından 7/09/2012)..... 240

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AL	:Arap Ligi
AR-GE	:Araştırma Geliştirme
ASEAN	:Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:Birleşmiş Milletler
BRICS+	:BRICS Plus (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika)
CPTPP	:Trans Pasifik Ortaklığı
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
ECOWAS	:Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FR	:Faaliyet Raporu (TİKA FR/YEE FR)
G2	:Görüşme Grubu 2
G3	:Görüşme Grubu 3
G20	:Ekonomisi Gelişmiş ve Gelişmekte olan 20 Ülke
GPDNet	:Küresel Kamu Diplomasisi Ağı
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İİT	:İslâm İşbirliği Teşkilatı
KEİB	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
md.	:Madde
Md	:Müdürlüğü
MERCOSUR	:Güney Ortak Pazarı
NAFTA	:Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development/İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
PKO	:Program Koordinasyon Ofisi (TİKA)
PR	:Performans Raporu (TİKA)
RF	:Rusya Federasyonu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SOKÜM	:Somut Olmayan Kültürel Miras
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	:Türk Dış Politikası
TİKA	:Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
YEE	:Yunus Emre Enstitüsü
YETEM	:Yunus Emre Türkçe Eğitim ve Öğretim Merkezleri
YETKM	:Yunus Emre Türk Kültür Merkezi
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Kültür ve kültürel unsurlar devletlerin hem iç hem de dış politikalarının şekillenmesinde önemlidirler. Bunlar devletlerin nüfuz alanlarını genişletme stratejilerinin belirleyici unsurlarıdır. Dil, inanç, ritüeller vb. gibi kültürel unsurların sınırları daima devlet sınırlarıyla örtüşmeyebilir ve çoğu zaman bunları aşkın bir yapı sergilemektedirler. Bu özellikleri nedeniyle devletler tarafından kültürel unsurların tarihsel süreçte bir kimlik politikası çerçevesinde kullanılmaları süregelmiştir. Kültürel unsurların siyasette araçsallaştırılması şüphesiz yeni bir olgu değildir. Kültür insan mekân etkileşiminin asli unsurlarından biri olarak çağlar boyunca önemini koruyan bir unsurdur. Kültürün somut ve somut olmayan bütün görüngüleri bireysel, toplumsal, ulusal, siyasi, sosyal birçok düzeyde insan ilişkilerini düzenlemede kullanılmıştır.

Kültürel unsurların söylemler ve semboller üzerinden ulusların imaj yaratımlarında önemli argümanlar olduğu genel bir kabuldür. Hemen her tarihte devletler tarafından imaj yaratımı ve propaganda faaliyetleri, yabancı kamuoyları üzerinde etki yaratmak için kullanılmıştır. Ulusal çıkarların korunması ve sağlanması, bir takım politik anlatılara ihtiyacı gerekli kılmaktadır. Rekabet eden bölgesel devletler arasındaki güç politikaları dengesine ilişkin anlatılar, modern jeopolitik tahayyülün belirleyici unsurlarıdır. Güç politikalarında çoğu zaman temsil gerçeklikten daha büyük bir etkiye sahiptir.

Diplomatik müzakereler devletler ve/veya diğer aktörlerin uluslararası ve dünya kamuoylarında birbirlerine karşı temsil ve mücadele süreçlerinin ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Diplomatik süreç ilişkileri, müzakereyi temsil ettikleri gibi, simgesel içermelere de sahiptir. Diplomasi devletlerin belirli veya daha geniş çıkarlarını ifade ve koordine ederek güvence altına almayı sağlar. Devletler arası diplomatik müzakere ve güç ilişkilerinde kültürel unsurların kullanılmaları yumuşak güç politikaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Kültür, yumuşak gücün kaynakları arasında kabul edilir. Genel anlamda yumuşak güç olarak ifade edilen kamu diplomasisi sert güçten ayrı olarak nitelendirilir. Ancak aynı zamanda kamu diplomasisi devletler arası güç ilişkilerinde savaşın bir yönü olarak da tanımlanır.

Jeopolitik müzakere süreçlerinin başlatılmasında, kültürel unsurların doğrudan veya dolaylı olarak bir fonksiyon üstlendikleri ve devletlerarası zeminde tarihi, kimlik, ekonomik vb. bağlamlarıyla ilintili araçsallaştırıldıkları açıktır. Dış siyasetin şekillenmesinde, kültürel kimlikler ve bununla ilişkili eğilimler, kültürel argümanlar, iddialar ile bu kapsamda geliştirilen retoriğin de anlamlandırılıp analizi ve kültürel kodların etkinliği de bilinmektedir. Her devlet kendi kültürel kodları çerçevesinde askeri, sosyal, kurumsal, yönetsel, vb. birçok yönden

toplumsal normlara sahiptir. Bu normlarla ilişkili olarak devletlerin stratejilerinin doğasının belirlenmektedir. Devletlerin dış siyasetlerinin şekillenmesinde etkili olan unsurların anlaşılmasında salt jeopolitik söylemlerin yetersizliği siyaset bilimleri ve jeopolitik literatürlerinde yer bulmaya başlamıştır. Günümüzde siyasi coğrafyada eleştirel jeopolitik yazınına katkı sağlayan çoğu araştırmacı mekânsal siyasetin, sonuçlardan çok süreçleri analiz ettiğine vurgu yapmaktadır. Bu süreçlerin doğurduğu mekânsal sosyal ve toplumsal dönüşümler gibi günlük pratiklerin devlet siyaseti üzerinde belirleyici olduğuna dair genel bir kabul söz konusudur. Diğer bir ifadeyle küresel ve gündelik siyasetin birbirini oluşturduğu kabul edilir (Agnew, 2003; Agnew, 2005; Cox, 2002; Dahlman & Tuathail, 2006; Tuathail, 1999; Tuathail, 2003: 153-159; Tuathail & Agnew, 2003; Tuathail, 1996; Tuathail, 2005a; Dittmer & Dodds, 2008; Flint & Taylor, 2014).

Jeokültürel değerlendirmelerde kültürel unsurlar mekânsal bağlamla ilişkili olarak farklı ölçeklerde tahayyül edilmektedirler. Kültürel etki sahaları yerel, bölgesel ve küresel bir zeminde tezahür etmektedir. Bu tarz teşebbüsler bölgecilik çerçevesinde değerlendirilmektedirler. Jeokültürel argümanlara dayalı bölgecilik oluşumları jeokültürel bölge temelinde ele alınır. Bölgelerin adlandırılmasında etkili olan siyasi ya/ya da kültürel mücadeleler ile sembollerin (arma, şarkılar, belirli kültürel ve doğal özellikler, mitler vb. gibi) önemleri ve anlamları farklı uzamsal ölçeklerde değişebilmektedir. Bu temelde jeokültürel bölgelerin gerek sözlü gerekse de yazılı kültürün metaforik temsilleri olarak, ulusal bağlam açısından önemli birer unsur oldukları belirtilebilir.

Kurumlar bölge yaratımında önemli bir role sahip unsurlardır (Paasi, 2011: 13). Modern dönemde devletlerin çoğu jeokültürel niteliğe sahip kurumlar ve unsurlar üzerinden jeopolitik zeminde kültür etki sahaları yaratma girişimlerinde bulunmuşlardır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde kültürel unsurların dış politikada kullanımına dair gerek nitelik gerekse de kronolojik açıdan net sınırların çizilmesinin zorluklarından söz edilebilir. Her ne kadar Türkiye'nin dış politikasında bu tarz girişimler daha erken tarihlerde başlamış olsa da tüm yönleriyle kullanımını 1992 sonrası yıllarla temellendirmek mümkündür. Ki bu tarihte TİKA'nın kurulmasıyla bu tarz teşebbüslerin kurumsallaşma sürecine girdiği de belitilebilir. Ve 2007 sonrasında YEE'nin kurulmasıyla farklı bir boyuta evrilmiştir.

Yukarıda çizilen çerçeve temelinde oluşturulan tez, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) ve YEE'nin (Yunus Emre Enstitüsü) faaliyetleri özelinde, Türkiye'nin jeokültürel bölge oluşturma-pekiştirmesine yönelik girişimleri ve bu bölgelerin jeokültürel anlam ve işlevlerinin belirlenmesidir. Yani, adı geçen kurumlar/kuruluşlar aracılığıyla ulus

aşırı ölçekte geliştirilen kültürel işbirlikleri vasıtasıyla Türkiye'nin siyasi eksenli kültür etki sahalarının belirlenmesi olarak da tanımlanabilir. Bu itibarla tezin siyasi coğrafya yönüyle aynı amaca hizmet eden iki farklı boyutundan da söz edilebilir. Bunlardan ilki, sonucu jeokültürel bölge tespitine kadar giden, bir teşkilatın/kuruluşun mekândaki yapılanışı gerçeğidir. Diğer bir ifadeyle devletlerin/kurumların ve kuruluşların teşkilat yapılarının mekânsal boyutu olarak tanımlamak da mümkündür. İkincisi ise hem kurum hem de faaliyetler çerçevesinde jeokültürel bölge/bölgelerin tespiti ve taşıdığı anlamın ifadesidir. Bu minvalde öncelikle tezde, kurumların yapı ve faaliyetlerinin mekânsal örüntülerine odaklanılmıştır.

Tezin ana konusu TİKA ve YEE'nin kurumsal düzeydeki jeokültürel faaliyetleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. Özellikle jeokültürel çalışmalarda, ülkelerin ilişkide bulundukları diğer ülkelerde icra ettikleri faaliyetlerin, nitelikleri onların ulusal kimlikleri hakkında da ipuçları vermesi açısından önemlidir. Ayrıca tez söz konusu iki kurumun kültürel faaliyetlerini kapsayan süreç boyunca Türkiye'nin yüklendiği rol, yaratmaya çalıştığı Türkiye imajı ve algısına dair tespitlere yöneliktir. Bu kapsamda klasik jeopolitik anlayıştaki ülkelere dair konum odaklı jeopolitik önem ve imaj yaratımlarının aksine kültürel bölge ve ilişkiler temelinde dâhil oldukları sistemlerle bağlantılı olarak, rolleri ve pozisyonları asamblaj yaklaşımı çerçevesinde hermeneutik açıdan işlenmiştir. Bu bağlamda 21. yüzyılın yükselen gücü olarak işaret edilen kültürün (Heywood, 2016) jeopolitikteki yeri ve önemi de örnek olarak seçilen kurumlar üzerinden bu çerçevede çizilmeye çalışılmıştır. Kültürel diplomasi kapsamında yer alan eğitim, insani yardım, kongreler, sanat, yeme-içme kalıpları, miras öğeleri vb. gibi pek çok unsur aynı zamanda jeokültürün kapsamındadır. Söz konusu bu faaliyetlerin jeopolitikteki yeri, kullanımları ve bağlamları tezde ön plana çıkarılmalarını belirlemiştir.

TİKA ve YEE faaliyetleri, Türkiye'nin jeokültürel kodları çerçevesinde şekillenen ve belli düzeylerde bir etki alanına sahip unsurlar olarak belirtilebilir. Söz konusu iki kurumun faaliyetlerini Türk, İslâm ve Osmanlı kimliği vurgusuyla gerçekleştirmesi çalışmada bölgesel yaklaşımın analizinde kimliğin referans noktası olarak kullanılmasında önemli bir etkendir.

Türkiye'nin jeokültürel kodlarını çözümleyebilmek için sosyal inşacı bir yaklaşımla kimlik okuması yapılarak ve post-yapısal bir yaklaşımla da Türkiye'nin faaliyet gösterdiği ülkelere yönelik algısı ortaya konulmuştur. Nihayetinde çalışma, Türkiye'nin kültürel kimliğinin dış politikaya olan etkisini bu bağlamda analiz etmeye yöneliktir. Jeokültürel kodun dış politikayla olan ilişkisi incelendikten sonra 'Türkiye dış politikasındaki yeri ve kimliğiyle

ilişkisini ayrıntılı bir şekilde ele alan mevcut çalışmada; Türk kimliğinin içselleştirdiği unsurlara açıklık getirilerek TİKA ve YEE'nin kültürel faaliyetlerinin bunlarla ilişkisi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Özetle çalışmanın amaç ve kapsamının aşağıdaki sorulara cevap teşkil ettiğini belirtmek mümkündür.

-Türkiye için, TİKA ve YEE faaliyetleriyle ilişkili bir jeokültürel bölge/bölgelerden (işlevsel siyasi bölge) söz edilebilir mi?

-Hangi özellikler/kıstaslar çerçevesinde belirlenebilir? Sınırlarının etnik, inançsal, tarihi, teritoriyal vb. diğer unsurlarla ilişkisi nedir?

-Böyle bir girişim/girişimlerin ne zamandan beri varlığı söz konusudur?

-Faaliyetlerin nitelikleriyle ilişkili olarak zamansal ve alansal sınırlarda bir farklılaşma var mıdır?

-Bu kurum ve kuruluşların faaliyetleri/misyonları ve bunların türleri belirlenebilir mi?

-TİKA ve YEE gibi kurum ve kuruluşlar jeokültürel bölge oluşumunda misyon sahibi midir?

-Ne zamandan beri bu yönde misyon sahibidirler?

-Hangi faaliyetlere dayalı olarak böyle bir misyonu sürdürmektedirler?

-Jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirmede yol kat edilmiş midir?

-Oluşturulan ve pekiştirilen jeokültürel bölgeler arasında farklılıklar var mı? Balkanlar, Orta Asya, Orta Doğu vd.?

-Bölgelerin farklılaşmasına göre TİKA ve YEE faaliyetlerinde, kurumsal yapılaşmalarında herhangi bir farklılık var mı?

- Bu faaliyetlerin mekânı örgütlemede üstlendiği misyonlar nelerdir?

-Benzer özellikler sergileyen başka kültürel devlet kurumlarının unsurlarına aktarılabilir mi?

gibi sorularla ifade edilebilir. Bütün bunlar temelinde tezin konu ve kapsamı yönüyle literatürdeki yeri ve önemini de kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür.

Burada özellikle kültürel miras unsurlarının tercih edilmesinde birçok sosyal bilim alanında olduğu gibi gerek kültürel gerekse de siyasi coğrafya alan yazınında, kültürün çoğu zaman bölgelerin kurumsal kapasitesini ve 'kimliğini' pekiştirmek için kullanılan bir unsur olarak işlenmesi etkilidir. Kültürel miras son dönemlerde özellikle jeokültürel boyutuyla uluslararası siyasette nasıl araçsallaştırıldığı yönüyle eleştirel yaklaşımla işlenmektedir (Perrin, 2012, Winter, 2014; Winter, 2013; Harvey, 2001). Ayrıca kültürel miras unsurları toplumsal hafıza, kültürel kimlik, sosyo-kültürel tarihi bağların yaratımı ve pekiştirmesi açısından da önemlerine işaret edilen unsurlardır (Hobsbawm, 2014; Anderson, 2007; Hobsbawm & Ranger, 2006; Perrin, 2012: 464). Ayrıca somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının mekân imgelemi yaratmaları açısından, jeopolitik bilgiyi üretmeleri yönüyle önemli oldukları

belirtilebilir. Bunlar sembolik anlamın ilişkilendirildiği sınırlarla somutlaşan, efsanevi ve sembolik olanın içselleştirilmesine yol açan kültürün ve/veya popüler kültürün üretimi ve tüketimi yoluyla gerçekleşir (Power & Crampton, 2005: 194; Tuathail, 2003: 153-159; Tuathail & Agnew: 2003). Kültürel miras unsurlarının kolektif hafızanın mekanizmaları olarak coğrafyanın hayali (yeniden) yapılanmalarında fonksiyonel bir rol oynadığı belirtilebilir. Bu bağlamda dil-dil eğitimi, geleneksel sanatlar, yeme-içme kültürü, din ve ideolojiler ile bunlara dair ritüeller hem kültürel miras bağlamıyla hem de kültürel bağlar inşa etme açısından jeokültürel olarak değerlendirilebilecek unsurlardır. Bunlar ayrıca kültürel kimliğin temel göstergelerinden olup kolektif toplumsal hafızanın tesisinde de önemli bir fonksiyona sahiptirler.

Tezde tarihi ve kültürel miras unsurlarının Türkiye'nin dış politikasındaki yeri ve süreçsel gelişimi de bu açıdan işlenmiştir. TİKA ile YEE'nin kurumsal yapıları ve faaliyetleri çerçevesinde işlevsel Türk, İslâm, Osmanlı mirası kültür bölgelerinin jeokültürel anlamı ve işlevlerinin tespiti, kültürel miras unsurlarının işlevsel jeokültürel bölge yaratımında araçsallaştırılması Türkiye merkezli siyasi coğrafyadaki teritoryal gücün oluşumunda ve teritoriyalleşme sürecindeki yumuşak gücün oluşturulması noktasında önem arz eder. Türkiye'nin jeokültürel siyasetinin kurumları olan TİKA ve YEE'nin faaliyetleri üzerinden uluslararası toplumsal ve kültürel ilişkilerin boyutu da bu bağlamla ilişkili olarak analiz edilmiştir.

Eğitime yönelik kültürel diplomatik süreçler ulus devletlerarasında karşılıklı anlayışı güçlendirmek için politik olmayan etkileşimin kullanılması olarak görülüyor. Eğitim günümüz jeokültürel ilişkilerin önemli unsurlarındandır.

Bir mekâna dair müdahaleleri meşrulaştırmak için o alanlara dair temsiller yoluyla algı yaratımında medya unsurlarının rolü jeopolitikte odaklanılan diğer bir olgudur. Özellikle söylem analizlerinde bu tür imaj yaratımları ve anlatılar önemli argümanlar olarak kabul edilir (Agnew, 2003: 8-11; Anthony, 2009). Hatta bu tarz anlatı ve temsiller yoluyla coğrafi bir alana dair algının yaratılmasında medya unsurlarının araçsallaştırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar söz konusudur (Tuathail, 1996: 46; Dittmer, 2005; Whitaker, 2011). Ve ayrıca 'anlatının' politik bir güç unsuru olarak değerlendirildiği çalışmalar da mevcuttur (Hagström & Gustafsson, 2019; Turner & Nymalm, 2019). Bu bağlamda çoğu insanın dış ilişkiler hakkında bilgi edindiği ana kanallar olmaları münasebetiyle popüler jeopolitik içerisinde kabul edilen medyanın önemine de çokça değinilmekte ve bir analiz şekli olarak sıkça kullanılmaktadır (Dittmer & Dodds , 2008: 437-457, Tuathail, 2005b). Toplumsal olaylar

medya iletişim teknolojisinin yardımıyla artık lokal olmaktan çıkmış, global ekonomiyi ve siyaseti etkiler hale gelmiştir (Anaz, 2012: 35). Savaşı, sosyal eşitsizliği, adaleti, ahlâkı, kimliği, ekonomiyi vb. gibi unsurları içeren medya anlatıları insanları harekete geçirmek için güçlü birer argümandırlar. Medya anlatılarının bir ulusa dair geleneksel değerlere ilişkin kültürel kodları ve/veya egemen kurumları meşrulaştırmak, topluma ideoloji aşılama gibi bir işleve sahip olduğu kabul edilir (Laughey, 2010). Medya unsurlarının mekânsal imajı kültürel bağlamla ilişkili olarak sunumu mekânı kültürel unsurlar üzerinden yeniden tanımlanmasını sağlayarak, ulusal sınırları aşkın bir kimlik kazandırır. Medya bu olayların müsebbibi değildir ancak bunların hareket noktaları medya yoluyla canlı tutulabilmektedir. Medya unsurları politika, siyaset, kültür, kimlik vb. birçok unsuru gündelik hayatın içine dâhil ederek, onların jeokültürel açıdan kullanımlarını kolaylaştırmaktadır. İki kurumun medya sektörüne ait kullandığı çeşitli unsurlar yoluyla 'Türkiye imajı' yaratımında önemli rol oynadığı belirtilebilir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda çalışmaya konu olan kurumların faaliyetlerinin kültürel ve mekânsal, ontolojik, epistemolojik ve politik boyutları söz konusudur. Temel alınacak temalar kültürel kodlar çerçevesinde hermeneuitik açıdan işlenmiştir.

Devletler arası ilişkilerde imaj yaratımı açısından ön planda tutulan diğer unsurlar arasında kalkındırma ve insani yardımlar yer almaktadır. Devletlerin diğer devletler ve kamuoyları üzerinde nüfuz kurma potansiyelleri yönleriyle bu kapsamda değerlendirilirler. Ayrıca kültürel miras unsurlarına yönelik teşebbüsler kalkınma yardımları kapsamında da ele alınmaktadırlar. Kültürel teşebbüsler kalkınma faaliyetlerinin önemli birleşenleri olarak kabul görürler. Özellikle halkla teması sağlamaları açısından kültürel etkileşime zemin oluştururlar. Bu yönleriyle jeokültürel bir bağlama da sahiptirler. Burada kalkındırma ve insani yardımlara dair yapılan faaliyetler siyasi, kültürel, ekonomik vb. etki sahaları ve işbirlikleri yaratma potansiyeline sahip stratejik teşebbüsler olarak ele alınmışlardır. Ve jeokültürel stratejilerle ilişkili bölgesel etki sahası yaratma faaliyetleri olarak işlenmişlerdir. TİKA ve YEE'nin faaliyetleri bu temelde işlenmiştir.

Çalışmamızın, stratejik bölge yaratımında kültürel politikaların nasıl işlev gördüğüne dikkat çekmesi açısından da önem arz ettiği belirtilebilir. Bölge ve uluslararası popüler kültürün anlatı ve temsillerinin jeopolitiğin odak noktaları olarak ele alınmasının önemine değinen çalışmalar mevcuttur (Clarke, 2016; Heywood, 2016; Perrin, 2012). Ancak siyasi coğrafyanın alt alanı içerisinde yer alan jeokültür ve eleştirel yaklaşım ona oranla daha az bir literatüre sahiptir. Perrin 'yeni bölgecilik' ve bölgesel işbirliğine dair önemli sayıda analiz olmasına rağmen, bunların çok azının özellikle kültürel yönler ve boyutlarla

ilgilendiğine işaret etmektedir (Perrin, 2012). Bu yönüyle düşünüldüğünde Türkiye'deki siyasi coğrafya alan yazınında da jeokültürel unsurların jeopolitik bölge oluşumuna ilişkin çok az sayıda çalışmanın yapıldığını belirtmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle kurum ve faaliyetlerine dayalı jeopolitik/jeokültürel, siyasi bölge tespitine yönelik çalışmaların sınırlılığından söz edilebilir. Bu anlamda tezimizin alan yazınına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Yine bu bağlamda devlet politikaları yoluyla işlevsel jeokültürel bölge yaratımına bir örnek teşkil edeceği kanaatini taşımaktayız.

Çalışmaya konu olan kurumların yapısı ve faaliyetlerine ilişkin tespitler için kullanılan kuramsal yaklaşım, veri toplama ve analiz tekniklerinin çeşitliliği ile bunların birlikte kullanımı açısından da siyasi coğrafya alan yazınına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Kuramsal anlamda sunulan bütüncül yaklaşımın benzer misyon ve işleve sahip kurumlara yönelik yapılacak çalışmalarda uyarlanabilir olması da önem arz etmektedir. Asamblaj yaklaşımının kurum yapılarının tespitine yönelik uyarlamaların coğrafya alan yazınında kullanan ve bunun öncüsü sayılabilecek Dittmer'in *Geopolitical Assemblages and Complexity* ve *Diplomatic Material: Affect, Assemblage, and Foreign Policy adlı* çalışmaları ve yine tarihçi ile coğrafyacı araştırmacıların inter disipliner temelde yapmış oldukları '*Resilient Humanitarianism? Using Assemblage to Re-evaluate the History of the League of Red Cross Societies*' (Oppenheimer & Schech vd., 2021) çalışmaları vb. birkaç istisna dışında uyarlanmış çalışmalarının yok denecek kadar az olduğu belirtilebilir. Jeokültürel güç, değişken mekân ve kültürel topluklar aracılığıyla işlerlik kazanan bir içermeye sahip olması yönüyle bir ulus-devlete bölgesel ve zamansal sınırlarını aşkın bir yapı kazandırır. Bu bağlamda TİKA ile YEE'nin kurumsal yapıları ve faaliyetleri çerçevesinde işlevsel Türk, İslâm, Osmanlı mirası kültür bölgelerinin jeokültürel anlamı ve işlevlerinin tespiti, kültürel miras sahalarının işlevsel jeokültürel bölge olarak araçsallaştırılması siyasi coğrafyadaki teritoryal gücün oluşumunda ve teritoriyalleşme sürecindeki yumuşak gücün oluşturulması noktasında önem arz eder.

Ayrıca çalışmanın coğrafya/siyasi coğrafya alan yazını dışındaki ilgili literatür temelinde de özgünlük ve ayırt edici özellikler sergilediği belirtilebilir. Bu hususları kısaca metot, konu, kapsam ve ulaşılan sonuçlar şeklinde özetlemek mümkündür. Gerek ulusal gerekse de uluslararası literatür kapsamında bakıldığında çalışmalarda ele alınan konular devletlerin jeokültürel politikalarının kurumlar (Balassi Enstitüsü, İrlanda Beyaz Haçı, Konfiçyüs Enstitüsü, YEE, TİKA vb. gibi) üzerinden değerlendirildiği görülmektedir (Akbaş, 2006; Çiçek, 2015; Ünal, 2015; Erkan, 2016; Akıllı, 2018; Durusoy, 2018; Liu, 2019; Yellinek, Mann & Lebel, 2020; Demirkaya & Çelik, 2021; Wang, Uzodinma & Niu, 2021; Kantek, Veljanova & Onnudottir, 2021; Brazil & Oppenhemier, 2022; Lien & Tang, 2022, Yellinek,

2022). Bu çalışmalarda ekseriyetle kurumların uluslararası ilişkilerde araçsallaştırılmaları ele alınmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı kurum kayıtları ve belgeler vb. gibi dokümanlar üzerinden işlenerek diğer bir kısmında ise kurum çalışanlarıyla yapılan mülakatlar çerçevesinde yorumlanarak değerlendirilip sonuçlandırılmışlardır. Ve genel anlamda kurumların doğasına ilişkin yüklenmiş oldukları misyonla ilişkili kapsam, uluslararası düzenlemelerle ilişkili sınırlılıkları ve fonksiyonlarıyla ilişkili sahip oldukları değer çerçevesinde yorumlanıp değerlendirilmişlerdir. Özetle söz konusu çalışmaların ele aldıkları kurumların kültürel diplomasi ve kamu diplomasisini teşvik etmedeki rolleri, bunları kültürel diplomasi/ kamu diplomasisi için önemleri ve kültürel diplomasi/kamu diplomasisi perspektifinden gelişimleri kültürel diplomasi/kamu diplomasisini yürütmede izledikleri yol üzerinedir. Bu temelde bu çalışmalar kurum temelli olmaları yönüyle mevcut çalışmayla benzerlik göstermektedir. Tezde kullanılan veriler ve bunları işleme teknikleri ve yaklaşım yönüyle diğer çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Tez kurumlarca gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliğinin gerçekleştirildiği ülkeye yönelik olarak şekillenme durumları tarihi, kültürel ve inançsal bağlamla ilişkili olarak ve bölge sistematiği yaklaşımıyla mekânsal temelde işlenmesi açısından özgündür.

Bu hususlarla birlikte söz konusu iki kurumun faaliyetlerini mekân ve tarihi bağlam temelinde değerlendirme ve ilişkilendirme hususunda da özgünlük arz ettiğini belirtmek mümkündür. Yani söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin mekân üzerinden somutlaştırılarak sunulması temelinde özgün bir yapı arz etmektedir.

Yine incelenen çalışmaların bir kısmında veri toplama tekniği olarak mülakatlarda kullanılmıştır. Ancak bazılarında seçilen örneklem kurum çalışanlarından birer yetkiliyle sınırlıdır. Çalışmalarda değerlendirmeler ve sahaya yönelik yorumlar kurumun bulunduğu ülke odaklı olup, kurumların faaliyetlerinin hedef alanları diğer bir ifadeyle faaliyetlerin uygulama alanları olan diğer ülkelere ilişkin saha çalışmalarından yoksundur. Bu temel de kurumların faaliyetlerinin uygulama sahaları olarak beliren diğer ülkelerdeki etkilerinin ve kamudaki yansımalarına yer verilmeyip ve bunlara yönelik mülakat, yerinde gözlem vb. gibi uygulamalara da başvurulmamıştır. Bu açıdan çalışma, mülakatlar ve saha çalışmaları açısından iki yönlüdür. Böylece kurumların hedeflenen jeokültür temelli politikalarının kamuda yaratması hedeflenen algı ve etki açısından amacına ulaşıp ulaşmadığını analiz edilebilmesine olanak sağlaması açısından benzer çalışmalardan farklılık arz ettiği söylenebilir.

Bunların yanı sıra YEE ve TİKA'yı konu edinen çalışmalar özelinde şu hususlara da değinilebilir. Bu çalışmalar ekseriyetle Coğrafya dışındaki alanlarda (Uluslararası İlişkiler,

Kamu Yönetimi, Siyasal Bilimler vb. gibi) yapılmış olup, yüksek lisans tezleri ve makale düzeyinde daha dar kapsamlıdır. Bunların bir kısmında TİKA ve YEE doğrudan işlenmemiş olup, yumuşak güç çerçevesinde benzer kamu kurumlarıyla birlikte ele alınıp, bu iki kuruma kısmen değinilmiştir (Özel, 2018; Çelik, 2020). Yapılan çalışmalar, eylemlerin politik betimlenmesiyle sınırlı olup, bunların mekân analizi içeriğinden yoksun oldukları belirtilebilir. Tasarlanan mevcut çalışma, her iki kurumu doğrudan ele alması, asamblaj yaklaşımı çerçevesinde bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi yönüyle farklılık sergilemektedir. Bu açıdan çalışmanın araştırma sonuçlarının, bütüne dair fikir vermesi açısından daha kapsamlı sonuçlar sunduğunu belirtmek mümkündür.

Özetle mevcut çalışma literatür için dört açıdan önem arz etmektedir. İlki siyasi coğrafya alan yazınındaki kuramsal yaklaşımların bütüncül bir şekilde somut iki örnek üzerinde işlenebiliyor olmaları bağlamında pratik bir karşılıklarının olduğunu göstermesi, bir diğeri ise kurumların yapısal anlamda bütüncül bir şekilde incelenmelerine olanak sağlayan bir model sunması ve benzer yapı sergileyen kurumlara uyarlanabilir olması açısından önemlidir. Üçüncü olarak birden fazla kültürel miras temelinde şekil bulmuş ve hatta bazı alanlarda iç içe geçmiş jeokültür bölgelerinin tespiti. Bunun yanında bugüne kadar siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alan yazınında yumuşak güç kavramıyla ifade edilmeye çalışılan uluslararası ilişki unsurlarının mekânsal boyutta somutlaştırılması ve ifadesi yönüyle de önem arz etmektedir. Zira çalışma yumuşak gücü önemli ölçüde mekân-teritoryal boyutunda temsil eden jeokültürel bölgelerin tespitini amaçlamaktadır. Son olarak mevcut çalışmanın Türkiye'ye yönelik olması açısından önemlidir. Ayrıca jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirme girişimlerinin kurumsal yapılarının işlenişinin kavramsal ve kuramsal temelde soyutlaması yönüyle de önemlidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI, MEKÂNSAL VE ZAMANSAL KAPSAMI, KAYNAKLARI, YÖNTEMİ VE ANALİZİ

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) ve YEE (Yunus Emre Enstitüsü) örneklerinin seçiminde etkili olan sebeplerden ilki, bu iki kurumun, başta teşkilat kanunları, resmi web siteleri ve faaliyet raporlarında belirtilen misyonlarıyla ilişkilidir. Nitekim, Türkiye'nin yurtdışına dönük kültürel faaliyetlerinin kurumları olmaları yönüyle Türk kültür öğelerinin yurt dışında inşası, pekiştirilmesi ve sürdürülmesi ekseninde bir misyonla ön plana çıktıkları görülmektedir. Mevcut yapı ve misyonlarıyla dünyada nadir örnekler olmayıp, modern dönemin birçok devletinin benzer kurumlara yaklaşık 18. yüzyıldan sonra sahip olduğu bilinen bir olgudur. Ancak TİKA, faaliyet çeşitliliği ve bütün bunları tek çatı altında toplayan kurum olması açısından düşünüldüğünde, dünyadaki benzer kurumlardan daha farklı ve özel bir konuma sahiptir. Türkiye bu tarz girişimlere ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde başlamış olup, son dönemde kayda değer derecede mesafe kat ettiği de gözlenmektedir. Özellikle TİKA'nın bu anlamda önemli saç ayaklarından biri olması çalışma konusu olarak seçilmesinde belirleyici olmuştur. Yine YEE'nin seçilmesinde de benzer şekilde özellikle yurt dışındaki örgütlenme şekli, din, dil eğitimi, yeme-içme, sanatsal etkinlikler, medya unsurları dâhil somut ve somut olmayan Türk-İslâm kültür miras unsurlarını kapsayan çok yönlü girişimleri Türkiye'nin jeokültürel bölge inşa ya da pekiştirme çabalarında önemli bir fonksiyon üstlenmesi etkilidir. Artık denilebilir ki, Türkiye'de bu kurumlar yukarıda belirtilen misyonlara sahip eski ve öncü kurumlar konumuna gelmişlerdir. Zira TİKA 1992 YEE'de 2009 yılında faaliyete geçmiş olup, YEE'nin 16 yıl TİKA'nın 33 yıllık hizmet süreleri söz konusudur.

İkinci olarak, bu iki kurumun Türk kültür merkezleri, Türkoloji bölümleri vb. gibi ortak faaliyetlerinin söz konusu olması iki kurumun bu çalışmada kurgulanmasında etkilidir.

Çalışmanın ana amacı, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) ve YEE'nin (Yunus Emre Enstitüsü) faaliyetleri özelinde, Türkiye'nin jeokültürel bölge oluşturma-pekiştirmesine yönelik girişimleri ile bu bölgelerin jeokültürel anlam ve işlevlerinin belirlenmesidir. Yani, adı geçen kurumlar aracılığıyla ulus aşırı ölçekte geliştirilen kültürel işbirlikleri vasıtasıyla Türkiye'nin siyasi eksenli kültür etki sahalarının belirlenmesi olarak da tanımlanabilir. Bu itibarla çalışmanın siyasi coğrafya yönüyle aynı amaca hizmet eden iki farklı boyutundan da söz edilebilir. Bunlardan ilki, sonucu jeokültürel bölge tespitine kadar giden, bir teşkilatın mekândaki yapılanışıdır. Diğer bir ifadeyle bunu devlet/kurumlarının teşkilat yapılarının mekânsal boyutu olarak tanımlamak da mümkündür. İkincisi ise hem kurum hem

de faaliyetler çerçevesinde jeokültürel bölge/bölgelerin tespiti ve taşıdığı anlamdır. Bu minvalde öncelikle çalışmada, kurumların yapı ve faaliyetlerinin mekânsal örüntülerine odaklanılmıştır.

-Ayrıca söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirildiği bu devletlere yönelik politikaların hangi dinamiklerle ilişkili olarak inşa edildiği ve bu devletlerin jeokültürel bağlamla ilişkili olarak içinde bulundukları bölge/bölgelerin nasıl tanımlanabileceği (Osmanlı Siyasi ve Kültür Mirası Bölgesi, İslâm İnancı ve Kültür Miras Bölgesi, Türk- İslâm Kültür Mirası Bölgesi vb.) şekillenmesine nasıl etki ettiğinin tespiti de hedeflenmiştir.
- Bu tespitlerle ilişkili olarak çalışmada bu iki kurumun faaliyetlerinin, devletlerarası kültürel temaslar aracılığıyla bir bölge oluşturma teşebbüssü temelinde değerlendirilerek bunların bölgesel ve jeokültürel boyutları ilgili literatür çerçevesinde sorgulanması hedeflenmiştir.

-TİKA ve YEE'nin jeokültürel bir bölge oluşturma iddiaası ya da bu yönde bir beyanı yoktur. Nitekim tez böyle ya da benzer bir beyanı da temel almamaktadır. Çalışma, kurumların resmi raporlarından teşkilat ve faaliyetlerine dayanarak Türkiye'nin bu kurumlar aracılığıyla jeokültürel bölgeler oluşturma girişimleri olduğuna yönelik bir iddia ortaya koymaktadır. Yapılan faaliyetlerin niteliklerinin bölgeden bölgeye Türkiye'nin inançsal, kültürel ve tarihi kodlarıyla ilişkili olarak farklılık göstermesi böyle bir yorumun ve tespitin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu politikasında inançsal ve kültürel kimliklerinin aşkın değil içkin boyutuna vurgu yapması da bu yorumu güçlendiren önemli dayanaklardandır. Yani diğer bir ifadeyle kimlik söyleminde 'öteki' vurgusundan ziyade 'biz' söylemini kullanarak daha bütünleştirici ve yapıcı bir rol sergilemesidir. Burada Türkiye'nin bu yapıcı ve uzlaşmacı rolünün faaliyetlerini ulus aşırı alanlarda yapabilmesi ve bölge yaratımına etkisinin ne yönde olduğunun tespiti de çalışmanın hedefleri arasındadır.

-Yine Türkiye'nin konumsal yakınlıktan ziyade kültürel ve tarihi mirasa dayalı yakınlığa yönelik bu faaliyetleriyle ilişkili olarak yaratılan jeokültürel bölgeler ve bunların siyasi rollerinin kurumların faaliyet raporları, resmi web sayfalarındaki paylaşımları çerçevesinde yorumlanması hedeflenmiştir.

-Özellikle jeokültürel çalışmalarda ülkelerin ilişkide bulundukları diğer ülkelerde icra ettikleri faaliyetlerin nitelikleri onların ulusal kimlikleri hakkında da ipuçları vermesi açısından önemlidir. Bu anlamda söz konusu iki kurumun kültürel faaliyetlerini kapsayan süreç boyunca Türkiye'nin yüklendiği rol, yaratmaya çalıştığı Türkiye imajı ve algısına dair tespitlerin yapılması araştırmanın hedefleri arasındadır.

-Böylece Türkiye'nin klasik jeopolitik anlayıştaki ülkelere dair konum odaklı jeopolitik önem ve imaj yaratımlarının aksine kültürel miras ve ilişkiler temelinde yaratılan jeokültürel sistemlerle bağlantılı olarak, rolleri ve pozisyonları hermeneutik yaklaşımla işlenmiştir. Bu anlamda 21. yüzyılın yükselen gücü olarak işaret edilen kültürün jeopolitikteki yeri ve önemi de söz konusu iki kurumun teşebbüsleri üzerinden belirlenmiştir.

Bu yönleriyle çalışmanın mekânsal sınırlarını söz konusu iki kurumun koordinasyon ofislerinin ve faaliyetlerinin dağılışı kapsamaktadır. Zamansal kapsamını ise bu iki kurumun kuruluşundan günümüze uzanan tüm faaliyet yılları teşkil etmektedir.

Kurumların kuruluşları, teşkilat yapıları, kurumsallaşma süreçleri, arşivleme ve kayıt alma gibi kurumsal gelenekleri çalışmanın ana materyalini de belirlemiştir. Zira kurulmalarından günümüze bazı istisnalar dışında yıllık bazda yayımlanan, faaliyet niteliklerinin ve dağılışlarının raporlandığı faaliyet raporları (FR) çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmaktadır (Foto 1; Foto 2).

TİKA FR'de (2022: 20) Başkanlığının performans sistemi stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporundan oluşan sistematik ile değerlendirildiği ve Başkanlık birimlerinin 5'er yıllık hedeflerinin stratejik planda belirlenerek bu hedefler tahsis edilen bütçeye göre yıllık olarak performans programına yansıtıldığı belirtilmektedir. Ayrıca stratejik planın ve performans programının gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin değerlerin FR'ler aracılığıyla izlenip değerlendirildiği de yer almaktadır (TİKA FR; 2022: 20). Bu ibareler FR'lerin çalışmada temel veri kaynakları olarak kullanımlarına önemli bir gerekçe olarak verilebilir.

Foto 1.Çalışmada Kullanılan TİKA FR'lerden Bir Kısım Örnekler

Foto 2.Çalışmada Kullanılan YEE FR'lerden Bazı Örnekler

Yine özellikle TİKA FR'lerde yer alan üst yönetici beyanları raporların ilgili kurumlara ilişkin değerlendirmeler için birincil dereceden ve güvenilir veri kaynağı olduklarına gerekçe olarak sunulabilir (Şekil 1). (TİKA İdari FR, 2016: 59; TİKA FR, 2017: 126; TİKA FR, 2018: 132; TİKA FR, 2019: 160; TİKA FR, 2020: 170; TİKA FR, 2021: 180; TİKA FR, 2022: 198; TİKA FR, 2023: 188). Ve resmi evrak niteliği taşıdıklarını belirtmek de mümkündür.

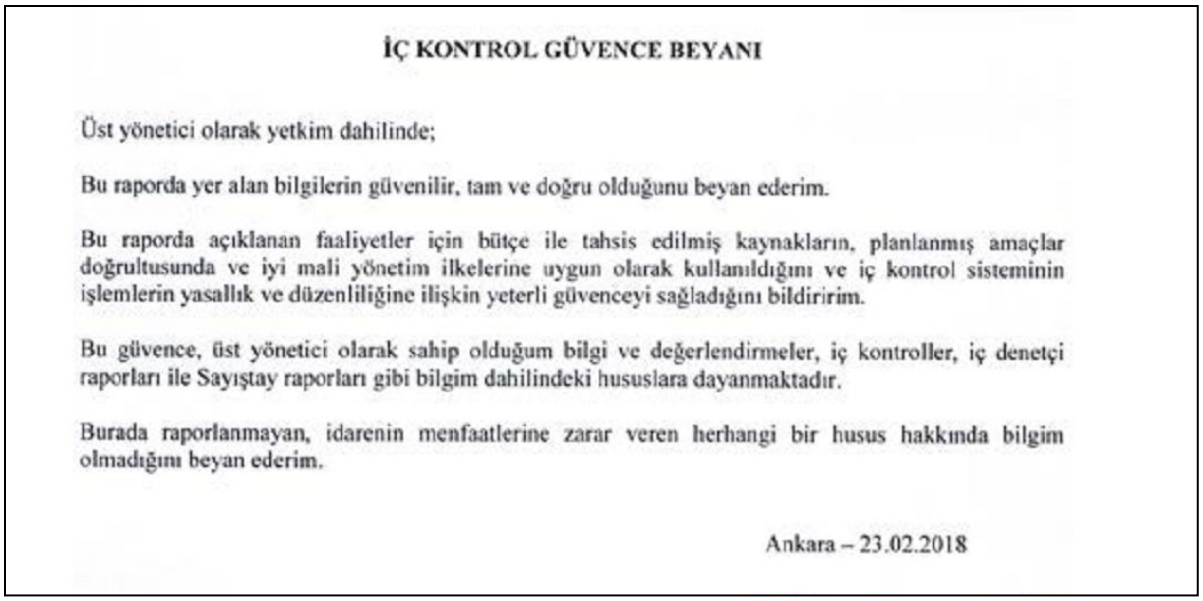

İÇ KONTROL GÜVENCE BEYANI

Üst yönetici olarak yetkim dahilinde;

Bu raporda yer alan bilgilerin güvenilir, tam ve doğru olduğunu beyan ederim.

Bu raporda açıklanan faaliyetler için bütçe ile tahsis edilmiş kaynakların, planlanmış amaçlar doğrultusunda ve iyi mali yönetim ilkelerine uygun olarak kullanıldığını ve iç kontrol sisteminin işlemlerin yasallık ve düzenliliğine ilişkin yeterli güvenceyi sağladığını bildiririm.

Bu güvence, üst yönetici olarak sahip olduğum bilgi ve değerlendirmeler, iç kontroller, iç denetçi raporları ile Sayıştay raporları gibi bilgim dahilindeki hususlara dayanmaktadır.

Burada raporlanmayan, idarenin menfaatlerine zarar veren herhangi bir husus hakkında bilgim olmadığını beyan ederim.

Ankara – 23.02.2018

Şekil 1 :TİKA FR'lerde Yeralan Üst Yönetici Beyanı

Ayrıca veri talebi için söz konusu iki kuruma gerçekleştirilen ziyaretlerde de resmi belge olarak FR'lere işaret edilmesi, bunların temel veri kaynağı olarak kullanımlarına diğer bir gerekçe olarak verilebilir. Bu kapsamda mevzu bahis iki kurumun web sitesi ve çeşitli kütüphanelerden (TBMM Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Atatürk Kitaaplığı, Millet Kütüphanesi, T.C.Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Kütüphanesi, Beyazıt Kütüphanesi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, ve çeşitli üniversitelerin kütüphaneleri ile İstanbul'daki halk kütüphaneleri vd.) bu faaliyet raporlarının temini sağlanmıştır. TİKA'nın 1992-2023 yılları arasında yayımlanan 29 faaliyet raporundan 25'ine ulaşılmıştır. YEE'nin ise 2012-2023 arasındaki yıllara ait faaliyet raporları temin edilebilmiştir. Bunlardan 2014-2023 arasındaki raporlar kurumun web sitesinden temin edilmiştir. 2012 ve 2013 yıllarına ait FR'ler daha önce kurumda görev almış şahısların kişisel kütüphanelerinden sağlanmıştır. Ancak çalışmada faaliyet raporlarının tamamı incelenip refere edilmekle birlikte, niceliksel olarak tamamı değerlendirilmemiştir. Bundaki temel etmen çalışmada asıl odaklanılan hususun faaliyetlerin nitelikleriyle mekânsal dağılışları arasındaki bağlam olması nedeniyledir. Bu nedenle çalışmada TİKA FR'ler 1992-2001, 2002-2016 ve 2016 sonrası yılları eşik olarak alınmıştır. 1992-2001 yıllının ilk eşik olarak alınmasında 2001 yılından sonra değişen iktidarla birlikte TDP'de gelişen yeni stratejilerle ilişkilidir. Nitekim TİKA'nın faaliyet alanlarındaki en belirgin değişim ve genişleme bu dönemden sonra gerçekleşmiştir. 2016 yılının ikinci eşik olarak alınmasındaki temel etmen ise 2016 yılındaki Türkiye Askerî Darbe Teşebbüsü'dür. Zira bu dönemden sonra Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçiş yapılmış, iç politik zeminde yaşanan gelişmeler TDP stratejilerine

de yansımıştır. Bunlarla bağlantılı olarak temel alınan bu eşik dönemler arasında kalan yıllara ait FR'ler ise rastgele seçilmiştir. Bunlardan elde edilen veriler tablolar şeklinde sunulmuştur. Bunlar dışında kalan FR'ler ise yapılan tespitlere bağlı olarak değerlendirilip metin içerisinde doğrudan refere edilerek sunulmuştur. 1992-2023 yılları arasındaki 31 yıllık süreçte TİKA'ya ait toplamda 29 FR yayınlanmıştır. Bunun nedeni 1992-1993 yıllarına ait faaliyetlerin 1993 FR'de verilmesi ve 1999-2001 yıllarına ait faaliyetler içinde yine tek FR'nin yayınlanmasıdır (Tablo 1).

Tablo 1.Çalışmanın Ana Veri Kaynağı Olarak Alınan TİKA FR'lerin Kapsadığı Yıllar ve Nicel Olarak Değerlendirilmeye Alınan FR'leri Gösterir Tablo

Yıllar	Temin Edilen FR'ler	Temin Edilemeyen FR'ler		Değerlendirilmeye Alınan FR	Değerlendirilmeye Alınmayan FR
1992-1993	+			√	
1994	+			√	
1995	+			√	
1996		-			
1997	+			√	
1998		-			
1999-2001	+			√	
2002		-			
2003		-			
2004	+			√	
2005	+			√	
2006	+			√	
2007	+		**Toplam Adet**	√	
2008	+				*
2009	+				*
2010	+				
2011	+				*
2012	+			√	
2013	+			√	
2014	+				*
2015	+			√	
2016	+			√	
2017	+				*
2018	+			√	
2019	+				*
2020	+			√	
2021	+				*
2022	+			√	
2023	+				*
	25	4	**29**	17	8

YEE FR'lerin ise 2012'den 2023 yılına kadarki raporlar temin edilmiştir. Bunlardan dördü nicelikleri yönüyle değerlendirilmiştir. Bunlar içerisinden ilk olarak kuruluş tarihine daha yakın olması hasebiyle 2012 FR değerlendirilmeye alınmıştır. İkinci eşik olarak daha önce de belirtildiği gibi 2016 yılındaki darbe girişiminden önce (2015) ve sonraki (2017) iki yılla ait raporlar nicelik olarak değerlendirilmiştir. Bundaki temel etmen kurumun darbe girişiminin sonraki süreçte faaliyetleri ve stratejilerine etkilerini yansıtabilmek içindir. Ayrıca 2017 yılı kurumun FR'lerinde Türkiye'nin kültürel diplomasisini yürüten kurum olarak addedilmesi ve faaliyetleri içerisinde bu ibareye yer verilmesidir. Ayrıca bu tarihte ilk defa bu alanda diğer devletlerin muadili kurumlarıyla işbirliği protokollerinin imzalanması hasebiyledir. Son olarak 2022 FR değerlendirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2.Çalışmanın Ana Veri Kaynağı Olarak Alınan YEE FR'lerin Kapsadığı Yıllar ve Nicel Olarak Değerlendirilmeye Alınan FR'leri Gösterir Tablo

Yıllar	Temin Edilen FR'ler	Temin Edilemeyen FR'ler		Niceliksel Olarak Değerlendirilmeye Alınan FR	Niceliksel Olarak Değerlendirilmeye Alınmayan FR
2009		-			
2010		-			
2011		-			
2012	**+**			**√**	
2013	**+**				*****
2014	**+**				*****
2015	**+**		**Toplam Adet**	**√**	
2016	**+**				*****
2017	**+**			**√**	
2018	**+**				*****
2019	**+**				*****
2020	**+**				*****
2021	**+**				*****
2022	**+**			**√**	*****
2023	**+**				*****
	12	3	**15**	4	8

YEE ait diğer FR'ler ise genel olarak değerlendirilip metin içerisinde doğrudan refere edilerek sunulmuştur. YEE FR'lerinin sadece dört tanesinin değerlendirilmeye alınmasındaki diğer bir gerekçe ise yapılan faaliyetlerin niceliklerine ilişkin bilgi yer alırken buna karşın bazı istisnalar dışında bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği devletlerin hangileri olduğu bilgisinin yer almamasıdır. Nitekim çalışmada faaliyetlerin nitelikleri ve mekânsal dağılımı arasındaki

bağlama odaklanılması hasebiyle, yapılan faaliyetlerin sadece sayılarının verilmesi çalışmada kullanımları için yeterli değildir. Ayrıca 'Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak' cümlesi ile misyonun vurgulanması ve Yunus Emre Vakfının hedef kitlesinin dünya üzerinde yaşayan tüm insanlar olarak ad edilmesi faaliyetlerinin mekânsal örüntülerini yansıtır mahiyettedir (YEE Stratejik Plan, 2017-2018: 7). Bu nedenle tüm FR'lerden ziyade bir kısmının değerlendirilmesi kurumun genel stratejileri hakkında fikir vermesi ve temsiliyet açısından yeterli görülmüştür.

FR'lerde paylaşılan faaliyetler bölgeler ve niteliklerine göre değerlendirilmiştir. FR'lerin içeriklerinin oluşturulması yıllar bazında farklılık arz etmektedir. Ayrıca özellikle TİKA FR'lerin bir kısmında projelerde yer alan bütün faaliyet kalemlerinin yer almadığı tespit edilmiştir. Bu durum YEE içinde söz konusudur. Bu nedenle çalışmanın istatistiki veri temelinde sınırlılıklarının olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak yıllar bazında faaliyetlerin niteliksel ve alansal farklılaşması dış politika açısından var olan eğilimlerin ve bölgecilik temelinde yönelimlenen sahaların öncelenme durumlarını göstermesi açısından önemlidir. Bu anlamda TİKA ve YEE'nin faaliyet raporlarını (FR) söz konusu iki kurumun Türkiye'nin bölgecilik teşebbüsleri temelinde değerlendirilmelerine olanak sağlayan göstergeler olarak sunmak mümkündür.

Burada değinilmesi gereken diğer bir husus FR'lerdeki verilerin işlenme şeklidir. FR'lerde herhangi bir faaliyet alanına (sektör) yönelik bir proje kapsamında ya da münferit olsun gerçekleştirilen her bir etkinlik ve/veya iş kalemi raporlardaki kullanımlarına sadık kalınarak faaliyet olarak nitelendirilmiştir. Bir okul inşası faaliyet olduğu gibi herhangi bir bilimsel etkinlik, toplantı ya da anma töreni de faaliyet olarak nitelendirilmiştir. Her iki kuruma ait tüm FR'ler incelenerek bu faaliyetler yıllar temelinde, mekânsal dağılış ve niteliklerine göre tek tek sayılmak suretiyle MAXQDA'ya kodlanmıştır. Son olarak dönemsel temelde farklılık arz eden FR'lerden elde edilen veriler Excel tablolarına yansıtılarak sunulmuştur. Verilere ilişkin yapılan jeokültürel temelli yorumlar ilgili literatürle desteklenmiştir. TİKA faaliyetlerinin nitelikleri zamansal ve alansal farklılıklarının karşılaştırılması için de MAXQDA nitel veri yazılım programı aracılığıyla içerik analizi uygulanmıştır. Her iki kurumun verilerini işlemek için aynı yöntem izlenmekle beraber, daha öncede belirtildiği gibi YEE FR'lerinin bir kısmında faaliyetlerin icra edildiği alanlara ilişkin bilgiler yer almamaktadır. Bu bağlamda tüm etkinliklerin tam olarak Excel tablolarına yansıtılması söz konusu olmamıştır. Ancak bunlar etkinliklerin icra edildiği sahalar hakkında fikir vermesi açısından önemlidirler.

Burada verilere dair belirtilmesi gereken diğer bir unsurda farklı nitelikteki faaliyetleri barındıran tek bir proje, ilişkili olduğu her sektörün içerisinde ayrı ayrı kaydedilmiştir. Böylece aynı bölgede dahi olsa hangi nitelikteki faaliyetlerin ön plana çıktığı belirlenmiş olacaktır. Özetle burada daha önce de değinildiği gibi yapılan faaliyetlerin nitelikleriyle mekânsal dağılışları arasındaki bağlama odaklanılmıştır. Bundaki etken olarak TİKA faaliyetlerinin ayırdının niteliksel ve/veya fonksiyonel olmaktan ziyade hangi amaçla yapıldığının belirleyiciliğinden söz edilebilir. Zira 1999-2002 dönemindeki TİKA Başkanının Türkoloji çalışmalarını, restorasyon, basın-yayın, burs sağlama, el sanatları, sempozyum faaliyetlerini sosyo-kültürel olarak ifade etmekle birlikte, TİKA faaliyetlerine ilişkin fonksiyonel ayırdın her zaman doğru olmadığını belirtmiştir (TİKA FR, 1999-2001: 10). Bunu da Aral Bölgesi El Halıcılığının fonksiyonel tanımlamaya uymayan sosyal, kültürel, ekonomik amaçları birlikte taşıdığı şeklindeki ifadesiyle örneklendirmesi bu çıkarımı olanaklı kılıyor (TİKA FR, 1999-2001: 10).

Ayrıca ilgili raporda faaliyetlerin ekonomik ve tarihi fonksiyonel ayırdına ilişkin diğer örnekler de şu şekilde sıralanmıştır. Ekonomik ve ticari projeler genel olarak kurum mevzuatlarına göre ortak ticari işletmelerin kurulmasına, insan gücünün yetiştirilmesine, ticari enformasyona yönelmiş olmasıyla ilişkili olarak tanımlanmıştır. Sigortacılık, bankacılık, rekabet şartları, tahkim, KOBİ ve tarım projeleri bu gruba dâhil edilmiştir. Genelde bu tarz projelerde Türk özel sektörün hedef bölgelerde etkin ve verimli çalışmalarına olanak yaratmak için çaba sarf edildiği de belirtilmiştir. Ancak benzer faaliyetleri barındıran Kırımda yerinden edilmiş, Kırım göçmenlerinin iskânına yönelik yapılmış konut projesi fonksiyonel anlamda insani yardım çerçevesinde tanımlanırken, Ahıska Türklerinin ekonomik durumlarını iyileştirip, geliştirmeye ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerin ise tarihi vefa borcu olarak tanımlandığı görülmektedir (TİKA FR, 1999-2001: 10). Bu temelde nitelik olarak insan yaşamına yönelik, geleneklerini, gündelik yaşantısını, yaşam standartlarını, tarihi kültürel kimliklerini, yaşama alanlarına yönelik her türlü iyileştirme, geliştirme, yaşatma gibi teşebbüsleri barındıran eğitim, sanat, restorasyon, sağlık, güvenlik, şehirsel alt yapıların iyileştirilmesi, kamu binalarının tadilatı, araç-gereç tedariki, ekonomi vb. benzeri gibi her türlü faaliyetin sosyo-kültürel bir karşılığı olduğu ve bu zeminde ele alınabileceği belirtilebilir. Buradan hareketle çalışmada bu unsurların devletlerarası ilişkilerin inşasına zemin hazırlamak amacıyla siyasa alanına çekilmesi sebebiyle jeokültürel olarak tanımlanmıştır. İdari ve sivil alt yapılara yönelik faaliyetler de jokültürel temelde ele alınmıştır. Bunun yapılmasındaki gerekçe,

bunların hem kamuya açık hem de idari yapılar olarak görünürlük açısından önemli olmalarıyla ilişkilidir.

Çalışmada ayrıca her ne kadar doğrudan bir analize tabi tutulmamakla birlikte faaliyet raporlarındaki verileri desteklemesi amacıyla, kurumun resmi web sayfalarında paylaştıkları bültenler, dergiler vd., haberler, sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlar, yurt dışı teşkilatlanmalarına ilişkin veriler ile ilgili literatürden de istifade edilmiştir. Yine söz konusu iki kurumun faaliyet raporlarındaki kurum yetkilileri tarafından hazırlanan önsözler, resmî web sayfalarındaki etkinliklere ilişkin kurum ve devlet yetkililerinin (kurum başkanları, bakanlar, cumhurbaşkanı) söylem ve paylaşımları referans olarak kullanılmıştır.

Ayrıca çalışmaya dair öngörülerin sahadaki mevcudiyetinin tespiti için mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu temelde öncelikle daha öncesinden irtibat sağlanan her iki kurumun yetkililerinden mülakatları kabul eden 9 kişiyle görüşülmüş bunlardan beşi soruların tamamına detaylı cevaplar vermedikleri için değerlendirilmeye alınmamıştır. Mülakatları değerlendirilen dört kişinin ikisi YEE ikisi de TİKA'da farklı dönemlerde, 3 yıl ve üzerinde görev yapmış kişilerdir.

Bunun yanı sıra örneklem sahası olarak belirlenen ülkelerden biri olan Bosna-Hersek'te 28 Ağustos- 9 Eylül 2023 tarihleri arasında saha çalışması gerçekleştirilmiştir.

Bosna-Hersek saha çalışması kapsamında yapılan faaliyetler;

-Bu iki kurum faaliyet ve etkinliklerini yerinde gözlemlemek için kurumlar ziyaret edilmiş, kurum yetkilileriyle görüşülmüş ve YEE etkinliklerine iştirak edilmiştir.

-Özellikle TİKA'nın daha önce gerçekleştirdiği çeşitli faaliyet ve proje alanları kurum yetkilileriyle birlikte ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler kapsamında Saraybosna, Mostar, Konyiç, Trovnik şehirlerinde saha çalışması yapılmıştır. Ayrıca TİKA (PKO) ve YEE'nin (YETKM) Saraybosna merkezleri ile YEE'nin (YETKM) Mostar'daki kültür merkezi de ziyaret edilmiştir.

-TİKA ve YEE etkinliklerine iştirak edenler ve Türkoloji mezunu bireylerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. 5'i erkek 7'si kadın olmak üzere toplamda 12 kişiyle görüşülmüştür. Bunlardan 3'ü TİKA'da, 2 tanesi Türkoloji mezunu olup YEE'de çalışmaktadır. Geriye kalan 6 kişinin doğrudan kurumlarla bir münasebeti olmayıp rastgele seçilmişlerdir. Katılımcılardan 1 tanesi Türk büyük elçiliğinde çalışmaktadır.

-Saha çalışmaları esnasında TİKA'nın kültürel miras restorasyon unsurları başta olmak üzere gerçekleştirdiği eğitim, alt yapı ve tarımsal vb. projeleri kapsamındaki faaliyetler yerinde gözlemlenmiş ve bunlara dair bilgi için mülakatlar gerçekleştirilerek yapılan tespitler fotoğraflanmıştır.

Örneklem alanı içerisinde yer alan Kazakistan ve Mısır'dan ise maddi, zamansal vb. sebeplerle ilişkili sınırlılıklar nedeniyle irtibata geçilen kişilerle online mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kazakistan'dan 10 ve Mısır'dan da 17 kişiyle görüşülmüştür. Kazakistan'dan olan kişilerin tamamı daha önce Türkiye'de üniversite okuyan veya buradan mezun olan kişilerdir. Mısır'dan mülakata dâhil olan kişiler ise kendi ülkelerinde Türkoloji/Türk Dili Edebiyatı bölümlerinde okumuş mezunlardır (Tablo 3).

Tablo 3.Mülakatlara İştirak Eden Katılımcı Bilgileri

Katılımcıların Demografik Özellikleri			**Toplam**	**Kurumlarla İrtibatlı**		**Kurumlardan Bağımsız/Türkoloji bölümlerinde okuyan vd.**	**Kurum Yetkilileri**		**Toplam**
Ülke	Kadın	Erkek		TİKA ve/veya YEE Etkinliklerine Katılan	Türkçe Kurslarına Katılan		TİKA	YEE	
Bosna-Hersek	7	5	12	5	-	7	2	2	4
Kazakistan	6	4	10	2	-	8			
Mısır	4	13	17	1	2	14			
Toplam	17	22	39	10	10	25			

Yine her iki kuruma dair yapılan mülakatlar için üç farklı örneklem grubu belirlenmiştir. Bu gruplardan ilki, kurum yetkilileri yani kurumda özellikle karar alma süreçlerinde aktif rol almış ve/veya bu süreçlere fiili olarak katılmış, aktif olarak görevde olan ya da görev sürelerini tamamlamış kişilerdir (Tablo 3). Bunlardan özellikle 2 ve daha fazla yıl görevlerini ifa etmiş olanlar tercih edilmiştir. Kurumda yöneticilik yapmış kişilerin örnekleme dahil edilmesindeki gerekçe, bunların kurumun politika uygulayıcıları ve burada inisiyatif sahibi olmaları

hasebiyledir. Zira Dittmer, Deleuze ve Guattari'ye atfen gerçeklik alanı (dünya) ile temsil alanı (kitap) ve öznellik alanı/yazar (uygulayıcı/fail) arasında üçlü bir ayrım olmadığını ve asamblajın bu düzenlerin her birinden alınan belirli çokluklar arasında bağlantılar kurduğunu belirtir (Dittmer, 2014 : 387).

İkinci mülakat grubu, TİKA ve YEE'de dil eğitimi, el sanatları, kültürel etkinlikler, mesleki gelişim eğitimleri vb. etkinliklerinden en az birine iştirak etmiş, tamamlamış olan kişiler ve kurum çalışanları oluşturmaktadır. Etkinliklere katılmış bireylerin seçiminde TİKA ve YEE'nin işlevsel verimliliklerinin tespiti içindir. Böylece Türkiye'nin imaj ve vizyonuna dair söylemlerinin sahadaki yansımalarının tespiti sağlanmıştır.

Üçüncü grupta ise, kurumların faaliyet gösterdiği özellikle Orta Asya Türk Devletleri (Kazakistan), Balkanlar (Bosna Hersek) ve Ortadoğu (Mısır) ülkelerinden, bu iki kurumdan bağımsız olarak Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmiş kişiler ve/veya kendi ülkelerinde Türkoloji ve Türk Dili Edebiyatı eğitimi almış kişiler yer almaktadır. Üçüncü grubun seçilmesinde, bu kişilerin kendi yaşadıkları ülkelerde TİKA ve YEE faaliyetlerinden haberdar olup olmadıklarını ve Türkiye'ye dair algılarının hangi dinamiklerle ilişkili olarak şekillendiğinin tespitine yöneliktir. Bu üç bölgenin seçilmesinde tarihi, inançsal ve kültürel bağlar çerçevesinde şekillenmeleri ve ayrıca bu kurumların gerek kültürel gerekse de diğer tüm faaliyetlerine ilişkin örnekleri barındırma yoğunluğu, yani temsil gücü ile ilişkilidir.

Öngörülen unsurların sahadaki mevcudiyetinin denetlenebilmesi adına örneklem için hedeflenen kitleden bazı bireylerle ön görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşme formları bu doğrultuda tekrar gözden geçirilmiştir. Mülakatlar için hazırlanan görüşme formları bu minvalde son düzenlemeler yapılarak, etik kurula sunulmuş ve kurul onayı alınmıştır (Ek 1; Ek 2).

Bu temelde de mülakata dâhil edilecek bireyler zaten 18 yaş üzerinde oldukları aşikar olduğundan ve çalışma açısından reşit olmanın dışında yaşlarının ayırt edici bir kriter olmadığı düşüncesiyle burada belirtilmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Metin içinde bu mülakatlara yapılan atıflar ülkeleri, örneklemde hangi gurubu temsil ettikleri ve cinsiyetleri şeklinde kodlanmışlardır. Örneğin kadın katılımcılar için Bosna-Hersek, G1/K2; Kazakistan, G2/K1; Mısır, G2/K1, Erkek katılımcılar içinde Mısır, G1/E2; Kazakistan, G2/E4 şeklinde ibareler kulanılmıştır. Kurum yöneticilerinin temsili için ise TİKA/1; /2 ve YEE/1; /2 ibareleri kullanılmıştır. Kurum yöneticileri isimlerinin açıklanmasını istemediklerinden, etik ilkelere

riayet edilmesi açısından burada çalıştıkları dönem, yer gibi kimliklerini açık edecek hususlara değinilmemiştir.

Mülakat verileri çalışmada yapılan algı, kimlik vb. ilkelere ve kurumların misyon vurgularına dayalı yorumlara gösterge mahiyetinde referans olarak kullanılmıştır.

Bu veriler temelinde çalışma bölgecilik ve asamblaj yaklaşımı çerçevesinde şekillendirilip işlenmiştir. Aşağıda bu yakaşımın çalışmaya nasıl uyarlandığı ve jeokültürel bölge temelinde nasıl ilişkilenidirildiği kısaca açıklanmıştır. Ayrıca her bölümün girişinde yapılan değerlendirilmeler ve bu yaklaşımlar refere edilerek tekrar vurgulanmıştır.

TİKA ve YEE'nin kurumsal yapıları, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin nitelikleri ve dağılış gösterdikleri alanlara ilişkin motivasyonlarının doğasını çözümlemek için Dittmer'in (2014) jeopolitik alanda odaklanılan devlet vb. gibi karmaşık etkileşimleri olan bütünlerin ilişkisel ontolojilerini ortaya koymada bir çerçeve olarak sunduğu, asamblaj teorisi kullanılmıştır (Dittmer, 2014: 387). Tezde asamblaj yaklaşımının tercih edilmesindeki temel sebep mevcut kurumları hem kendi içerisindeki etkileşimleriyle ilişkili olumsallıklarını hem de dışsal özellikleri itibariyle daha karmaşık bir bütünle etkileşim içinde olmaları hasebiyledir. Dittmer asamblajı jeopolitik çalışmalara uygulanmasını, belli bir dönem boyunca jeopolitikte hâkim olan devlet gibi bütüncül yapılara ilişkin salt işleve dayalı ve onu oluşturan parçaların toplamına indirgeyen teoriler için önemli bir düzeltici olarak tanımlamıştır. Dittmer bu tarz bütünlük arz eden yapıların sahip olduğu ilişkiselliklere 'mantıksal olarak gerekli' olmaktan çok 'olumsal olarak zorunlu' olduğu şeklinde yaklaşılması gerektiği ve bu nedenle bu yapıların parçalarının toplamına indirgenmemesi gerektiğini belirtir. Diğer bir ifadeyle bu yapılar içerisinde bulundukları sistemlerle olan ilişkileri nedeniyle tek tek parçalarının toplamından daha fazlasıdırlar (Dittmer, 2014: 387; Dittmer, 2017: 10). Devletler arası ilişkiler, tek tek olayların sonuçlarıyla oluşan stabil olgular değildir. Birden çok unusurun birlikte var olmalarıyla ilintili olarak ortaya çıkan konjonktürel süreçlerdir. İşte bu süreçsel bağlamsalığın ortaya çıkarılabilmesi için asamblaj önemli bir yaklaşımdır. Bu temelde asamblaj yaklaşımıyla söz konusu iki kurumun hem kurumsal yapıları hem de Türk dış politikasındaki yerleri, önemleri ve işlevleri vb. gibi barındırdıkları kompleks özellikleri daha bütüncül bir şekilde işlenmeye olanak tanımıştır. Bu anlamda çalışmada sonuçtan ziyade söz konusu kurumların yapısal özellikleri, yüklendikleri misyon, dışsal özellikleri, içinde bulundukları bağlam, edinmiş oldukları hedef vb. dinamikler çerçevesinde şekillenen sürecin kendisine odaklanılmıştır. Süreçsel perspektif bölgelerin oluşmasına dayalı olarak belirtilen bölgelleşmeye ilişkin analizlerde de etkin bir unsurdur.

Asamblajların kolay tanımlanamayacağı kabul edilmekle birlikte 'belli bir süre için birlikte çalışmak üzere heterojen varlıklar arasındaki ilişkilerin koleksiyonu' olarak da düşünülmektedirler (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 581-582). Dittmer, 5 ilke doğrultusunda yapılandırıldığını belirttiği asamblaj teorisinin bir bütünün parçaları arasındaki karmaşık etkileşimleri ve ilişkisel bir ontolojiyi ortaya koyması açısından iyi bir perspektif sunduğunu savunuyor. Ki söz konusu ilkelerin jeopolitik alan yazınında kullanılan unsurlarla örtüşen yönlerini de vurguluyor (Dittmer, 2014). Bu doğrultuda asamblajın 5 ilkesini şu şekilde özetlemek mümkündür. Bir asamblajın ilk özelliği, kurucu unsurlar arasındaki dışsallık ilişkileri yoluyla var olan oluşuma odaklanır. Asamblaj, dışsallık ilişkileriyle karakterize edilen bütünler olarak tanımlanır (Dittmer, 2014: 386-387; Oppenheimer & Schech vd. 2021: 582). Bu açıdan, asamblajın temel özelliklerinden ilki onu oluşturan kurucu unsurlar arasındaki dışsallık ilişkileri yoluyla var olan oluşumun kendisine odaklanmaktır (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 582). Ayrıca asamblajdaki dışsallık ilişkisi bir bütün içerisindeki tek tek parçaların bütün içerisindeki işlevlerine indirgenemeyeceği ve aynı anda farklı işlevlerle birden fazla bütünün parçaları olabileceklerine de işaret edilir. Yani dışsallığa dair, parçalar bağlı bulundukları bütünsel mekanizma ve buradaki işlevlerinden bağımsız olarak farklı işlevlerle başka bütünsel mekanizmalarda yer bulabilmektedirler. Asamblajın onu oluşturan parçaların toplamından daha fazlası olduğuna değinen Dittmer, asamblajın eski dönem jeopolitikteki işlevselci gelenekten alışıla gelen gereklilik yaklaşımın aksine bütünü oluşturan parçalar arasındaki olumsallığa odaklandığını belirtir. Asamblajda odaklanılan diğer bir unsur da parçaların özelliklerinden ziyade potansiyelleridir. Diğer bir ifadeyle parçaların asamblaj içerisindeki tek özelliklerinden ziyade sahip oldukları dış bağlamsallıklarla ilişkili olarak yeni özellikler kazanma potansiyellerine odaklanılır (Dittmer, 2014: 387).

Ayrıca asamblajın gerek dışsallık gerekse de yapısal özelliklerine bağlı olarak sahip olduğu bu potansiyelin, jeopolitikte unsurların devingenliğine ve gelişme potansiyelleri sayesinde yeni koşullara adapte olmalarına olanak sağlayan esneklik olarak ifade edilen özellik ile ilişkilidir (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 590; Dittmer, 2014: 393; Dittmer, 2017). Dâhili makine yani kurumların yapısal özellikleri ve sahip oldukları iç mekanizmaları onların sürekli bir oluşum halinde olmayı sağlayarak onlara esnek bir yapı kazandırır. Bunun yanı sıra kendi içyapısının kalıcılığı yoluyla bir hafıza da oluştururlar. Böylece onların konjonktürel anlamda yeni sistemlere dâhil olma veya gelişme ve uyarlanma kapasitesi sunarak devamlılıklarının sağlanmasında bir avantaj yaratmaktadır. Tarihi ve mevcut yapılarına bir süreçselik kazandırır

(Oppenheimer & Schech vd., 2021; Dittmer, 2014; Dittmer, 2017). Doğaları gereği sahip oldukları bu unsurlar onları aynı zamanda tarihsel kılmaktadır.

Asamblajların belirleyici diğer bir kriteri ise açık sistem olma özellikleridir. Dışsallık ilişkileri nedeniyle asamblajların herhangi bir otorite tarafından tam anlamıyla sınırlandırılmalarının imkânsızlığına değinilir. Buna gerekçe olarak da asamblajların bünyelerine sürekli dâhil olan ve çıkan unsurların söz konusu olmasıyla ilişkilendirilir. Asamblajlara dair tek olasılığın zaman içinde ilişkisel mekânlarındaki eğilimleri tanımlamaya çalışmak olduğu belirtilir. Bu eğilimlerde bölgeselleştirme/yersizyurtsuzlaştırma, kodlama/kod çözme ve son olarak bunların anlatı/söylemsel veya başka şekilde ifadesiyle gerçekleştirildiğine işaret edilir (Dittmer, 2014: 388; Dittmer, 2017: 10). Bölgeselleştirme/yersizyurtsuzlaştırma, asamblajların kısmende olsa tutarlı bir şekilde sınırlandırılma süreçlerine karşılık olarak kullanılır.

Asamblaja atfen ifade edilen son kriter olan arzu-amaç/güç-irade, içsel makineler ve açık sistemler kavramları gibi, birleşim düşüncesinin çoklu temalarına da değinilir (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 590). Asamblajlar bu özellikleri nedeniyle istikrarlı ve tutarlı gibi görünseler bile onların sürekli bir oluş halinde olduğu savunulur. Bu anlamda asamblajdaki amaç asamblajın sahip olduğu her türlü potansiyeli de vurgular (Dittmer, 2014: 388, Dittmer, 2017: 10). Asamblaj, söz konusu iki kurumun son dönemdeki değişim, gelişim ve faaliyetlerinin uluslararası boyutta insani açıdan kabul görmesinin anlaşılmasında önemlidir. Ayrıca söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin niteliksel olarak farklılaşmasının, mekânsal dağılışları ve sosyal-politik süreçlere göre esneklik gösterdiğinin anlaşılması açısından da önemlidir. Teze konu olan TİKA ve YEE'nin kurumsal yapıları ve gerçekleştirilen insani ve kültürel faaliyetleri çerçevesinde ortaya çıkan mekânsal örüntüler bölgeselleşme perspektifi çerçevesinde ele alınarak asamblaj yaklaşımı/modeli ilkeleriyle temellendirilip nitel yöntemle işlenmiştir. Bu doğrultuda asamblajın 5 ilkesi çalışmaya aşağıda belirtildiği şekilde yansıtılmıştır.

Öncelikle yapısal anlamda birer asamblaj olarak ele alınmış olan iki kurumun oluşturduğu bölgeler ve bunlara yönelik geliştirdikleri kodların, temsil ile anlatılara nasıl yansıdığının tespiti yoluyla uyarlanmıştır.

Bu açıdan bu iki kurumun faaliyetleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan asamblajdaki bağlamsallık jeokültürel bölge çerçevesinde yorumlanmaya da olanak sağlamıştır. Asamblaj kapsamındaki unsurlar bölgeselleşme perspektifiyle örtüşen bir boyuta sahiptir. Zira asamblajların kısmende olsa tutarlı bir şekilde sınırlandırılma süreçleri bölgeselleşme olarak ifade edilir.

Çalışma sonuç odaklı olmak yerine söz konusu kurumların yapısal özellikleri, yüklendikleri misyon, dışsal özellikleri, içinde bulundukları bağlam, edinmiş oldukları şiar vb. dinamikler çerçevesinde süreçsel yaklaşılarak yorumlanmıştır.

Bu bağlamda TİKA ve YEE kurumlarının yapısal özellikleri, misyonları ile kuruluş ve gelişimleri dışsallık ilişkileri, tarihsellik/süreklilik-devingenlik, ilkesi çerçevesinde kurgulanarak açıklanmıştır.

TİKA ve YEE'nin kurumsal yapılarını ve gerçekleştirdikleri faaliyetlerin nitelikleri ve dağılış gösterdikleri alanlara ilişkin motivasyonlarının doğasını çözümlemek için ise asamblaj teorisinin hetorejenlik, açıklılık/esneklilik ilkeleri temel alınmıştır. Bu çerçevede söz konusu iki kurumun hem kurumsal yapıları hem de Türk Dış Politikası'ndaki (TDP) yerleri, önemleri ve işlevleri vb. gibi barındırdıkları kompleks özellikleri daha bütüncül bir şekilde işlenebilmiştir.

Asamblaja atfen ifade edilen son kriter olan arzu-amaç/güç-irade, asamblajın söz konusu iki kurumun son dönemdeki değişim, gelişim ve faaliyetlerinin uluslararası boyutta insani açıdan kabul görmesinin anlaşılması için kullanılmıştır.

Ayrıca bütün bu kriterler, söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin niteliksel olarak farklılaşmasının, mekânsal dağılışları ve sosyal-politik süreçlere göre esneklik gösterdiğinin anlaşılması açısından da önemlidir. Böylece söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin nitelik ve mekânsal örüntüleri jeokültürel bağlamla ilişkili olarak, TDP'deki bölgesel eğilimleri temelinde ele alınarak yorumlanmıştır. Bu açıdan bu iki kurumun faaliyetleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan asamblajdaki bağlamsallık jeokültürel bölge çerçevesinde yorumlanmaya da olanak sağlamıştır. Zira asamblajın kapsamındaki unsurlar bölgeselleşme/yeni bölgecilik perspektifiyle örtüşen bir boyuta sahiptir. Yapısal anlamda birer asamblaj olarak ele alınan iki kurumun inşa ettiği bölgelerin ve bunlara dair geliştirdikleri kodlara ilişkin temsil ve anlatı olarak nasıl yansıdığının tespiti şeklinde uyarlanmıştır. Söz konusu kurumların asamblaj çerçevesinde değerlendirilmeleri hem onların kurumsal devamlılıklarını sağlayan hususların tespiti hem de TDP'deki misyonları hasebiyle TDP'nin jeokültürel eğilimli politikalarının uzun ömürlülüğü şeklinde yorumlanmasını olanaklı kılmıştır. Bu da uluslararası arenada TDP'nin bu tarz politikalarının kabulüne gösterge olarak verilebilir.

Kurumların faaliyet raporları (FR) çerçevesinde kuruluşlarından günümüze gerçekleştirdikleri faaliyetler, bunların niteliği, gerçekleştirildiği yıl, bunların sayısı ve gerçekleştirildiği ülkelerin hangilerinin olduğuna odaklanılarak veriler işlenmiştir. Her iki kurumun yıllar bazında faaliyet

nitelikleri MAXQDA programında bölgelere göre kodlanmıştır. Bu faaliyetlerin niteliklerine göre alansal dağılışları ve zamansal değişimine ilişkin yapılan tespitler excel tabloları şeklinde sunulmuştur. Ayrıca bu temelde faaliyet raporlarında yer alan üst düzey yöneticilerin hedef sahalar ile TİKA ve YEE'nin TDP'deki misyonlarına ilişkin söylemlerini içeren sunuş ve önsöz bölümleri jeokültürel kodlar çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda MAXQDA programından, içerik analizi ve ilk aşaması olan betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. İlgili literatür çerçevesinde belirlenen *dil, din, ortak tarihi bağlar, kültürel miras, eğitim, insancılık* vb. gibi jeokültürel unsurlar üzerinden ana kodlar belirlenmiş ve Türkiye özelinde bunlarla ilişkili olan *Avrasyacılık, İslâm, Türk dili ve eğitimi, Türklük, dost ülke, kardeş ülke, akraba topluluklar, Osmanlı kültür mirası, Evlād-ı Fātiḥān, insancılık* vb. alt kodlar belirlenmiştir (Tablo 4). Bu kodlar belge bulguların karşılaştırmalarını olanaklı kılan *kod matrisi tarayıcısı* ve *iki vaka modeli* için kullanılmıştır. Ayrıca ilgili kurumların jeokültürel yönünün ortaya konulması için kurumların yasal çerçeveleri, faaliyet raporlarında yer alan misyon, vizyon ve kurum yetkilerinin sunumlarındaki kuruma ilişkin söylemler, TDP özelinde belirlenen jeokültürel kodlar temel alınarak kelime bulutu içinde kullanılmıştır. Jeokültürel kodların kurumların *vizyon ve misyonuna ilişkin söylemlerdeki* yeri ile yine bunların yıllar bazında değişimlerinin tespiti ve karşılaştırılmaları yapılmıştır. Analiz için belirlenen kodların ilgili literatürde genel kabul gören jeokültürel unsurlar temelinde belirlenmesindeki temel sebep geçerlilik ve güvenirlilik hususunda soru işaretlerine mahal vermemek içindir. Böylece uzman (deneyimli akademisyen) görüşü şerhi de ilgili litaratür çerçevesinde genel kabul gören görüşlerle sağlanmıştır.

Tablo 4.İlgili Literatür Çerçvesinde Belirlenen Jeokültürel Kod ve Türkiye Özelinde Belirlenen Alt Kodlar

Literatür Temelinde Tespit Edilen Jeokültürel Unsurlar Çerçvesinde Belirlenen Ana Kodlar	**Ana Kodlarla İlişkili Belirlenen Türkiye Özelinde Jeokültürel Alt Kodlar**			
Jeokültürel Strateji	Pro-Aktif Siyaset			
	İmaj Yaratımı			
	Türk Tipi Kalkınma Modeli	Kazan Kazan Politikası		
		Çevreyle Uyumlu Anlayış		
		Birlikte Yaşatma Kültürü		
		İşbirlikçi Politika		
Kimlik	‘Biz’ ve ‘Öteki’ Söylemi	Soydaş/Akraba Topluluklar/Devletler		
		Komşu		
		Müttefik		
		Dost Ülke		
		Kardeş Ülke		
Dil	Türkçe			
Din	İslâm			
Kültür	Türk Kültürü			
Ortak Kültürel ve Tarihi Miras	Ortak Tarihi Miras ve Kültürel Bağlar	Osmanlı Mirası	Balkanlar	Evlad-ı Fatihan
			Ortadoğu	
		Kafkasya ve Orta Asya Bölgesel Çevre-Merkez		
	SKÜM	Restorasyon-Restitüsyon-Rekonstrüksiyon vd.		
	SOKÜM			
Eğitim	Türkoloji			
	Türkçe Kursları			
	Askeri ve Polis Eğitimi			
	Kurum Personel Eğitimi			
	Okul İnşası-Onarım ve Tadilat			
Medya-Basın-Yayın				

Ayrıca belirlenen jeokültürel kodlar, söz konusu kurumların TDP'deki rollerini uluslararası zeminde ikili veya çoklu ilişkilerin geliştirilmesinde jeokültürel unsurların rolünün tespiti için de önem teşkil etmektedir. Böylece çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak belirlenmiş asamblaj yaklaşımındaki dışsallık ilişkileri ilkesinin sınırlarını belirleyerek, söz konusu yaklaşımın çalışmaya nasıl uyarlandığını da ortaya koymuştur. Ki bu dışsallık ilişkileri aynı zamanda çalışmanın temel amacı olan jokültürel bölge oluşumu ve pekiştirmeye yönelik çıkarımları 'yeni bölgecilik' zemininde gerekçelendirme açısından da önemlidir. Bu temelde mevcut çalışma, gerek konusu ve genel yaklaşımı gerekse de kullandığı veri ve metotları itibariyle jeokültürel ve eleştirel-popüler jeopolitik kapsamında değerlendirilebilecek bir yapıya sahiptir.

Bunların yanı sıra söz konusu kurumların faaliyetlerinin alansal dağılışı ve farklılıklarını karşılaştırılmasını görselleştirme ve analizinde Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) programı ARCMAP 10.8 tekniklerinden de istifade edilmiştir.

Kurumların faaliyet raporlarındaki misyon ve vizyon vurguları, geçmişten günümüze yapısal örgütlenmelerini şekillendiren kurum mevzuatları (teşkilat kanunları), resmî web sayfalarındaki beyanlar esas alınmıştır. Buradaki verilerin doğasının farklı olması nedeniyle kullanılan veri işleme tekniklerinde de çeşitliliğe başvurulmuştur. Bu temelde öncelikle söz konusu iki kurumun kuruluş ve gelişimlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Kurumlara yönelik çalışmalar karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemleri (Thelen, 2022: 217-247) çerçevesinde dönüşüm ve gelişimlerine odaklanılarak incelenmiştir. Kurumların ortaya çıkmalarında, dönüşüm, gelişim ya da ortadan kalkmalarında tarihsel kırılmaların etkilerine ve bunlar karşısında gösterdikleri mukavemet ve esneklik temel alınmıştır. Ayrıca kurumların uzun süreli durağan (kilitlenme) dönemlerinin ardından 'açıklık' ve dönüşümsel süreçleri açısından irdelendiğine ilişkin vurgular da söz konusudur[1] (Thelen, 2022: 218). Asamblajın ilkesi olarak 'açıklık' ve dönüşümselliği kurumların mukavemet ve esnekliğinin ön koşulları olarak belirtmek mümkündür. Kurumların dönüşümselliklerini bir eklemlenme süreci olarak irdelemek ve bu eklemlenme sürecinin siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarla uyumlu hale getirdiği şeklinde yorumlamak gerekir. Bu temelde TİKA ve YEE'nin kuruluşu-gelişimi, misyonlarının değişimi faaliyetlerinin nitelikleri üzerinde belirleyici olması hasebiyle önemlidir. Böylece kurumların 'açıklık' ve dönüşüm kapasitelerinin kurumsal sürüdürülebilirliklerinin yorumlanması hususunda birer gösterge olarak kullanılabileceği de belirtilebilir. Asamblaj modelinin

[1] Kurumların yapısal dönüşümlerinin birbirini takip eden bu tarz süreçsellikler temelinde incelenmesi 'kesintili denge modeli'olarak ifade edilir (Thelen, 2022: 218).

kurumlarla ilişkilendirilen bu özelliği kurumların gelişimleri ve TDP'deki fonksiyonlarının ortaya konulması açısından kapsayıcılığını göstermektedir.

Kurumların oluşumlarındaki temel dinamiklerin değişimi kurumların değişiminin ön koşulu gibi gözükse de bu her zaman geçerli olmamaktadır. Diğer bir ifadeyle kurumları doğuran etmenlerle onları ayakta tutan etmenler farklılık arz edebilir (Thelen, 2022: 220-221). Kurumların dönüşümselliklerini bir eklemlenme süreci olarak irdelemek ve bu eklemlenme sürecinin siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarla uyumlu hale getirdiği şeklinde yorumlamak gerekir. Bu açıdan bakıldığında TİKA ve YEE'nin kuruluşu-gelişimi, misyonlarının anlaşılmasının yanında gelişimsel süreçlerinin işlenmesi de çalışmanın ana amacının ortaya konulması bakımından önemlidir.

Sonrasında vizyon ve misyonlarının gelişim ve devamlılıklarına nasıl etki ettiği hususunda detaylı yorumlamalar için mülakatlardan elde edilen veriler referans olarak kullanılmıştır. Yine İdare Faaliyet Raporunun sağladığı veriler, ilgili dönemlere dair gerçekleştirilen faaliyetlerin projelerin genel sayıları ve nitelikleri gibi birtakım bilgilerin temini anlamında faaliyet raporlarının bulunduğu döneme ilişkin genel çıkarımlar elde etmek için kullanılmıştır.

Daha öncede değinildiği üzere tespit edilen kodlar çerçevesinde kurumların FR'lerdeki sunum ve ön söz bölümlerinde yer alan söylemler temel alınmıştır. Böylece söz konusu iki kuruma yönelik (görev, misyon, vizyon, önem vb.) söylemlerden kurumsal sürüdrülebilirlikleri, dışsallık ilişkileri, kurumsal yapıları, güç ve potansiyellerine ilişkin yorumlamalar bu kodlara ilişkin analizlerle desteklenmiştir. Ayrıca belirlenen jeokültürel kodlar çerçevesinde her iki kurumun misyon ve vizyonları MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılarak işlenmiş, ve ön plana çıkan temalar tespit edilmiştir. Böylece kurumların analiz çıktılarına dayalı olarak misyon ve vizyonları yorumlanmıştır. Yine bu veriler ışığında kurumların zamansal gelişimleri ile mekânsal dağılışları harita, grafik ve tablolarla görselleştirilmiştir.

Bu çerçevede de çalışmada ilgili kurumların jeokültürel yönünün ortaya konulması için kurumların yasal çerçeveleri, faaliyet raporlarında yer alan misyon, vizyon ve kurum yetkilerinin sunumlarındaki kuruma ilişkin söylemler, TDP özelinde belirlenen jeokültürel kodlar temel alınarak kelime bulutu, iki vaka modeli gibi betimsel analizler içinde kullanılmıştır. Ayrıca belirlenen jeokültürel kodlar, söz konusu kurumların TDP'deki rollerini uluslararası zeminde ikili veya çoklu ilişkilerin geliştirilmesinde jeokültürel unsurların rolünün tespiti için de önem teşkil etmektedir. Böylece çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak belirlenmiş asamblaj yaklaşımındaki dışsallık ilişkileri ilkesinin sınırlarını belirleyerek, söz

konusu yaklaşımın çalışmaya nasıl uyarlandığını da ortaya koymuştur. Ki bu dışsallık ilişkileri aynı zamanda çalışmanın temel amacı olan jokültürel bölge oluşumu ve pekiştirmeye yönelik çıkarımları jeokültürel unsurları bölgecilik zemininde gerekçelendirme açısından da önemlidir.

Ayrıca bütün bu kriterler, söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin niteliksel olarak farklılaşmasının, mekânsal dağılışları ve sosyal-politik süreçlere göre esneklik gösterdiğinin anlaşılması açısından da önemlidir. Söz konusu kurumların faaliyetlerine ilişkin mekân örüntüleri faaliyet raporları (FR) temel alınarak oluşturulmuştur. Bu temelde FR'lerin içeriklerinin bir nevi metin analizi çerçevesinde işlendiğini belirtmek mümkündür.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçeve bilimsel bir çalışmanın akademik niteliğinin belirlenmesinde temel ölçüttür. Bir çalışmanın kendi bağlamında incelenmesini çalışmanın niteliğini, sınırlarını, anlamlandırılmasını belirleyerek ona evrensel bir nitelik kazandırır. Kavramlar onlara yüklenilen anlam açısından aynı zamanda kültüreldirler. Bu açıdan kavramsal çerçeve bir çalışmayı herkesin kendine göre anlam çıkardığı muğlak bir yapıdan çıkararak ona, üzerinde uzlaşılmış, geçerli kavramlarla ifade edilmiş bilimsel bir karakter kazandırır. Söz konusu çalışmayı ortak bilimsel ifadeler çerçevesinde şekillendirerek anlamsal olarak açıklık ve tutarlılık kazandırmak için çalışmanın ana aksını oluşturan kavramlar ilgili literatürle desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. SİYASİ COĞRAFYA

Temelde siyasi coğrafyanın ilk örneklerinin tarihi Heredot'a kadar dayandırılmakla birlikte Agnew çağdaş olarak siyasi coğrafya teriminin sosyal bilimlerdeki terminolojinin büyük çoğunluğunda olduğu gibi 19. yüzyıl Almanyası'ndan kalma olduğunu ancak ilk olarak 1750'de Fransız filozof Turgot tarafından kullanımının muhtemel olduğunu belirtmektedir (Agnew, 2002: 13).

Siyasi coğrafya siyasal bir gücün coğrafi bir alan üzerindeki oluşumunu, devamını, eylemselliğini ve dönüşümünü inceleyen gelişimini beşeri coğrafya içerisinde sürdürmüş bir alt disiplin olarak ifade edilmektedir (Agnew, 2002: 94; Göney, 1979: 6). Bazı araştırmacılar bu alt disiplinin coğrafyanın diğer alt disiplinlerinden ayrılan en önemli özelliğini onun 19. yüzyılda akademik bir hüviyet kazanmasıyla birlikte tarihi gelişiminin aynı zamanda coğrafyanın tarihi olarak kabul görmesi şeklinde ifade etmektedirler (Flint & Taylor, 2014: 1). Ancak tarihi dönemlerden itibaren coğrafi bilginin güçle özdeş kabul edilmesiyle ilintili olarak coğrafyanın özü itibariyle siyasi bir boyuta sahip olduğu kabul görmektedir (Akengin, 2013: 5; Anaz, 2015: 185-186; Lacoste, 2014). Flint ve Taylor siyasi coğrafyayı saha ve güç arasındaki ilişkileri konu edinen bir disiplin olarak ifade etmektedir (Flint & Taylor, 2014: 1). Bu anlamda 'Coğrafya her şeyden önce savaş yapmaya yaramakta'(Lacoste, 2014), ifadesini belli bir dönem boyunca epistemolojik ve ontolojik açıdan coğrafyaya olan yaklaşımın bir nevi özeti olarak yorumlamak mümkündür. Siyasi sorunları coğrafyaya bağlamak, onların kavranmasını sağlamanın bir aracı olarak yorumlanmaktadır (Lacoste, 2014: 19).

Bu açıdan disiplinin konusuna dair yapılan çoğu tanımlama tarihi yapısıyla ilişkilidir. Ve yine siyasi coğrafya genel itibariyle etimolojik bir bağlamdan ziyade konusu ile ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bir kısım araştırmacı devlet temelli bir tanımlamaya giderken (Akengin, 2013: 3; Karabulut, 2013: 36,) diğer bir kısmı ise (Cox, 2002; Agnew, 2002: 181) herhangi bir nedenle politize edilen her unsuru siyasi coğrafya konusu olarak ifade etmektedir. Agnew siyasi coğrafya yapmayı şu şekilde vurgulamaktadır. Coğrafya ve siyasetin kesişimi ile ilgileniyorsanız, yaptığınız şey siyasi coğrafya ya da bunun bir yönüdür (Agnew, 2002: 13). Cox 'Siyasi coğrafya nedir?'sorusunun cevabının, aynı zamanda onun ne hakkında olduğunun cevabıyla ilgili olduğunu söyler. Ancak siyasi coğrafyanın siyaset ve coğrafyanın toplamı olmadığını ve bu kadar basit bir karşılığa indirgenemeyeceğini de belirtir (Cox, 2002: 1). Bu bağlamda siyaset kavramı gibi tek ve belli bir tanımlaması yapılamayan çatı bir kavrama konu olan her tür unsuru aynı zamanda siyasi coğrafya konusu olarak addetmek mümkündür. Günümüzde siyaset kavramı sadece devlete özgü ve onunla özdeş olanı konu edinen bir olgu değildir (Yeşiltaş & Durgun, 2020:). Bu anlamda siyasi coğrafyayı da sadece devlete özgü olan olguları değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de oluşumlarını, mekânsal etkilerini ve etkileşimlerini inceleyen bir disiplin olarak yorumlamak mümkündür. Siyasi coğrafyayı nesnel idea ile ilintili olarak belli bir dönem boyunca güç, sınır belirleme ve bölge yaklaşımı ideolojilerinden arınık doğal, konumsal bir gerçeklik olarak gösterildiğini belirten Agnew (Agnew, 2002) günümüzde önem arz eden 'kamusal meseleler' olarak zikredilen birçok unsur ve onlara ilişkin tanımın derin coğrafi yönleri olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca çağdaş politik coğrafyanın konusunun bu olguların sahip olduğu coğrafi yönlerini tanımlayıp bilmek onları sunulduğu gibi okumak gibi basit bir yaklaşımdan ziyade onlara anlam yüklenip daha çok ifade edilmelerine yardımcı olmak olduğunu belirtmektedir (Agnew, 2002: 2). 1890'lardan Soğuk Savaş dönemine kadar ki süreçte siyasi coğrafyanın yapımında sergilenen paradoksal yapı itibariyle kazandığı kötü bir üne rağmen, konuları itibariyle önemini daima korumuş ve günümüzde de sınır ötesi bir dünya fikriyle de bu alandaki iddiasını devam ettirmektedir (Agnew, 2002: 181). Sınır aşırı bu bağlam ulusal toplulukların etnik, dilsel, inançsal, kültürel özellikleri ve ulusal çıkarlarla (ekonomik, siyasal vb.) ilişkili bir durumdur (Günel, 2008: 14-15; Cox, 2002).

1.2. JEOPOLİTİK - JEOKÜLTÜR – ELEŞTİREL JEOPOLİTİK

Siyasi coğrafya ve jeopolitiği iki ayrı disiplin olarak ayırma eğilimi gösteren bazı çalışmalar söz konusu olmakla birlikte genelde çoğu coğrafyacı jeopolitiği siyasi coğrafyanın konjoktürel

anlamda teori ve dinamik karşılığı olarak irdelerler (Agnew, 2002: 6-94; Anaz, 2012). Yine Göney tatbiki yönü daha fazla olduğunu belirtiği jeopolitik ismini Alman ekolünün, Ratzel'in siyasi coğrafya görüşünden ayrılan yönlerini göstermek için, siyasi coğrafya yerine jeopolitik ismini kullanmaya başladıklarını belirtir (Göney, 1979: 16). Jeopolitiğin bir faaliyet ve uygulama işlemi olmadığını belirten İlhan, politika ve coğrafya zemininden ayrılmadığı müddetçe mevcut konumundan sapmadığını belirtmektedir (İlhan, 2019: 21). Bu nedenle mevcut çalışmada jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramları iki ayrı disiplin olarak değil, aynı disiplinin farklı yönlerine atıf yapmak için kullanılmıştır. Ve jeopolitik siyasi coğrafyanın konjonktürel olarak dinamik bir yapı kazanmış şekli olarak ele alınmıştır.

Jeopolitik, coğrafya, kültür vb. bazı olgular gibi sahip olduğu isim ve fonksiyonu biri birinin çağdaşı olmayan bir kavramdır. Defay jeopolitik pratiğin jeopolitik kavramından çok önce var olduğuna ve jeopolitiğin bir bağlam ürünü olduğuna vurgu yapar (Defay, 2005: 13-14). Kavram olarak jeopolitik 1899'da icat edildiğinden bu yana çok değişim göstermiştir (Tuathail, 1999: 107). Kavram olarak jeopolitiğin bağlamda olduğu bilimsel, teknolojik, siyasal temellere ilişkin sorular aracılığıyla ortaya çıktığı belirtilir (Defay, 2005: 13-14). Jeopolitiğin kavramsal boyutuna ilişkin çoğu tanımlamada da bu bağlamsallığın ön plana çıktığı görülmektedir. Tezkan ve Taşar jeopolitiği *'geleneksel olarak coğrafi faktörlerin siyaset üzerine olan etkilerinin incelenmesidir.'* şeklinde ifade etmektedirler. Ancak bu iki araştırmacı bu tanımın yanı sıra jeopolitiği farklı ölçekteki alanların birbirileriyle olan ilişkilerinde fiziki coğrafi koşulların, kültürel, siyasi, ekonomik bağlamların etkisini ve belli bir süreç için bunlar arasındaki siyasetin yönlendirilmesi, değerlendirilmesi için bu alanlara yüklenilen anlamın genel adı olduğunu belirtmektedirler (Tezkan & Taşar, 2013: 18). Lacoste jeopolitiği belli bir toprak parçası ve/veya topraklar üzerinde iktidar kurma rekabetlerine dair olan her şeyin analizi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca iktidar ifadesini sadece bir devlete özgü olanı değil aşiretsel, dini, etnik vb. gibi her türlü siyasi örgütlenmenin bir toprak parçası üzerinde kurduğu veya kurmaya çalıştığı hâkimiyeti ifade etmede kullandığını belirtir (Lacoste, 2014: 75). Dalby, jeopolitik bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin değişen ya da değişmeyen unsurlarının göz önünde bulundurularak güç değerlendirilmesini konjonktürel olarak ele alan bilim olarak ifade etmektedir (Dalby, 2011).

Jeopolitiğe ilişkin tanımlamaların tarihi süreçteki işlevselliğiyle ilişkili bir durum olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda jeopolitiğin 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan klasik dönemi ve bundan 1960'lı yıllara kadarki apolitik dönemi ile bu süreçten sonraki eleştirel dönemler işlevselliğindeki kullanımıyla ilişkili bir durum olduğu belirtilebilir.

Defay, klasik jeopolitiği çağdaş jeopolitik olarak nitelendirdiği eleştirel jeopolitiğin atası olarak zikretmektedir (Defay, 2005: 41). Ona göre klasik jeopolitiğe dair tanımlarda vurgulanan doğal ortam ve devletlerin siyaseti arasındaki ilişki ifadesi yetersizdir. Ve böylesi bir bakış açısı ilk jeopolitik kuramcıların bir handikabıdır (Defay, 2005: 43). Benzer bir ifadeyle Tuathail de dış politika konusunda jeopolitiğin kendisini 'coğrafyayı' tek önemli unsur olarak bulma eğilimini politik gerçeklikle aynı türden olduğunu belirterek eleştirir (Tuathail, 1999: 108). Bu yönüyle de jeopolitiğin güç politikasıyla ilgili değil tam aksine gücün kendisi olduğunu belirtir. (Tuathail, 1999: 108). Agnew tarafından devlet gücü, tarihi yapısal bağlamlarda bir eylem kapasitesi olarak ifade edilmektedir (Agnew, 2003: 17).

Eleştirel jeopolitik sonuçtan ziyade sürece odaklanır, bu süreçlerin doğurduğu mekânsal sosyal ve toplumsal dönüşümler gibi günlük pratiklerin devlet siyaseti üzerinde belirleyicidir (Tuathail, 2003: 153-159; Dalby, 2007; Klinke, 2009). Günümüzde siyasi coğrafyada eleştirel jeopolitik yazınına katkı sağlayan çoğu araştırmacı mekânsal siyasetin, sonuçlardan çok süreçleri analiz ettiğine vurgu yapıyor. Diğer bir ifadeyle eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin aksine küresel ve gündelik siyasetin birbirini oluşturduğunu savunur (Dahlman & Tuathail, 1996; Tuathail, 1999; Cox, 2002; Agnew, 2003; Agnew, 2005; Dalby, 2008a; Tuathail, 1996; Tuathail, 2005a; Flint, 2006; Dittmer & Dodds, 2008; Flint & Taylor, 2014). Ve eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin özcü yaklaşımına tepki olarak gelişmiştir (Tuathail, 1999: 108; Yeşiltaş, 2014: 230). Eleştirel jeopolitiği siyasi coğrafyada yaşanan paradigma değişiminin bir ürünü olarak yorumlayan çalışmalar da söz konusudur (Agnew, 2002; Dalby, 1990). Ki Dalby eleştirel jeopolitiğin, güvenlik, tehlike, korku ve çatışma kavramlarının bağlamsallaştırılmasıyla ilgili olduğunu belirtmektedir (Dalby, 2011: 43). Eleştirel jeopolitikte bilgi her zaman konumlandırılmıştır. Bu anlamda eleştirel jeopolitiği tatbik edilen siyasetin veya bunlara dair savunulan görüşlerin eleştirisi veya geçersizliğini ortaya koyma ve çürütme çabası değil bunları kendi bağlamları içerisinde değerlendirme, anlama, anlamlandırma ve tanımla girişimi olarak ifade etmek mümkündür. Eleştirel jeopolitikte çoğu unsur klasik jeopolitiğin aksine apriori bir şey olmaktan çıkarak müzakere edilen, tartışılan ve yeniden inşa edilen bir yapı kazandığı da belirtilebilir.

Dalby, jeopolitiğin uygulama alanları olarak jeokültür, jeoekonomi, ve jeostrateji olarak ifade edilen üç unsuruna işaret eder. Ve jeopolitiğin bir alt birimi olan jeokültürü günümüz küresel politikasını şekillendiren bir unsur olarak ifade eder. O, ayrıca jeokültürü, dünyadaki kültür çevrelerinin oluşturduğu kültür coğrafyalarının değerlendirmesini ve bunların oluşumuyla kültürel unsurlar arasındaki ilişkisel durumu araştırdığını belirtir (Dalby, 2011: 40-56; Dalby,

2008b). Winter Hannerz'e atfederek jeokültürel tartışmaların kültürel unsurların coğrafi bağlamla ilişkili olarak farklı ölçeklerde tahayyül edildiğini ve bölge ya/ya da bölgeler ile insan nüfusu üzerindeki dağılışını, tanımlama, anlama ve anlamlandırmayı sağlayan haritalama süreci olarak ifade etmektedir (Winter, 2021: 1378). Yine jeokültürel gücün bir ulus-devletin bölgesel ve zamansal sınırlarını aşan değişken mekân ve kültürel topluluklar aracılığıyla işlerlik kazandığını belirtir (Winter, 2019: 194). Modern öncesi dönemde küreselleşmeyle birlikte değişim, ticaret ve kültürler arası karşılaşmalara dair idealize edilen büyük bir anlatı iken terim, yirminci yüzyıl boyunca geçerlilik kazandıkça barış, uluslararası uyum ve diyalog söylemleriyle ilişkilendirilen bir boyut da kazanmıştır (Winter, 2021: 1377-1378). Winter bir unsuru jeokültürel açıdan nitelendirmek, ondan jeokültürel bir kavram olarak bahsetmek, o unsura dair imgelemlerin nasıl ortaya çıktığına, değiştiğine, paylaşılan belirli fikirler, değerler veya ideolojiler aracılığıyla nasıl inşa edildiğine ve yeniden inşa edildiğine işaret etmek olduğunu belirtir. Ve bir unsura, alana vb. atfen kullanılan bu jeokültürel terimlerin, geniş coğrafyalara tutarlılık sağlanmasına yardımcı olduğuna, bunlara dayalı ilişkilerin ve sınırların sadece hayal edilmekle kalmayıp aynı zamanda gerçeklikler olarak inşa edilmelerini sağladığını da belirtir (Winter, 2021: 1377). Kültürün mekânsal tekabüliyeti diğer bir ifadeyle mekânsal konumlanmasıyla ilişkili olarak değerlendirilmesi şeklinde de ifade edilmiştir (İlhan, 1999:38-41). Jeokültür jeopolitik boyutunun ötesinde coğrafî, tarihî, etnografik, politik ve felsefî yönlere sahip olması hasebiyle, medeniyeti tanıma, anlama ve tasavvuruyla siyasî yapılanmanın ve diğer taraftan halkların yaşam biçimi, kültürel, etnik kimlikle ilişkili oluşan ben idrakini siyasî bağlamla değerlendiren bir disiplin olarak da tanımlanır (Çetin, 2023:8-9). Tarihi, kültürel vb. ortak değerlerin ön plana çıkarılmasıyla ulus inşa etme, egemenlik sahasını pekiştirme, koordine etme gibi mekân siyaseti yoluyla gerek devlet erkinin tesisinde gerekse de diğer uluslarla ilişkilerin tesisinde bu ortak değerlerin siyasallaştırılması gibi pratiklerle karakterize edilir. Bu bağlamda kısaca jeokültürü, kültürel unsurların siyasa alanına çekilerek araçsallaştırılması olarak da ifade etmek mümkündür (Çetin & Coşkun , 2024:1417).

1991'de Immanuel Wallerstein, modern dünya sisteminde ekonomik ve politik olanı aşan merkez-çevre kaymalarını açıklamak amacıyla jeokültürel olanı jeopolitik olana yakın görme iddiasını ortaya attı. Ve jeopolitiğin alt tabakası olarak nitelendirdiği jeokültürü kültürle özdeş olarak kullanmayı tercih etti (Wallerstein, 1998; Wallerstein, 2014:110-134).

Kültürel unsurların doğrudan veya dolaylı olarak bir jeopolitik müzakere sürecini başlatma gibi bir işleve sahip oldukları ve uluslararası arenada bu bağlamlarıyla kullanıldıkları aşikârdır. Kültürel diplomasi kapsamında yer alan, eğitim, insani yardım, kongreler, sanat, yeme-içme,

miras öğeleri vb. gibi unsurların aynı zamanda jeokültürün kapsamında olduğu ve bu bağlamıyla ilintili olarak kültürel diplomasinin jeokültürün alanına dâhil olduğunu belirtmek mümkündür.

Jeokültüre dair bu ifadelerden yola çıkarak daha sonrasında değinileceği gibi kültürel diplomasi, kültürel miras diplomasisi, kamu diplomasisi vb. çerçevesinde gerçekleştirilen her unsurun jeokültürel bir muhteviyata sahip olduğu ve bu bağlamda işlenebileceğini belirtmek mümkündür.

1.3. SİYASİ COĞRAFYADA MEKÂN

Mekân fiziki, sosyo-kültürel, toplumsal, siyasi bir bağlama, süreçsel bir boyuta ve zamansallığa sahip inşa ürünü olma yönüyle coğrafya biliminin asli unsurudur. Bütün bu yönleri çerçevesinde siyasi açıdan mobilize edilebilen bu kavram siyasi coğrafyada da en temel unsur olarak kabul görür (Staeheli, 2003: 159). Coğrafyada önemli bir unsur olmasına rağmen kavramın çoğu zaman basit olarak tanımlanabileceğine ilişkin genel bir kanı var olmakla birlikte, coğrafyada en çok tartışılan kavramlardan biridir (Staeheli, 2003: 158). Siyasi olanın mekânsal boyutunun anlaşılması açısından önemli bir unsurdur. Siyasi coğrafyada mekân, siyasi anlamda mobilize edilmiş her hangi bir unsurun, iktidar alanın meşruiyetinin kaynağı olarak görülmektedir (Agnew, 2002; Staeheli, 2003; Anaz, 2015: 187; Cox, 2002; Durgun, 2018: 21-24).

Lacoste mekânı konfigürasyonları ve ölçekleri ne olursa olsun kolektif temelde eylemsel ve düşünsel bağlamı olduğuna işaret etmektedir. Ki benzer ifadeler, Massey'de de görmek mümkündür (Lacoste, 2014: 77; Massey, 2016: 38-39). Bu temelde bakıldığında siyasi coğrafyada mekânın inançsal, sosyal, etnik, kültürel kimlikler temelinde en büyük ölçeğinden en küçüğüne birimlere bölümlenerek farklılıklar temelinde içkin ve dışında olma durumuyla ilişkili, siyasi bir unsur olarak ele alındığı belirtilebilir (Karabağ, 2014b: 2-3). Siyasi coğrafyada mekân teritoriyel bir tekabülliyet olarak ele alınan siyasi bir unsurdur. Ancak klasik jeopolitik anlayıştakinin aksine günümüzde mekân, sadece devlet ölçeğinde değil kültürel, sosyal, ekonomik vb. birçok yapıyla ilintili olarak kimlik kazanıp politize olmuş, iç içe geçmiş bölümlenmiş yerel ve küresel ölçekte her boyutuyla ele alınan temel bir unsur olarak irdelenir (Agnew, 2002: 166; Cox, 2002; Karabağ, 2014b: 8-9). Staeheli, coğrafyanın temel kavramlarından olan mekân teriminin üzerinde uzlaşılan tek bir tanımının olmamasını kavramın gündelik yaşamda ve birçok sosyal bilim alanında bağlamsal boyutuyla ilişkili olarak

kullanımına bağlamaktadır. Bu bağlamsallığı ve/veya kullanımını; fiziksel lokasyon veya sit, kültür ya/ya da sosyal konum olarak mekân, bağlam olarak mekân, zaman içerisinde inşa ürünü olarak mekân ve süreç olarak mekân şeklindeki beş kategoriyle özetleyerek açıklıyor (Staeheli, 2003: 159). Bu anlamda mekânın, bağlamı gereği siyasal olduğu belirtilebilir. Ve siyasi coğrafyada bu bağlamsal boyutuyla politize edilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla siyasi bir unsur olarak mekân devlet bölgeselliğine indirgenemez. Zira devletlerin himaye, özerklik, ayrılmaya yönelik etnik, sermaye ile insan akışı vb. gibi politikaları nedeniyle kendi sınırlarına uymayan siyaset biçimleri söz konusudur (Agnew, 2002: 166). Genel olarak siyasi coğrafyada mekân tanımlamaları ve yaklaşımı politizasyonunda etkili olan bağlamla ilişkili olarak yapıldığı belirtilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus bu olguların tanımlanmasındaki mekânsal boyuttur. Mekân en basitinden en karmaşığına olguların cereyan etme sürecinde onlara yön veren ve onlardan etkilenen bir unsur olarak, tanımlanmalarında da etkin bir fonksiyon üstlenebilmektedir.

1.4. TERİTORYAL BİR TEKABÜLLİYET OLARAK ULUS-DEVLET

Sözcük olarak ‘devlet’ Latince ‘status’ kelimesinden gelmektedir (Flint & Taylor, 2014: 136). Tanım olarak devlet ise Platon’dan (M.Ö. 427-347) günümüze fonksiyonlarıyla ilişkili anlam atfedilerek birçok şekilde ifade edilmiştir. Tarihsel süreçte tartışıla gelen bu kavramın içeriğine dair bir uzlaşının söz konusu olduğu söylenemez (Karabağ, 2014: 8-11). İhtilaflı bir kavram olmakla birlikte devlete dair bütün tanımlamalarda ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi yönlere sahip sınırları egemenlik hakkıyla ilişkili olarak belirlenmiş bir teritoriyal tekabülliyet fikrinin hâkim olduğu belirtilebilir (Cox, 2002: 243-244; Karabağ, 2014b: 8). Bu anlamda devletle ilgili tanımlamalarda ortak unsurun sınırları egemenlik hakkıyla ilişkili olarak belirlenmiş bir mekân ve bu mekâna bağlı bir örgütlenme olduğudur (Agnew, 2002; Cox, 2002: 243-244; Karabağ, 2014a: 3). Yani ulus devletin belirli bir toprak üzerinde uluslararası sistemde kabul görmüş bir mutlak egemenliğe sahip olması şeklinde de ifade etmek mümkündür. Tekabülliyet ulus devlet teorisiyle ve bunun da içerisinde yer bulduğu uluslararası sistemle birlikte karşılık bulduğunu belirtmek gerekir. Lacoste *teritorinin otorite ve hukuki bir düzenlemeye bağlı olan bir ülkenin kapsamını ifade ettiğini ve ayrıca hukuk ve otorite ifadelerinin ise bir devlet ve/veya onun alt bölümlerini gösterdiğini belirtir* (Lacoste, 2014: 75). Ki devlet bu yönüyle kurumlardan müteşekkil bir kurum olarak da tanımlanır (Gellner 2013: 74; İlhan, 2019: 27). Literatürde teritorinin üç boyutuna işaret edilmektedir. Bunlar kutsiyet atfedilen miras unsuru bir toprak parçası, bir güç makamı ve işlevsel bir alan olması şeklinde ifade edilmektedir (Paasi, 2003:

109). Devletle olan bağlamıyla ilişkili olarak ön planda olan teritory aynı zamanda günlük yaşam pratiği içerisinde bireysel, kimlik, grup aidiyetleri temelinde içerde ve dışında olmayı temsil eden sembolik içermelere de sahip bir kavramdır (Paasi, 2003: 109-111). Devletin genel olarak bölgesel bir örgütlenme biçimi olduğu ve belirli sınırlı bir mekâna göre egemenliğinin var olduğu ve dâhili olarak çeşitli yerel birimlerinin yetki alanlarına bölündüğü de vurgulanmaktadır (Cox, 2002: 243- 244). Bu bağlamda tasarruf hakkı olarak da nitelendirilebilecek bir politik toplulukta tek ve mutlak bir otorite olduğunu ifade eden egemenliğin ve bunun belirleyici unsurlarından olan sınırlarında ön plana çıkan diğer unsurlar olduğu belirtilebilir. Devletin küresel anlamda uzun süre siyasetin ana aktörü olmasının temel kaynağı egemenlik yetkileriyle ilişkilendirilmektedir (Heywood, 2011: 149). Devletteki politik güçte bölünmeyi ifade etmede ülke kavramı kullanılmaktadır (Flint & Taylor, 2014).

Burada belirtilmesi gereken diğer unsur da devletin varlığının ve sınırlarının ulusla özdeş bir konuma oturtulması fikridir. Ancak Gellner bu zorunluluk fikrinin modern dönemin ürünü olduğunu belirtir (Gellner, 2013: 77-78). Ulus, devlet gibi evrensel bir zorunluluktan ziyade bir olumsallıktır. Fakat her ikisinin olumsallıklarının birbirinden farklı olduğu savunulur. Ulus, ortak kültürel değerler ve karşılıklı bir kabulün ürünü olup, insan yaratısıdır (Anderson, 2007: 19- 21; Gellner, 2013: 77-78; Akengin, 2013: 44-47).

Winter ulus-devletin, modern çağın en köklü jeokültürel hayal ürünü haline geldiğini belirtir (Winter, 2021: 1377). Benzer ifadeleri Anderson ve Wallerstein'de de görmek mümkündür (Anderson, 2007; Wallerstein, 1998). Kültürel değerler ve siyasi sınırlarla tehayül ürünü bir mekânın varlığı da ulus devlet idealinin önemli unsurları olarak kabul edilir (Durgun, 2018: 61). Bu bağlamda imgelem ve semboller hâkimiyetin sağlanmasında önemli pekiştireçlerdir (Smith, 2014: 184-185). Karabağ, Glassner'e atfederek devleti sembolik temsile sahip bir organizasyon olarak ifade etmekdir (Karabağ, 2014b: 9). Birçok sosyalbilimci ulusun mekânla özdeş olarak tehayüllüne vurgu yapar (Donnan & Wilson, 2002: 116). Benedict Anderson bu durumu ulusun yatay bir kardeşlik imgesiyle inşa edilmesi şeklinde açıklar (Anderson; 2007: 22). Agnew devleti sosyal ilişkiler bağlamında küresel ve yerel zeminde tarihsel olarak inşa/ yeniden inşa ürünü olarak ifade etmektedir (Agnew, 2003: 16-17).

1.4.1. Kamu Diplomasisi-Yumuşak Güç

Diplomasi kavramı devletlerarası ilişkilerin resmi boyutuna gönderme yapan bir kavramdır. TDK Türkçe sözlükte 'Bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika'

şeklinde geçmektedir (Akalın vd., 2011: 1291). Ayrıca diğer bazı kaynaklarda diplomasi devletlerin ve diğer aktörlerin uluslararası ve dünya toplumlarında kendilerini, çıkarlarını birbirlerine karşı temsil ettikleri kurumlar ve süreçler olarak ifade edilmektedir (Nye, 2004; Melissen, 2005: 3-28). Diplomasinin bu geniş içermesi ve kavramsal karmaşıklığını anlamak için süreç ve bağlam ön plana çıkarılmıştır. Diplomatik süreç ilişkileri, müzakereyi temsil ettikleri gibi, simgesel ve hatta bazı durumlarda sanatsal içermelere de sahiptir. Diplomasi devletlerin belirli veya daha geniş çıkarlarını ifade ve koordine ederek, güvence altına almayı sağlar (Winter, 2015a: 1006). Tarihsel süreçte hemen her zaman devletler tarafından imaj yaratımı ve propaganda faaliyetleri, yabancı kamuoyları üzerinde etki yaratmak için kullanılmıştır.

Nye, kültürel ve kamu diplomasisi vb. gibi unsurlar çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin bir devlete uluslararası arenada istediğini elde etmek için kazandırdığı gücü tanımlamak için *soft pover* (yumuşak güç) ifadesini kullanmaktadır (Nye, 2004). Diğer bir ifadeyle yumuşak güç, yapısal olarak insanları ekonomik yaptırım ve askeri baskı gibi sert güç unsurlarıyla zorlamadan, istediğiniz sonuçlar yönünde onların tercihlerini şekillendirme kabiliyetine dayanan bir unsurdur (Nye, 2004: 5, 15; Chung, 2019). Günlük demokratik siyasetin temelini oluşturduğu kabul edilen yumuşak güç, her ne kadar ulusal unsurların muhafaza etmede kullanılsa da temelde devlet dışı aktörlere işaret eder. Kültür, politik değerler ve dış politika yumuşak gücün üç kaynağı olarak kabul edilir (Nye, 2004: 11). Yumuşak güç pratik bir müdahale aracı olarak da ifade edilebilir. Ve söz konusu üç unsur üzerinden somutlaştırıldığı belirtilebilir. Bu anlamda kültürel unsurların ön plana çıktığını belirtmek mümkündür.

Güç en genel tanımıyla bir şey yapma kapasitesidir, spesifik anlamda ise, bir sonuç elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir. Nye gücün her zaman ilişkinin bulunduğu bağlamla ilintili olduğunu belirtir (Nye, 2004: 2). Bu anlamda gücün tanımı ve güç olarak kabul edilen unsurların konjonktürel olduğu belirtilebilir. Bu yönüyle düşünüldüğünde politize edilebilen her unsurun devletlerin, siyasi organizasyonlar, gruplar vb. hâkimiyet kurma, kâr sağlama, güvenlik, yayılma, ekonomik gibi her hangi bir amaçla kullanımlarına konu olan her unsuru bir güç kaynağı olarak kabul etmek mümkündür.

1.4.2. Yumuşak Güç Olarak Ulus-Devletlerin Dış Yardım Politikaları

Dış yardım politikaları devletlerin diplomatik girişimlerinin göstergeleridir. Bu tarz yardım politikaları yumuşak güç unsurlarının uygulama alanlarıdır.

Dış yardımlar ulusların, uluslararası alanda kapasitesini ve sosyo-politik konumunu güçlendirme çabasının önemli bir bileşenidirler. Hatta bazı yazarlar miras diplomasisi gibi yumuşak güç unsurlarının uygulanmasının genellikle bir ülkenin diğerine yardım ihraç ettiği koruma yardımı etrafında döndüğüne işaret eder (Winter, 2015a: 1010). Genel anlamda dış yardım politikaları çerçevesinde gerçekleştirilen eylemlerin insani politik ayırdının belirlenmesinde zorluklara işaret edilir. Bu zorluğun nedeni genel anlamda insani kavramının apolitik olarak görülmesiyle ilişkilendirilir. Çoğu zaman insani yardımların ulusların kendi insani çıkarlarına hizmet ettikleri ve bu tarz kurumların hükümetlerle işbirliği içinde çalışarak dış yardım politikalarına dâhil oldukları belirtilir (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 588). İnsani dış yardımlar ne kadar tarafsız olursa olsun, gerçekleştirilmeleri oldukça yoğun bir siyasi müzakere süreci sonucunda gerçekleşir. Genel anlamda yardım kurumlarının kendilerine özgü belirledikleri insani ilkelerin gelişimsel bir süreç izledikleri ve bunların politik olduğuna işaret edilir (Oppenheimer & Schech vd., 2021).

1.5. KÜLTÜR

Kültür insan yaratısı olan, somut ve somut olmayan unsurların tümünü ifade etmede kullanılan bir çatı kavramdır. Bu anlamda kültür kavramı birçok bağlama sahiptir. Kültür gibi odağında insan olan birçok kavramın yalın, kesin ya da tek bir tanım ve anlamı olmadığı için kavramın kapsamına dair sınırlar çizmek de oldukça güçtür. Wallerstein ve Williams kültürün bu özelliği nedeniyle tarihi sosyal bilimlerin, kapsamı en geniş kavramı olarak nitelendirmektedirler (Wallerstein, 1998: 211; Williams, 2016: 104). Kültür kavramının barındırdığı olguların neden ve sonuçları açısından çok boyutlu, iç içe girmiş girift yapıları, çok sayıda disipline araştırma konusu olmalarını ve söz konusu disiplinlerce farklı şekillerde tekrar tanımlanmasına neden olmuştur. Bu nedenle literatürde kültür kavramının tanımı ve kapsamına dair sayısız tanım mevcuttur. Williams kültürün ilk kullanımından bu yana tümünde bir süreci ifade ettiğine işaret etmektedir (Williams, 2018: 105). Geertz, kültürün bir topluluğa ilişkin tüm özellik ve yaratıların anlaşılabilir yani derin bir şekilde betimlenebileceği bir bağlam olarak ifade etmektedir (Geertz, 2010: 29). Nye kültürü bir toplumun anlam yaratan değerler ve uygulamalar dizisi olarak belirtmektedir (Nye, 2004: 11). Bu özellikler çerçevesinde, kültür bir toplumu var eden maddi ve manevi değerlerin tümü olarak ifade edilebilir. İnsanlığı tarihi ve geleceğiyle bütüncül bir şekilde ifade eden yaşayan bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında kültürün çok boyutluluğunun ve içinde barındırdığı bütün boyutların kendi içerisindeki durumsal ve ilişkisel yönlerine gönderme yapıldığını belirtmek mümkündür. Nye, kültürü yumuşak gücün temel

kaynaklarından biri olarak göstermektedir. Yumuşak gücü kültürün kitlesel eğlenceye odaklanan yönü olan popüler kültürle sınırlandırmalarını ve ayrıca kültürel kaynakları çekicilik davranışıyla özdeş olarak kullanmalarını eleştirir. Ve güç kaynağının etkinliğinin bağlama bağlı olduğunu belirtir (Nye, 2004: 11).

Agnew, modern jeopolitiğin üçüncü dönemi olarak andığı İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş jeopolitiğini ifade etmekte kullandığı ideolojik jeopolitik dönemi, antropolog Paul Friedric'e atfederek 'Liguacultural' olarak nitelendirmektedir (Agnew, 2003: 102). İlhan kültür ve jeopolitik unsurların aynı konuları ihtiva ettiğini belirtir (İlhan, 2019: 23-25). Wallerstein'nin jeopolitik ve jeokültür adlı çalışmasında kültür ve jeopolitiği özdeş bir zeminde işlendiğini belirtmek mümkündür (Wallerstein, 1998). Jeopolitiğe siyasi coğrafya üzerinden ulaşıldığını belirten İlhan jeopolitiğin beşeri unsurlarına ilişkin değerlendirmelerin coğrafi perspektifle yorumlanmasının gerekliliğine vurgu yapar (İlhan, 2019: 22). Bu anlamda kültür ekonomik, sosyal, etnik, dilsel vb. yönleriyle ulusal ve uluslararası ölçekte sahip olduğu bağlamlar açısından jeopolitik boyuta sahip güçlü bir unsurdur.

1.5.1. Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras

İnalcık, tarih yaklaşımı açısından mirası belirli bir kültürün modern dünyaya, diğer bir ifadeyle modern uygarlığa yaptığı katkıların izinin sürülmesi olarak anlaşıldığına işaret ediyor (İnalcık, 2017: 32). Birçok kaynakta kültürel değer vurgusuyla geçmekte olan kültürel miras kavramı UNESCO'nun, Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi'nde, *'Geçmişten bu güne ulaşmış, insanların sahiplik içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklarıdır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir.'* şeklinde tanımlanmıştır (URL1). Temelde söz konusu kavram kültür kavramı çerçevesinde tanımlanır. Bu nedenle de somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları da kültür kavramının ihtiva ettiği maddi ve manevi unsurların nitelikleriyle ilişkili olarak belirlenen kategorik bir ayrımdır. Dil, yeme içme kalıpları, teknikler, ritüeller, bunların icra ediş tarzları, tarihi yapı /kalıntıları vb. birçok öğe somut ve somut olmayan kültürel miras unsuru çerçevesinde nitelendirilir. Bu anlamda maddi bir unsur bile bazen belli yönleriyle ilişkili olarak somut olmayan miras kapsamına dâhil edilebilir. Zira bazı unsurlar yapılış teknikleri açısından benzerlerinden ayırt edilir. Temelde ister somut ister somut olmayan kültürel unsurlar olsun onların kültürel miras olarak ön plana çıkarılmaları toplumların kadimliklerini vurgulama ve diğer toplumlarla olan bağlarını

pekiştirme amaçlarıyla ilişkilendirilir. Zira Winter miras unsurlarının varlığı ile korunmasına ilişkin teşebbüslerin ve bunların uluslararası kurumlarca tanınmasının sağlanmasını, uygarlık statüsünün göstergesi olarak kabul edildiğini belirtir. Hükümetler tarafından mirasın ön plana çıkarılmasını kültürel milliyetçiliği yayma teşebbüsü olarak yorumlamaktadır (Winter, 2021: 1386; James & Winter, 2017). Kültürel miras ve kamu diplomasisinin uluslararası işbirlikleri, ulusal ve jeopolitik bağlamlarını yansıtan ve bunlara yanıt veren karmaşık yapıları nedeniyle jeokültürün temel sorunsalını oluşturdukları belirtilebilir.

1.5.2. Kültürel Diplomasi

Nye kültürü yumuşak gücün temel unsuru olarak ele alıyor (Nye, 2004). Dolayısıyla ister somut ister somut olmayan unsurlarıyla kültürel öğeler uluslararası ve ulusal çapta kullanım bağlamları ile ilişkili olarak birer yumuşak güç olmaları hasabiyle diplomatik bir hüviyete de sahiptirler. Diplomasi, yapı olarak sadece devletlerin dış politika çerçevesinde elde etmeyi hedeflediği sonuçlara ulaşabilmesini sağlayan resmi bir görev olmaktan çıkarak sivil bir hüviyete sahip bir sürece dönüşmüştür. Kültürel diplomasi teriminin Fransa gibi ülkelerde on dokuzuncu yüzyılın sonlarından beri kullanıldığına ancak, diğer ülkelerin büyük bir çoğunluğu için ortak bir kullanım olarak belirmesinin 1990'larda gerçekleştiğine değinilir (Ang, Isar & Mar, 2015: 366). Bir ülkeye dair kültürel unsurlara kendi sınırları dışında etkinlik kazandırılması kültürel diplomasinin asli görevi haline gelmiştir. Mark kültürel diplomasinin akademik anlamda ilgi görmemesi ve kamu diplomasisinin küçük bir parçası olarak görülmesini, ona ilişkin tanımların ve kapsamın yeterince işlenmemesine işaret eder. Ayrıca Mark, kültürel diplomasiyi, kamu diplomasisi, uluslararası kültürel ilişkiler, uluslararası kültür politikası ve bir devletin yabancı kültürel diplomasisiyle eş anlamlı bir terim olarak tanımlar (Mark, 2010: 63-64). Benzer ifadeleri kullanan Ang ve arkadaşları kültürel diplomasi kavramının kapsamının genişlemesinde günümüzde kültürcülüğe verilen önemin, bir etken olduğuna işaret ederler (Ang, Isar & Mar, 2015: 367). Kavramın kullanılma biçiminde, uygulamasının tam olarak ne içerdiği, neden önemli olduğu veya nasıl çalıştığı konusunda genellikle belirgin bir netliğin olmamasına da işaret edilir (Ang, Isar & Mar, 2015: 365). Kültürel diplomasi, çıkarlardan ziyade idealler tarafından yönlendirilme eğiliminde olan ve büyük ölçüde devlet dışı aktörler tarafından uygulanan kültürel ilişkilerle birlikte, çıkar odaklı hükümet pratiği olarak nitelendirilmektedir (Ang, Isar & Mar, 2015: 365).

Terimin başlangıçta, ulusal hükümetlere hizmet eden diplomatların kültürel değişimlere ve akışlara başvurduklarında veya algıladıkları ulusal çıkarlarının ilerlemesi için onları kanalize

etmeye çalıştıklarında oluşan süreçleri ifade etmekte kullanıldığı belirtilir. Ancak çok kısa bir süre içinde karşılıklı anlayışı geliştirmek için uluslar ve halkları arasında fikirlerin, bilgilerin, sanatın ve kültürün diğer yönlerinin değiş tokuşuna doğru bir genişleme kaydettiği söylenir (Ang, Isar & Mar, 2015: 366). Kültürel diplomasi kavram olarak üzerinde uzlaşılan bir yapıya sahip olmamakla birlikte, doğası gereği uzun bir sürece sahip olduğuna ve karşılıklılığına dair ortak bir kabul söz konusudur. Karşılıklı yarar sağlanamazsa, kültürel diplomasinin propagandaya dönüşme tehlikesi vardır. Kültürel diplomaside değerin birlikte yaratılmış bir unsur olması gerekir, çünkü hiçbir taraf manipüle edildiklerini ve başkalarının kendi çıkarlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmayı kabullenmeyeceği ifade edilir (Collins & Bekenova, 2017: 735). Bu anlamda karşılıklılık ilkesi ve ortak değer yaratımının kültürel diplomatik sürecin sürdürülmesinde önemli unsurlar olduğu belirtilebilir.

Genel anlamda kültürel diplomasiyle miras diplomasisi arasında bir örtüşme olduğuna atıf yapılır. Kültürel diplomasi ile miras diplomasisi arasında var olan bu örtüşmenin dayanak noktası her ikisininde biçimsel yapıları açısından yumuşak güç unsuru olarak kabul edilmeleriyle ilgilidir (Winter, 2015a: 1007). Kültürel diplomasi, bir devletin dış politika hedeflerini desteklemek ve/veya gerçekleştirmek amacıyla kültürel unsurlarını stratejik olarak kullanması olarak da ifade edilebilir (Mark, 2010: 62). Kültürel diplomasinin ulusal çıkarları korumak, uluslararası ilişkileri ve sosyo-kültürel işbirlikleri geliştirmek amacıyla kültürel kimliğin, değerlerin, fikirlerin, geleneklerin vb. kullanılmasıyla gerçekleştirilen eylemleri kapsadığı belirtilebilir. Kültürel diplomasinin kamu sektörü, özel sektör veya sivil toplum tarafından da uygulanabilirliği söz konusudur (Mark, 2010; Collins & Bekenova, 2017: 735).

Kısacası kültürel diplomasiyi, milliyetçilik ve enternasyonalizmin birleştiği bir alanda, açıkça tanımlanmış bir ulusal veya yerel temsil ahlakı adına işleyen bir hükümet pratiği olarak ifade etmek mümkündür (Ang, Isar & Mar, 2015: 366-367).

1.5.2.1. Kültürel Miras Diplomasisi

Miras kavramı doğası ve bağlamı bakımından etnosantrik olarak ifade edilir. Modern çağın ürünü olarak kabul edilen miras, mekânın, insanların, kültürlerin, doğanın, maddi olanın ve zamanın yönetimini içeren bir yönetişim biçimidir. Winter mirasa ilişkin tanımların, onu miras, kimlik kaynağı, değerler, söylemler ve materyallerin bir birleşimi olarak veya daha geniş anlamda geçmiş ile bugün, insan ve insan olmayan arasında bir arabulucu olarak çerçeveleme eğiliminde olduğunu belirtir (Winter, 2015a: 997).

Modern diplomasinin kökenlerinin tarihini, 14. yüzyılla temellendiren Winter, onun varlığının devletlerin oluşumunda olduğu kadar hareketlerde ve kültürler arası karşılaşmalarda yattığına da işaret eder (Winter, 2015a: 1000). Miras diplomasisinin, mirasa dayalı işbirlikleri alanında nelerin yaşandığını eleştirel bir şekilde okunmasını sağladığı kabul edilir (Winter, 2015a: 998). Mirasa dayalı siyasetle ilgili analizler genel olarak çekişme, uyumsuzluk ve çatışma odaklı iken günümüzde mirasa dayalı diplomaside, bu tür kavramsallaştırmalar uluslararası toplumun siyasi kültürüyle ilişkili olarak yorumlanmaktadır.

Kültürel miras unsurları, uluslararası yönetişimde kullanılmaları, mekân ve sınırlar arasında hareket etme şekilleri ve hükümetler ile hükümet dışı aktörler arasında yarattığı ağlar sayesinde uluslararası ilişkilere aracılık etmektedirler (Winter, 2015a: 1012). Miras diplomasisinin genellikle bir ülkenin diğerine yardım ihraç ettiği koruma yardımı etrafında döndüğü belirtilir (Winter, 2015b). Bu durum uluslara sınır aşırı alanlarda hareket kolaylığı sağladığı gibi kültürel unsurlar üzerinden ortak değerler inşa etmelerini sağlayarak diğer uluslarla ilişkilerini geliştirmelerine de olanak sağlamaktadır. Uluslararası işbirlikleri miras hareketlerinin tanımlayıcı unsurlarından biri olarak nitelendirilir (Winter, 2015a: 1008). Miras unsurları ulus aşırılaşmış milliyetçilikler ve ortak geçmişlerin tanımlanması aracılığıyla uluslararası işbirlikleri sağlaması sayesinde devletler arası köprüler inşa etmeyi teşvik eder (Winter, 2007). Kültürel miras unsurları etrafında dönen diplomatik ilişkiler ulusların dış politika stratejilerinin anlaşılması açısından önemlidirler. Bu açıdan kültürel miras diplomasi sürecini, ulusların miras unsurlarını jeokültürel bir kaynağa dönüştürme teşebbüsleri çerçevesinde ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. Miras unsurları etrafında inşa edilen bağlantı yaylarının birbirini nasıl birlikte yarattığını eleştirel olarak anlama onları jeokültürel açıdan önemli kılmaktadır.

1.5.3. Jeokültürel Açıdan Eğitim ve Eğitim Kurumlarının Önemi

Eğitim, teritoryal milliyetçiliğin ve inşa etmeye çalıştığı kimliğin en önemli özelliği olma potansiyelini taşır (Smith, 2014: 184). Kabul gören ideoloji ve kimlik yaratmaya dair etkinin çok daha belirgin ve sistematik bir şekilde tezahür ettiği yer/yerler formal eğitim sistemi ve bunun sürdürüldüğü kurumlardır. Zira resmi ideolojiyi besleyici bir anlayışla dizayn edilen formal eğitim sistemi, beklenilen, istenilen, olması düşünülen kimliğin inşası yönünde işlevlendirilmiştir. Eğitim kurumları aileden sonra bireylerin toplumun kültürel değerlerinin aktarıldığı ikincil adreslerdir. Eğitim kurumları aile yaşamının düzenlenmesi ve sürdürülmesinde etkili olan normlar gibi bir takım unsurlara sahiptir. Bunlar bireylerin kolektif yaşam biçimini ve sosyalleşmelerini sağlayarak, onlara topluluk olma bilincini aşılar (Cox,

2002: 7). Hatta toplumsallaşmanın asli ve kaçınılmaz unsuru olarak da kabul görürler (Gellner, 2013: 113). Ki bütün bunlar, toplumların sahip olduğu kültürel kodların, sonraki kuşaklara aktarımı ve yaşatılması noktasında önem arz eder. Devlet tarafından, düzenlenen eğitim programları aracılığıyla, belirli iyi vatandaşlık kuralları telkin edilmektedir. Toplumdaki fertlerin, erken çocukluktan itibaren gerek aile gerekse de okul aracılığıyla yapılan telkinler sayesinde sosyalleştirilmesi devletin ulusal ve uluslararası düzeyde kendi lehine çevirebileceği bir unsurdur. Mackinder eğitimi, ulusların ileriye dönük yaptığı stratejik bir yatırım olarak yorumlamaktadır. Ülkelerin güç unsurlarından biri olarak değindiği insan gücünü sayısal çoğunluktan ziyade eğitimli olup olmamalarıyla ilişkili bir unsur olarak görmektedir (Mackinder, 2013: 149). Anderson, 19. yüzyıl Avrupası'nda okul ve üniversiteler gibi kurumların gelişiminin milliyetçiliğin gelişmesinin bir ölçüsü olarak görüldüğünü belirtir (Anderson, 2007: 87). Bütün bu bağlamlarla ilişkili bakıldığında, eğitimin, devletin okullar vb. gibi eğitim kurumları aracılığıyla kullandığı bir yumuşak güç biçimi olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Jeokültürel açıdan eğitim bir ulusun kendi çıkarlarını çekim ve ikna yoluyla elde etmeyi sağlayan unsur olarak yorumlanır. Uluslararası eğitim yumuşak gücün en etkin unsurlarından biri olarak görülmektedir (Nye, 2004: 5-13). Eğitime yönelik kültürel diplomatik süreçler ulus devletler arasında karşılıklı anlayışı güçlendirmek için politik olmayan etkileşimin kullanılması olarak görülüyor. Eğitim günümüz jeokültürel ilişkilerin önemli saç ayaklarından biri olarak kabul görür (Collins & Bekenova, 2017: 733). Jeokültürel açıdan eğitim kurumları ve kuruluşlarının en önemli fonksiyonları, yurt dışında kendi ülkelerinin dil ve kültürlerini yaygınlaştırarak, kamu diplomasisini daha kolay yürütür hale getirmeleri ve bu yolla kültürel diplomasiyi bütünleyen bir duruş sergilemeleridir.

1.5.4. Kültürel Bağlamlarıyla Medya Unsurları ve Jeokültürel Açıdan Kullanımları

Laughey, McLuhan'a atfen medyanın tarih ve medeniyete yön vermeyle eşdeğer bir işleve sahip olduğunu belirtir (Laughey, 2010: 28). Benzer bir yaklaşımla Antonsich, Tuathail'e atfen, medyanın küresel bir boyuta ve hareket kabiliyetine sahip olması nedeniyle devletin, gücü çerçeveleyen ve onu kaydeden tek unsur olma özelliğini sorgulatır hale geldiğini belirtir (Antonsich, 2000: 8-9). Savaşı, sosyal eşitsizliği, adaleti, ahlâkı, kimliği, ekonomiyi vb. gibi unsurları içeren medya anlatıları insanları harekete geçirmek için güçlü birer argümandırlar. Medya anlatılarının bir ulusa dair geleneksel değerlere ilişkin kültürel kodları ve/veya egemen kurumları meşrulaştırmak, topluma ideoloji aşılama gibi bir işleve sahip olduğu kabul edilir

(Laughey, 2010). Ulusal çıkarların korunması ve sağlanması, bir takım politik anlatılara ihtiyaç duyulan bir elzemlik katıyor. Genel anlamda kültürel unsurların söylemler ve semboller üzerinden ulusların imaj yaratımlarında önemli argümanlar olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Anaz, 2012). Kısacası kültürel materyaller yazılı, sözlü ve görsel medya aracılığıyla jeopolitiksel kültürel, mekânsal, algı ve imajlara dönüştürülerek ulusların ulusaşırı politikalarını uygulamada araçsallaştırılırlar. Ayrıca kültürel unsurların gerek yerel gerekse de bölgesel düzeyde ulusların kimlik politikalarında da büyük bir öneme sahip olduğu kabul gören bir geçekliktir. Çoğu zaman temsilin gerçeklikten daha büyük bir etki yaratığına işaret edilir (Gellner, 2013; Smith, 2014, Agnew & Corbridge, 2003; Morley & Robins, 2011; Chung, 2019). Bu anlamda medya unsurlarının, mekânsal imajı kültürel bağlamla ilişkili olarak sunumu, mekânı kültürel unsurlar üzerinden yeniden tanımlanmasını sağlayarak, ulusal sınırları aşkın bir kimlik kazandırır. Medya unsurları politika, siyaset, kültür, kimlik vb. birçok unsuru gündelik hayatın içine dâhil ederek, onların jeokültürel açıdan kullanımlarını kolaylaştırmaktadır.

Tuathail, modern jeopolitik tahayyülün, rekabet eden bölgesel devletler arasındaki güç politikaları dengesine ilişkin anlatıların egemenliğinde olduğunu belirtir (Tuathail, 2000: 175). Popüler medya ve jeopolitik ilişkinin on dokuzuncu yüzyıla dayandığı belirtilir. Tuathail, televizyon gibi medya unsurlarının liderler ve halklar arasında baskın bir kitle iletişim biçimi olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, sosyal etkileşimleri hızlandırdığı, coğrafi mesafeyi radikal bir şekilde küçülttüğü ve dünya genelinde elektronik olarak aracılık edilen bir postmodern temsil ve etkileşim kültürünün gelişmesini sağladığını savunur (Tuathail, 2000: 168). Medyayla farklı bir boyut kazanan enformasyonelleşmenin birbiriyle ilişkili süreçleri, dünya genelindeki yerler arasında birbirine bağlı yeni rejimler oluşturarak, modern devletlerarası sistemin sınırlarını zorlaştırmaktadır. Yerel, ulusal ve küresel arasındaki görülmemiş hızlarda etkileşim, iletişim sağlamak ve dünya çapında tehlikelere karşı artan karşılıklı bağımlılıklar ile güvenlik açıkları yaratmaktadır (Tuathail, 2000: 167).

1.5.6. Jeokültürel Boyutuyla Dil

Kültürel düzeyde milliyetçilik, dille özdeş olarak kabul görmektedir (Smith, 2014: 186). Postman kültürü, sembolik kalıplarla sürdürülen bir konuşmalar bütünü olarak ifade etmektedir. Ayrıca konuşma metaforunu, bir kültürü paylaşan insanların birbirilerine mesaj iletmelerini sağlayan her türlü teknik ve teknolojik bütüne atıfta bulunmak için kullandığını belirtiyor (Postman, 2019: 16). Buradan hareketle dilin kültürel aktarımda temel unsur olarak ve kültürle

özdeş kullanıldığını belirtmek mümkündür. Bir topluluğun gerek kendi bireylerinin gerekse de diğer toplumlarla etkileşiminde başat öneme sahiptir. Günümüz koşullarında uluslararası etkileşimin had safhada olması açısından özgünlüklerini korumada uluslar için dil önemli ayırt edici kültürel unsurlardan bir tanesidir. Dil eğitimi, hem ulus bilinci yayma hem de sömürgeleştirme dönemi siyasetinde önemli bir enstrüman olarak kabul görmüştür. Bu anlamda dil kültürel yayılmada en önemli unsurdur. Dil ile lehçeler bölgesel ve ulusal kimliğin söylemsel savaş alanları olarak yorumlanmaktadır (Paasi, 2003: 278). Dilin bu önemi gerek ulusal açıdan gerekse de uluslararası konjonktürde önem teşkil etmektedir. Bu yönüyle dil, jeokültürel açıdan değerlendirilebilecek bir öneme sahiptir.

1.7. COĞRAFYADA BÖLGE KAVRAMI VE YARATIMI

Lacoste, etimolojik olarak 'region' kelimesinin kökünün hâkim olmak, yönetmek anlamına gelen 'regere' sözcüğüne dayandığını belirtmektedir (Lacoste, 2014: 89) Bölge kavramı interdisipliner bir kavram olarak zikredilmekle beraber coğrafyada siyasi, kültürel, ekonomik, planlama, idari vb. açıdan belli bir kriter ve/veya kriterler çerçevesinde sınırları belirlenmiş yerler/alanlar için kullanılan bir ifadedir (Karabağ, 2014b: 118). Bölge hangi unsurlarla belirlenirse belirlensin mekânı niteler (Karabağ, 2014b: 118). Coğrafyada bölge belli unsurlar çerçevesinde mekânı bir nevi niteleme, diğer bir ifadeyle mekâna hüviyet kazandırma işlemidir. Bölgesellik sembollerin ve kimlik gibi belirleyicilerin kaynağı halini alır.

Siyasi coğrafyada ise ekonomik siyasi işbirlikler temelinde belirlenen alanlardan kültürel benzerlikleri içerecek alanlara kadar birçok açıdan kullanılan bir tanımlama, tasnif, nitelendirme aracı olduğu kadar nihai hedef ya da hedefler de olabilir. Cox egemenlik ve mekân fikirlerini bir araya getirmesi açısından bölge ifadesini siyasi coğrafyanın tanımlayıcı kavramı olarak addetmektedir (Cox, 2002: 1). Mekânın politik olarak örgütlenmesinin bir şekli olarak zikredilen bölgenin, ulusal topraklar temelinde düşünüldüğünde bunların çevre ve dâhili olarak kendi içinde tekrar bölünmesi, bunların gerçekliğinin ve etkilerinin siyasi ifadelerle tartışılabilirliğinin de mümkündür (Lacoste, 2014: 89; Hettne, 2003: 27). Olgulara özgü mekânsal konfigürasyonlar olan bölgeler üzerinde hak iddia etme, onları savunma, kontrol etme, dışında tutma, dâhil etme vb. gibi faaliyetler bölgesellik olarak zikredilmektedir (Cox, 2002: 1; Agnew, 2009: 27; Hettne, 2008).

Siyasi coğrafyanın tanımlayıcı iki kavramı olarak zikredilen bölge ve bölgeselliğin anlaşılması içinde mekânsal ilişkileri ve siyasi içermelerinin kökleri, koşulları, diğer uzamsal bağlamlarının

bilinmesinin gerekliliğine vurgu yapılır (Cox, 2002: 1). Toprakların tarihsel bağlamlarla, siyasi, sosyal ve ekonomik amaçlar için kullanılması şeklinde ifade edilmektedir. Bölge ve bölgeselliğin çağdaş siyaset teorisinde modern devletin gelişiminde etken olduğu vurgulanmaktadır (Agnew, 2009: 27). Bu bağlamda karşılıklı olarak bir birini var eden bölge ve bölgeselliğin genel olarak coğrafyada önemli olgular olduğu belirtilebilir. Paasi bölgeyi tarihsel ve olumsal bir sosyal süreç olarak nitelendirir (Paasi, 2003, 476; Paasi, 2011). O, bölgeleri hem ulus aşırı birliklerin kurulmasının hem de devlet alanlarının yeniden ölçeklendirilmesinin ve toprağa yeni anlamların verilmesinin somut tezahürleri olarak kabul eder (Paasi, 2009).

Coğrafya alan yazınında özellikle bölgesel canlanmayla ortaya çıkan 'Yeni Bölgecilik'le birlikte, bölgenin nasıl anlaşıldığı, teorileştirildiği, ve pratik anlamlarının nasıl belirlendiği önemli hal almıştır. Yani günümüz konjonktüründe, ekonomik, toplumsal, siyasi arenada önemi artan yeni bir fenomene dönüşmüştür. Bu dönüşüm süreciyle birlikte sınırlı mekânların *apaçıklığı-kesinliği* sorgulanırken, sınırların *geçirgenliğinin* kabul gördüğü bir eğilim doğmuştur. 'Yeni Bölgecilik' 'Eski Bölgecilik' (1960'lardaki) ile mekânsallık boyutuyla karşılaştırıldığında ön plana çıkan temel fark ağ bağlantılı bir yapı sergileyerek daha fazla alana yayılmış olmasıdır (Hettne, 2003). Bu ağ bağlamsal özelliğinin mekânsal süreksizliklerle kendini gösterdiği ve bu şekilde karakterize edilebileceğine de değinilir (Coşkun & Çetin: 2024: 237). Kapsam ve çeşitlilik yönüyle daha çoğulcu olmasından dolayı genel olarak *dışa dönük*, *açık* bir oluşum olarak tanımlanır (Tunon, 2010; Yeo, 2010). Ve genel olarak bölgeler dış dünyadan izole olarak görülmezler. Bu açıdan esnek bir yapı sergilerler. Böylece bölgecilikte odaklanılması gerekenin sınırların (bölgesel) ve ağ bağlantıların (ilişkisel) kendisi anlayışı ön plana çıkmıştır (Allen, Massey & Cochrane, 1998; Amin, 2004; Harrison, 2013; Paasi, 2010b; Paasi, 2020; Paasi, 2021: 18; Coşkun & Çetin, 2024). 'Yeni bölgecilik'te teorik açıdan genel anlamda 'eski bölge' anlayışında olduğu gibi teritoryal açıdan devlet nirengi noktasıdır. Ancak küresel yapısal dönüşümle bağlantılı olarak devlet dışı aktörler de ön planda tutulur. Yani bölgelerin devlet merkezli olmayan kökenlerine de odaklanır. Ve 'resmi' bölge olmak yerine oluşum halinde olan 'gerçek' bölgeye odaklanırken dışsallık boyutuyla küresel bağlama odaklanır. Çok aktörlü bir yapı sergilese de nispeten gelişmekte olan ülkelerle karakterize edilir (Hameiri, 2013; Hettne & Söderbaum, 2000: 457-458; Söderbaum, 2003: 1). Bölgeciliğe ilişkin değerlendirmelerde teorik çerçeve bölgeciliğin *hangi amaçla, kimin için ve kim tarafından* ortaya çıktığıyla ilintili olarak belirlenir (Paasi, 2010a). 'Yeni Bölgecilik'te bölgeselleşmenin tarihsel bağlamına ve gerçekliğine daha fazla yoğunlaşılarak üretilen bir bilgi üretim tarzıyla

inşa edildiği şeklinde de belirtilir (Söderbaum, 2003: 3). Genel itibariyle yeni bölgelerin aktörlerinin de 'Yeni' oluşturulan bölge için bir ad belirleyebileceği ve bunun için kurumsallaşma ve bir nevi sınır sürecini başlatabilecekleri belirtilir. Yeni bölgelerin yönetim biçimleri iktidar ve potansiyel ekonomik faydalara yönelik siyasi mücadelelerle ilişkili olarak ortaya çıkarıldıkları ifade edilir. Diğer bir ifadeyle güç ilişkilerinin ürünü olarak inşa edildikleri ve sosyal bir boyuta sahip oldukları belirtilebilir. Sahip oldukları toplumsallık onlara 'bir tür dinamizm sağladığı gibi bölgecilikleri meydana getiren aktörlerin sahip olduğu tüm potansiyellerini bir hareket serbestisi içinde yapmalarına olanak sağlar (Hettne, 1999; Hettne, 2005; Mittelman, 1999: 48; Mittelman, 2000: 225; Söderbaum, 2005: 230-231; Coşkun & Çetin, 2024).

Paasi kimlik ve bölge arasındaki ilişkiyi ortaya koymada aynı anda ortaya çıkan karşılıklı var etme ve yinelemeyle ifade edilen bölgesellik, sembolik ve kurumsal olmak üzere üç sürece işaret etmektedir. Bölgeselleşmeyi, bölgenin toplumun mekânsal yapısından ayrı olarak, sosyal uygulamalar yoluyla kazandığı sınırlar üzerinden tanımlanan süreç olarak ifade etmektedir (Paasi, 1986). Bu açıdan bölgeler daima net bir biçimde belirlenmiş idari bir yapıya sahip olmaktan ziyade, sınırları toplumsal kurumlar ve orada yaşayanlar arasındaki etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmış, süreçsel bir boyuta sahip, olumsal fikri yapılardır (Paasi, 1986; Paasi, 1991). Bölge sınırları kavramsal ve kuramsal biçimlerin oluşturulmasında temel bir işlev üstlenirler. Bölgesel sınırların yaratımı yumuşak ya da sert bir şekilde tezahür edebilir (Paasi, 2009; Paasi, 2013).

Bölgeler çeşitli ölçeklerde gerçekleşen süreçlerin esnek, değişken, şekillendirilebilir analiz ürünleri olarak görülürler. Bu süreçler, kendilerine ait kimlik, sembol ve sınırlara sahiptirler. Bölgeler kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal vb. kriter ve/veya kriterler çerçevesinde sınırlara sahip oldukları kabulü nedeniyle bir mekâna karşılık geldikleri varsayımıyla tanımlanırlar (Turnock, 1967: 374; Paasi, 2021; Barbieri, 2019: 432). 'Öteki'nin mekânsal temsili bir boşluktur. Bu bağlamda metaforik uzamsallık coğrafyada önemlidir. Ve metaforik temsiller maddi bağlamlarından bağımsız değildir (Bondi, 1990: 161). Bu temelde jeokültürel bölgeleri bu metaforik uzamsallıkların maddi unsurları üzerinden somutlaştırılmış tezahürler olarak ifade etmek mümkündür. Metaforik uzamsallık var olan bir bölgenin sınırını pekiştirdiği gibi yeniden inşalarını diğer bir ifadeyle oluşturma potansiyeline sahiptirler.

Siyasi coğrafya yaklaşımında bütün teritoriyal tekabülliyetler bölge olarak görülür ancak bütün bölgeler teritori olarak görülmez. Teritorilik mekânsal olarak seçici, uygulanabilen veya

uygulanamayan sabit olmayan politik bir stratejidir. Bölgeler, sosyal aktörlerin ürünü olarak ortaya çıkmış sosyal yapılar olarak da ifade edilirler. Bu yönüyle de bölgelerin tarafsız kategoriler olmadığı vurgulanır (Paasi, 2021: 30-31).

1.6. BİR TANIMA VE TANIMLAMA ARACI OLARAK JEOPOLİTİKTE KİMLİK SİYASETİ

Kimlik, literatürde bir objenin benzerlerinden farkını anlatan, ima eden şeyler olarak ifade edilmektedir (Lynch, 2016: 8). Paasi, günlük kullanımlarla ilişkili olarak tanımlandığını belirttiği kimliğin sadece 'biz' ve 'öteki' ayırdının yapılmasında değil aynı zamanda 'biz' olmanın vurgusunun yapılmasında da kullanıldığına işaret eder (Paasi, 2003: 275). Kimliğin simgeler ve ilişkiler sistemi olarak tezahür edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılır (Morley & Robins, 2011: 74). Genel anlamda kimlik inşa ürünü ve karşılıklı bir tanıma ve tanımlanmayı ihtiva eden bir unsurdur (Bilgin, 2007; Cohen, 1999; Barth, 2001; Anderson, 2007, Gellner, 2013; Smith, 2014). Bu anlamda kimliğin bir sahiplilikten ziyade ilişkisel bir içermeye sahip, zamana ve mekâna bağlı bir unsur olduğu belirtilebilir (Smith, 2014; Burnasheva, 2019: 3). Teritoriyle ilgili kültür ve mülkiyet ilişkileri kimliğin maddi boyutuna bir gösterge olarak sunulur. Bu bağlamda topluluklar arası farklılıkları diğer bir ifadeyle 'biz' ve 'öteki'yi vurgulamada bir ölçü olarak kültürel kimliği belirtmek mümkündür.

Kimliğin sahip olduğu sosyal etkileşim ona hem bireysel hem de kolektif bir hüviyet kazandırır. Donnan ve Wilson bazı kimliklerin, devletin insanları denetim altında tutabilme ve tanımlama girişimlerinin bir sonucu diğer bazılarının ise kendi sınırlarını tanımlama teşebbüslerinin bir ürünü olduğunu belirtirler. Ayrıca bütün sosyal ve siyasi kimliklerin bir yönüyle devlet tarafından şekillendirildiğine işaret ederler (Donnan & Wilson, 2002: 116). Ulusal kimlikler kolektif kimliğin bir türü olarak kabul edilir. Ve milli kimliğin bir anlamda siyasi bir topluluğa işaret ettiği belirtilir (Smith, 2014). Temelde milli kimliğin mekânsal diğer bir ifadeyle teritoryal bir toprak parçası, vatan (patria) ve ortak kültür olmak üzere üç temel boyutuna vurgu yapılır (Smith, 2014: 23-33). Kimliğin kültürel, uzamsal ve tarihsel bağlamı uluslar için içkin ve dışında olmaya işaret eden sınır özelliği taşıması açısından önemlidir. Winter, kimliğin kültür, tarih ve toplumsal bellek gibi politik bir işleve sahip olduğunu ve politik olanı oluşturmaya yardımcı olduğunu belirtir (Winter, 2021: 1377). Sosyal bir süreç olarak kimlik bu bağlamlarıyla ilintili olarak kolay mobilize olan, bu anlamda uluslararası bağların kurulması ve bununla ilişkili olarak mekânın yeniden tanımlanmasıyla sosyal/politik alanlar olarak bölgelerin yaratımında önemli bir potansiyele sahiptir (Tuathail, 2000; Cox,

2002; Agnew, 2002; Morley & Robins, 2011). Paasi, siyasi coğrafyacılar için kimliği, etno bölgeselciliği, milliyetçiliği ve vatandaşlığı anlamanın bir anahtarı olarak yorumlar (Paasi, 2003: 476). Toplumların, ulusların, grupların, bireylerin vb. kendilerini tanımlamada kullandıkları kavramlarla diğer sosyal aktörlerin (kurumlar, dost ya/ya da karşıt grupların, kamuoyu, medya vb.) onları ifade etmek için kullandığı kavramlar çoğu zaman bir zıtlık içerir (Paasi, 2003: 476). Buradan hareketle kimliği bir sınır belirleme aracı olarak yorumlamak mümkün olduğu kadar sınırın kendisi olduğu yorumunu yapmak da mümkündür.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Siyasi coğrafyanın, siyasal unsurların mekânsal örgütlenmesinin uzamsal analiz teknikleriyle çözümlenmesinden daha fazlası olduğu, eleştirel siyasi coğrafyacılar tarafından kabul gören bir yaklaşımdır (Tuathail, 1999; Agnew, 2003; Dalby, 2016; Anaz, 2015: 188). Siyasi coğrafyada mekân, yer, teritori, güç, siyaset, politika bağlamlarına atıf yapılır (Agnew, 2003; Anaz, 2015: 188). Bu anlamda teze konu olan TİKA ve YEE'nin kurumsal yapıları ve gerçekleştirilen insani ve kültürel faaliyetleri çerçevesinde ortaya çıkan mekânsal örüntüler bölgeselleşme perspektifi çerçevesinde ele alınarak asamblaj yaklaşımıyla işlenmiştir. Jeopolitik alan yazınında siyasi alan, sınırların ve tehlikelerin mekânsallaştırılmasında formal, pratik, yapısal ve popüler olmak üzere dört tipolojiye vurgu yapılır (Dahlman & Tuathail, 1996; Tuathail, 1999; Tuathail, 1996: 44-49; Tuathail, 2003: 147-167; Dalby, 2016; Agnew, 2003; Agnew & Corbridge, 2003; Cox, 2002; Defay, 2005: 44; Dittmer & Dodds, 2008: 441; Dittmer, 2010: 12-16). Bu yönüyle bakıldığında asamblajdaki ilkelerin söz konusu bu tipolojilerin birlikte işlenmesine olanak sağlayan bir yapı sergilediğini belirtmek de mümkündür. Jeopolitik açıdan asamblaj, klasik dönem jeopolitiğinde özellikle devleti ona ait olan nüfus, alan vb. gibi güç unsurlarının toplamına indirgeyen ve onu oluşturan bu parçaların mantıksal açıdan bir gerekliliği olarak görmenin aksine, onu oluşturan parçalar arasındaki bağlamsallık ve bunların birlikteliğini bir olumlama olarak ele alınmasını sağlaması açısından önemli bulunur (Dittmer, 2014; Dittmer, 2017; Anderson & McFarlane, 2011; Aydın & Şentürk, 2022). Bu açıdan mevcut yaklaşım söz konusu kurumları oluşturan unsurlar arasındaki karmaşık etkileşimleri vurgulayan ilişkisel ontolojiyi göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle tezin kuramsal temellerini bununla örtüşen asamblaj yaklaşımı oluşturmuştur.

2.1. JEOPOLİTİKTE BİR GÜÇ UNSURU OLARAK KÜLTÜR

Ulus-devletlerin jeopolitik eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda her devletin kendi tarihi, coğrafi ve kültürel bağlamlarıyla ilişkili bir yapı sergilediği görülür. Bu anlamda kültürel bağlamın jeopolitik eğilimlerde temel unsur olduğunu belirtmek mümkündür. Kültürün tüm biçimleriyle bir diplomasi aracısı olarak etkinleştirildiği savunulmaktadır (Winter, 2015a: 2010).

Bilindiği gibi dünya üzerindeki hegemonya ekonomik ve siyasi olduğu kadar kültürel bir boyuta da sahiptir. Hatta çoğu zaman kültürel hegemonyanın ekonomi ve siyasi hegemonyanın sağlanması ve sürdürülmesinde etkin ve öncü bir yapıya sahip olduğu kabul edilir. Gerek modern gerekse de post-modern olarak nitelendirilen jeopolitikte ve buna ilişkin geliştirilen teorilerde kültür vurgusu büyük bir önem arz etmektedir.

Hem modern hem de post-modern jeopolitik eğilimlerin ya doğrudan kültürü merkeze alınmasıyla ya da kültürü bir etken kabul edilmesiyle ilişkili olarak geliştirildiği belirtilebilir. Dittmer özellikle 1980'ler sonrası eleştirel jeopolitikte politik yapılar ve sosyal sonuçlara olan yaklaşımlarda ekonomik unsurlar kadar dil ve kültürün önemine verilen değere işaret eder (Dittmer, 2010: 10).

2.1.1. Klasik Dönem Jeopolitikte (Teorilerde) Kültür

Temelde dönemlendirmenin tartışmalı bir unsur olduğu kabul edilir. Ancak gerek tarihin devingenliği itibariyle gerekse de olguların bağlamsallıkları nedeniyle başlangıç ve bitişlerini kesin bir doğrusallıkla vermek güç olmakla birlikte, tarihin akışını anlamaya çalışmak adına ona bir tür düzen dayatmak teşebbüsü olarak da ifade edilebilecek dönemlere ayırmanın gerekliliği devreye girer. Dönemlere ayırma tikellik, yerel farklılık, heterojenlik, dalgalanma, süreksizlik ve çekişmelerle ilintili olarak belli kategoriler çerçevesinde belirlenmektedir. Agnew, jeopolitik söyleme ilişkin dönemlerin hem kendi başlangıç ve bitişlerini hem de kendinden sonra gelen dönemlere ait temelleri içeren konu ve temsilleri birlikte barındıran karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Ayrıca dönemselleştirmenin, hâkim eğilimler, anlayışlar, birbiriyle ilişkili eylemler ve bunların zaman içinde nasıl farklılaştığı konusuna değindiğini belirtmektedir (Agnew, 2003: 86). Agnew her dönemin jeopolitik eğilimlerinin birçok açıdan farklılık göstermesine rağmen eski temaları yeni bağlamlarla geri dönüştürülmesi hasebiyle süreklilik arz ettiğini de vurgular (Agnew, 2003: 85). Bu anlamda burada klasik/modern ve postmodern ayrımı jeopolitik söylemlerin görece farklılaştığı ve bunun çoğu

araştırmacı tarafından kabul görmesiyle ilişkili olarak kullanılmıştır. Zira burada jeopolitik söylemler içerisindeki kültürel vurgu ve eğilimlere dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Klasik jeopolitik dönemdeki anlayışın temelinde, karasal ve denizel kütlelere göre devletlere anlamlar yüklendiği matematiksel konumsallığın var olduğuna dair genel bir kabul söz konusudur. Ancak böyle olmakla birlikte bütün bu konumsallıkların dahi kültürel ideolojilerden beslenen bir boyuta sahip olduğu aşikârdır. Bu anlamda jeopolitiğin her zaman jeokültürel bir bağlama sahip olduğunu belirtmek mümkündür. Jeopolitiğin klasik dönemi olarak zikredilen İkinci Dünya Savaşına kadarki dönemde var olan teorileri temellendiren asıl unsurun kültürel ideolojiler olduğu kabul edilir (Agnew, 2003; Murdoch, 2006). Zira jeopolitiğin klasik dönemi olarak kabul gören ve onu temsil eden jeopolitik eğilim ve teorilerde gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak kültürel vurguların olduğu görülür. Örneğin Deniz Hâkimiyet teorisyeni Mahan, 'Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi' adlı eserinde deniz gücünün kaynağı olarak toplumların kültürel sermayelerinin büyük bir etkisi olduğuna ve bir ulusun denizciliğe ilişkin toplumsal ve yönetsel anlamda kültürel değerlere sahip olmaması durumunda, denizciliğe uygun fiziki coğrafi şartlar uygun olsa dahi bir deniz gücü hâkimiyetini gerçek manada elde edemeyeceklerini savunur (Mahan, 2011: 62-71). Benzer şekilde Ratzel 'Siyasi Coğrafya' eserind' teritoryal genişlemeyi kültürel gelişmeyle ilişkilendirir ve kültürel (dini, felsefi düşünceler) unsurların sınır aşırı hareketleriyle de insan gruplarının oluşumuna katkı sağladığına işaret eder (Tezkan & Taşar, 2013: 42-45). Ayrıca yine Tezkan ve Taşar'ın Ratzel'in eserinden doğrudan aktardıkları bölümde yazarın kültürü topluluk olma aidiyetinin pekiştireci ve kendi dönemlerindeki büyük devletlerin mekânsal yayılışlarında kültürel bağın önemli olduğuna değindiği görülür (Tezkan & Taşar, 2013: 82-83). Sosyal sermaye boyutuyla kültüre doğrudan ve/veya dolaylı olarak benzer vurguların Mackinder (2013), Kjellen, Haushofer, Spykman'nın teorilerinde de yapıldığını belirtmek mümkündür (Tezkan & Taşar, 2013: 87-157). Örneğin Mackinder 'Tarihin Coğrafi Kalbi' çalışmasında ulusların güç unsurlarından biri olarak zikrettiği nüfusun niceliğinden ziyade niteliğiyle ilişkilendirmesi bu tespite referans olarak verilebilir (Mackinder, 2013).

Agnew, klasik/modern dönemi kendi içerisinde medeniyet jeopolitiği, doğallaştırılmış jeopolitik ve ideolojik jeopolitik olmak üzere üç söylem ya da temsil tarzı üzerinden üç çağa ayırdığını belirtmektedir (Agnew, 2003: 85).

2.1.2. Modern ve Postmodern Jeopolitikte (Teorilerde) Kültür

Temelde dönemlendirmenin tartışmalı bir unsur olduğu kabul edilir. Ancak gerek tarihin devingenliği itibariyle gerekse de olguların bağlamsallıkları nedeniyle başlangıç ve bitişlerini kesin bir doğrusallıkla vermek güç olmakla birlikte, tarihin akışını anlamaya çalışmak adına ona bir tür düzen dayatmak teşebbüsü olarak da ifade edilebilecek dönemlere ayırmanın gerekliliği devreye girer. Dönemlere ayırma tikellik, yerel farklılık, heterojenlik, dalgalanma, süreksizlik ve çekişmelerle ilintili olarak belli kategoriler çerçevesinde belirlenmektedir. Agnew, jeopolitik söyleme ilişkin dönemlerin hem kendi başlangıç ve bitişlerini hem de kendinden sonra gelen dönemlere ait temelleri içeren konu ve temsilleri birlikte barındıran karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Ayrıca dönemselleştirmenin, hâkim eğilimler, anlayışlar, birbiriyle ilişkili eylemler ve bunların zaman içinde nasıl farklılaştığı konusuna değindiğini belirtmektedir (Agnew, 2003: 86). Agnew her dönemin jeopolitik eğilimlerinin birçok açıdan farklılık göstermesine rağmen eski temaları yeni bağlamlarla geri dönüştürülmesi hasebiyle süreklilik arz ettiğini de vurgular (Agnew, 2003: 85). Bu anlamda burada klasik/modern ve postmodern ayrımı jeopolitik söylemlerin görece farklılaştığı ve bunun çoğu araştırmacı tarafından kabul görmesiyle ilişkili olarak kullanılmıştır. Zira burada jeopolitik söylemler içerisindeki kültürel vurgu ve eğilimlere dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Klasik jeopolitik dönemdeki anlayışın temelinde, devletlere karasal ve denizel sahalara göre matematiksel konumsalıkları üzerinden anlamlar yüklenmesinin var olduğuna dair genel bir kabul söz konusudur. Ancak böyle olmakla birlikte bütün bu konumsallıkların dahi kültürel ideolojilerden beslenen bir boyuta sahip olduğu aşikârdır. Bu anlamda jeopolitiğin her zaman jeokültürel bir bağlama sahip olduğunu belirtmek mümkündür. Jeopolitiğin klasik dönemi olarak zikredilen İkinci Dünya Savaşına kadarki dönemde var olan teorileri temellendiren asıl unsurun kültürel ideolojiler olduğu kabul edilir (Agnew, 2003). Zira jeopolitiğin klasik dönemi olarak kabul gören ve onu temsil eden jeopolitik eğilim ve teorilerde gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak kültürel vurguların olduğu görülür. Örneğin Deniz Hâkimiyet teorisyeni Mahan, 'Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi' adlı eserinde deniz gücünün kaynağı olarak toplumların kültürel sermayelerinin büyük bir etkisi olduğuna ve bir ulusun denizciliğe ilişkin toplumsal ve yönetsel anlamda kültürel değerlere sahip olmaması durumunda, denizciliğe uygun fiziki coğrafi şartlar uygun olsa dahi bir deniz gücü hâkimiyetini gerçek manada elde edemeyeceklerini savunur (Mahan, 2011: 62-71). Benzer şekilde Ratzel 'Siyasi Coğrafya' eserinde teritoryal genişlemeyi kültürel gelişmeyle ilişkilendirir ve kültürel (dini, felsefi düşünceler) unsurların sınır aşırı hareketleriyle de insan gruplarının oluşumuna katkı

sağladığına işaret eder (Tezkan & Taşar, 2013: 42-45). Ayrıca yine Tezkan ve Taşar'ın Ratzel'in eserinden doğrudan aktardıkları bölümde yazarın kültürü topluluk olma aidiyetinin pekiştireci ve kendi dönemlerindeki büyük devletlerin mekânsal yayılışlarında kültürel bağın önemli olduğuna değindiği görülür (Tezkan & Taşar, 2013: 82-83). Sosyal sermaye boyutuyla kültüre doğrudan ve/veya dolaylı olarak benzer vurguların Mackinder (2013), Kjellen, Haushofer, Spykman'nın teorilerinde de yapıldığını belirtmek mümkündür (Tezkan & Taşar, 2013: 87-157). Örneğin Mackinder 'Tarihin Coğrafi Kalbi' çalışmasında ulusların güç unsurlarından biri olarak zikrettiği nüfusun niceliğinden ziyade niteliğiyle ilişkilendirmesi bu tespite referans olarak verilebilir (Mackinder, 2013).

Agnew, tanım olarak modern jeopolitik tahayyülü ideolojik olarak nitelendiriyor (Agnew, 2003: 113). Modern jeopolitik tahayyülün on altıncı ve on yedinci yüzyıl Avrupa'sında modern bölgesel devlet sisteminin kurulmasıyla ortaya çıktığını belirten Agnew, bunun en belirgin özelliklerinden birini 'devlet merkezli uzamsallık hesabı olması' olarak nitelendiriyor. Bu uzamsallığın birinci özelliğini devletlerin kendi toprakları üzerinde münhasır egemenlik erkine sahip olması, ikinci olarak, yerli ve yabancının ayrı ve farklı âlemler olması ve son olarak bir devletin sınırlarının aynı zamanda toplumun sınırlarını da tanımlıyor olması olarak ifade etmektedir (Agnew, 2003: 15). Agnew'i bu yönüyle refere eden Tuathail, ayrıca modern jeopolitik tahayyülün, rekabet eden bölgesel devletlerarasındaki güç politikaları dengesine ilişkin anlatıların egemenliğinde olduğunu belirtmektedir (Tuathail, 2000: 175). Agnew jeopolitik tahayyülün modernitenin bir tanımı olduğunu belirtir. O modern jeopolitik tahayyülün dünyayı bir bütün olarak görme kapasitesinin kökenleri ve gelişimi ile dünya siyasetinin büyük aktörlerle, teorisyenler tarafından coğrafi olarak temsil edilmesiyle başladığını belirtir (Agnew, 2003: 15).

Dalby ise jeopolitiğin modern dönemini, geleneksel klasik jeopolitiğin modernizasyonunu temsil ettiğini belirttiği Soğuk Savaş Dönemi jeopolitiğini ifade etmede kullanır. Dalby bu dönemi tarih dışı sınıflandırmalara ve ideolojik doğmaya dayanan dönem olarak nitelendirmektedir (Dalby,1990).

Agnew jeopolitik alanda entelektüel ile politik olanın birbirinden ayrılmaz olduğunu vurgular ve devletlerin idaresine hizmet ettiğine işaret ederken bunun nesnelliğine dair yaklaşımları ise çelişkili bulur. Ve genel itibariyle jeopolitik perspektifin yerel ve öznelliğini belirtir. Ayrıca modern jeopolitik tahayyülün bir kereye mahsus bir yaratımın ürünü olmadığını buradaki temel ideolojinin kısmen ve/veya tamamen korunsa da siyasi dünyadaki değişimlerle ilişkili olarak bir takım dönüşümler geçirdiğini savunur. Jeopolitik ideolojinin her zaman açık bir biçimde metin veya belgelerle ortaya konulmadığını bunların örtük bir biçimde sosyal eylem ve

uygulamalarda da korunduğunu işaret ederek, bu açıdan sonraki kuşaklara aktarımın tarihsel bağlamla ilintili olarak gerçekleştiğini ifade eder (Agnew, 2003). Dolayısıyla modern jeopolitik tahayyülde önemli bir unsur olan bağlamsallığın doğrudan kültürel bir içermeye sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

2.1.3. Kültür Politikalarının Bölgesel Stratejilere Katkısı

Kültür, politika, ekonomi ve gücün, bölgeci uygulamalar/söylemlerde karmaşık şekillerde bir araya geldiği belirtilir. Paasi bölge denen geometrilerin üretimi ve yeniden üretiminin insanların kendi yerelliklerinde ve bölgelerinde değil, başka bölgelerde, başka ulusal bağlamlarda gerçekleştiğini belirtmektedir (Paasi, 2003: 480-481). Bu açıdan, 'Bölge'nin, etno-milliyetçiliğin derin tarihsel bağlamlarından, geçici uzamsal birimlerin bölgeselleştirilmesine, ekonomik kurumların ve yönetimin işleyişine kadar farklılaşan birçok şey anlamına geldiği vurgulanır (Paasi, 2003: 477).

Kültürlerin siyasi bağlamda teritori olarak bir alana tekabül edebilirliği savunulur (Morley & Robins 2011: 76). Winter kültür ve devleti vatandaşlık, din, vatan, etnisite vb. kavramların ve argümanların etrafında türetildiği amansız bir biçimde birbirine bağlı olan bir ikili olarak addediyor (Winter, 2021: 1378). Devletin saha olarak genişlemesini aynı kültüre sahip nüfusun yayılmasıyla özdeş kabul eden jeopolitik görüşler de söz konusudur (Karabulut, 2013: 43). Bu açıdan kültürün sınırları aşkın bir yapı sergilediği ayrıca bağlamsal boyutunun ulusal ve uluslarası ölçekte politize olmasını sağladığı belirtilebilir.

Mark, kültür politikalarının yalnızca uluslararası karşılıklı anlayışı geliştirmek veya stereotiplerle mücadele etmek gibi idealist hedefler için değil, aynı zamanda geniş bir ulusal çıkar yelpazesini geliştirmek ve işlevsel hedefler için de bir amaç üstlendiğini belirtir (Mark: 2010: 65; Ang, Isar & Mar, 2015). Ayrıca kültürel politikaların kültürel grup performansları, kitleleri çeken kültürel faaliyetler, sanatçı performansları, sergiler gibi temsiller, konferanslar, burslar, ziyaretler düzenlemek, yurtdışındaki üniversitelerde profesörlük ve kürsüler kurup sürdürmek gibi yollarla da gerçekleştirildiği belirtilir. Yine kültürel politikanın ilerlemeci bir misyona sahip olduğu belirtilir (Mark, 2010: 65). Bununla ilişkili olarak günümüzde kültürel unsurlar devletler açısından kurumsal düzeyde ön plana çıkmıştır. Genel anlamda kültürel ilişkilerin ulus düzeyindeki politik belirsizliklere, rejim değişikliklerine rağmen güven temelli olumlu ilişkilerin gelişmesini teşvik ettiği, diplomatik ilişkilerindeki etkileşimi kolaylaştırdığı kabul edilir (Collins & Bekenova, 2017: 733).

Winter ulusların kendi kültürlerinin anlaşılmasına yönelik yaptıkları teşebbüslere, diğer ulusların değerlerinin takdir edilmesine yönelik çabaların eşlik ediyor olmasının gerekliliğine değinir (Winter, 2015a: 1003). Benzer bir vurguyu Collins ve Bekenova da yapmaktadırlar (Collins & Bekenova, 2017: 735). Kültürel diplomasi devletler arası arenada ulusal bir imaj sunma ve ulusal markalaşma yaratmanın yanı sıra, ulusal düzeyde de kültürel egemenliğin tesisi ve hedeflerin tesisinde önemli bir rol üstlenir (Mark, 2010: 65).

Günümüzde jeopolitik, klasik jeopolitik anlayışın ötesinde karasal ve denizel kütlelere göre devletlere anlamlar yüklendiği matematiksel konumsallıktan çok farklı bir perspektife sahiptir. Artık bu statik konumsallığın yerini kültürel ve ekonomik işbirlikleri çerçevesinde tekrar tekrar şekillenmiş mobil konumsal bir yapı olarak nitelendirebileceğimiz bölgelerin aldığını belirtmek mümkündür. Kültürel kodların gerek bireysel gerekse de ulusal anlamda bir takım unsurların belli amaçlar doğrultusunda kanalize edilmesini ve buna bağlı olarak toplumsal ve ulusal dinamizmin sağlanmasında başat rolü oynadığı belirtilebilir.

2.1.4. Kültürel Miras Unsurlarının Dış Politikada Araçsallaştırılması

Miras kavramı bağlamı bakımından etnosantrik olarak kabul edilir. Winter mirasa dair kavramların onu bir kimlik kaynağı, bir değerler, söylemler ve maddiyatlar topluluğu olarak ya da daha geniş olarak geçmiş ile bugün, insan ile insan olmayan arasında bir arabulucu olarak çerçeveleme eğiliminde olduğunu belirtiyor. Ve mirası ilk olarak modern çağda ortaya çıkmış, mekânın, insanların, kültürlerin ve doğaların, maddi dünyaların ve zamanın yönetimini içeren bir yönetim biçimi olarak belirtmektedir (Winter, 2015a: 997-998). Miras unsurlarına dair politikaların, belirli bir kültürel formun ihracatını veya projeksiyonunu içermekle sınırlı olmadığı, aynı zamanda ikili ve çok yönlü kültürel akışları, değişimleri odak noktası haline getirmiş çok kapsamlı bir unsur olarak ifade edildiği söylenebilir. Bu açıdan mirasa dayalı politikalara, kültürün uluslararası halkla temas ve siyasi ilişkiler için bir araç olarak kullanılmasının ötesinde bir misyon yüklenir. Mimari koruma, sosyal kalkınma ve afet sonrası yeniden yapılanma gibi çok çeşitli sektörleri bir araya getirdiği için sınırları aşan ve siyasallaşan bir yönetişim arenası olarak hareket eder. Winter miras yönetişimini yeni küresel hiyerarşi ve kutuplaşma girişimleri yaratmanın bir parçası olarak yorumladığını belirtir (Winter, 2014: 133). Mirasın mekânsal ve sosyal yönetişim biçimi olarak tanınması açısından sert güç unsurlarını da içerdiği kabul edilir (Winter, 2015a: 1007). Ayrıca kültürel miras gibi alanların günümüzde şehirlerin ve ulusların ekonomilerinde oynadığı rolün giderek artması onun aynı zamanda daha geniş markalaşma süreçlerinin bir parçası haline getirdiğini savunur (Winter, 2014: 133). Ve

mirasın uluslararası bir söylem sektörü haline geldiğini belirtir (Winter, 2015a: 1006). Miras diplomasisiyle devletlerin kültürü ekonomik amaçlar için harekete geçirdiği, öte taraftan miras ve bunun korunmasına dayalı uluslararası işbirliklerinin ise akışkan sermayenin dönüştürücü etkisine direnç göstermeye yönelik ideolojik bir taahhüt tarafından yönlendirildiği gibi birbiriyle çelişen iki yönüne işaret edilir (Winter, 2015a: 1012).

Torre, miras politikaları çerçevesinde neyin korunacağına ve nasıl korunacağına ilişkin kararların büyük ölçüde kültürel bağlamlar, toplumsal eğilimler, politik ve ekonomik güçler tarafından tanımlandığı ve bunların kendilerinin de değişmeye devam ettiğine işaret eder (Torre, 2013: 159). Ancak mirasın devlet ve devlet dışı birçok ağa sahip olduğu belirtilse de devletin bunlar içerisinde uluslararası karar vermede kilit güce sahip bir aktör olmaya devam ettiği belirtilebilir (Torre, 2013: 162-163).

2.3.KÜLTÜREL VE JEOPOLİTİK KODLARIN YAYILMASINDA EĞİTİM VE KÜLTÜREL UNSURLARIN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Uluslararası eğitim programları kültürel etkileşimi sağlaması açısından uluslararası politikada önemli bir unsur olarak kabul görür (Flint, 2006: 56). Genel anlamda ulusal ideolojilerle eğitim stratejileri arasında bir bağ olup ve ulus ideolojilerini uluslararası arenada sağlaması açısından önemlidir (Li, 2017). Devletlerin hem kendi içlerinde hem de dış alanda kimlik inşa süreçlerinde eğitim, kitle iletişim araçları vb. kültürel unsurlar özel bir yere sahiptir.

2.3.1. Eğitimin Jeokültürel ve İdeolojik Boyutu

Eğitim, devletlerin gerek ideolojilerini yaymak gerekse de diğer uluslara kendi imajlarını doğru bir şekilde yansıtmada önemli bir jeokültürel güçtür (Li, 2017). Değerlere dayalı planlı uzun vadeli bir süreç olarak eğitim ve bunun sağlayıcısı olarak eğitim kurumları, devletler için uluslararası arenada konumlarını sağlamlaştırmak açısından önemlidirler. Uluslararası ilişkiler ve yükseköğrenim ortaklıkları devlet ideolojilerinin yansıtıldığı önemli göstergeler olması açısından da önem arz ederler. Ayrıca eğitim uluslararası ikili ilişkilerin geliştirmede öncü bir rol üstlenmesi yönüyle de önemlidir. Bu açıdan uluslar, kendi kültürlerini diğer uluslara tanıtmak ve ideolojilerini benimsetmek adına organize kültür teşkilatları aracılığıyla kültürel faaliyetler sürdürmektedir. Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen eğitim programlarının politik, ideolojik, ekonomik boyutlarının yanı sıra beşeri sermaye yönüne de vurgu yapılmaktadır (Griffiths & Cardona, 2015: 235). Ulusların eğitim ve bununla ilişkili geliştirdikleri politikaları

yumuşak güç uygulama stratejisi olarak görülmektedir. Eğitim ulusların kendi değerlerini empoze etmenin en ideal araçlardan biridir. Eğitim yurtdışında bir tür beşeri sermaye yetiştirme projesi olarak ele alınır. Diğer bir ifadeyle bundaki hâkim ideolojilerden biri bu günün çocukları yarının yetişkinleri düsturudur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel etki yaratma amacıyla ülkelerin yükseköğrenim kurumlarına yönelik politikalarının söz konusu olduğu bilinmektedir. Genelde diğer ulusların yurttaşlarını eğitmeyle hedeflenen nihai durum, ülkelerine dönen mezunlar sayesinde ekonomik, kültürel alışverişi geliştirmek, pekiştirmek ya/ya da genişletmektir. Bu yaklaşım üniversite yardımlarının desteklenmesinde de etkili olmuştur (Griffiths & Cardona, 2015: 231). Ayrıca eğitimin, ulusların eğitim politikaları yoluyla birbirilerini kültürel, sosyal, ekonomik vb. alanlarda karşılıklı tanımaları ve sempati beslemelerini uzun vadede dünya barışına katkı sağlama gibi bir potansiyele sahip olduğuna dair bir kabul de söz konusudur (Griffiths & Cardona, 2015: 227). Bu anlamda eğitime dair politikaların uzun vadeli hedefler içerdiği belirtilebilir.

Eğitime, yapısı gereği idealist ve normatif bir misyon atfedilmesi uluslararası düzeydeki hareketliliğini kolaylaştırmaktadır. Böyle olmakla birlikte eğitim, eğitim ortaklıklarının ekonomik ve siyasi getirileri olması hasebiyle ulusların jeokültürel güç rekabetinin önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Bu açıdan eğitim jeopolitik açıdan ulusların ideolojik çarpışma alanı olarak yorumlanabilir.

2.3.1.1. Ulus-Devletlerin Kimlik Siyasetlerinde Eğitim ve Eğitim Kurumlarının Rolü

Eğitim, ulus-devlet yaratma sürecinin daimi bir aracıdır (Flint, 2006: 107). Bir toplum için anlam yaratan değerler ve uygulamalar açısından eğitim önemli bir kültürel unsurdur (Nye, 2004: 11). Ulusal temelde kültürel kimliği güçlendirmede önemli bir role sahip olan eğitim ve eğitim kurumları, uluslararası konjonktürde imaj yaratma ve markalaşmada da araçsallaştırılmaktadır. Böylelikle sadece ulusal temelde değil bölgesel temelde de kimliklerini güçlendirmiş olurlar. Nye'e göre bir ülkenin sahip olduğu kültür, başka ülkelerce cazip bulunduğu ölçüde o ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlar (Nye, 2004). Bu açıdan eğitim ve eğitim kurumları, ulusların kültürel kimliklerinin başka uluslarca kabulü aşamasında önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca gerek ulusal gerekse de bölgesel temelde ortak değer yaratımı açısından kültürel kimlik önemli bir referanstır. Bu açıdan bölgesel stratejilerinde devletlere önemli bir avantaj sağlar. Devletler, eğitim kurumları aracılığıyla uluslararası arenada sadece kendine bir kimlik ve imaj yaratmanın ötesinde kendi kültürel kimliklerini, dillerini benimsemiş eğitimli bir sınıfın yetiştirilmesine de aracılık ederler (Griffiths & Cardona, 2015). İhracat

kazanma potansiyeli olarak yaklaşılan eğitim ulus devletlerin 'uluslararası öğrencileri' eğitmesi yumuşak güç uygulama projesi olarak yorumlanmaktadır (Griffiths & Cardona, 2015). Ülkelerin eğitim kurumları, zorlama, askeri güç veya ekonomik yaptırımlardan ziyade çekim ve ikna yoluyla stratejik düzeyde iletişimine, imajına, marka değerine önemli katkılar sağlayıp, onlara dair algıları olumlu yönde etkileyerek, uluslararası arenada avantaj sağlamaktadır.

2.3.1.2. Kültürel Kimliklerin Yaşatılması, İnşası ve Yayılmasında Bir Enstrüman olarak Dil ve Dil Eğitimi

Dilin jeopolitik zemindeki önemine yönelik güçlü vurgular sadece bugünü karakterize eden bir anlayış olarak düşünülemez. Nitekim geçen yüzyılın başında Ratzel, 'Siyasi Coğrafya' çalışmasında devletin genişlemesiyle heterojenleşen toplumsal yapının, siyasi bağın inşasının kolaylaşması ve daha büyük milli alanların oluşumunda etken unsur olarak dil ve geleneksel unsurların ortaklığına işaret etmiştir. Dil ve geleneksel değerlerin ortaklığının milli duyguları aşkın bir hal alarak birleştirici, bağlayıcı bir etkiye sahip olduğu savunulur. Bu iki unsura bağlı olan diğer her şeyin de aynı şekilde siyasi bir birliktelik sağlama eğiliminde olduğu belirtilir (Mark, 2010: 69-71). Ayrıca dil ortak bir geçmişe sahip olmanın kanıtı olarak gösterilir (Tezkan & Taşar, 2013: 83). Bu anlamda dilin kültürel kimliğin yaratımı, inşası ve yayılmasında önemli bir araç olduğu savunulabilir. Hatta Ong (2014) tarafından dil sözlü ve yazılı kültür olarak nitelendirilir, bu anlamda dile kültürle özdeş bir rol yüklendiği dahi söylenebilir.

Tuathail, politik ve sosyal yapılarla bunların sonuçlarını anlamada dil ve kültürün önemine değinir (Tuathail, 1996). Dilin bu açıdan bağlamsallıklara sahip olması, ona ulusal ve/veya ulus aşırı siyasette önemli bir misyon kazandırmıştır. Hem ulus devletlerin inşa süreçlerinde ulus bilincini yaymada hem de sömürgeleştirme dönemi siyasetinde önemli bir role sahip olan dil eğitimi ve kültür enstitüleri günümüz kültürel diplomasinin başlangıcı olarak kabul görürler. Bu alanda ilk teşkilatlanan ülke Alliance Française (1883) ile Fransa'dır. Ve sırasıyla onu takip eden başlıca ülkeler ve kurumları şu şekilde sıralanabilir. British Council (1934/İngiltere), Goethe Enstitüsü (1951/ Almanya), Instituto Cervantes (1991/İspanya), Confucius Institute (2004/Çin) vd.. Kültürel diplomasi yönüyle düşünüldüğünde, dilin ve dil eğitiminin ülkelerin kendi kültürlerini diğer ülke ve/veya bölgelerde tanıtmak, yaygınlaştırmak suretiyle söz konusu alanlarda kamu diplomasisini daha kolay yürütülebilir ve bu alanlardaki etkinliğini sürdürülebilir kılması açısından önemli bir araç olduğu belirtilebilir. Dilin tarihi ortak bir değer olarak görülmesi uluslararası birliklerin kurulmasında da mobilize edilebilen bir unsur haline getirmiştir. Bu yönleri göz önünde bulundurulduğunda dilin kültürel kimlik yaratımı kadar

mekânın da dil üzerinden tanımlanmasına olanak sağlar ki bu açıdan bölge belirleme ölçütü olarak kullanımı da söz konusudur. Hatta Soğuk Savaş dönemi jeopolitiğinin dil-kültürel olarak karakterize edilmesi düşünüldüğünde dil eğitiminin ulusal ideolojiler ve siyasette üstlendiği rolü göstermesi açısından dikkat çekicidir (Agnew, 2003: 105).

2.3.2. İmgelem Yaratımında Medya Unsurlarının Rolü

Bazı araştırmacılar çağımızı imgeler ve temsiller çağı olarak nitelendirirken bazıları ise bunu daha da illeri taşıyarak imgelemin gerçeklikten daha baskın olduğuna işaret etmektedir (Anderson, 2007; Cohen, 1999; Barnard, 2014, Durgun, 2018; Van Den, 2018). Laughey, McLuhan'a atfen medyanın medeniyet ve tarihe yön verme kapasitesine değinir (Laughey, 2010: 25-29). Popüler medyayla jeopolitik arasındaki ilişkinin 19.yüzyıla dayandığını belirten Tuathail modern jeopolitik tahayyülün, rekabet halindeki bölgesel devletler arasındaki güç politikaları dengesine dair anlatıların egemenliğinde olduğunu belirtir (Tuathail, 2000: 174). Medya kültürü birbirine rakip toplumların rekabet alanı olarak yorumlanır (Kellner, 2013). 'Öteki'nin mekânsal temsili bir boşluktur. Bu bağlamda metaforik uzamsallık coğrafyada önemlidir. Ve metaforik temsiller maddi bağlamlarından bağımsız değildir (Bondi, 1990: 161).

Dittmer, jeopolitik söylemin yeniden inşasında medyanın önemine değinir. Dittmer medyadaki bu tür söylemlerin gündelik siyasette yeri ve daha alt seviyede kaldığı iddia edilen yerlerin müdahaleye ihtiyaç duyduğu fikri vb. gibi birçok temsilin yaratılmasında önemli olduğuna işaret eder. Ayrıca ulusal kimliği toplumsal bir olumlama olarak yorumlayan Jason Dittmer, medya unsurlarındaki anlatının ulusal kimliğin pekiştirilmesi açısından önemli bir rol üstlendiklerini belirtir (Dittmer, 2010: 21; Anaz, 2015: 186, 188). Enformasyon yönetimi ve manipülasyonu, milenyumda jeopolitik pratik açısından önemlidir. Bu açıdan medya unsurlarının önemli araçlar olduğu belirtilebilir. Zira televizyon görüntülerinin jeopolitiği koşullandırma gücüne değinen Tuathail medyanın görece önemsiz olayları dünya haberleri haline getirme potansiyeline sahip olduğuna işaret eder (Tuathail, 2000;173). Bunların jeo-bilgi üretme potansiyalleri jeopolitik açıdan önemli güç kaynakları haline gelebildiğini savunur (Tuathail, 2000;173).

Bir fikrin iletiliş biçimiyle onun içerdiği hakikat arasında bir ilginin var olduğuna işaret edilir (Postman, 2019: 33). Bu açıdan temsil ile öznenin bir bütün olduğu ve karşılıklı olarak birbirilerini var ettikleri belirtilebilir. Buradan hareketle tez kapsamında olan TİKA ve YEE faaliyetlerinin gerek kendilerine biçtikleri misyon ve vizyon gerekse de icra ettikleri sosyo-

kültürel faaliyetler çerçevesinde yaratmaya çalıştıkları imgelemin gerek dijital medya gerekse de basım, yayın gibi unsurlar aracılığıyla sunumu bu çerçevede önemlidir.

2.4. BÖLGE YARATIMINDA İŞLEVSEL BİR UNSUR OLARAK KÜLTÜR

Bölgesel düşünce eski bir olgudur. Bölgesel kimliğin, akademik araştırma ve politika tartışmalarında son derece önemli bir kategori haline geldiğini belirten Paasi, bölge kullanımının daha esnek bir hal aldığını ve 'bölge' artık yalnızca devlet ile yerel arasında yer almadığını her ölçekte var olabileceğini belirtir (Paasi, 2011: 12). Bölgeye dair sınırların belirlenmesi güç ilişkileriyle ilintilidir. Bölge oluşumunun temel dinamikleri yerel olduğu kadar dışsal güçlerle de oluşur (Paasi, 2011: 12; Hettne & Söderbaum, 2000: 458). Bölgelere benzersiz bir hüviyet kazandıran devingen ve karmaşık süreçlerle oluşmuş kendi kimlikleri mevcuttur.

Paasi bölgesel kimlik anlatılarının, doğa, peyzaj, inşa ürünü çevre, kültür/etnik köken, lehçeler, ekonomik başarılar/durgunluk, çevre/merkez ilişkileri, topluluk imajları, inşa ürünü tarihler, ütopyalar, insan kimliğine dair argümanlar vb. gibi çeşitli unsurlara dayandığını belirtir. Ve bütün bu unsurların farklı derecelerde hayali kimlik inşa etmek için, ritüeller, uygulamalar ve söylemlerde bağlamsal olarak kullanıldığına işaret eder (Paasi, 2003: 478). Bu açıdan bölgesel kimliğin kültürel konumlanmanın bir ürünü olduğu söylenebilir. Sözlü ve yazılı kültürün kamu yönetimi açısından düşünce kalıplarını aşılamada önemli olduğu belirtilebilir.

Genellikle bir 'kültür', mekânsal olarak bölünmez bir birlik olarak anlaşılır (Agnew, 2003: 36). Bu nedenle kültürel sınırlar çoğu zaman ulusal sınırları aşkın bir özellik sergilerler. Bu yönüyle de kültürel sınırlar çoğu zaman ulusal sınırları içkin bir temelde tezahür edebilmektedir. Vainikka, bölgeleri karmaşık sosyal bölünmelerden oluşan kültürel yapılar olarak niteler (Vainikka, 2015: 525). Kültür bölgesi temasının kültürel coğrafyada olduğu kadar, siyasi coğrafya çalışmaları için de temel olduğu vurgusu yapılır (Jordan-Bychkov & Domosh, 2003).

Kültür, bölgesel kimliğin oluşumu kadar bölgesel markalaşmanın oluşumunda da önemli bir unsurdur. Bölgesel markalaşma, bir bölgenin özgün ve onu diğer bölgelerden ayıran farklılıklarını gösterme eylemi olarak nitelendirilir. Bölgeselleştirme, bir bölgeyi diğerlerinden kültürel aktivizm, siyaset, bilim, bölgesel pazarlama yönetişim ve siyasi veya dini vb. unsurlar üzerinden güç eylemleriyle gerçekleştirilen söylem ve sınıflandırmalar aracılığıyla gerçekleştirilen olumlamadır. Günümüzde büyük bir önem kazanan bölgesel bilincin doğada, kültürde ve insanda kullanılan özelliklere işaret edilerek sağlandığı belirtilir (Paasi, 2003: 478).

Bölgeler, sadece fiziki bir şekle değil aynı zamanda da bölgeyi üreten sosyal pratikte kendini gösteren, kimlik anlatılarını inşa eden sembolik bir şekle de sahiptirler. Paasi bölgeyi tarihsel olarak olumsal bir sosyal süreç şeklinde ifade eder. Bölgelerin adlandırılmasında etkili olan siyasi ya/ ya da kültürel mücadeleler ile sembollerin (arma, şarkılar, belirli kültürel ve doğal özellikler, mitler vb. gibi) önemleri ve anlamlarının farklı uzamsal ölçeklerde değişebileceğini belirtir. Ve kurumların bölge yaratımında önemli bir hale geldiğine de işaret eder (Paasi, 2011: 13). Bu temelde gerek sözlü gerekse de yazılı kültürün metaforik temsilleri, ulusal bağlam açısından önemli birer unsur oldukları belirtilebilir.

1.BÖLÜM

1923'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA JEOKÜLTÜREL UNSURLAR VE KULLANIMI

Kültür dış politikaları, geniş anlamda 19. yüzyılda Batı toplumlarının emperyalist eğilimleriyle ilişkili olarak kendi dil ve kültürlerini yaymak için yoğun olarak gerçekleştirdikleri misyonerlik faaliyetleriyle başladığına dair genel bir kanı söz konusudur (Türk 2014, 1-2). Ancak böyle olmakla birlikte bu tarz eğilimlerin tarihini daha eskilere dayandıran görüşler de söz konusudur (Wallerstein, 1998). Düwell'e atfen kültür dış politikasının uygulanmasında 6 forma işaret eden Türk, bunları 1. kültürel cazibe yoluyla kültürün yayılması, 2. kültürel yayılmacılık, 3. kültürel tanımlama, 4. kültür propagandası, 5. kültür emperyalizmi, 6. kültür ve gelişme, şeklinde sıralamaktadır (Türk, 2014: 17-18).

Türkiye özelinde jeokültürel unsurların dış politikada kullanımının açık ve yoğun bir şekilde gözlendiği dönem olarak 20. yüzyılın son çeyreğine işaret edilir (Türk, 2014; Kamel, 2014; Türk, 2010a; Türk, 2010b). Ancak milli mücadele ve sonrasında Türk milliyetçiliği çerçevesinde özellikle yurt dışında kalan Türk topluluklarına ilişkin münasebetlerde kültürel unsurların ön planda tutulduğuna dair bir kabulün söz konusu olduğu da görülmektedir (Armaoğlu, 2021: 16). Hatta Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve inkılâplar dahi Batılılaşma hareketiyle ilintili olması hasebiyle bu minvalde değerlendirilebilir. Baskın Oran temelde Türk Dış Politikası'nın (TDP) doğasına ilişkin belirgin statükoculuk ve Batıcılık gibi iki reflekse işaret etmektedir (Oran, 2009: 46-53). Batının coğrafi bir alan olmadığını belirten Oran altyapı olarak kapitalizm üst yapı olarak insan aklının üstünlüğüne dayanan uygarlık biçimi olarak ifade etmektedir (Oran, 2009: 49). Buradan hareketle jeopolitik temelde her devletin çeşitli reflekslerle geliştirdiği stratejiler doğrultusunda dâhil olduğu ve dışarda kaldığı oluşumlar söz konusudur. Bu dâhili ve harici olma durumu tercihlerle geliştiği gibi zorunluluklarla da ilişkilidir. Bu anlamda TDP bu zorunluluk ve tercihler arasında, alt ve üst yapısal unsurlara uyumu gerektiren süreçlerle şekillenmiştir.

Dış politika analizlerinde, dış politika kararlarına, alınan bu kararların kimler tarafından hangi koşullar altında alındığına odaklanılmaktadır (Efegil, 2012: 190). Bu çerçevede bakıldığında tek tek sonuçların birden çok unsurla ilişkili meydana geldiği belirtilebilir. Ancak sonuçları oluşturan unsurların etkinlik dereceleriyle ilintili olarak ön planda tutulma ve odaklanılma durumları farklılaşabilmektedir. Dış politikada amaç siyasi, güvenlik, ekonomik ve kültürel

açıdan ülkenin çıkarlarını koruma ve bütün bu unsurların geliştirilmesine yöneliktir (Kamel, 2014: 28). Bu açıdan dış politikaya yönelik çoğu analizlerde güvenliğe ilişkin politikalar ön planda tutulmaktadır. Bu anlamda dış politika değerlendirmelerinde çoğu zaman kültürel unsurların çok fazla ön planda tutulmadığı belirtilebilir. Ancak bazı yazarlarca kültür, Türk Dış Politikası'nı (TDP) şekillendiren ve etkileyen asli unsurlardan birisi olarak nitelendirilir. Türk Dış Politikası'nda (TDP) kültürün yönetsel, inançsal, yaşam biçimleri vb. birçok yönüne vurgu yapılır (Oran, 2009: 15). Oran, TDP'nin şekillenmesinde kültürel, tarihsel yapı, stratejik boyut ve içyapısal unsurların belirleyiciliğine işaret eder. Bu yönüyle bakıldığında hem kültürel boyut olarak işaret ettiği yaşam biçimi hem de içyapısal unsurlar olarak ifade ettiği etnik ve ideolojik özellikler jeokültürel bir temele sahiptir (Oran, 2009: 20-29).

Bütün bunlardan hareketle Türkiye özelinde düşünüldüğünde kültürel unsurların dış politikada kullanımına dair gerek nitelik gerekse de kronolojik açıdan net sınırların çizilmesinin zorluklarından söz edilebilir. Bu temelde imparatorluklar sonrası dünya siyasi tarihinde önemli bir dönemi temsil eden Soğuk Savaş dönemi, öncesi ve sonrasının birçok ulusun politikalarının şekillenmesinde önemli bir çerçeve olması hasebiyle burada da referans noktası olarak tercih edilmiştir. Ayrıca Türkiye özelinde düşünüldüğünde kültür politikalarının, siyasi, savunma, güvenlik ve ekonomik arka plandan bağımsız gerçekleşmediğini belirtmek mümkündür. Bu nedenle de Türkiye'nin kültürel dış politikalarının üzerinde söz konusu etkenlerin belirleyici olması hasebiyle literatürde genel olarak TDP için belirgin kırılma dönemleri olarak işaret edilen tarih aralıkları referans alınmıştır. Bu temelde Türkiye özelinde kültür politikalarının hangi dinamiklerden etkilenerek oluştuğu, bu etkenler göz önünde bulundurularak verilmeye çalışılmıştır. Bu minvalde burada TDP'nin şekillenmesindeki temel unsurlar ilgili literatürden istifade edilerek genel hatlarla çizilmiştir. Ayrıca bu dönemler içerisinde gerçekleştirilen kültürel münasebetler de başta Dışişleri Belletenleri olmak üzere ilgili literatüre dayandırılarak jeokültürel temelde işlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda burada Soğuk Savaş temel alınarak oluşturulan dönemler kendi içerisinde ilgili literatürdeki güvenlik, savunma vb. gibi farklı örüntüler temellinde ele alınan olaylarla ilişkili olarak belirlenen tarih aralıkları çerçevesinde alt dönemlere ayrılarak işlenmiştir. Her ne kadar bu tarih aralıkları güvenlik ve savunmaya yönelik olaylar çerçevesinde belirlenmiş olsalar da bu olayların dış siyasette jeokültürel unsurların kullanımı üzerinde de belirleyici bir rollerinin olması hasebiyle burada da referans olarak kullanımları tercih edilmiştir. Zira yukarıda da vurgulandığı gibi TDP'de kültürel temaslar siyasi, savunma, güvenlik ve ekonomik unsurlarla ilişkilidir. Ve tüm bunlara ilişkin dış politika kararları dönemlere göre farklılık

gösterebilmektedir. Örneğin Oran karar alma süreçlerindeki etkinlik durumuna göre TDP'de 6 döneme işaret etmektedir. Bunları 1919-1950 yılları arası (Liderlerin etkin olduğu dönem), 1950-1960 yılları arası (Dışişleri Bakanlığının etkisinin arttığı dönem), 1960-1980 arası yıllar (Kamuoyunun, muhalefet partilerinin ve aydınların etkili olabildiği dönem), 1980-1983 (12 Eylül Askeri Darbe dönemi), 1983-1991 arası yıllar (İş dünyasının ön plana çıktığı dönem) ve 1990'lar (Ordunun ağırlığının etkili olduğu dönem) şeklinde özetlemektedir (Oran, 2013; Oran, 2010; Oran, 2009). Lakin bu tarih aralıkları Soğuk Savaş dönemi referans alındığında olay örgüsü temelinde daha geniş veya dar olarak da ele alınabilir. Bu bağlamda da burada TDP'deki bu tarih aralıkları Soğuk Savaş dönemi, öncesi ve sonrası içerisinde belli olay örüntüsü çerçevesinde verilmiş ve bu tarihlerde gelişen kültürel temaslar vurgulanmaya çalışılmıştır.

1.1. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA JEOKÜLTÜREL UNSURLARIN YERİ

1.1.1. 1923 ile 1939 Arası Yıllar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na (1 Eylül 1939) kadarki süreçte dış politikasında, kendi bekasını ve sınırlarını koruma adına statükocu bir tutum sergilediği yönünde bir kabul söz konusudur (Oran, 2009: 28). Oral Sander mevcut durumu yeni kurulmuş bir devlet için anlaşılabilir gibi görünmekle birlikte TDP'deki denge politikası durumunun sadece bir beka ve güvenlik kaygısının ötesinde bir hal alarak sürekliliğe dönüştüğüne işaret eder (Sander, 1982: 105). Oran buradaki sürekliliğin diğer bir ifadeyle dış politikasındaki bu tutumun sürdürülmesindeki gerekçeler arasında Türkiye'nin Osmanlı'dan miras aldığı etnik, dinsel, tarihsel vb. içyapısal ve kültürel unsurlara işaret eder (Oran, 2009: 20-29). Denge politikasındaki temel etkenlerden bir tanesi sınır komşularının çeşitliliği ve onlardan gelebilecek olası tehditlerdir. Nitekim bu olası tehditler ülkelerin silahlanma eğilimleri ve bağlaşıklık durumlarını tetikleyen hususlar olarak addedilirler. Türkiye'nin güvenlik ve bağlaşıklık durumu bu minvalde değerlendirilebilir (Sander, 1982: Oran, 2009; Armaoğlu, 2005).

Türkiye'nin dış politikasında, kuruluşundan 1939'a kadar bağımsızlık ile toprak bütünlüğünü sağlama ve korumaya yönelik teşebbüslerinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bu temelde de başta sınır komşularıyla özellikle sınır güvenliğine ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik saldırmazlık gibi karşılıklı bir takım anlaşmaların yapıldığı bilinmektedir. Milli Mücadele süreci boyunca bekasına yönelik bir tehdit olarak gördüğü ve temkinli yaklaştığı

Batıya karşı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) yakın bir duruş sergilemiştir. Bu tutumu Lozan'da çözülemeyen bir takım sorunların aşıldığı 1930'lara kadar sürdürmüştür. 1923-1930'lu yıllar boyunca Lozan'da halledilemeyen sorunların çözümüne odaklanılmıştır. Bu süreç içerisinde Batı bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonrasında yapılan 1921 ve 1925 yıllarındaki sınır ile dostluk ve saldırmazlık anlaşmalarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar SSCB'yle olumlu ilişkiler sürdürülmüş gerek siyasal gerekse de ekonomik destek sağlamıştır. Bu süreçte Sovyetlerin Misak-ı Milli 'yi tanıması Türkiye 'nin dış politikasında Avrupa'ya karşı Sovyetler Birliğine dayandırıldığı belirtilebilir. Bu açıdan bağımsızlık temelinde Türkiye'nin uluslararası arenada yalnızlığı ortadan kalkmıştır. Ki bu süreçte Hindistan Müslümanlarının yaratmış olduğu hilafet akımıyla bağlantılı yapılan desteğin de önemli bir etkisi olduğu savunulur (Sarınay, 2000: 860). Türk milli mücadelesinin İslâm ülkelerinde Batı emperyalizmine karşı direnişin öncüsü olarak kabul görülmesi ve bu temelde Afganistan ile anlaşma imzalanması, Irak ve İran'daki bazı gruplardan, İslâm kimliğini kullanmasıyla ilişkili olarak destek görmesi bu dönem Türk siyasetindeki jeokültürel unsur kullanımına örnek olarak gösterilebilir. Daha sonra Batıyla ilişkilerini normalleştirme girişimlerinde bulunmuştur. Bu çerçevede 1920'de kurulan Milletler Cemiyetine 1932'de katılarak bunu göstermiştir.

1929'larda başlayıp 1930'lu yıllara kadar devam eden ekonomik buhran Avrupa devletlerinin revizyonist politikalarına karşın Türkiye'nin dış politikasında bütün devletlerle ilişkilerini sürdürerek kendi güvenliğini sağlamak adına gerek ikili gerekse de bölgesel ittifaklara yöneldiği görülmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda doğrudan savaştığı İngiltere, Fransa vd. gibi ülkelerle de saldırmazlık vb. gibi birtakım anlaşmaların imzalandığı görülmektedir. Türkiye'nin anti-revizyonist tutumu Avrupa ülkelerindeki askeri ve siyasi gelişmelerle birlikte özellikle Arnavutluk (Nisan 1939) işgalini gerçekleştiren İtalya tehlikesinin belirmesini müteakip, dış politikadaki ikili anlaşma girişimlerini başta İngiltere ve Hatay sorunun hal olmasıyla birlikte Fransa olmak üzere Batılı ülkelerle de sürdürmüştür.

Bu dönemde, Türkiye'nin dış politikada jeokültürel temelde gerçekleştirdiği girişimlerin ekonomik, stratejik, güvenlik gibi unsurların gölgesinde kaldığı belirtilebilir. Ancak durum böyle olmakla birlikte jeokültürel olarak yorumlanabilecek bir takım teşebbüslerin söz konusu olduğu da görülmektedir. Bunlardan en belirgin olanı Batılılaşma politikası çerçevesinde gerçekleşen teşebbüslerdir.

Nitekim Batı'ya karşı sürdürülen milli mücadele onun değerler sisteminden ziyade yayılmacı politikalarına karşıdır. Zira Cumhuriyetin kurulmasının akabinde gerçekleştirilen inkılaplar da

dâhil olmak üzere sürdürdüğü politikaların Batılı bir misyonla gerçekleştiği ve siyasi, sosyal, kültürel vb. yapısal unsurlar açısında da Batıya yakın bir duruş sergilediği görülmektedir. Bu yönüyle de kendini Batılı ülkeler içerisinde konumlandırdığı belirtilebilir (Melissen, 2005: 3; Fırat, 2007: 2). Cumhuriyetin kurulmasından sonraki ilk 15 yıllık süreçte yapılan reformların siyasal olduğu kadar sosyo-kültürel bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu reformlar TDP'nin niteliğini özetler mahiyettedir. Bu temelde de Batılılaşma teşebbüslerinin tümünü kültürel olarak nitelendirmek mümkündür. Bu açıdan Batılılaşma politikası Türkiye'nin istikrarlı bir şekilde süregelen temel politikalarından bir tanesidir.

Yine uluslararası sözleşmeler ve işbirlikleri temelinde bakıldığında sosyo-kültürel bir boyuta da sahip olan Birleşmiş Milletler Örgütüne[2] üyeliği de bazı yönleriyle jeokültürel münasebetler temelinde değerlendirilebilir. Türkiye'nin İslâm ülkeleriyle olan ilişkilerinin sağlanması ve saldırmazlık anlaşması olan Sâdâbât Paktı'nın (1937) kurulması dış politikada farklı şekillerde yorumlanabileceği gibi İslâm kimliğini kullanması açısından da önemlidir. Bu bağlamda yapılan bu anlaşmada kültürel olarak değerlendirilebilecek bir yön olduğunu belirtmek mümkündür.

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus da temelde Türkiye'nin iç meselesi olan bazı unsurların farklı boyutlar kazanarak dış politikasını etkileyen bir mahiyet kazanmasıdır. Misal her ne kadar yapısal anlamda Türkiye'nin iç meselesi gibi gözükse de eğitim alanında yabancı okullara ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin bağlantılı olunan ülkelerle bir takım çekişmelere sahne olmalarıdır. Özellikle Türk-Fransız ilişkilerinde yaratmış olduğu sürtüşmeler dış politika açısından jeokültürel temaslar çerçevesinde değerlendirilebilir bir boyut kazanmışlardır. Ayrıca benzer şekilde 1932'de açılan Halkevleri de kültür politikaları çerçevesinde değerlendirilebilecek diğer unsurlardandır. Nitekim Türkiye'nin sosyo-kültürel iç politik düzenlemelerin bir ürünü olarak açılan bu kurumlara İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçlerde uluslararası düzeyde etkinlikler temelinde birtakım teşebbüslerin gerçekleşmesinde etkin bir fonksiyon kazanmışlardır. Daha sonrasında da bu yönleriyle değerlendirilecek olan söz konusu kurumun bu minvalde konumlandırılabilecek bir yapı arz ettiği belirtilebilir.

Özetle İkinci Dünya Savaşı'na kadarki dönem için Türk dış politikasının temel düsturunun Misak-ı Milli çerçevesinde şekillendiğini belirtmek mümkündür. Bu bağlamda da Osmanlı'nın eski sınırlarında yer alan birçok alanla olan bağlarını kestiği veya böyle bir görünüm sergilediği

[2] Anlaşma metnin içeriğine dair detaylı bilgi için bakınız "Soysal İsmail, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları, Cilt II (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Bağıtlar). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1991".

görülmektedir (Sander, 1982; Fırat, 2007). Daha çok Batı ve Batılı olma gibi bir imaj sergilediği ve bu yönde inisiyatif gösterdiğini belirtmek mümkündür. Cumhuriyetin kuruluşundan 1939'lu yıllara kadarki süreçte ülkenin milli sınırlarının belirlenmesi ve korunmasına yönelik girişimlerle ilişkili olarak şekillenmiş bir dış politika sürdürdüğü belirtilebilir. Genel anlamda bu dönem için Türkiye dış politikasında somut olarak gözlemlenen uygulamaların ticari ve askeri ağırlıklı olduğu belirtilebilir.

1.1.2. 1939 ile 1946 Arası Yıllar

İkinci Dünya Savaşı'nın göstergesi olarak 1929-1939 yılları arasındaki buhranlarla birlikte yıkılan barış döneminin bozulması verilebilir. Savaş dönemi Türk Dış Politikası'nın(TDP) ana aksını güvenlik kaygısıyla müttefik ve mihver devletleri arasında tarafsız bir denge siyasetinin oluşturduğu belirtilebilir (Weisband, 2000a: 7, 99). 1932'de kurulup 1951'de Demokrat Parti döneminde kapatılan Halk Evleri ve 1940'tan itibaren bunlarla aynı faaliyetleri yürüten Köyodaları bu dönemde daha çok yeni kurulan ulusal düzenin benimsetilmesi ve sosyo-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği kurumlardır. Ancak bu kurumlar, İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin nerede yer alacağını belirlemek isteyen gerek Mihver gerekse de Müttefik devletlerin ilgisini cezbetmesiyle siyasi unsur haline gelmişlerdir. Bu anlamda da Türkiye'nin dış siyasetinde izlediği denge politikasının sağlanmasında kullanılan araçlar halini almışlardır. Sovyet tehdidinin belirginleşmesi sebebiyle İkinci Dünya Savaşı sonrası, bu kurumların bünyelerinde faaliyet yapma hakkı ve ilk müsamaha İngiliz Kültür Heyetine tanınmıştır. Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki halkevlerinde İngilizlerin kültürel etkinlikler gerçekleştirmelerine izin verilmiştir. 1940'lardan kapatıldıkları döneme kadar ki süreçte İngiltere'nin Türkiye'deki kültürel etkinlikler yoluyla varlığını sürdürdüğü ve bu yolla siyasi politikalarına kamuoyu desteği çekmeye çalıştığı belirtilebilir (Duman, 2018: 59, 71). Ancak bu dönemde çok geniş çaplı etkiye sahip olmasa da Türkiye İngiltere'de Londra Halkevi'ni faaliyete sokmuştur. Şüphesiz bu açıdan İngiltere'ye gösterilen müsamahanın olumlu ve olumsuz yönleri söz konusu edilebilir. Temelde ulus inşa sürecine dış etkilere kapalı bir siyaset yürüten Türkiye'nin tersi bir duruş sergilediği İngilizlerin bu faaliyetlerini tolere ettiğini belirtmek mümkündür. Ayrıca yine hükümet tarafından 1944'te belli bir aydın kesim ve kamuoyunda bir tür karşılığı olan Pan-Turancı propagandası yürütenleri tutuklatma girişimleri de Sovyet tehdidini çekmeme adına gerçekleştirdiği yorumlanır (Weisband, 2000b: 31-32). Türkiye bu dönem boyunca dış politikasında tarihi ve kültürel ortak geçmişi bulunan doğu ülkeleriyle bağlarını göz ardı ederek, onlarla olan ilişkilerini düşük düzeyde tutmuştu. Bu

temelde de o günün konjonktüründe TDP'de jeokültürel unsurların kullanımının stratejik ve güvenlik kaygıları nedeniyle arka planda bırakıldığı şeklinde yorumlanabilir.

1.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte SSCB ve ABD gibi iki süper güç ön plana çıkarak bunların etrafında kümelenen devletlerle birlikte uluslararası sistem Doğu ve Batı şeklinde iki bloklu bir zeminde gelişim göstermiştir. Soğuk Savaş bu iki blok arasındaki gerilimin doğrudan birbirilerine karşı silahlı saldırılar gerçekleştirilmeden sürdüğü dönemi ifade etmede kullanılır. Sander, bloklar arasındaki Soğuk Savaş sürecinin tam olarak ne zaman başladığına ilişkin üzerinde uzlaşılan bir tarihin olmadığını, bir kısım tarihçinin bu olgunun başlangıcı için İkinci Dünya Savaşı sonrasına işaret ettiğini diğer bazılarının ise savaş esnasında söz konusu olgunun temellerinin atıldığını belirtir (Sander, 2015: 224-225). Ayrıca askeri eylemlerden ziyade ekonomik baskı, propaganda ile silahlanma yarışıyla tanımlanan bu ideolojik çatışmanın başlangıcı olarak Churchill'in 1946'daki 'demir perde' konuşmasına işaret edenler de söz konusudur. Ayrıca 1947 Marshall Planı Soğuk Savaşı başlatan en önemli etken olarak kabul eden görüşlerde söz konusudur (Erhan, 2009: 536; Sarıçoban, 2020: 819). Burada sonuçlarıyla birlikte Avrupa'nın güç kaybına uğraması dünya güç dengelerinin odağının değişimine etkisi nedeniyle İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi başlangıç olarak tercih edilmiştir. Bu çerçevede burada Soğuk Savaş başlangıcı için 1946 yılı baz alınmıştır.

1.2.1.1946-1964 Arası Yıllar

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi bu iki kutuplu dünya çevresinde konumlanan ülkelerin dış politikalarında olduğu gibi Türkiye'nin dış politikasında da köklü değişimler yaratmıştır. Osmanlı Dönemi'nde ilk teşebbüslerin yapıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki süreçte de gerçekleşen Batılaşma hareketleri siyasal ve sosyo-kültürel yapı olarak Türkiye'nin kendini Batı'da konumlandırdığını belirtmek mümkündür. Ancak siyasi ve politik anlamda bu döneme kadar net bir safta yer almak yerine uluslararası çekişmelerdeki hassas yapıları gözeterek bir dengeler politikası sürdürdüğünü belirtmek mümkündür. Fakat bu İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bloklaşmada Batıda yer alma teşebbüsleri bu temelde atılmış somut göstergelerden bir tanesidir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Stalin yönetimindeki Sovyetlerin Türkiye tutumu Türkiye-Sovyet ilişkilerini değiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya ait gemilerin boğazlardan

geçişleri bahane edilerek 1925'te imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık anlaşması tek taraflı olarak fesh edilmiştir. Ayrıca SSCB savaşla birlikte değişen dünya dengelerini gerekçe göstererek 1921 anlaşmasının revize edilmesi talebinde bulunmuştur. 1945-50 yılları boyunca Batı yanlısı tutumunda ki devamlılığın en büyük etkeninin Sovyet tehtidini bertaraf edilmesinin amaçlanmasıyla ilintili olduğu savunulmaktadır (Sarıçoban, 2020: 805-822;).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan NATO'ya üyeliğiyle(1952) birlikte İslâm kimliğine sahip bir ulus olarak laik ve Batılı bir duruş sergilemesi yönüyle gerek ABD ve diğer Batılı ülkelerince gerekse de kendisinin deklare ettiği İslâm toplumlarına rol model olma ideasını kaybettiğine işaret edilir. NATO üyeliğiyle birlikte başta ABD olmak üzere diğer Batı toplumlarıyla bağlaşıklık durumu pekişmiştir. Türkiye'nin çoğu uluslararası konuda Doğu toplumlarından yana tavır sergilememesi ve özellikle ABD güdümündeymiş gibi bir imaj sergilemesi sonraki süreçlerde İslâm kimliğiyle ilişkili yapmaya çalıştığı politikaların Doğu'da bir karşılık bulamamasına neden olacaktır (Fırat, 2007: 2). Nitekim sonraki süreçlerde özellikle Kıbrıs meselesi gibi bazı önemli olaylarda Doğulu İslâm ülkelerinden gerekli desteği göremeyecektir. Jeokültürel açıdan düşünüldüğünde İslâmi, etnik ve kültürel kimlik potansiyelini tam anlamıyla kullanamadığını belirtmek mümkündür.

Bu süreçten sonra Türkiye Batı temelli tek yönlü politika gütmüştür. Bu çerçevede de Ortadoğu'daki ve dünyada bağımsız ve bağlantısız hareketlere Batı perspektifle yaklaşmış ve bu gelişmelere kayıtsız kalmıştır. 1955 Bandung'da (Endonezya) yapılan Bağlantısızlar toplantısında Batılı devletlerinekine benzer bir tutum sergilemesi gibi olaylar bu süreçteki en belirgin örneklerden bir tanesidir. Ancak böyle olmakla birlikte İslâm ülkeleriyle bir temasın söz konusu olduğu hatta bu dönemde yapılan anlaşmaların siyasi anlaşmalara nazaran daha uzun süreli olabileceği de belirtilebilir. Örneğin 1959 yılında İran ile kültür işbirliği anlaşmasının günümüzde de hala işlevsel olduğu kültürel temasların bu anlamda uzun soluklu olduğunu belirtmek mümkündür (Türk, 2010: 46). Temelde bakıldığında 1960 yıllarındaki iç siyasetin dış siyaset üzerindeki belirleyiciliği olduğuna ve bu süreçte TDP'de (Türk Dış Politikası) Doğulu ülkelere yönelik kültürel ve siyasi münasebetlerin durgunlaştığı bir dönem olduğu da belirtilebilir. Yine Türkiye'nin 1965'te Cezayir'in bağımsızlığı konusunda çekimser tutumu sonraki süreçlerde uluslararası arenada yalnızlaşmasına sebep olacak ve jeokültürel unsurlarını kullanmasını işlevsiz hale getirecektir. Özellikle Hindistan ve Pakistan gibi bazı istisnalar dışında İslâm ülkelerinden Kıbrıs meselesi gibi sorunlarda destek görmemesine yol açacaktır. 1965 Birleşmiş Milletler (BM) kararı sonrası Kıbrıs konusunda destek görmek amacıyla Asya, Latin Amerika, Afrika ülkelerine yönelik iyi niyet heyetlerinin gönderilmesi

(Belleteni, 1964-1965; Fırat, 2007: 2-3; Şahin & Sarı, 2017: 28) dış siyasette kültürel teşebbüslerin daha belirgin bir kullanımı olarak yorumlanabilir. Siyaset adamları ve diplomatların yanı sıra akademisyenlerin ve gazetecilerin de iyi niyet heyetinde daha aktif bir sorumluluk verilerek sahada fiili olarak bulunmaları buna bir dayanak olarak verilebilir.

1.2.2. 1964-1992 Arası Yıllar

Özellikle 1945 sonrasından 1960'lı yıllara kadar ABD etrafında şekillenen Batı bloğu ve kurumlarına bağlı bir şekilde dizayn edilen bir TDP söz konusuydu. Türkiye'nin dış politikadaki Batı yanlısı bu tek taraflı tutumunun Üçüncü Dünya ve İslâm ülkelerinden uzaklaşmasına ve yalnızlaşmasına neden olduğu belirtilir (Şahin & Sarı, 2017: 23-25). Türk dış politikasındaki rutin tek yönlülüğün 1960-1980 arasındaki dönemde Kıbrıs ve Küba Füze Krizi sonrası ABD ve Batı tarafından yalnızlaştırılmasıyla birlikte dönüşüm geçirdiği belirtilir (Hale, 2003: 151-169; Şahin & Sarı, 2017: 45). Ayrıca bu süreçteki dönüşümün diğer bir nedeni olarak da İslâm kimliğinin de İslâm ülkelerince karşılık bulmaması da gösterilebilir (Şahin & Sarı, 2017). Nitekim bu süreçte İslâm ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirme teşebbüslerinin olduğu gözlenmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in karma bütçe komisyonuna ilişkin yapılan eleştirilere cevaben kullandığı şu ifadeler, 'Dış memleketlerde yapılacak olan propaganda için geçen yıl ayrılan ödeneğin 2 milyon lira olduğunu ifadeyle, başka memleketlerin bu işi, şimdi Dışişleri Bakanlığına verilen bütçenin tamamı ile yaptıklarını beyan ederek demiştir ki: 'Kültür işlerine ehemmiyet verilmiyor denilirken, zannederim ki, bu iş için ayrılan ödeneğin miktarını da göz önüne getirmek lazımdır.' TDP'de yeni bir dönemin başladığının, kültürel münasebetlere verilen ehemmiyetin arttığı ve dış politikada ön planda tutulduğunun açık bir göstergesi olarak verilebilir. Hatta kültürel unsurların dönemin konjonktüründe uluslararası ilişkilerde bir propaganda aracı olarak kullanıldığı şeklinde de yorumlanabilir (D. B. Belleteni, 1966: 107). Ayrıca yine aynı demecinde Romanya'yla siyasi anlaşma sağlanmadan yapılan kültür anlaşmasına ilişkin gelen eleştirilere cevaben kullandığı şu ifade, 'Bir de niçin siyasi anlaşma yapmadan, kültür anlaşması yapıyorsunuz diye soruyorlar. Faydalı olmadığını söylüyorlar. Anlaşmalar böyle olur, ben zaten siyasi münasebeti düzeltsem, sonra kültür anlaşmasını yapmasam da olur.' TDP'de bu dönem için siyasi ilişkilerin sağlanmasında kültürel münasebetlerin geliştirilmesinin önemsendiği ve kültürel münasebetlere öncü bir rol yüklendiğini de göstermektedir (D. B. Belleteni, 1966: 111).

1960'lı yıllardaki süreçte özellikle Afrika ve Arap ülkelerine yönelik İslâm ve ortak tarihi geçmiş gibi kültürel değerlere ilişkin söylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir (D. B.

Belleteni, 1967: 25-30). Benimsenen bu söylemin, içinde bulunulan olumsuz durumu aşmak ve uluslararası konjonktürde kendine destek bulmak amaçlı tasarlandığı belirtilebilir. Fakat gerekli alt yapı çalışmaları olmadan girişilen bu teşebbüslerin müspet sonuçlarının kısa vadede görülmediği de bilinen bir gerçektir. Yine de gözden kaçırılmaması gereken bir husus var ki, uzun vadede Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının kültürel zeminini oluşturması açısından bu dönemdeki teşebbüslerin yeri önemlidir.

1964-1992 arası dönemde Türk-Yunan ilişkilerindeki etnik meseleler ve lobicilik gibi jeokültürel faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Hale, Türkiye ve Yunanistan arasındaki 1970'li yıllardaki Kıbrıs ve Ege denizi sorunlarına ilişkin ABD'nin dış politikasındaki tutumunda ilk kez etnik meselelerin ön plana çıktığını belirtir. Hale ayrıca 1973-78 ABD'nin Türkiye ambargosunda Yunan lobisinin etkinliğine değinmektedir (Hale, 2003: 167). ABD'de 1977'den beri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ait Türkevi'nin bulunmaktadır ve çeşitli alanlarda etkinlikler sürdürdükleri bilinse de siyasal, kültürel lobicilik temelinde değerlendirilebilecek düzeyde etkin olmadıkları da aşikârdır. ABD'de Yunanlılara oranla Türkiye'nin lobicilik girişimlerinin yok denecek kadar sınırlı düzeyde kalması, bu tarz jeokültürel meselelerde de Türkiye'nin politik elini zayıflatmıştır. Ancak Hale, tüm bunlara ve içinde bulunan istikrarsızlığa karşın bu dönemde de çok yönlü dış politika fikrinin sürdürüldüğünü savunur (Hale, 2003: 167-169). Nitekim bu dönemde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kültür ateşelikleri, eğitim müfettişlikleri ve buna yönelik iş birlikler ile programlarının varlığı TDP'deki çok yönlülüğe dair girişimlere gösterge olarak verilebilir (D.B. Belleteni, 1966; D.B. Belleteni, 1968). Oral Sander, kuruluşundan 1960'lara kadarki TDP'nin en karakteristik özelliğini Batı odaklı olması olarak nitelendirir. Bu politikanın sadece kuruluş dönemindeki güvenlik ve beka sorunu gibi geçici bir durum olmanın aksine şaşılacak derecede süreklilik arz ettiğine işaret eder (Sander,1982). Temelde bu dönemde Doğu-Batı bloklaşmasındaki keskinliklerin törpülendiği ve ülkelerin esnek politikalar sergileyebileceği olanaklar meydana gelmiş gibi gözükmekle birlikte Türkiye'nin iç siyasetteki istikrarsızlıkları ve problemleri dış siyasetinde alternatif bulma girişimlerini nispeten kısıtladığı belirtilebilir. Nitekim 1960 ve 1980 arası dönemde iki askeri darbe, bir muhtıra ve birçok istikrarsız koalisyon hükümetiyle karşı karşıya kalmıştır (Hale, 2003: 152-153).

1960-1980 Dönemi iki kutuplu dünyanın iki güç unsuru arasında nispeten yumuşamanın yaşandığı dönem olarak görülür. Bununla ilişkili olarak Türk dış politikasında da nispeten farklılaşmaların yaşandığı bir dönemdir. Genel anlamda ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki yumuşamayla birlikte bunlar etrafında kümelenmiş ülkelerin hareket alanlarında da bir

genişlemenin sağlandığına işaret edilir. Başını ABD'nin çektiği Batı Bloku içerisinde yer alan Türkiye'nin de İslâm ülkeleri ve kısmen bu iki büyük güçlü devletle belirgin bağlantısı olmayan ülkelere yönelik politikalar geliştirdiği görülmektedir. Bu açıdan TDP'de hem nicel hem de niteliksel anlamda bir değişimin yaşandığı belirtilebilir. Bu süreçte kültürel unsurlara dayalı politikanın daha belirginleştiği ve buna dair vurguların daha açık bir şekilde ifade edildiği belirtilebilir. Bu temelde gerçekleştirilen teşebbüslerden bazıları şu şekilde özetlenebilir. 1980 sonrası özellikle 1985'lere gelindiğinde dış politikadaki çok yönlü teşebbüslerin resmi düzeyde işlerlik kazandığı, dönemin dış işleri bakanlarının ve başbakanlarının basın demeçlerinde ve uluslararası ziyaretlerindeki kültürel işbirlikleri teşebbüslerinde açıkça gözlenmektedir (D.B. Belleteni, 1984; D.B. Belleteni, 1985-1986). Kültürel işbirliği ve politikaların gerekliliğine ilişkin söylemelerin ön plana çıkması ve bununla bağlantılı olarak kültürel politikaların ulusal çıkarlar doğrultusunda başlangıçta belli ülkelere yönelik olarak gerçekleştirileceğine ilişkin stratejilerin varlığı söz konusudur (D.B. Belleteni, 1984-1985:111). Bu kültürel temaslar bölgeden bölgeye farklılık arz etmekle beraber Avrupa, Balkanlar, Sovyetler Birliği ve Doğudaki ülkeleri de kapsayan bir yelpazede gerçekleştiği belirtilebilir (D.B. Belleteni, 1985-1986). Ve birçok ülkeyle kültürel ve eğitimde bilimsel değişim programı anlaşmaları imzalanmıştır. Yine Doğu ülkeleriyle ve ayrıca özellikle İslâm kimliği ve hatta Balkan ülkelerindeki Türk İslâm kimliği vurgusuyla temas kurulan, savunulan ve kültürel işbirliklerinin gerçekleştirildiği ülkelerin varlığı da bu dönemde ön plana çıkmıştır. 1985 yılında, dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'nun TDP hedeflerine ilişkin gazetede yayımlanan yazısındaki çok yönlülük vurgusu TDP'deki unsurların önceki dönemlere nazaran çeşitlendiğine gösterge olarak verilebilir (D.B. Belleteni, 1985-86: 93). 1991'lere gelinmeden önce de çok yönlü bir dış politikanın kısmen de olsa istikrarından söz edilir. Bu durum özellikle 1983-1991 arası iç politikadaki kesintisiz bir iktidar dönemi ve 1970'lerden beri varlık göstermeye başlayan kamuoyu baskısının olmasıyla ilişkilendirilir (Hale, 2003: 188, 206-207).

1.3.SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

Soğuk Savaşın başlangıcı için olduğu gibi bitimi için de üzerinde durulan tek bir tarih, olay ve/veya olgu yoktur. Sovyet-Amerikan güvensizliğinin ve karşılıklı korkunun yarattığı bir olgu olarak ifade edilen Soğuk Savaş döneminin her ne kadar bittiği kabul edilse de etkilerinin hala süregeldiği ifade edilmektedir (Sander, 2015: 224-225). Bazı araştırmacılar bitimi için Berlin Duvarı'nın yıkılışı (1989) ya da SSCB'nin dağılması (1991) gibi iki olayı refere etmektedir (Erhan, 2009: 536). Her ne kadar eski keskin uçları söz konusu olamasa da ve etkileri nedeniyle

günümüzde de bazı yönleriyle devam eden bir olgu olduğu kabul görse de Doğu-Batı bloklaşmasındaki en büyük güçlerden bir tanesi olması hasebiyle SSCB'nin dağılması Soğuk Savaş için bitiş dönemi olarak referans alınmıştır.

1.3.1. 1992-2002 Arası Yıllar

Soğuk Savaş'ın bitimiyle uluslararası dengelerde önemli ve köklü değişimler yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyasette en fazla değişimin söz konusu olduğu yer olarak Asya'ya işaret edilir (Oran, 1996; Hale, 2003; Davutoğlu, 2016: 202). On Sekizinci yüzyıldan beri süregelen Türk diplomasisine benzetilen Soğuk Savaş sonrası dönemdeki TDP eğilimi için de gerçekçilik ve pragmatizm vurgusu yapılmaktadır (Hale, 2003: 354). 1945 ila 1990 arası dönemde dış politikasını iki bloklu sistemi dikkate alarak oluşturmuş olan Türkiye, söz konusu bu zorunluluğun ortadan kalkmasıyla birlikte Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi bölgelere yönelik bağımsız politikalar oluşturmak durumunda kaldığından bir bocalama dönemi geçirmiştir (Hale, 2003). Soğuk Savaş döneminin bitişi TDP'de sadece güvenlik ve ekonomik vb. yönlerden değil jeokültürel açıdan da önemli bir tarihtir. Zira bu dönem TDP'de jeokültürel unsurların kullanımının ön plana çıktığı dönem olarak nitelendirilebilir. Türkiye'nin sahip olduğu jeokültürel sermayeyi sadece ortak bir etnik ve kültürel kimliğe sahip olduğu Orta Asya'da değil farklı ortak bağlara sahip Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da da işlerlik kazanacak çapta geniş bir yelpazede kullanmasının gerekliliğine vurgu yapılır (Davutoğlu, 2016: 205). Türkiye'nin jeokültürel vurguları sadece kendisi tarafından değil muhatabı olduğu devletler ve uluslararası mecralarda da ön plana çıkarılmıştır. Bu da Türkiye'nin kültürel tavrının şekillenmesinde etkili olmuştur. Özellikle Orta Asya politikası, Türkiye'nin buraya yönelik ilişki kurma arzından ziyade buradaki ülkelerin talepleriyle şekillenen bir politika olarak nitelendirilmektedir (Oran, 1996).

Bu temelde Sovyetlerin dağılmasından sonraki süreçte bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı ilk olarak tanımış ve akabinde diğer Türki Cumhuriyetlerini de tanıma yönünde inisiyatif kullanmıştır. Bunun peşin sıra bu ülkelere büyükelçilikler açma kararı alınmış ve dışişleri bakanlığı bünyesinde bunlarla ilgilenen bir birim oluşturulmuştur. 1992 yılında jeokültürel anlamda bu devletlere yönelik söylemlerde ortak kan, din ve dil vurgusunun açık bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. Hale Orta Asya ve diğer bölgelerde Ortadoğulu ve Türki kimlik vurgusunun Türkiye'yi batıdan uzaklaştırmaktan ziyade katkı sağladığına vurgu yapar (Hale, 2003: 205). Nitekim Orta Asya'da Türkiye'nin başta ABD olmak üzere diğer Batılı ülkelerce İran gibi ülkelerin bu alanda yayılma olasılığına karşı desteklenmesi bu görüşü onaylar

mahiyettedir. Şüphesiz Türkiye'nin dış politikasında, bu ifadelerin açıkça kullanılmasına dair, birçok etken saymak mümkün olmakla birlikte, ABD'nin Türkiye'nin bu ülkelerdeki münasebetlerini geliştirmesini desteklemesi gösterilebilir. Zira İran gibi ülkelerin burada etkin olmasından çok ekonomik ve siyasi yapısı vb. özellikleriyle bağlantılı bir takım gerekçelerle ilişkili olarak Türkiye'nin varlığını desteklemekteydi (Oran, 1996; Hale, 2003: 310-311). Ancak yine de Türkiye'nin Orta Asya'da önemli bir kültürel ve ekonomik rolünün bulunduğuna ancak siyasi iktidarının o kadar kuvvetli olmadığına işaret edilir (Hale, 2003: 307). Bu anlamda Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel jeokültürel unsurları güvenlik, savunma ve ekonomik gibi alanlardaki çekinceleri sebebiyle tam anlamıyla kullanamadığı belirtilebilir.

Orta Asya'ya yönelik jeokültürel temelli dış politika girişimlerinin kökleri 20. yüzyılın başlarındaki Pantürkizm akımların oluşumuna kadar uzanmaktadır. 1918'de Enver Paşa'nın Kafkaslar'a yönelik teşebbüslerini bu çerçevede yorumlamak mümkün olmakla birlikte gerek bu dönemde gerekse de sonraki dönemlerde devlet düzeyinde fiili olarak çok karşılık bulmamıştır. 1940'larda bazı resmi çevrelerde sürdürülmekle birlikte devlet nezdinde somut olarak takip edilmemiştir. Ancak 1990'larda Pantürkist söylemler bazı siyasi partilerle birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Temelde ütopik bir düşünce olarak yorumlanmakla birlikte Avrupa ve Ortadoğu'nun dışında kültürel açıdan akraba topluluklar şeklinde yaklaşılan Kafkas ve Orta Asya Türki Cumhuriyetlerine yönelik ideolojik ve siyasi politikalara olan ilgiyi göstermesi açısından önemli bir nüanstır (Hale, 2003: 309). Şüphesiz bunda Türkiye'nin bu devletlerle ilişkilerindeki Pantürkist söylemin Rusya'yla olan ilişkilerinde meydana gelebilecek olası bir pürüzün yaşanmasından duydukları kaygılarında etkili olduğunu belirtmek mümkündür. Bu nedenle de söz konusu devletlerin liderleri dini ve etnik unsurlar çerçevesinde oluşacak bir gruplaşmadan yana olmadıklarını belirtmişlerdir. Bölge devletleri ortak bir 'Türki' kimliği vurgusu yerine mevcut olan devletlerini uluslararası sistemde kabul edilebilir kılmak adına ayrı devlet kimliklerini korumayı tercih etmişlerdir.

Genel siyasi konjonktür bu çerçevede şekillense de Türkiye bu devletlere yönelik politikalarını ağırlıklı olarak kültür, eğitim, yatırım ve ticari ilişkiler temelinde geliştirme yoluna gitmiştir (Hale, 2003: 312-314). Bu dönemdeki özellikle Orta Asya politikasında jeokültürel bir unsur olan eğitimin önemli sacayaklarından biri olduğuna işaret edilir (Oran, 1996: 365; Türk, 2010a: 2). Nitekim RF'nin bu alanlardaki kültürel etkisine bir alternatif yaratabilme adına teknik desteğin yanında gerek sivil/askeri öğrenci gerekse de diplomatların eğitimleriyle birlikte telekomünikasyon alanında sağlanan desteğin büyük bir oranda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu faaliyetlerle ilişkili olarak da dışişleri bakanlığı bünyesinde Türkiye İşbirliği

ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kurulmuştur. Her ne kadar Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde bir takım teşebbüsler söz konusu olsa da, Türk dış politikasında 1990'lar ve sonrasında gerçekleştirilen jeokültürel faaliyetlerin daha somut ve görünür kılındığı belirtilebilir.

Bu dönemde etkinlik dereceleri farklılık arz etmekle beraber benzer teşebbüsleri Balkanlar, Ortadoğu kısmen Afrika ülkelerinde de icra ettiğini söylemek mümkündür. Ancak sosyo-kültürel yapısı nedeniyle Türkiye'nin özellikle Balkan topluluklarında yaşanan anlaşmazlıklara doğrudan bir müdahaleyi ve jeokültürel unsurlara ilişkin net söylemleri kullanmayı tercih etmediği söylenebilir. Bu açıdan Türk dış politikasındaki kültürel vurguların net olmaktan ziyade dolaylı olduğu görülür. Ancak istisnai olarak Bosna-Sırp savaşı ile Kıbrıs meselesinde üst bir perdeden bir tavır sergilediğini belirtmek mümkündür. Bulgaristan'ın Türk azınlığa tanıdığı kültürel haklar onlarla yapılan anlaşmaların sağlanmasında önemli etkenlerden bir tanesi olarak nitelendirilebilir. Zira bu süreçten sonra dostluk komşuluk ilişkileri vurgusuyla yapılan anlaşmalar bu yönde değerlendirilebilecek örneklerdir. Balkanlarda Türkiye doğrudan İslâm kimliğini vurgulamamaktadır. Ancak bu özelliği nedeniyle oluşabilecek olumsuzlukları önlemeye yönelik teşebbüslerde bulunduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Ortadoğu ve Afrika politikasındaki değişimin kültürel emarelerini ise daha çok ikili ilişkilerde görmek mümkündür. Özetle tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin, özellikle iç politik durumu ve bununla bağlantılı gelişen dış politikasıyla ilişkili olarak 2000'li yıllara kadar jeokültürel teşebbüslerinde tam anlamıyla etkin ve istikrarlı bir tutum sergilediğini söylemek güçtür. Lakin dış politikasında kültürel etkenlerin dönüştürücü etkiler yarattığı da aşikârdır.

1.3.2. 2002 Yılı ve Sonrası

Değişim ve dönüşümün temel ilkeler olduğu 21. yüzyıl dünya siyasetinde uluslararası dış politikada olduğu gibi TDP dış politikasında da uzun dönemli sürekliliklerden söz edilemez. Bu temelde döneme ilişkin olan değerlendirmeler içlerinde yer aldığı bağlamla ilişkili olarak değişkenlik arz ettiğini belirtmek mümkündür. Özellikle oldukça hareketli ve gerilimlere sahne olan Ortadoğu coğrafyasında yer alan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye için de istikrar ve süreklilik arz eden bir dış politikadan söz etmek oldukça güçtür. Bu süreçte askeri vesayet, işbirlik ve ittifakların uluslararası ilişkiler üzerindeki hâkim unsur olma işlevinin büyük ölçüde yitirdiği genel bir kanıdır. Bu temelde imkân dâhilinde dış politika eğilimleri esnek, çok yönlü ve günün konjonktürüne uyum sağlayacak hareketlilikte belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu bağlamda 2002 sonrası hükümet programlarında kültürel ve ekonomik unsurların öncelendiği çok yönlü ve esnek dış politika söylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu esnek eğilim

temelinde 2000 sonrası TDP'ye yön veren şu parametrelerden söz edilir. Bunlar, çok yönlü diplomasi, proaktif dış politika, komşu ülkelerle 'Sıfır Sorun' eğilimi, 'Model' ülkeden 'Merkez' ülkeye doğru evirilen politika, yumuşak güç, ekonomi merkezli dış politika ve güvenlik-özgürlük dengesi şeklinde sıralanır (Okman, 2004: 5-25; Güder & Mercan, 2012: 58-59). Ki bütün bu ilkelerin birbiriyle bağlantılı olduğu ve birlikte sürdürüldüğünü belirtmek mümkündür.

Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya, Kafkaslar, Afrika gibi alanlarda ortak tarihsel ve kültürel değerler çerçevesinde ve yine Uzak Doğu, Latin Amerika gibi alanlarda kültürel temaslarla geliştirilen kazan-kazan yaklaşımıyla şekillendirilen bir dış politika anlayışından söz etmek mümkündür. Nitekim bununla ilintili olarak TDP'nin başta 2005 Afrika açılımı ve sonrasında Uzak Doğu, Latin Amerika açılımı gibi teşebbüslerle gerek alansal gerekse de niteliksel açıdan bir çeşitliliğe doğru evirildiğini yorumlamak mümkündür. Dış politikada önceliğin özellikle kültürel ve ekonomik ilişkilere verilmesi ve planlanması bunu göstermektedir. Zira bazı yazarlarca Afrika ve diğer alanlara yönelik açılımı Türkiye'nin uluslararası arenada edilgen bir ülke yerine etken ve merkezi bir misyon yaratmaya çalıştığına işaret edilir (Fırat, 2007; Güder & Mercan, 2012; Oran, 2013). Nitekim 2023'e kadar, bu alanlardaki en aktif ülke olma düsturuyla hareket etme hedefine dair hükümet yetkililerinin söylemleri, jeokültürel teşebbüslerin TDP'nin ana unsurlarından biri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yeni temsilcilik ve büyükelçiliklerin açılması, TİKA'nın faaliyet alanlarının genişletilmesi, kültürel ve tanıtım faaliyetleriyle ticaretin artırılmasına ilişkin hedef ve icraatlar, tüm bunları destekler mahiyettedir. Bu anlamda TİKA'nın faaliyet alanlarının genişletilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin sağlanması, başta eğitim olmak üzere kültürel teşebbüslerin artırılması göstermektedir ki ekonomik ve ticari faaliyetlerin yanı sıra jeokültürel teşebbüslerin TDP'deki hacminin diğer dönemlere kıyasla önemli oranda artmıştır. Ayrıca bu dönemde kültürel, tarihi, etnik ve inançsal kimlik vurgularının da daha aktif ve yoğun bir şekilde kullanıldığını belirtmek mümkündür. Zira bazı araştırmacılar kültürel ilişkiler için bu dönemdeki TDP'nin yükselen değeri ifadesini kullanmaktadır (Purtaş, 2013).

Dış politikada jeokültürel zemin ulusların halkları arasındaki bağları güçlendirerek siyaset üzerinde belirleyici bir hal alabilmektedir. Uluslararası jeokültürel temasların, konjonktürel çerçevede şekillenmiş siyasi temaslardan daha uzun vadeli ve kalıcı bir yapı arz ettiğinden dış ilişkilerde jeokültürel temasların ön planda tutulmasının gerekliliğinden söz edilebilir. Bu anlamda uluslararası dengelerin değişmesiyle birlikte tam anlamıyla olmasa da güvenlik ve savunma odaklı denge politikası eksenli Türk dış ilişkilerinin jeokültürel odaklı alternatif

arayışlarla çeşitlendiğini addetmek mümkündür. Ancak TDP'nin çok yönlülüğüne, esnek ve sürekli bir yapı kazanmasına ilişkin, gerek hükümetlerle değişen dış ilişkilerde hâkim ideolojilerin devlet çıkarlarından öncelikli tutulması gerekse de diğer ajanların etkin olması hasebiyle, bir sorunsalın varlığından söz etmek mümkündür.

2.BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜR MİSYONLU KURUMLARI OLARAK TİKA VE YEE'nin KURULUŞU-GELİŞİMİ

Liberal ve/veya neo-liberal anlayışta devletlerarası politik güç ilişkilerinde devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler, kurumlar vb. gibi devlet dışı aktörlerin rolüne de odaklanılır. Genel anlamda 1980'ler ve sonrasında devletler arası ilişkilerde güvenlik ve askeri stratejilerin temel alındığı devlet merkezli güç ilişkilerin sivil toplumunda ön planda tutulduğu bir eksene doğru kaymıştır.

Mevcut bölümün oluşturulması, TİKA ve YEE'nin yapısal ve işlevsel (misyon ve vizyonları temelinde) özelliklerinin varlıklarını koruma, sürdürmelerinde ve TDP açısından uluslararası alanda oynadığı rolün anlamlandırılması amacıyladır. Bu bölümde söz konusu kurumların gelişimlerini sürdürmeleri, varlıklarını koruyabilmeleri mevzuatları/teşkilat kanunları ve işleyişi temelinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapısal özellikleri diğer bir ifadeyle mevzuatları/teşkilat kanunları işleyiş tarzları, misyon ve vizyonları temelinde sahip oldukları kazanımların kurumların kuruluşları kadar kurumsal sürdürülebilirliklerinin/devamlılıklarının ortaya konulması açısından da önem arz etmektedir.

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe sözlükte vizyon, görünüm, ülkü, sağgörü, gösterim, ileri görüş şeklinde ifade edilir (Akalın vd., 2011: 2489). Bu temelde Fransızca kökenli kelimeye karşılık olarak kullanılan ülkü, amaç edinilen ulaşılmak istenen şey, ideal kılavuz, ilke şeklinde nitelendirilmektedir (Akalın vd. 2011: 2445). Bu yönüyle vizyon ve vizyona dair söylemlerin ilgili kurumların ileriye dönük rotaları olarak ifade edilebilir. Bu anlamda da vizyona ilişkin söylemelerin, kurumların faaliyetlerinin çeşitliliklerine, niteliklerine, uygulama şekillerine, bunların icra edilmesi hedeflenen ülkelerdeki uygulama biçimlerine dair ipuçları ihtiva ettiği söylenebilir. Vizyon bir şeyin dıştan bakıldığında görünen biçimi, görünme durumu ve görünüş anlamlarına gelen görünüme karşılık olarak da kullanılır (Akalın vd. 2011: 972). Bu yönüyle ele alındığında kurumların vizyonlarına ilişkin söylemleri ve vurguları bir nevi algıları yönetmek olarak da yorumlanabilir. Böyle düşünüldüğünde diğer ülkelerin söz konusu kurumlara ilişkin algıların olumlamasını sağlayarak onların varlıklarını sürdürmelerini pekiştirecektir. Şüphesiz bu durum, onların dış politikadaki rollerinin, sağladığı kazanımları hususunda bulundukları ülkelerdeki varlıklarının gerekliliği fikrini pekiştirerek, yine uzun ömürlülüklerine katkı sağlayacaktır. Vizyon tanımı ayrıca söz konusu gerçekleri yanılmadan görme yeteneğine karşılık olarak da kullanılır. Vizyona ilişkin söylemlerin temelde yöneldikleri

mekânlardaki gerçeklikleri göz önünde bulundurarak belirledikleri amaç olarak da yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle bu durum misyonlarının gerekliliğine de pozitif yönde katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu açıdan düşünüldüğünde kurumların ileriye dönük misyonlarının okunmasını sağladığı da belirtilebilir. Zira Fransızca kökenli misyon ifadesi TDK Türkçe sözlükte yer, amaç, görev yüklenmiş kimselerden oluşmuş kurul, özel bir görevi üzerine almak gibi anlamlara karşılık olarak verilmiştir (Akalın vd. 2011: 1691). Bu anlamda kurumlar için misyonları ve vizyonları onların kimliklerinin şekillenmesinde, varlıklarını sürdürmelerinde ve gelişimlerinde belirleyicidir. TİKA ve YEE kurumlarını TDP'deki rolleri (araçsallaştırılmaları), jeokültürel bir bağlama oturtularak işlenmiştir. Burada söz konusu kurumların kimlikleri, misyon ve vizyonuna ilişkin zamansal değişim, gelişim ve devamlılıkları, yasal çerçeveleri, kurum başkanları, uhdesinde bulundukları bakanlıkların başkanların kurumlara ilişkin söylemlerinin etkileri yönüyle yorumlanmıştır.

İki kurumun yapısal özelliklerini ve misyonlarını anlamak bölgesel ve ulusalararası aktörler arasında gerçekleştirilen iş birliklere dayalı faaliyetlerin yön ve dinamiklerinin değişkenliğini TDP'yle bağlantılı olarak anlamlandırılması adına Dittmer (2014; 2017) tarafından siyasi coğrafya alan yazınına uyarlanan asamblaj perspektifi kullanılmıştır. Bu bağlamda mevcut bölümde TİKA ve YEE kurumlarının yapısal özellikleri, misyonları ile kuruluş ve gelişimleri dışsallık ilişkileri, yenilik üretme (tarihsellik/süreklilik-devingenlik), ve heterojen iç yapısal özellikleri ilkeleri çerçevesinde açıklanmıştır. Ayrıca bütün bu kriterler, söz konusu iki kurumun faaliyetlerinin niteliksel olarak farklılaşmasının, mekânsal dağılışları ve sosyal-politik süreçlere göre esneklik gösterdiğinin anlaşılması açısından da önemlidir. Bu çerçevede çalışma sonuç odaklı olmak yerine söz konusu kurumların yapısal özellikleri, yüklendikleri misyon, dışsal özellikleri, içinde bulundukları bağlam, edinmiş oldukları şiar vb. dinamikler çerçevesinde süreçsel olarak yaklaşılarak yorumlanmıştır.

Bu bölümde dışsallık ilişkileri, kurumların yurt dışında tüm koordinasyon ofisleri aracılığıyla mekânsal örgütlenmeleri ve gerçekleştirdikleri faaliyetlerinin oluşturduğu yapının kendisini açıklamada kullanılmıştır. Yani burada kurumlar asamblajın kendisi olarak ele alınmıştır.

İkinci yenilik üretme (gelişme kapasiteleri), diğer bir ifadeyle devingen yapılarına odaklanılmıştır. Kurumların yenilik üretme diğer bir ifadeyle gelişim kapasiteleri süreçseldir. Bu süreçsel boyut asamblajın tarihi gelişimine de işaret etmektedir. Kurum mevzuatlarında yer alan, her ülkenin ihtiyaçlarına cevap verme ilkesi bu devingenliğe işaret ettiği gibi yenilemeyi de sağlar. PKO'ların hedef sahlarındaki devlet ve/veya toplulukların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde faaliyet niteliklerinin belirlenmesi ve ikili iş birliklerindeki protokollerle

sahadaki etkinliklerinin şekillenmesi bu ilke çerçevesinde açıklanabilir. Ve açılan her dış koordinatörlük bulunduğu alanlarla ilintili olarak farklı bir işleyiş ve yapı sergileyebildikleri gibi açıldıkları hedef sahalardaki ihtiyaçlara binaen farklı faaliyetlere ağırlık verebilmektedirler. Bu durum kurumun zaman içinde mevzuatında da bir takım yenilik ve değişimleri beraberinde getirmektedir. Ayrıca hem YEE hem de TİKA'nın devingenlikleri ve süreklilikleri kendinden değil TDP'deki rolünün zamansal ve mekânsal temeldeki sürekliliğiyle ilintilidir. PKO (Program Koordinasyon Ofisi) ve YETKM'ler (Yunus Emre Türk Kültür Merkezi) var oldukları her sahada ilişkide bulundukları sahaya özgü yapılanmaların parçası da olabilirler. Asamblajların devingenliklerine rağmen tutarlı ve durağan bir yapı sergiler gibi görünmeleri içinde bulundukları zaman ve mekânsal bağlamla ilintilidir (Dittmer, 2017: 9-10). Bu temelde söz konusu iki kurumun mekânsal genişlemeleri ve örüntüleri bu bağlamda ele alınmıştır.

Üçüncü ilke olarak heterojen bir yapıya işaret edilir. Sosyal boyuta sahip asamblajlar niteliksel olarak farklı bileşenlere sahip heterojen dâhili makineler yani iç yapısal özellikleri yönüyle işlenmiştir. Burada bunları özel kılan onları bir araya getiren bağın ve ilişkiselliğin niteliğidir. Diğer bir ifadeyle onları bir araya getiren arzunun/gücün özellikleridir (Dittmer, 2017: 10).

TİKA ve YEE kurumsal yapıları, çalışanları ve fonksiyonel özellikleri yönüyle bu heterojenliği yansıtmaktadırlar. Asamblajda dâhili makineler, gücün kullanımını ve/veya sahaya hükmedilmesini/yönetimini sağlayan iç etkenler veya mekanizma/sistemleridir. Burada mekanizmadan kasıt yasalar, hükümet yapıları, bürokrasiler ve arşivlerdir (Dittmer, 2017). Söz konusu iki kurumun yasal çerçeveleri bu bağlamda ele alınmıştır. Kurumların içyapısal özellikleri kurumların hafızalarını da oluştururlar. Nitekim Dittmer asamblajları geçmişlerini bileşimsel ilişkilerine gömdüğünü ve içyapılarının kalıcılığı yoluyla hatırladığını belirtir. Yapıları gereği asamblajlar tarihseldirler (Dittmer, 2014: 391). Bu temelde söz konusu iki kurumun yasal çerçeveleri ve buna ilişkin belirlenen görevlerinin iç yapısal dinamiklerini belirlemesi açısından tarihi gelişimlerini de yansıtmaktadırlar.

2.1. TİKA VE YEE'NİN KURULUŞ TARİHLERİ

Uluslararası arenada askeri ve baskıcı güç ilişkilerinin sorgulanır hale geldiği Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte Türkiye'nin de konumsal ve durumsal açıdan içinde bulunduğu genel anlamda denge politikası olarak nitelendirilen pozisyonunun farklı boyutlar kazandığı bir dönem olmuştur. Zira bu dönemde Yugoslavya ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler

Birliği) gibi bünyesinde çok sayıda devlet barındıran iki güç dağılmıştır. Her ne kadar SSCB iki kutuplu dünya düzenin unsuru olması açısından önem arz etse de Doğu Avrupa'daki sahada sınırların yeniden tesisi anlamına gelmesi hasebiyle yakın çevresi açısından, Yugoslavya'nın dağılması da önemli bir olaydır. Bunların yıkılmasıyla birlikte çok sayıda devlet ve yeni siyasi sınırlar ortaya çıkmıştır.

Bu durum, şüphesiz 1980'lerden itibaren TDP'nin yeniden tesisini gerektirmiştir. Yeni devletlerle olan tarihi ve kültürel bağlar nedeniyle etki sahası tesis etme yönünde girişimleri söz konusudur. Böylece Türkiye, siyasi, askeri, kültürel, ekonomik ve teknik yardımları kapsayan çok yönlü bir dış politika geliştirme sürecine girmiş ve buna yönelik kurumsallaşma eğilimi göstermiştir (Hale, 2003; Türk, 2015; Sander, 2015; Oran, 2010). Dış politikaya yönelik bu sürecin somut adımlarının ürünü olarak TİKA kurulmuştur. Şüphesiz Türkiye'nin bu tarz girişimleri kuruluşundan itibaren söz konusudur. Milli eğitim, turizm ve kültür bakanlığı vb. gibi kurumlar aracılığıyla bu tarz teşebbüsleri gerçekleştirdiğine ilişkin bilgileri, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kayıtlarında ve Resmi Gazete arşivlerinde (27/01/ 1992 Tarihli, sayı: 21124) bulmak mümkündür. Ancak dışa dönük faaliyetlerin tek bir kurum çatısı altında toplanma sürecini TİKA'nın kurulmasıyla temellendirilmesi daha doğrudur. Kurumların kuruluş ve gelişimlerinin zamansal değişimi onların varlıklarının ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliği üzerinde belirleyicidir. O halde kurumların yapısal ve yasal çerçeveleri aynı zamanda faaliyetlerinin alansal ve işlevsel kapsamları üzerinde de belirleyici olduğu söylenebilir.

2.1.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Kuruluşu Misyon ve Vizyonu

Dışişleri Bakanlığına bağlı bir teşkilat olarak, 1991 yılında kurulan TİKA'ya dair SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerine, teknik yardım, eğitim ve kültür iş birliğinin sağlanması ile bölgedeki küçük çaplı sanayilerin geliştirilmesi amacıyla kurulduğu şeklinde genel bir algı söz konusudur. Ancak kuruluşunun Balkanlarda yaşanan dönüşümsel süreçlerle de ilişkili olarak stratejik açıdan hedef alınan Türkiye'nin yakın coğrafyasına yönelik olarak belirlendiği söylenebilir. Denilebilir ki TİKA'nın kuruluşunda hem SSCB hem de Yugoslavya'nın yıkılmasıyla birlikte Türkiye'nin yakın çevresinde oluşan dönüşüm sürecinin etkisi söz konusudur.

Şüphesiz 1990'lı yıllar Türkiye içinde liberal anayasal düzenin daha fazla belirgin hale gelmesi gibi iç dinamikler açısından da bir değişimin söz konusu olduğu bir dönemdir. 1960-1980'li yıllar arasındaki siyasî istikrarsızlıkla gelen iç politik sıkıntılar ve ekonomik krizler dış

politikada uzun vadeli stratejiler geliştirmenin önündeki en büyük engel durumundaydı. Hatta bu dönemde Türkiye Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine kültürel ve ekonomik açıdan öncü olma gibi bir potansiyele sahip olmasına rağmen gerek SSCB'nin katı tutumu nedeniyle gerekse de siyasi iktidarının zayıflığı nedeniyle sahip olduğu potansiyeli tam olarak değerlendirememiştir (Hale, 2013: 307-308; Hüseyinov, 2003). 1990'lardan itibaren Türkiye'nin pro-aktif dış politika sürecinin içine girdiğini belirtmek mümkündür. Bu temelde TİKA'nın kuruluşu, Türkiye'nin pro-aktif politikasına yönelik adımların somut unsuru olarak nitelendirilebilir. 1994 FR'de (Faaliyet Raporu) dönemin Dışişleri Bakanının, Türkiye'nin hem kendi içinde hem de dış dünyada yaşanan değişimlerle birlikte refleksif bir dış politikanın ötesine geçerek aktif bir politika benimseme sürecine girmesiyle doğan ihtiyaca binaen TİKA'nın kurulduğuna işaret etmesi bunu göstermektedir (TİKA FR, 1994: 2). Şüphesiz TİKA kurulmadan önce de Türkiye dış yardımları DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) vb. birçok kurum aracılığıyla gerçekleştirmekteydi. Ancak dış yardımların koordinasyonunu tek bir çatı altında toplama açısından TİKA'nın kurulmasının önem arz ettiğini belirtmek de mümkündür.

TİKA 24 Ocak 1992 tarihli 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş, 21124 sayı ve 27 Ocak 1992 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TİKA Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin diğer devletlerin hükümetleriyle yaptıkları protokoller çerçevesinde belirlenen işbirliklerinin uygulayıcı kurumu diğer bir ifadeyle yürütme organıdır da denilebilir. TİKA'nın diğer devletlerde faaliyette bulunmasına yönelik işbirliği protokolllerin yürürlükte kalma süreleri (1 veya 5 vb. yıl) değişkenlik göstermektedir. Ve taraflardan biri protokolü sona erdirme talabinde bulunmadığı sürece protokoller belirlenen süreler çerçevesinde kendiliğinden yenilenmektedir. Buradan hareketle bakıldığında 1990'lı yıllardan günümüze varlığını devam ettiren PKO'ların olması kurumsal sürdürülebilirliğine gerekçe olarak sunulabilir. 1992'de kurulduğu yasal çerçevesinde değişik tarihlerde farklı gerekçelerle değişim yaşanmıştır. Bunlar 2001, 2011 ve 2018 yıllarıdır. Kurumun yasal çerçevesine dair revizyonlarda görülen değişikliklerin bir kısmının yapısal, bir kısmının misyon diğer bir ifadeyle görevlerinin kapsamına dair iken diğer değişikliklerin ise yönetsel temelde olduğu şeklindedir. Burada TİKA'nın değişim süreci KHK ile kanunlarının ilgili maddelerindeki farklılıklar üzerinden irdelenmiş ve bunların kurumun devamlılığına etkisi diğer bir ifadeyle kurumsal sürüdrülebilirliği ve TDP'deki rolüyle ilişkili olarak yorumlanmıştır.

Kurum 480 sayılı KHK'nın 1. maddesinde Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İş Birliği Başkanlığı olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar ilk kurulduğu dönemdeki resmi ismi Ekonomik,

Kültürel, Eğitim ve Teknik İş Birliği Başkanlığı olsa da TİKA olarak ön plana çıkmış ve ilk kurulduğu dönemlerdeki faaliyet raporlarında da (FR) kurumun adı bu şekilde geçmektedir (TİKA FR 1992-1993; TİKA FR, 1994). 1999 yılında yayınlanan Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle ilintili olarak 2001 yılında kurumun teşkilat yapısı ve görevlerine ilişkin yayımlanan 4668 numaralı 'Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'da kurumun isminin 'Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı' olarak değiştirildiği görülmektedir.

6/4/2011 tarihli 6223 Sayılı Kanun çerçevesinde 24/10/2011 yılında yürürlüğe giren 656 sayılı KHK'nın 2. maddesinin birinci bendinde ilk defa kurumun isminin 'Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı' ve kısa adının TİKA olduğu yer almaktadır. TİKA'ya ilişkin teşkilat kanunu olan 656 sayılı KHK'da TİKA'nın isminde yer alan 'kalkınma idaresi' ibaresinin kaldırılarak 'koordinasyon ajansı' ibaresiyle değiştirildiği görülmektedir. Bu KHK'yla birlikte kurumun resmiyetteki ismiyle kamuoyunca bilinen yaygın ismi aynı olmuştur. İsim değişikliğinin, misyonu ve yapısal durumunda yapılan değişiklikleri de yansıttığını belirtmek mümkündür.

1992'de Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan TİKA, 1999 yılında Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle Başbakanlık'ın uhdesine bırakılmıştır. 15 Temmuz 2018 yılında ise Resmi Gazetede 30479 sayılı 'Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 'Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı' başlığını taşıyan 37'nci bölümünde kurumun Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğuna verildiği kararlaştırılmıştır. TİKA bu tarihten günümüze Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum şüphesiz 2018 yılında geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle yani Türkiye'de yönetsel sistemin değişimiyle de ilişkilidir. Burada değinilmesi gereken temel husus uhdesinde bulunduğu Başbakanlık Makamının kaldırılmasıyla birlikte kurumun bir bakanlık bünyesine verilme ihtiyacıyla ilişkili bir durumdur (URL2). Ayrıca bunu kurumun TDP'deki kültürel girişimlerinin bir göstergesi olarak yorumlamak da mümkündür. Zira kurulduğu dönemde Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslardaki kültürel politikalarının göstergeleri olarak TİKA faaliyetlerine işaret edilmesi bunu göstermektedir (Aydın, 2013: 506-510). Bünyesinde bulunduğu bakanlıkların farklılaşmasının diğer ülkelerdeki icraatlarını gerçekleştirmesi hususundaki eğilimleri şekillendirmesi açısından stratejik bir boyuta sahip olduğunu belirtmek de mümkündür. Temelde faaliyet niteliği olarak daha sivil bir görünüm arz etse de dışardan Türk Dış Politikasıyla (TDP) ilişkili, siyasal hüviyete sahip bir kurum olarak algılandığı

söylenebilir. Özellikle Mısır'ın iç siyasetindeki dönüşümsel sürece 2013 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin tepkisiyle başlayan gerilimle birlikte diplomatik ilişkilerin daralması TİKA program koordinasyon ofisinin (PKO) Mısır'daki çalışmalarını olumsuz etkilemiştir. Buna karşın aynı dönemde YEE'nin faaliyetlerinin devam etmesi TİKA'nın TDP'nin bir uzantısı olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Bu temelde de bağlı bulunduğu bakanlıkların değişimini farklı şekil ve gerekçelerle ilişkili olarak yorumlamak mümkün olsa da kurumsal kimlik olarak siyasal bir imajdan sıyrılıp daha apolitik sivil bir imaj yaratımı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları Kültür ve Turizm Bakanlıklarına nazaran daha politik bir fonksiyon ve imaja sahiptir. Ancak Kültür Diplomasisi Departmanı kamu diplomasisi faaliyetleri kültürel değerlerin etki sahası temeline dayalı olsa da TDP hedefleri söz konusu olunca Dışişleri Bakanlığı kamu diplomasisi kurumlarının faaliyetlerine aktif olarak katılır.

480 sayılı KHK'da 32 maddelik bir yasal çerçeveyle kurumun görev ve yapısına ilişkin mevzuat belirlenmiştir. KHK'nın ilk maddesinde kurumun kuruluş nedeni ve niteliği '*Başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan, gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek üzere, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ve tüzel kişiliği haiz kurum*' şeklinde ifade edilmiştir. Ki bu vurgu TİKA'nın faaliyet sahasının kapsamını diğer bir ifadeyle işbirliklerin geliştirilmesi için hedef sahalarına işaret etmektedir.

2001 yılına gelindiğinde 480 sayılı KHK'yla belirlenen unsurların bir kısmı değiştirilerek yasallaştırılmıştır. Kanun amacına ilişkin ilk maddesi 1992'den farklı olarak 'gelişme yolundaki ülkeler' ibaresi 'kalkınma yolundaki ülkeler' ibaresiyle değiştirilmiştir. Ayrıca *'Kalkınma yolundaki ülkeler ve topluluklarla diğer ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak'* ibaresi yer almaktadır (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Sayı No.4668/md. numarası: 1). Bu da faaliyet alanlarının çeşitlendiğini ve muhatap olarak sadece devletlerin alınmadığını göstermektedir. Ayrıca buradaki topluluk ibaresinin özellikle Türkiye ulusal kimliğinin dıştaki kodlarına işaret ettiğini düşünmek mümkündür.

2011 yılında belirlenen yasal çerçevede ilk kez önceki iki KHK'da yer alan 'gelişme' ve 'kalkınma' yolundaki ülkeler ibaresinin yerine 'hedef alınan devletler' ibaresi yer almaktadır. Bu faaliyet alanlarının farklı refleks ve stratejiler çerçevesinde yeniden şekillendiğine gösterge

olarak yorumlanabilir. Bu farklı ideoloji ve stratejiler doğrultusunda farklı unsurların devreye sokulacağına dayanak olarak da verilebilir.

TİKA'ya ilişkin tüm yasal çerçevelerde kurumun çalışma şeklinin proje ve program bazlı olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca kurumun 1992-2011 yılına kadarki dönemde bakanlar kurulu onayıyla hedef devletlerle işbirliğini geliştirmeye yönelik proje ve faaliyetleri karşılıksız yardımlar şeklinde gerçekleştirdiği gibi bu devletler için bankalar, finans kuruluşları ve sermaye piyasalarından uygun koşullarda geri ödemeli kredi temini veya hibeye dönüştürme gibi düzenlemeleri de gerçekleştirmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye, kalkınmakta olan ülkelere yönelik işbirliği desteklerini proje, ayni ve teknik yardım ile eğitim gibi çeşitli yöntemlerle gerçekleştirmektedir. Lâkin ilk defa 'faaliyetler' ibaresi 2011 yılında yürürlüğe giren 6223 sayılı Kanunun 2. maddesinde geçmektedir. Böylece kurumun çalışma şeklinin de esnetildiğini ve daha etkin çalışmaya olanak sağlandığını belirtmek mümkündür. Ki ilk defa bu kanunla birlikte kuruma özel bütçe tahsis edilmiştir.

480 KHK'nın 4. maddesinde kurumun kuruluşunda yönetsel birimlerdeki tüm bakanlıkların başkanlarının yanı sıra DPT müsteşarı (Strateji ve Bütçe Başkanlığı), TÜBİTAK ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi çeşitli kamu vakıf ve kuruluşların başkanları yer almaktadır. Bu da 1992'den günümüze Türkiye'nin resmi kalkındırma ve yardım programlarıyla projelerinin uygulayıcısı pozisyonunda yer aldığını açıkça göstermektedir. Yine kurumun yasal çerçevesinde açıkça Kurum bu yönüyle TDP'nin bazı uygulamalarında saç ayağı olduğunu gösterir mahiyettedir. Ayrıca Altıncı (1990-1994), Yedinci (1996-2000), Sekizinci (2001-2005), Dokuzuncu (2007-2013) ve Onuncu (2014-2018) Beş yıllık kalkınma planlarının ilgili bölümlerinde geçen ortak tarihi geçmişimiz olan ülkeler başta olmak üzere dünya ülkeleriyle kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, yurtdışındaki kültür varlıklarının tespiti, korunması, yaşatılması, yurtdışı tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, uluslararası eğitimin ön plana çıkarılması vb. ibareler TDP'deki jeokültürel faaliyetlerin ön plana çıktığını gösterir mahiyettedir. Her ne kadar kalkınma planlarında kültürel politikalara ilişkin yer alan unsurların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin herhangi bir ibare yer almamış olsa da TİKA ve YEE faaliyetlerinin çeşitliliklerine uygulanma ve önceleme stratejilerine bakıldığında kalkınma planlarıyla uyumlu bir görünüm arz ettikleri görülmektedir. Bu tespitler temelinde TİKA ve YEE'nin vb. kamu kurumlarının TDP jeokültürel stratejileri açısından önemlerini göstermektedir. Yine Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000: 31), yurt dışındaki tarihi kültür mirasının korunmasına yönelik koruma ve tanıtım faaliyetlerinin hayata geçirilmesi için Kültür Merkezleri kurulmasının planlandığı görülmektedir. TİKA'nın ilk

kurulduğu dönemde görevleri içerisinde yurt dışında kültür ve eğitim alanlarında işbirliğinin sağlanması için Türk kültür merkezlerinin devreye sokulması için gerekli düzenlemelerin yapılma yetkisine sahip olduğu da görülmektedir. 2011 yılı sonrasındaki yasal çerçevelerde bu ibare eğitim ve kültürel işbirliklerinin yürütülmesi ve bunu yürüten Türk kültür merkezleriyle de işbirliği yapmak şeklinde değiştirilmiştir. TİKA'nın görevlerine ilişkin bu ibare onun jeokültürel boyutunu göstermektedir. Ayrıca 2011 yılı sonrasında değişen yasal çerçevesi YEE gibi kurumlarla olan koordinasyonunu göstermektedir.

Yukarıda belirtilen teşkilat kanunlarının revizyonu dışında TİKA'nın görevlerine ilişkin düzenlemeler 2005 ve 2008 yılında yayımlanan genelgelerde de söz konusudur. Bu genelgelerde TİKA'nın kalkınmakta olan ülkelere yönelik gerçekleştireceği faaliyetlerin ve işbirliklerinin çerçevesi çizilmiştir. Proje bazlı faaliyetlerle yurtdışındaki kültür varlıklarının korunmasına ilişkin düzenleme ve koordinasyon kurumu olarak TİKA'nın çalışma şekli tanımlanmıştır.

TİKA'ya ait tüm teşkilat kanunlarında kurumun görevlerine ilişkin maddelerde faaliyetlerinin ilke ve esaslarının yönelim ve önceliklerinin hükümetin siyaseti ve dış politika hedeflerine uygun bir istikamette belirlenmesi şeklinde beyan yer almaktadır (480 KHK, md/a: 5/a). Her ne kadar TİKA'nın faaliyetlerinin TDP'nin stratejileriyle uyumlu gerçekleştirilmesi yönünde mevzuatla bir hükme bağlanmışsa da faaliyetlerin gerçekleştirileceği ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarının da gözetilmesi şerhi de dikkati çeker. Bu da Türkiye'nin Türk Tipi Kalkınma İşbirliği Modelinin (TTKİM) önemli bir ayırt edici yönüdür. Ayrıca özellikle BDT ülkelerine verilen vaadlerin takibi için, vaadin veriliş biçimi (protokol, anlaşma), yer zaman tarih, müdahil olan kurumlar bunun gerçekleşme oranı vb. her türlü bilgiyi içeren bir veri tabanın kurulması gibi teşebbüsler kurumsal hafıza ve kimliğin gelişimi açısından önemlidir (TİKA FR, 1993: 31). Bu temel de TİKA'nın ilk dönemlerinde kurumsallaşma ve gelişimsel süreci için yapılan teşebbüsler kurumsal sürdürülebilirliği adına önemlidir. Ancak günümüzde kurumun arşiv, veri kayıt, veri paylaşımı gibi hususlarda aynı hassasiyeti ve şeffaflığı gösterip göstermediği hususu tartışmaya açıktır.

TİKA'nın proje ve işbirlikler çerçevesinde faaliyetler gerçekleştirmenin yanı sıra hedef devletlere yönelik AR-GE çalışmaları, veri elde etme vb. Türkiye'nin ikili ilişkiler geliştirme stratejilerine katkı sağlamak gibi bir misyonda üstlendiği görülmektedir. Devletler arası ilişkilerin statik ve stabil olmaması günümüz konjonktüründe önem arz etmektedir. Bu durum kurumun TDP'deki rolünün pekişmesi ve bununla ilişkili olarak kurumun varlığının korunması açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca kurumun 1992-2011 yılına kadarki dönemde bakanlar

kurulu onayıyla hedef devletlerle işbirliğini geliştirmeye yönelik proje ve faaliyetleri karşılıksız yardımlar şeklinde gerçekleştirdiği gibi bu devletler için bankalar, finans kuruluşları ve sermaye piyasalarından uygun koşullarda geri ödemeli kredi temini veya hibeye dönüştürme gibi düzenlemeleri de gerçekleştirmektedir. Ancak bu dönemden sonraki süreçlerde işbirlikleri ihale yoluyla proje geliştirme gibi değişiklilerde göze çarpmaktadır. Bu da kurumun hedef alanlarının gelişimiyle birlikte mali açıdan bütçesine katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir ki bu durum kurumların faaliyetlerinin devamlılığı ve kurumsal sürdürülebilirlikleri açısından önemlidir.

Yine kurumların teşkilatlanmaları misyonlarının önemli göstergelerindendir. Hatta kurumsal teşkilatlanma bir kurumun misyonu kadar, icraatlarını ve gelişimsel sürecinin okunmasını yansıtan en temel göstergelerdendir. Bu temelde bakıldığında TİKA'nın teşkilat yapısının TDP'deki stratejilerin değişimiyle birlikte değiştiği ve kapsamının genişlediği söylenebilir. Kurumun teşkilatlanma süreci gelişimini yansıtır bir mahiyettedir (Şekil 2; Şekil 3; Şekil 4; Şekil 5). Zira ilk kurulduğu dönemde yapısal anlamda örgütlenmeye dönük bir teşkilatlanma yapısına sahipken faaliyet alanları genişledikçe kurumsal yapısında da değişimler yaşanmıştır. Ve mekânsal dağılışının emareleri teşkilatlanmasına yansımıştır. Öyle ki 1992'deki yapı faaliyetlerini yansıtırken (Şekil 2), sonraki dönemlerde kurum içerisinde doğrudan faaliyet sahalarına dönük departmanların kurulduğu görülmektedir (Şekil 3; Şekil 4; Şekil 5).

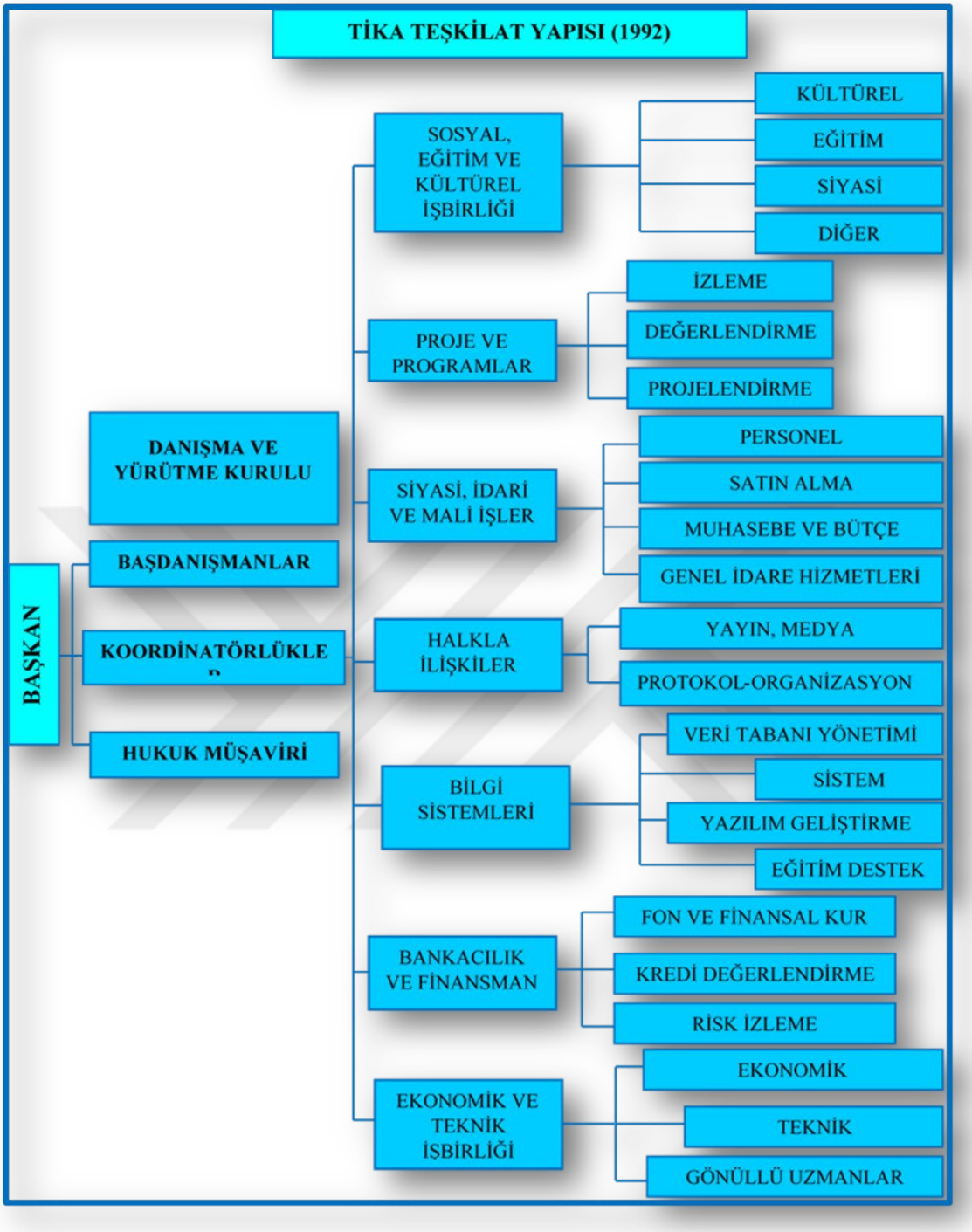

Şekil 1. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1992)

1992 takip eden ilk dönemde (Şekil 3), Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik ülke sorumlularının bulunduğu departmanların varlığı göze çarpmaktadır. Bu departmanların varlığı kurumun Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik olarak kurulduğu ve bunlara dair faaliyetlerin ön planda tutulduğunu yansıtmaktadır. Ayrıca bu dönemde Ukrayna'nın da yer

alması Türk topluluklarına dair birtakım icraatlarının olduğunu ve dolayısıyla faaliyet sahalarında küçük çaplı da olsa bir genişlemenin yaşandığını göstermektedir.

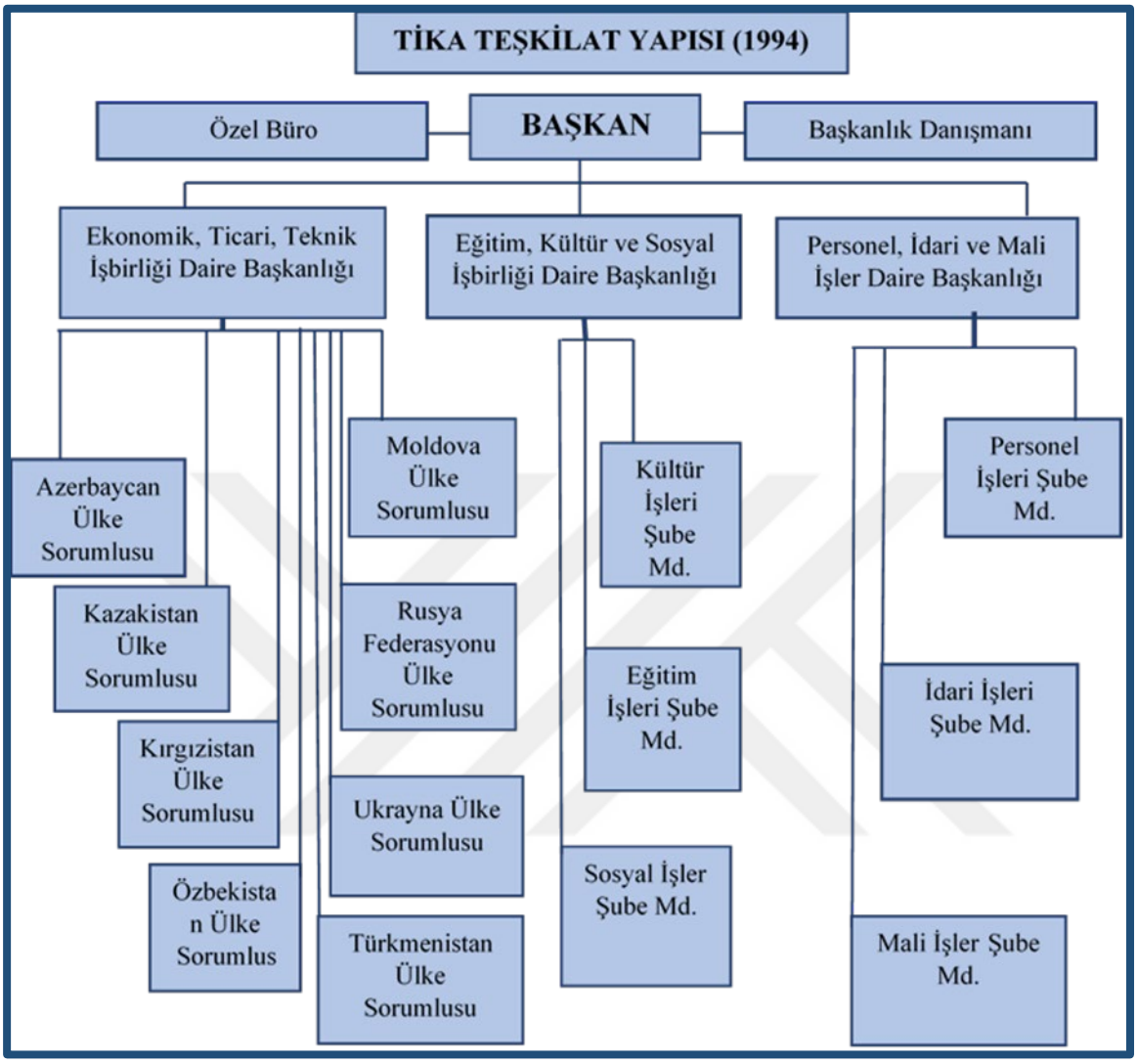

Şekil 2. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1994)

1999-2001 döneminde ise yönelinen alanlardan ziyade faaliyetleriyle ilişkili birimlerin kurulduğu görülmektedir (Şekil 4). Aynı dönemde ilk PKO'ların kurulmasıyla birlikte değişen stratejilerin, genişleyen faaliyet sahalarının olduğunu belirtmek mümkündür (Tablo 2). Bu da asamblaj temelinde değerlendirildiğinde varlıklarını sürdürmesi açısından bir avantaj sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

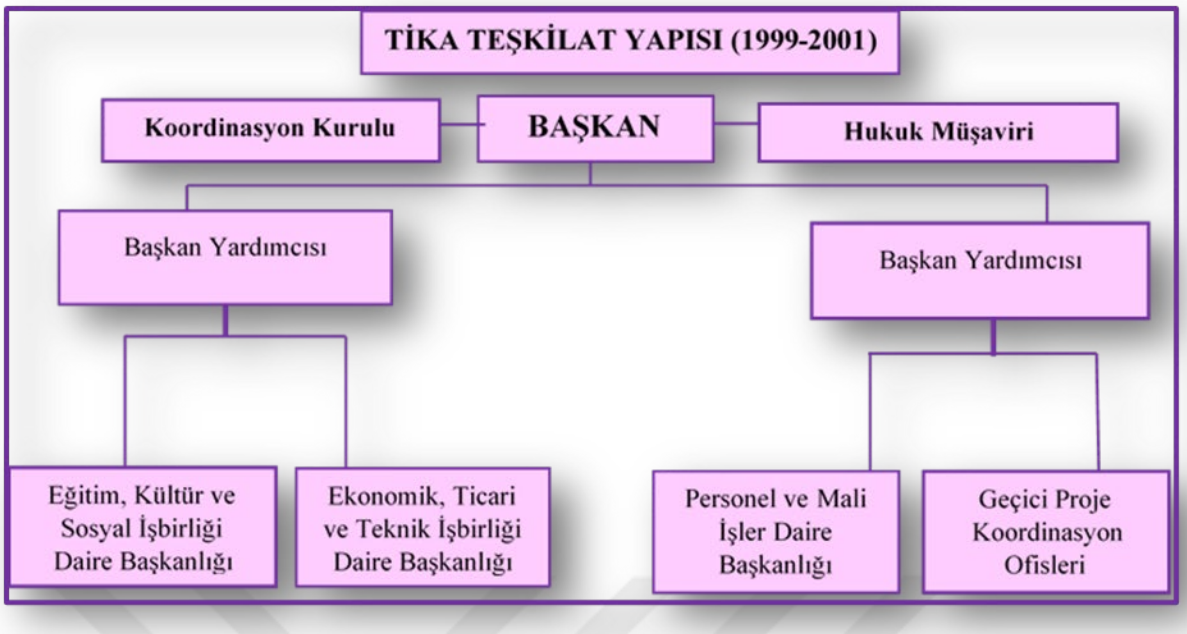

Şekil 3. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (1999-2001)

Sonraki genişleme dönemini ise günümüze en yakın teşkilatlanma şeklini aldığı 2004 ve sonrası olarak ifade etmek mümkündür (Şekil 5). Zira bu dönem kurulan PKO'ların dağılış gösterdiği sahaların yerelden, bölgesel hatta küreselleşen bir boyuta ulaştığı da belirtilebilir. Zira Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetlerine yönelik girişimleriyle kurulan bir kurumun Pasifik'e kadar genişlemesi bunu göstermektedir (Şekil 5). Yeni bölgecilik yönüyle bakıldığında kültürel faaliyetlerin mekânsal temelde sürekliliklerinin olmadığı ağ şekilli nitelendirilebilecek bir bölgecilik teşebbüsünden de söz edilebilir.

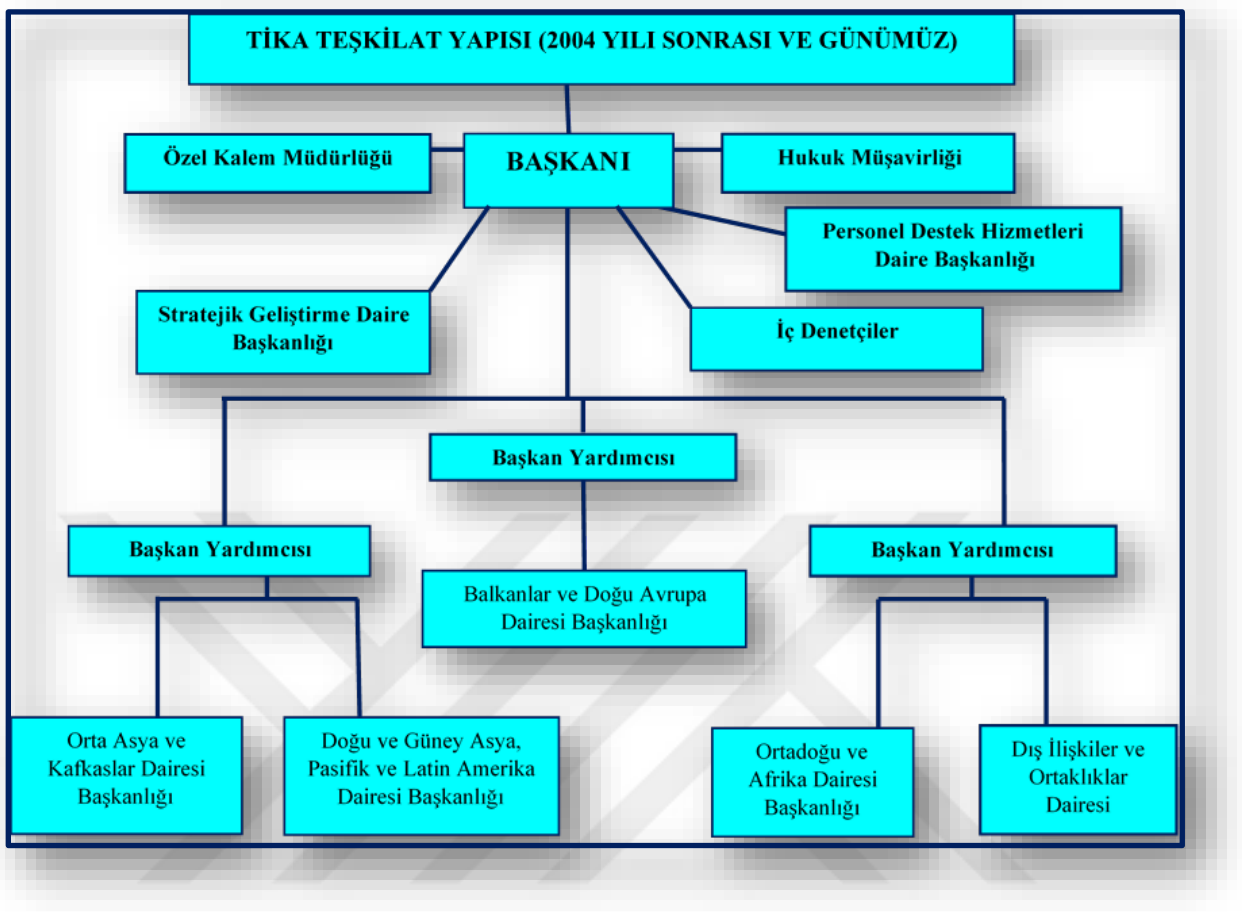

Şekil 4. TİKA Teşkilat Yapısını Gösterir Şema (2004 Sonrası ve Günümüz)

Ayrıca PKO'ların yıllara göre artışının en net olduğu dönemin 2004 yılı ve sonrası dönem olduğu görülmektedir. Kurumun faaliyet kapasitesinin genişlemesinin yanı sıra alansal genişlemesi de görülmektedir. Kuruluşundan 2001 yılına kadarki süreçte PKO'ların bulunduğu ülke sayısının 11 ve dağılış gösterdiği bölgelerin ise Orta Asya, Kafkasya ve kısmen Doğu Avrupa ile Balkanlarla sınırlılığı göze çarpar (Harita 1; Tablo 2). 2004 yılı ve sonrasında ülke sayısında büyük bir artış gözlenmemekle birlikte faaliyet gösterdiği bölgelerin çeşitlendiği görülmektedir. Ki bu durum teşkilat yapısına da yansımıştır. Kurumun teşkilatlanmasında bölgeler temelinde görevlendirilen başkan yardımcılarının sayısında bir artışa gidildiği ve Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan sahaya Ortadoğu ve Kuzey Afrika dâhil edilmiştir (Şekil 5).

TİKA teşkilat kanunda ön plana çıkan temalar, bölgesel çaplı etkin bir güç stratejisinden küresel bir güç stratejisine dönüşümü yansıtan mahiyettedir. Ve yine ön plana çıkan sosyo-kültür, tarih,

miras stratejilerini benimsediğini yansıtmaktadır. Ekonomik temelde stratejilerin uygulanma şekli olarak da işbirliği, kalkınma odaklı adil ve kapsayıcı bir düsturla hareket ettiği şeklinde yorumlanabilir (Şekil 6).

Şekil 5. TİKA'nın Yasal Çerçevesini ve Teşkilatlanmasını Belirleyen Kanunlarda, Kurumun Görevlerine İlişkin Maddeler Temelinde En Çok Tekrarlanan Temalarla Oluşturulmuş Kelime Bulutu

TİKA'ya ait tüm mevzuatlarda, görevlerine ilişkin maddelerde kurumun faaliyetlerinin ilke ve esaslarının yönelim ve önceliklerinin hükümetin siyaseti ve dış politika hedeflerine uygun bir istikamette belirlenmesine ilişkin beyan yer almaktadır (480 KHK, md/a: 5/a;). Yasal mevzuatlarına ilişkin oluşturulan ve kelimelerin sıklıklarına dayanan kelime buluntunda ön plana çıkan temaların vizyon ve misyonu itibariyle kurumun jeokültürel temelde değerlendirilebilecek bir kimliğe sahip olduğu şeklinde de yorumlanabilir (Şekil 6). Ayrıca Uluslararası İkili İlişkiler Anlaşması çerçevesinde TİKA'nın elçilik bina ve araç kiralama ve/veya satın alma gibi hizmetleri de yerine getirdiği görülmektedir. Özellikle 1993/1996 FR'de Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin elçilik binalarının, taşıt kiralama ve/veya alım giderlerinin TİKA tarafından karşılandığı vurgulanmaktadır (TİKA FR, 1993: 24).

TİKA'nın, dünyanın en uzak yerlerindeki yabancıların ihtiyaçlarına cevap veren geleneksel insani yardım yapan bir model ile Türk kültürü, tarihi bağlarını yaşatma, pekiştirme ve birleştirme yönünde bir model sergileme arasında denge kurmaya çalışan bir devlet kurumu

olma özelliği ön plandadır. Bu yönleri ve faaliyet çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda muadili olmadığı dahi belirtilebilir. Zira bazı nüanslar olsa da bir birinden farklı özellikler sergileyen birçok uluslararası kurumun fonksiyonlarına benzer işlevleri yerine getirdiği görülmektedir. Bu anlamda birçok faaliyetin tesisini sağlayan bir çatı kurum olarak addetmekte mümkündür.

TİKA'nın sosyo-kültürel, toplumsal, eğitim, teknik, ekonomi, bilimsel ve siyasal alanlarda yaşanan değişiklere paralel olarak TDP'deki yeni stratejilerinin şekillendirdiği dışa dönük teşebbüslerinin işbirliği aracı olduğu şeklindeki ifadeler ilk kurulduğu dönemden günümüze faaliyet raporlarında kurum yöneticilerinin söylemleri olarak yer almıştır (TİKA FR, 1995). Özellikle 2022'de dönemin Cumhurbaşkanının 'Ecdadımızdan aldığımız bu mirasa layık olabilmek için, TİKA başta olmak üzere, mazlumlara, mağdurlara, kimsesizlere, gariplere el uzatan kurumlarımızın çalışmalarına özel önem verdik, veriyoruz' (TİKA FR, 2022) tarzındaki söylemleri TİKA'nın sadece TDP'deki rolünü değil aynı zamanda misyonunu yansıtması açısından da önemlidir. Ayrıca insani yardım gibi teşebbüs ve vurgular uluslararası arenada siyasi hüviyetle hareket eden kurumlara nazaran daha kolay kabul görmelerinde etkilidir. Bunun onlara ulus aşırı bir hareket serbestisi kazandırdığını belirtmek mümkündür. TİKA Türkiye'nin uluslararası taahhütlerinin uygulayıcı kurumudur. Ayrıca TİKA'nın faaliyetlerinin niteliksel kapsamı 2008 OECD Sürdürülebilir Kalkınma Yardımlarıyla uyumlu bir görünüm sergilemektedir. Nitekim OECD TİKA ilk kurulduğu dönemden beri irtibat halinde olduğu ve işbirliği içerisinde hareket ettiği kurumlardan biridir. Şüphesiz bunda Türkiye'nin BM üyesi olmasından doğan yükümlülükleri de etkilidir.

TİKA'ya ilişkin tüm yasal çerçevelerde kurumun çalışma şeklinin proje ve program bazlı olduğu açıkça ifade edilmiştir. Lakin ilk defa 'faaliyetler' ibaresi 2011 yılında yürürlüğe giren 6223 Sayılı Kanun 2.maddesinde geçmektedir. Böylece kurumun çalışma şeklinin de esnetildiğini ve daha etkin çalışmaya olanak sağlandığını belirtmek mümkündür. Ki ilk defa bu kanunla birlikte kuruma özel bütçe tahsis edilmiştir. Kurumun kendine haiz tüzel kişiliği ve özel bütçesi, hem karar alma süreçlerindeki bürokratik hiyerarşiyi bertaraf etmesini hem de ikili işbirlikleri geliştirme hususunda ve karar alma süreçlerini kurumun inisiyatifinde olmasını sağlayarak ona bir güç kazandırmıştır.

TİKA'nın teşkilat yapısındaki değişim asamblaj çerçevesinde değerlendirildiğinde heterojen ve esnek bir boyuta sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca yapısal anlamda yasal çerçevesinin değişimi dinamik ve konjonktüre göre revize edilen diğer bir ifadeyle esnek bir yapıya sahip olduğunu da gösterir. Bu da kurumun kurumsal sürdürülebilirliği temelinde ona avantaj sağlar.

TİKA her ne kadar bir bakanlık uhdesinde faaliyet gösterse de, kendi kanunu ve yönetmeliği olan bir kurumdur, dolayısıyla bağlı olduğu ilgili bakanlığın TİKA'nın çalışmalarında tam anlamıyla yönlendirici bir etkisi olduğu düşünülmemelidir. Zira yılda bir defa toplanan Bakanın başkanlık ettiği danışma kurulunun, Başkanlığın faaliyetlerinin kapsam, ilke ve önceliklerinin belirlenmesi ile bu faaliyetlerin hükümetin genel siyaseti ve dış politika hedefleri çerçevesinde gerçekleşmesi amacıyla aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir (TİKA FR, 2017: 25, 37). Nitekim çalışma alanlarındaki faaliyetlerini uygularken TİKA hızlı karar alma ve yürütme açısından kendi yönetmelikleriyle çalışabilen tüzel kişiliğe haiz bir kurumdur. Örneğin bazı bakanlıklar altında faaliyet gösteren herhangi bir genel müdürlüğü tüm yürütmesiyle bakanlık kontrolü altında iken, TİKA'nın görece özerk bir yapılanması, bir işleyişi vardır. İlgili bakanlığın daha çok koordinasyon hususunda desteği bulunmaktadır. Her ne kadar böyle görünmekle birlikte, bağlı bulundukları bakanlığın TİKA üzerinde hiçbir bağlayıcılığı ya da denetimi yok denilemez. Zira atamalar, görevlendirmeler, ilgili bakanlık tarafından onaylanır, sonrasında anlaşmalar, bütçe vb çalışmaların koordinasyonunu yine bakanlık sağlar. Ancak uygulamada TİKA inisiyatif sahibidir. Örneğin ilgili bakanlık kurum başkanlarının seçimlerinde belirleyici bir merci olarak göze çarpmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. TİKA Başkanları, Hizmet Yılları ve TİKA'dan Önce Görev Yaptığı Kurumlar

Kurum Başkanları	**Görev Yılları**	**Başkanların Önceden Bulunduğu Bakanlık/Kurumlar**
Dr.Umut Arık	1992-1996	Dışişleri Bakanlığı
Necati Utkan	1996-1997	Dışişleri Bakanlığı
Tugay Özçeri	1997-1999	Başbakanlık/DPT
Dr. Öner Kabasakal	1999-2002	DPT/Başbakanlık
Dr. Hakan Fidan	2003-2007	TSK/Büyükelçilik
Dr. Musa Kulaklıkaya	2007-2011	İçişleri Bakanlığı
Dr. Serdar Çam	2011- 2019	TBMM
Serkan Kayalar	2019-	Özel Sektör/TİKA

Nitekim ekseriyetle kuruluşundan günümüze TİKA başkanlarının geldiği Bakanlık-Kurumlar ile aynı dönemde TİKA'nın bağlı bulunduğu bakanlık arasında bir paralellik olduğu tespit edilmiştir. Örneğin tabloda da görüldüğü üzere, kuruluşundan 1999 yılına kadar Dışişleri Başkanlığı'na bağlı iken kurum başkanlığı yapan ilk iki başkan bu kurum bünyesinde görev almışlardır (Tablo 5). Benzer şekilde 1999 yılı sonrası Başbakanlığa bağlanmasıyla kurum başkanının yine bu bakanlıkta görev yapan, hatta TİKA'nın Başbakanlık'a bağlanma sürecini yürütmüş belli bir dönem DPT'de (Devlet Planlama Teşkilatı) görev almış ve kurumun teknik destek rolüne ve proje tipi faaliyetlere ağırlık vermesinde rol alan bir ismin getirilmesi de bunu göstermektedir (Tablo 5). Kurum başkanlarının geldiği Başkanılıkla böyle bir ilişkinin varlığı

TİKA'nın hem Dışişleri hem de kalkınma misyonunu yansıtır mahiyettedir. Temelde kurumun 1999-2002 ve son iki başkanı dışındakilerin tümünün büyükelçilik ve dış işlerinde görev yaptıkları diğer bir ifadeyle diplomat bir hüviyete sahip oldukları belirtilebilir. Bu temelde bu kurumu ve başkanlarını, hükümetin doğrudan diplomatik ilişkilerinin uygulayıcı organı olarak yorumlamak mümkündür. Ki bu fonksiyonunu sonraki süreçlerde de sürdürdüğünü belirtmek mümkündür. TİKA'nın Türk Dış Politikasında (TDP) jeokültürel fonksiyona sahip önemli bir saç ayağı olduğunun gerekçelendirilmesinde ekonomik kalkınma ajansı olarak kabul edilmesi ve bu nedenle TDP'nin kültür politikası açısından bir fonksiyon üstlenemeyeceği yönünde eğilimler (Türk, 2014: 22) olsa da faaliyetlerinin niteliği ve yasal çerçevesi temelinde düşünüldüğünde kültür politikaları temelinde değerlendirilebilecek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Örneğin TİKA'nın yasal çerçevesini belirleyen ilgili kanunlarda kurumun görevlerine ilişkin maddeler temelinde oluşturulan, kavramların frekanslarını yansıtan kelime bulutunda öne çıkan kavramların jeokültürel kodlarla paralellik arz etiği tespit edilmiştir (Şekil 6).

2.1.2.Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Kuruluşu Misyon ve Vizyonu

Kurumun ismi kurum hüviyetini yansıtan bir özellik arz etmektedir. Yunus Emre dini ve felsefi (Tassavuf-mutasavvıf) kimliğinin yanı sıra Oğuz Türklerinin konuşup yazdığı, Eski Anadolu Türkçesi'nin en önemli temsilcisi ve Türkçenin edebileşmesi açısından da önemli bir şahsiyet olarak kabul edilir. Yunus Emre, halifesi olduğu Tapduk Emre ile şeyhleri olan Şey Edebalı gibi Türkmen dervişleri (Erenler) içtimai ve siyasi alana sirayetleri ve Anadolu'nun Türkleşmesindeki oynadığı rol açısından düşünüldüğünde (Öztuna, 1977b: 253-254; Barkan: 2013: 47-193). Türk kültürüne ilişkin imaj yaratımı fonksiyonu üstlenen bir kuruma isminin verilmesindeki neden daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus inşa sürecinde eserleri özel bir önem arz etmiştir. Türk-İslâm kültürü açısından ikonlaşmış, simgeleşmiş önemli bir değer olduğu bilinmektedir. Zira tüm bu özellikleri itibariyle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında katalizör vazifesi gören, hoşgörü ekseninde gönülleri fetheden Horasan erenleri figürünün en önde gelen ismidir, Yunus Emre. Bu bağlamda Kurum, Türk dilinin yanında inançsal ve hümanizm eksenli felsefi temelleri ve algısı olan bir şahsın tarihi misyonuyla da özdeşleştirilmiştir. Zira kurumun isim hususunda Yunus Emre'nin seçilmesi*, mutasavvıf kimliği vurgulanarak insanî değerleri, insan sevgisini ve toplumsal barışı temsil eden bir sembol isim olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu kapsayıcı dil kurumun temel eğilimleri arasında yer almaktadır* (URL3).

Türk kültür ve mirası hususundaki tanıtım ve temsilin kurumun ismi gibi amblem seçimine de yansıtılmıştır. Kurum ambleminde yine Yunus Emre'nin ismine atfen 'yunus balığı', 'e'harfi ve güvercin kullanılmıştır. Ayrıca Anadolu kültür ve medeniyetinin barındırdığı zenginliklerden olan Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, Hazreti Mevlana'yla temsil edilen tasavvuf inancının yansıtıldığı da görülmektedir. Ters takla atan güvercin ve yunus balığını tasavvuf inancının temelini oluşturan, sürekli hareket halinde olduğu ve bunu ancak bu harekete eşlik edenin anlayabileceği 'Devir Nazariyesi' düsturuna atfen kullanıldığına değinilir.

2015 YEE FR'de dönemin Başbakanı 2007 yılında YEE'nin kurulma kararının alınmasında kültürel diplomasideki açıklığı gidermek amacıyla olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Kültürel ve bilimsel etkinlikleriyle hedef alanlardaki ülkelerle dostluk bağlarını güçlendirecek ve kültürel etkileşimi sağlayacak bir kurum olarak ifade edilmektedir (YEE FR, 2014: 12). Özellikle Yunus Emre'nin ayrıştırmayan kapsayıcı diline vurgular üzerinden YEE'nin faaliyet alanlarının kapsamına atıfta bulunulduğu görülmektedir (YEE FR, 2012). YEE Türk tarih ve kültürünün dünyadaki temsilcisi şeklinde de tanımlanmaktadır (YEE FR, 2014: 13). Kurum Türkiye'nin yeme-içme kültürü geleneksel el sanatları, sporlar gibi somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarını tanıtan ve Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitimler vererek yaşatılmasını sağlayan faaliyetlerde bulunmaktadır.

YEE, Yunus Emre Vakfına bağlı olarak 5653 sayılı kanun amaçlarını gerçekleştirmek için yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde (YETKM) yabancılara Türkçe öğretmenin yanı sıra Türk Kültürünü tanıtım amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürüten, bilimsel çalışmalara destek veren bir kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan, Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak üzere kurulmuştur. Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel temaslarını arttırıp, dostluğunu geliştirmek amacıyla, 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır. Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi YEE tarafından farklı devletlerdeki eğitim kurumlarıyla protokoller aracılığıyla desteklenmektedir. Ayrıca, yurtdışındaki üniversiteler bünyesinde kurulmuş bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe Kursları, malzeme tedariki, okutman hizmetleri yönüyle desteklenmektedir.

5653 numaralı Yunus Emre Vakfı Kanunun 3.maddesinin ikinci fıkrasındaki (2) Vakıf tarafından yurt dışında Kültür Merkezi açılan şehirlerde diğer kamu kurum ve kuruluşları aynı amaçla başka birimler oluşturamaz, şeklindeki vurgu, bu alanda Türkiye özelinde onun etkinlik sahasının rakipsizleştirildiği bu yönüyle kurumsal sürdürülebilirliğinin pekiştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra Yunus Emre Vakfı mevzuatında yer alan YETKM'lerin

bulunduğu şehirlerde diğer kamu kurum ve kuruluşlarının aynı amaca hizmet eden faaliyetler gerçekleştirecek başka birimlerin oluşturulamayacağı ibaresine olan vurgudan TİKA gibi kurumlarla koordineli çalıştıkları görülmektedir (5653 Kanun Madde 3/2Bendi, 2007). Bu anlamda ilgili kanunun görev sınırlarını belirlediği gibi mevzu bahis faaliyetleri onun tasarrufunda bırakarak kurumun devamlılığının sağlandığı şeklinde yorumlanabilir. Böylece TDP'deki fonksiyonun da pekiştirdiğini belirtmek mümkündür.

Ayrıca bu durumda söz konusu kurumların bulunduğu coğrafyalarda kültürel faaliyetler hususunda birbirilerini tamamlayıcı bir fonksiyon üstlendiği belirtilebilir. Zira ilgili kanunda 'Kültür Merkezlerinin kurulmadığı yerlerde bu Kanunun amaçlarının gerçekleşmesi için yurt dışında faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte çalışmalar yürütmek' ifadesi bu çıkarımı destekler mahiyettedir (5653 Kanun Madde 3/1 (ğ) Bendi, 2007). TİKA'nın diğer ülkelerle bağlantılar sağlama, koordinasyon gerçekleştirme vb. gibi misyonlarının kamu, özel kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi YEE'ye yönelik desteklerinin olması hasebiyle bu iki kurumun birbirileriyle etkileşim halinde olduklarını belirtmek mümkündür. Ayrıca YEE enstitü ve vakfının resmi web sayfalarında yayımlanan haberlerinde de bu açıkça görülmektedir. Zira T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Askerî Ataşesi Albay Mustafa Sıtkı Tatar'ın, 22/12/2022 tarihinde Bosna Hersek Silahlı Kuvvetlerinde (OSBIH) görev yapan askerlere yönelik Türkçe kurs sertifika töreninde, kurs sürecinin 2020 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) desteğiyle başladığını ifade ettiği demeç ve buna benzer örnekler bunu açıkça göstermektedir.

YEE teşkilat kanununda, küçük bazı istisnalar olsa da kurulduğundan günümüze önemli bir dönüşümün yaşanmadığı tespit edilmiştir. YEE mevzuatı 2011 tarihli 661 KHK'yla revize edilmiştir. Yunus Emre Vakfı ilk kurulduğu dönemde Vakfın kurulma gerekçesinde Türkiye'de Yunus Emre Araştırma Enstitüsü ve yurtdışında Yunus Emre Kültür Merkezlerinin kurulması ibareleri yer almaktadır. 24/10/2011 tarihli ve 661 sayılı KHK'nin 81'inci maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan 'Araştırma' ibaresi yürürlükten kaldırılmış, daha sonra bu hüküm 12/7/2013 tarihli ve 28705 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi'nin 17/1/2013 tarihli ve E.: 2011/143, K.: 2013/18 Sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. Bu yönüyle enstitüye misyon temelinde bir esneklik kazandırılarak faaliyetlerinin hem niteliksel hem de mekânsal kapsamının genişletildiği şeklinde yorumlanabilir. Zira araştırma enstitülerinin devletlerarası protokol ve işbirliği prosedürleri farklılık arz eder. Bu açıdan YEE'nin diğer devletlerin muadili kuruluşlarıyla benzer reflekslerle hareket etme olanağı elde ettiği

belirtilebilir. Teşkilat kanunda büyük değişim yaşanmaması nedeniyle teşkilat yapısının da yaklaşık ilk kurulduğu şekliyle korunduğu görülmektedir (Şekil 7).

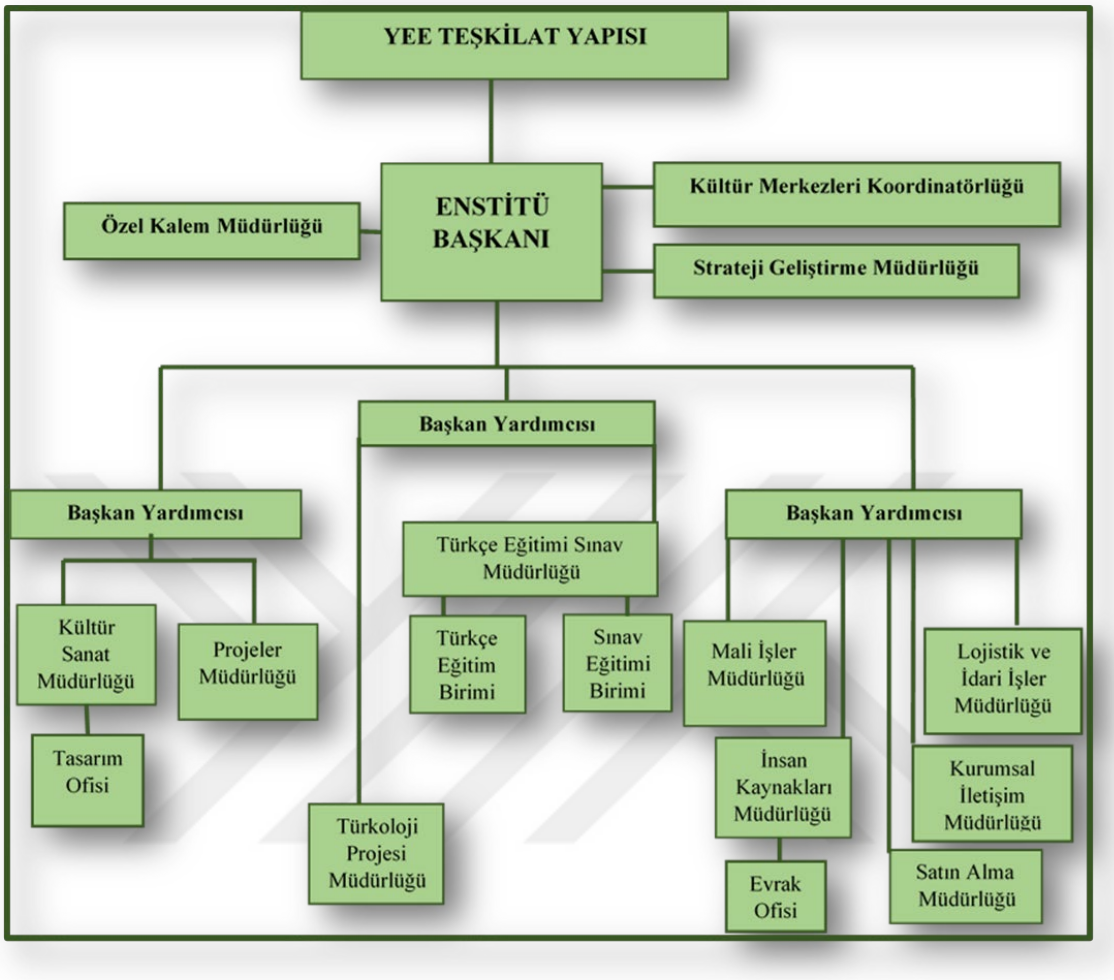

Şekil 6. YEE Teşkilat Yapısını Gösterir Şema

Nitekim teşkilat yapısı kurumun faaliyet niteliklerini, uygulanma şekli ve uygulayıcı birimlerini yansıtmaktadır. Bu temelde Türkçe eğitimi, Türkoloji, kültür-sanat faaliyetlerini proje bazlı icra ettiği ve uygulayıcı birim olarak da kültür merkezlerinin varlığı söz konusudur (Şekil 7).

Yunus Emre Vakfının yurt dışındaki ilişkileri bakımından, Dışişleri Bakanlığının uygun görüşü yeterli sayılır, İçişleri Bakanlığının izni aranmaz' ibaresi yer almaktadır. 8/61984 tarihli 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nın ek 3 üncü maddesi devreye girer (5653 Kanun Madde 3/3Bendi, 2007). YEE'nin yurt dışındaki ilişkilerinde alacağı kararlarda 'Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görmesi' şerhi yer alması kurumun TDP'nin kültür politikalarının uygulayıcı kurumlarından olduğuna gösterge olarak

verilebilir. YEE mevzuatlarına ilişkin kelime bulutu kurumun bu misyonunu yansıtmaktadır (Şekil 8).

Şekil 7. YEE Yasal Çerçevesini Belirleyen Kanunlarda, Kurumun Görevlerine İlişkin Maddeler Temelinde Oluşturulmuş Kelime Bulutu

Ayrıca kültürel ve sanat etkinlikleri YEE'nin yüklendiği misyonların en önemlilerindendir. Kültürel bağlantılarla ilişkili işbirliklerinin geliştirilmesinde önemli argümanlar olarak kullanıldıklarını belirtmek mümkündür. Bu çıkarımın gerekçelendirilmesinde bir çok unsur saymak mümkün olmakla birlikte, güncel ve mevcut misyonunu yansıtması açısından YEE Başkanının (2016-2024) 'YEE'nin kültür ve sanat faaliyetleri aracılığıyla Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki kültürel etkileşimi artırdığı'şeklindeki ifadesi referans olarak verilebilir. Yine Dünya Olymp Arts Konseyi ile snatsal ve kültürel alanlarda iş birliği yapması bunu göstermektedir (URL4).

Kurum yöneticileriyle yapılan mülakatlarda da kurumun bu misyonuna değinilmiştir. YEE yöneticisi, YEE'yi sivil hüviyetli bir kurum olarak tanımlamış, ancak yurt dışında örgütlenmelerinde Dışişleri Bakanlığıyla koordineli olarak çalıştıklarını ve YEE'lerin bir kısmının büyükelçilikler bünyesinde kültür birimi olarak faaliyet gösterdiğini belirtmiştir. Bu nedenle ülkeler arası gerilimlerde kapanmaların olabildiğini Kazan üzerinden örneklendirerek belirtmiştir (YEE/1). Hedef alanlarda yapılan organizasyonlarda TİKA ve Büyükelçilikteki yetkililerle koordineli olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir (YEE/1; YEE/2). Ayrıca YEE'nin vakıf olarak kurulmasının Türkiye açısından önemli olduğuna değinmiştir, zira bu anlamda

vakıf hüviyetiyle kurulmasının avantajını ‘Kurumun yaptığı etkinliklerden Türkiye sorumlu tutulmuyor.’şeklinde belirtmiştir. Kurum yöneticilerinin dost ve kardeş vurgularının yerel düzeyde yöneticilerin büyük kesiminde karşılığı olduğuna ve Osmanlı Kültür mirası ile İslâm inancı bağlamında değinmişlerdir (YEE/1). Bunların yanı sıra yurt dışında yapılacak etkinliklerin Merkezle (Ankara) istişare edilerek yapıldığını da belirtmişlerdir (YEE/1;YEE/2). Ki kurum yetkililerinin bu ifadeleri kurum işleyişini özetler mahiyettedir.

Ayrıca kurum başkanları profili açısından bakıldığında daha çok akademik hüviyete sahip kişilerden seçildiği görülmektedir. Bu açıdan başkan profilleri YEE’nin kültürel misyonuyla parallelik sergilemektedir (Tablo 6).

Tablo 6. YEE Başkanları, Hizmet Yılları ve YEE’den Önce Görev Yaptığı Kurumlar

Kurum Başkanları	Görev Yılları	Başkanların Bulunduğu Bakanlık/Kurumlar
Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan	2009-2013	Üniversite
Prof. Dr. Hayati Develi	2013-2016	Üniversite
Prof. Dr. Şeref Ateş	2016- 2024	Üniversite
Prof. Dr. Abdurrahman Aliy	2024-	Üniversite

Cumhurbaşkanlığı Sistemiyle birlikte gerek YEE gerekse de TİKA kurum başkanlarının görev süreleri Cumhurbaşkanı’nın görev süresiyle sınırlı olan kamu yöneticileri arasındadırlar. Yönetici ve yönetime ilişkin bu mevzuat da söz konusu iki kurumun hükümetlerin dış politikalarının uygulayıcıları olduğuna ve Türkiye’nin jeokültürel bölge yaratımına gösterge olarak verilebileceğini desteklemektedir.

Her ne kadar her iki kurumun yürüteceği program, proje ve faaliyetleri hususunda karar alma süreçlerinde hükümet politikalarıyla uyumlu ve Dışişleri Bakanlığı’yla koordineli çalışma gibi mükellefiyetleri bulunsa da faaliyetlerin nitelikleri ve öncelikleri hususunda kurum başkanı belirleyicidir. Kurum yöneticileri kurumun politika uygulayıcıları ve burada inisiyatif sahibidirler. Bu açıdan söz konusu iki kurumun üst düzey yöneticileri ile PKO ve YETKM koordinatörleri gibi kişilerin görev aldıkları kurumlara ilişkin söylemleri kurumların misyon ve visyonlarını yansıtan önemli göstergelerdir. Nitekim Dittmer, Deleuze ve Guattari’ye atfen, gerçeklik alanı (dünya) ile temsil alanı (kitap) ve öznellik alanı (yazar uygulayıcı/fail) arasında üçlü bir ayrım olmadığını ve asamblajın bu düzenlerin her birinden alınan belirli çokluklar arasında bağlantılar kurduğunu belirtir (Dittmer, 2017). Bireyler faaliyet gösterdikleri bağlam tarafından şekillenirler (Dittmer, 2017: 2). Bu çerçevede kurumların mevzuatlarında görev ve sorumlulukları belirlenmiş olsa da kurumun bağlı olduğu bakanlığın bakanı, kurum başkanı ve

daire başkanlıkların karar alma süreçlerinde belirleyici olduğunu belirtmek mümkündür. Bu açıdan söz konusu iki kurum Türkiye'yi sadece bir devlet olarak değil aynı zamanda dini, kimliği, kültürü vb. tüm yönleriyle temsil ettiği belirtilebilir. Nitekim söz konusu kurumların çalışanlarının da aynı şekilde bir rollerinin olduğunu belirtmek mümkündür. Her iki kuruma ait faaliyet raporlarında kurum başkanları ve kurumların uhdesinde bulunduğu Bakanlıkların üst düzey yöneticilerinin (Başbakan, Dış İşleri Bakanları, Kültür Turizm Bakanı, Bakan Yardımcıları vd.) söz konusu iki kurumun TDP'deki fonksiyonları, misyon ve faaliyetlerine ilişkin söylemlerinin ilgili literatür çerçevesinde belirlenen *dil, din, ortak tarihi bağlar, kültürel miras, eğitim, insancılık* vb.gibi jeokültürel unsurlar üzerinden belirlenen ana kodlar ve Türkiye özelinde bunlarla ilişkili olan *Avrasyacılık, İslâm, Türk dili ve eğitimi, Türklük, dost ülke, kardeş ülke, akraba topluluklar, Osmanlı kültür mirası, Evlâd-ı Fātiḥān, insancılık* vb. alt kodlar doğrultusunda yapılan analizler MAXQDA nitel veri analiz programı kullanılarak uygulanan iki-vaka modelinin sonuçları bunu yansıtmaktadır (Tablo 4; Şekil 9).

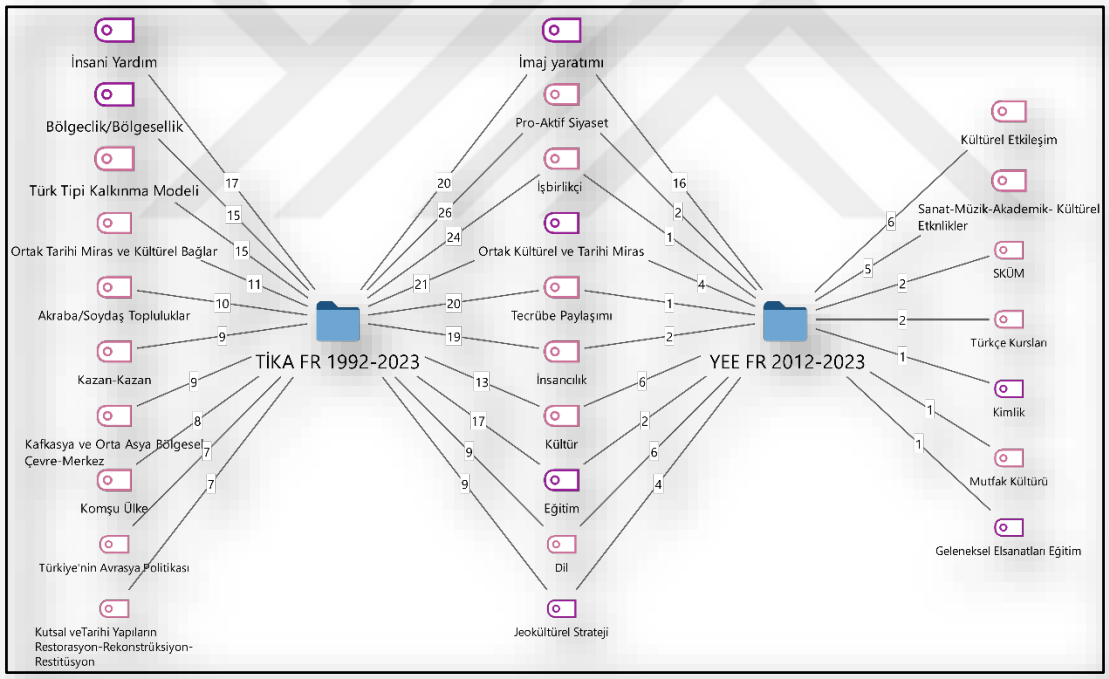

Şekil 8. Jeokültürel Kodlar çerçevesinde (En Sık Tekrarlanan 10 Kod) Üst Düzey Yöneticilerin TİKA ve YEE'nin Misyon ve TDP'deki Rollerine İlişkin Söylemlerinin İki-Vaka Modeliyle Karşılaştırılması

Her iki kuruma ait faaliyet raporlarındaki jeokültürel kodlu bölümler temel alınarak iki vaka modeli uygulanmış, her iki kurumun faaliyetlerinin jeokültürel temelde siyasal ve stratejik bir

boyut taşıdığı ve birbirini tamamlayıcı bir görünüm arz ettiği tespit edilmiştir (Şekil 9). Jeokültürel kodların kullanım sıklıkları temelinde bakıldığında Türkiye özelindeki alt kodların tekrarlanma sıklıklarının TİKA faaliyet raporlarında daha çok geçtiği görülmektedir. YEE'nin ise kendi yasal çerçevesiyle belirlenmiş doğrudan onun faaliyet alanına giren unsurlarda TİKA'dan ayrılmış gibi görünmektedir. Ancak ortak kodlar çerçevesinde de (örneğin dil, eğitim gibi unsurlar) açısından da TİKA'nın daha ön planda olduğu belirtilebilir (Şekil 9).

Yine Kültürel alandaki tüm diplomatik faaliyetlerinin büyük çoğunluğu ya Dışişleri Bakanlığı tarafından denetlenir ya da işbirliğiyle gerçekleştirilir. TİKA ve YEE mevzuatında hükümetin politikalarına uyumlu hareket etme şerhinin yer alması, her iki kurumun faaliyetleri kapsamında jeokültürel bölgelerden bahsetmeyi mümkün kılar. Ayrıca asamblaj temelinde kurumların mevzuatlarıyla belirlenen misyonları onların kurumsal sürdürülebilirliğini sağlayan bir hususdur. Fakat her ne kadar kurumun misyon ve vizyonu yasal mevzuatlarla belirlenmiş olsa da burada belirtilmesi gereken temel husus kurumun bağlı olduğu bakanlıkların değişimi faaliyet niteliklerinde bir değişim yaratmasa da ağırlık verdiği faaliyetleri faklılaştırmaktadır. Bu durum kurumun kültürel odaklı politikalarında sapmalara yol açtığı şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim sonraki bölümlerde de değinileceği üzere faaliyetlerin niteliklerine göre mekânsal farklılaşması söz konusudur.

2.2. MEKÂNSAL ÖRÜNTÜLERİ YÖNÜYLE TİKA VE YEE'NİN KURUMSAL YAPILANIŞI

Siyasal arenada diplomatik temelde devletlerin başka devletlerin iktidar alanlarında kurumsal anlamda mevcudiyetleri onların görünürlükleri ve kamusal alanda benimsenmeleri açısından önemli unsurlardır. Bu temelde ülkeler için elçilikler ve onunla bağlantılı unsurlar diğer ülkelerde kamusal alanda kabul edilebilirliğini pekiştiren unsurlardır. Devletin siyasi yapılanmasında var olan birimlere ayrılan binalar ve bunların mekânda konumlanışları söz konusu birimlerin önem ve fonksiyonlarına gösterge olarak verilirler (Dittmer, 2017: 26). Bu anlamda ülke temsilciliklerin tasarrufundaki fiziki yapıların ülke imajları açısından da önemlidirler.

2.2.1. Kurumların Örgütlenişi, Mekândaki Konumlanışları, Erişilebilirlik, Görünürlülük ve Kültürel Etkinliklere Uygunlukları

Mekânsal konumlanış bir unsurun, erişilebilirlik, görünürlükleri üzerinde belirleyicidir (Harvey, 2013). Görünürlük nesnelerin görme duyusunun yanı sıra diğer duyularla da imgelenebilir olmalarına atıfta bulunan bir kavramdır. Fiziki temelde kentsel alanlar için imgelenebilirlik ve görünürlük beş temel bileşenle açıklanır. Yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları, işaret öğeleri şeklinde sıralanmaktadır (Lync, 2016: 10). Siyasal arenada ise diplomatik temelde devletlerin başka devletlerin iktidar alanlarında kurumsal anlamda mevcudiyetleri onların görünürlükleri ve kamusal alanda benimsenmeleri açısından önemli unsurlardır. Bu temelde ülkeler için elçilikler ve onunla bağlantılı unsurlar diğer ülkelerde kamusal alanda kabul edilebilirliğini pekiştiren unsurlardır.

PKO ve YETKM'ler TİKA ile YEE Başkanlıkların yurt dışında yürüteceği program, proje, faaliyet ve yardım işlemlerinin gerektirdiği koordinasyonun sağlanması için kurulmaktadırlar. PKO'lar yürütülen program, proje ve faaliyetler kapsamında bulundukları sahadaki işleri yürütmekte ve TİKA'nın yurt dışında yürüteceği proje, program, yardım işleri ve faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak için Program Koordinasyon Ofisleri (PKO) kurulmaktadır (TİKA FR, 2017: 25, 37). Bunlar ayrıca bulundukları ülkelerin yerel kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamakla da yükümlüdürler (TİKA FR, 2022: 41). YETKM'ler ise Türkiye'nin kültürel diplomasi durakları olarak tanılanmaktadırlar (YEE FR, 2014: 13). Kültürel ve bilimsel etkinlikleriyle hedef sahalardaki ülkelerle dostluk bağlarını güçlendirecek ve kültürel etkileşimi sağlayacak kurum olarak ifade edilmektedir (YEE FR, 2014: 12).

PKO açılışlarının kurumun tek başına inisiyatif alabildiği bir süreç değildir. Başkanlığın yurt dışında görev alanına giren ve öncelikli bölge ülkelerinde ikili işbirliği anlaşmaları, protokoller veya mutabakat muhtıraları çerçevesinde, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşleri alınarak ve gerekli koordinasyon sağlanarak PKO'lar açmaktadır (TİKA FR, 2022: 26). YETKM'ler için de aynı mevzuat söz konusudur. Her iki kurumun faaliyetleri ve Türkiye'yi temsil hususundaki görevleri göz önünde bulundurulduğunda kurum binalarının misyon binaları olarak da işlev gördükleri belirtilebilir. Zira TİKA'nın teşkilatlandığı sahalar yapısı ve kurumsal hüviyeti gereği YEE'den farklıdır. Nitekim mekânsal örgütlenmeleri ve ilgili ülkelerce bunların kabul görme ve düzenlenen protokol ve uygulamalar farklıdır. Bu kapsamda her iki kurumun hedef ülkelerdeki mekânsal örgütlenmeleri kısmen de olsa farklılık arz etmektedir.

TİKA'nın 2011 tarihli 656 sayılı KHK kararnamesinde kurumun görevlerine ilişkin 3.maddesinde 5/5/1969 tarihli ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun'un hükümlerinin saklı olması ibaresi yer almaktadır. Bu temelde yurt dışındaki örgütlenmelerinde işaret edilen 1173 sayılı kanun, genel itibariyle devletlerarası ilişkilerde taraf olan ülkelerin diplomatik işleri için tahsis edilen ilişkilere ve elçiliklere yönelik düzenlemeleri barındırır. Bu aynı zaman büyükelçiliklere ait misyon binalarına ilişkin çerçeveyi belirleyen uluslararası kanundur ve bu kanun genel anlamda diplomatik hüviyete sahip kurumlara işaret eder. Devletlerarası ilişkilerde taraf olan ülkelerin diplomatik işleri için tahsis edilen ilişkilerde her ne kadar varlıkları bir zorunluk taşımasa da en önemli bileşenlerden biri elçiliklerdir. Söz konusu kanunda elçiliklerin yükümlülüklerin bir kısmı şu şekilde belirtilmiştir. 'Elçiliklerin diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca dış politika ile bağlantılı olarak yurtdışında yürütülen faaliyetlerinin Hükümetçe saptanan dış politikaya uygunluğunu gözetmek, bu faaliyetleri koordine etmek ve bunlara katılım sağlamakla yükümlüdürler (5/5/1969 tarihli ve 1173 (ç)). Ayrıca 'Diğer bakanlık ve kuruluşların dış politikayı etkileyen faaliyet ve temaslarının devletin dış politikasına uygunluğunu sağlamak, bu kuruluşların uluslararası kuruluşlar ve yabancı kamu ve özel kuruluşlarıyla kendi görev alanlarına giren temaslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlara katılmakla yükümlüdürler.' Bu açıdan özellikle TİKA'nın bürokratik hüviyeti ve buna ilişkin prosedürleri söz konusu kurum faaliyetlerini Türkiye'nin jeokültürel bölge teşebbüsleri çerçevesinde değerlendirilebileceğini olanaklı kılmaktadır. Yine dolaylı da olsa benzer bir çerçeveye sahip YEE'nin faaliyetlerinin Türkiye imaj yaratımına gösterge olarak verilebileceği ve bu teşebbüsleri pekiştirici bir etkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ki bu kanun söz konusu iki kurumun mekânsal konumlanmaları, görünürlükleri üzerinde de belirleyicidir. Devletin siyasi yapılanmasında var olan birimlere ayrılan binalar ve bunların mekânda konumlanışları söz konusu birimlerin önem ve fonksiyonlarına gösterge olarak verilirler (Dittmer, 2017: 26). Bu açıdan söz konusu iki kurumun yurtdışı yapılanmaları bu kanun çerçevesinde aşağıda kısaca özetlenmiştir.

YETKM'ler bulundukları ülkelerle belirlenen protokollerle ilişkili kısmen farklılık gösterse de her iki kurum için büyükelçilikler bünyesinde yer aldıkları sürece benzer prosedüre sahip olduklarını belirtmek mümkündür. Bu temelde PKO ve YETKM'lere ilişkin düzenlemeler gerek büyükelçilikler bünyesinde gerekse günümüzde olduğu gibi bağımsız binalarda olsun anlaşma kapsamında gerçekleştirildiklerini belirtmek mümkündür. Söz konusu kurumlara ait binalar, 18 Nisan 1961 BM'lere üye olan devletlerin yükümlü olduğu Diplomatik İlişkiler

Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde yer alan misyon binalarına ilişkin madde kapsamındadırlar. Zira çeşitli yıllara ait TİKA ve YEE FR'lerinde yer alan beyanlarda bu açıkça görülmektedir. İlgili sözleşmenin 1.(md) maddesinin (i) bendinde 'Misyon binaları, misyon şefinin ikametgâhı dahil olmak üzere ve mülkiyete bakılmaksızın, misyo'nun maksatları için kullanılan binalar veya bina bölümleri ile bunlarla irtibatlı arazidir.' şeklinde ifade edilir.

Erişilebilirliğin bireylerin sosyo-kültürel, ekonomik, fiziksel, kullanımsal vb. özellikleri yönüyle herhangi bir unsura mekâna ulaşma, diğer açıdan bir objenin mekânın, yerin, konutun mesafe, konumsal ve standartları açısından kullanılabilirlik, ulaşılabilirlik, gibi iki yönüne işaret edilir (Harvey, 2013: 79-81; 98). Bu temelde PKO ve YETKM'lerin bulunduğu ülkelerdeki mekânsal konumlanışları ve Türkiye'deki merkezleri bu minvalde değerlendirilebilir. Mekânsal erişilebilirlik hem YEE'ler hem de YETKM'ler için gözetilmesi gereken bir durumdur. YEE'nin faaliyetlerinin doğrudan hedef alanlardaki vatandaşların fiili katılımlarına yönelik olması nedeniyle TİKA'ya nazaran daha çok ön planda tutulması gereken bir husustur. Bu temelde YETKM ve PKO lar söz konusu iki kurumun yurtdışı örgütlenmelerinin ve kurumsal genişlemelerinin göstergeleri olarak da yorumlanabilir. TİKA ve YEE kurumların temsilcileri olmaları hasebiyle PKO ve YETKM'lerin mekânsal konumlanış ve görünürlükleri önemlidir. Ancak özellikle YETKM'lerin kuruldukları ülkelere göre statüleri farklılık arz etmektedir. 2013 yılı itibariyle var olan YETKM'lerin büyük bir bölümü büyükelçiliklerin uzantıları olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bir kısmı (Kosova) ise Vakfa Bağlı Hukuki Tüzel Kişiliğe Haiz Kültür Merkezi olarak faaliyet göstermektedir. YETKM'lerin bir kısmı STK olarak kurulmuştur ki 2013 yılı itibariyle Avrupa'da var olan YETKM'ler (İngiltere, Almanya, Hollanda, Belçika) bu statüde yer almaktadırlar.

Hatta bir kısmının statüleri bulundukları ülkelerce değiştirilmektedir. Örneğin İngiltere'deki büyükelçilik nezdinde açılmış olan Londra YETKM'in diplomatik statüsü 15.08.2012 tarihinde İngiliz makamlarınca kaldırılmıştır. Londra YETKM'in STK olarak faaliyete devam etmesi için başvuruda bulunulmuş ve faaliyetlerine bu şekilde devam etmiştir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ise bu durum daha da farklıdır. Örneğin 2010 yılında Kazakistan'daki YETKM Büyükelçiliğin uzantısı olarak faaliyet göstermektedir. Ancak günümüzde buradaki görevli Kazakistan asıllıdır.

STK ve Büyükelçilik uzantılı kurulmuş olanlar ağırlıklı olarak kendilerine tahsis edilen binalarda faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Bölylece mekânsal görünürlükleri sağlanmış ve etkinlikler temelinde daha iyi şartlara sahiptirler. Ayrıca Büyükelçilik bünyesinde kurulmaları diplomatik fonksiyonlarını ve sahadaki varlıklarını etkilemektedir. YETKM'lerin bir kısmı

(Polonya, Kazan (RF), Gürcistan, Afganistan, Azerbaycan, Fas) ise üniversiteler bünyesinde faaliyet göstermektedirler. Bu nedenle üniversite içerisinde kendilerine tahsis edilen odalarda (sayıları 1 ila 4 arasında değişkenlik gösterir) varlık göstermektedirler. Bu anlamda mekânsal konumlanışlarının devletlerarası ikili ilişkilerin iyi geliştirilmesiyle ilintili olarak şekillendiğini belirtmek mümkündür.

PKO'ların ise dağılışları doğrudan büyükelçiliklerle ilişkili olmalarından dolayı diplomatik statüleri genel itibariyle stabildir. Bu nedenle de ilk kuruldukları dönemlerde çoğunlukla büyükelçilik binaları içerisinde bir departman şeklinde konumlanmışlardır. Ancak günümüzde ise bazı istisnalar dışında yine büyükelçiliklerle koordineli olmakla birlikte kendilerine tahsis edilen binalarda faaliyetlerini icra etmektedirler. PKO'lar ilk kuruldukları dönemlerde ilgili ülkelerin devlet bakanlıkları bünyelerinde de onlara tahsis edilen ofislerde icraatlarını sürdürmüşlerdir. Ancak 2004, 2005, 2007, 2011 FR'lerde artan iş yükü nedeniyle ihtiyaca cevap vermeyen PKO ofislerinin çalışma ortamlarının iyileştirilmesi amacıyla prestijli, müstakil yer tahsisi yapılmaya başlandığına dair ibareler yer almaktadır (TİKA FR, 2004: VIII; TİKA FR, 2005; 2007, FR; TİKA FR, 2011: 15). 2005 FR'de uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde mekân prestijini sağlamak amacıyla yeni hizmet binalarının satın alındığına dair vurgular söz konusudur (TİKA FR, 2005: 208). 2011 TİKA FR'de PKO binalarının temsil niteliği yüksek, etkin ve prestijli çalışma ortamları olmalarının tam anlamıyla sağlandığına ilişkin ibare yer almaktadır (TİKA FR, 2011: 15). Bu durumun hem kurumun genişleme süreciyle hem de muadili kurumlarla kıyaslandığında prestijli binaların gerekliliğiyle ilintili olarak oluşan ihtiyaca binaen ortaya çıktığı vurgulanmıştır (TİKA FR, 2011: 15). Temsiliyete olan vurgular mekânsal görünürlüğün önemsendiğinin işareti niteliğindedir. Bu minvalde kurum binaları gerek konumları gerekse görünüm ve donanımları itibariyle sadece fiziki işlevler çerçevesinde ihtiyaçlar temelinde oluşturulmamışlardır. Bundan daha öte bir temsiliyet aracı, itibar vitrini olarak dizayn edilmişlerdir. Bu durum mekânsal konumlanışın önemi ve binaların bir prestij unsuru olarak nasıl devreye sokulduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Ayrıca uluslararası siyasa alanında ülkelerin güç dengelerinde farklı pratiklerin devreye sokulduğunu göstermesi yönüyle de önemlidir. Yine asamblaj temelinde incelendiğinde faaliyetler nedeniyle geniş bina ihtiyacına yapılan vurgular ve bu nedenle hizmet binalarının değiştirilme gerekliliği kurumun gelişim kapasitesinin arttığına işaret olarak verilebilir. PKO hizmet binaları ikili işbirliği protokolleri çerçevesinde hedef ülkeler tarafından mütekabiliyet temeline dayalı olarak tahsis edilmektedirler (TİKA FR, 2011: 15).

Her ne kadar bu tarihten sonra PKO'lara özel yer tahsisi kararı alınmışsa da bazı istisnaların da söz konusu olduğu görülmektedir. 2004 yılı sonrasında PKO'lara özel yer tahsisi kararı alınmışsa da 2016 yılı itibariyle Güney Sudan, Hırvatistan gibi Büyükelçilik bünyesinde yer alan PKO'larla birlikte müstakil bina tahsisi yapılmamış PKO'lar da (tek katta yer alan Azerbaycan'daki PKO gibi) vardır (TİKA İdari FR, 2016: 11-13). Bunlar dışında başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere özel durumları söz konusu olanlar da vardır. Örneğin Kazakistan maliye bakanlığı bünyesinde kurulan danışmanlık ofisinin sonradan PKO dönüştürülebilmesini teminen bu ofise bilgisayar gönderildiği belirtilmiştir (TİKA FR, 1994). Ve yine Azerbaycan PKO Ekonomi Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur (TİKA FR, 1994: 41). PKO'ların elçiliklerle aynı binada olabilirliği, bulunduğu alanların kamuoyu nezdinde siyasi bir kurum olma imajını ve algısını pekiştirdiği şeklinde de yorumlanabilir. PKO'lara özel bina tahsisi kurumun faaliyet ve projelerinin artışına da bir işarettir. PKO ve YETKM'lerin faaliyetleri hedeflenen ülkelerde büyükelçiliklerle uzantılı olarak kurulmaları onların diplomatik hüviyete sahip kurum statüsü kazandırmaktadır. Bu durumda misyon binaları statüsü kazanarak BM Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesine (18 Nisan 1961) tabi olurlar. Böylece ilgili sözleşmenin 22. md 1. 2. ve 3. bendinde vurgulanan dokunulmazlık hakkını kazanarak, güvenlik ve dokunulmazlıkları ilgili devletlerin garantörlüğünde varlıklarını sürdürme statüsü elde etmiş olurlar.

Şüphesiz YETKM ve PKO'ların erişilebilirlikleri üzerinde etkili olan diğer bir husus dağılışlarıyla ilintilidir. Bazı ülkeler için istisnai durumlar mevzu bahis olmakla birlikte genel anlamda PKO'ların ve YETKM'lerin dağılışları büyükelçiliklerle paralellik arz etmektedir. Bu nedenle genel olarak bulundukları ülkelerin başkentlerinde yer almaktadırlar. Konumsallıklarını ise genel itibariyle ülkelerle yapılan protokoller belirlemektedir. Bazıları büyük elçilik binaları içerisinde bir departman gibi konumlanırken bir kısmının yine büyükelçiliklerle koordineli olmakla birlikte kendilerine tahsis edilen binalarda faaliyetlerini icra ettikleri görülür. Örneğin Bosna'daki PKO Türk elçiliğinin tasarrufunda olan ve daha öncesinde Türk elçilik binası olarak kullanılan bir binada yer almaktadır. Konumsal anlamda Saraybosna'nın gerek erişilebilirlik gerekse de görünürlüğü açısından oldukça uygun bir konumundadır. Bosna'nın Cumhurbaşkanlığı merkezi, bakanlıklar, belediye binaları vb. gibi kamu kurumlarına hemen hemen tümüne yakın bir lokasyondadır. Bu anlamda erişilebilirlik derecesi yüksek konumların seçildiği dikkati çeker (Foto 3, Foto 4).

Tüm bu özelliklerden hem TİKA hem de YEE'nin, bölgeler temelinde farklılık sergileseler de mekânsal konumlanışları açısından hem erişilebilirlik hem de görünürlükleri iyi seviyededir.

Her iki kurum içinde, bazı kültür merkezlerinin önemli bir kısmının tarihi yapılardan seçildiği tespit edilmiştir. Bu durum ilgili kurumlar için görünürlük açsından önem arz etmektedir. Mostar ve Hartum'daki YEE ofisleri bu açıdan önemli örneklerdir.

Her iki kurumun, merkezlerinin önemli bir kısmının tarihi yapılardan seçildiği tespit edilmiştir. Bu durum ilgili kurumlar için görünürlük açısından önem arz etmektedir. Gerek örneklem alanı olarak seçilen Bosna-Hersek'teki saha çalışmalarıyla Kazakistan ve Mısır'a ilişkin araştırmalardan gerekse de kurumun web sayfasında diğer ofislere ilişkin paylaşımlarından bu durum açık bir şekilde gözlenmiştir. Ayrıca örneklem alanı olarak belirlenen ülkeler özelinde gerçekleştirilen mülakatlarda görüşmecilerin, bu hususdaki yanıtları bunu doğrular niteliktedir. Bu çerçevede her iki kurumun Bosna-Hersek'teki birimlerinin yer seçimleri hususunda yapılan gözlemlerden erişilebilirlik, faaliyetlere uygunluk ve diğer ev sahibi devletin yönetsel ve bürokratik kurum binalarının tümüne erişebilir bir mesafededir. Ayrıca her iki kurum Türk Büyükelçiliğine yakın bir konumda yer almaktadır. Saraybosna'daki PKO Türk elçiliğinin tasarrufunda olan ve daha öncesinde Türk elçilik binası olarak kullanılan bir binada yer almaktadır. Konumsal anlamda Saraybosna'da gerek erişilebilirlik gerekse de görünürlüğü açısından merkezi bir konumdadır. Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı merkezi, bakanlıklar, belediye binaları vb. gibi kamu kurumalarına hemen hemen tümüyle erişilebilir bir lokasyondadır. Bu anlamda erişilebilirlikleri açısından oldukça kolay bir lokasyonda yer aldıkları belirtilebilir (Foto 3).

Foto 3. Saray-Bosna TİKA PKO Binası (Saray-Bosna saha çalışmasından 29/08/2023)

Saraybosna'daki YETKM'in mekânsal konumlanışı açısında görünürlük ve erişilebilirlik seviyesi yüksek bir konumdadır. Dolayısıyla farklı kurum birimlerle hızlı ve etkili iletişim kuruma potansiyeline sahiptir (Foto 4).

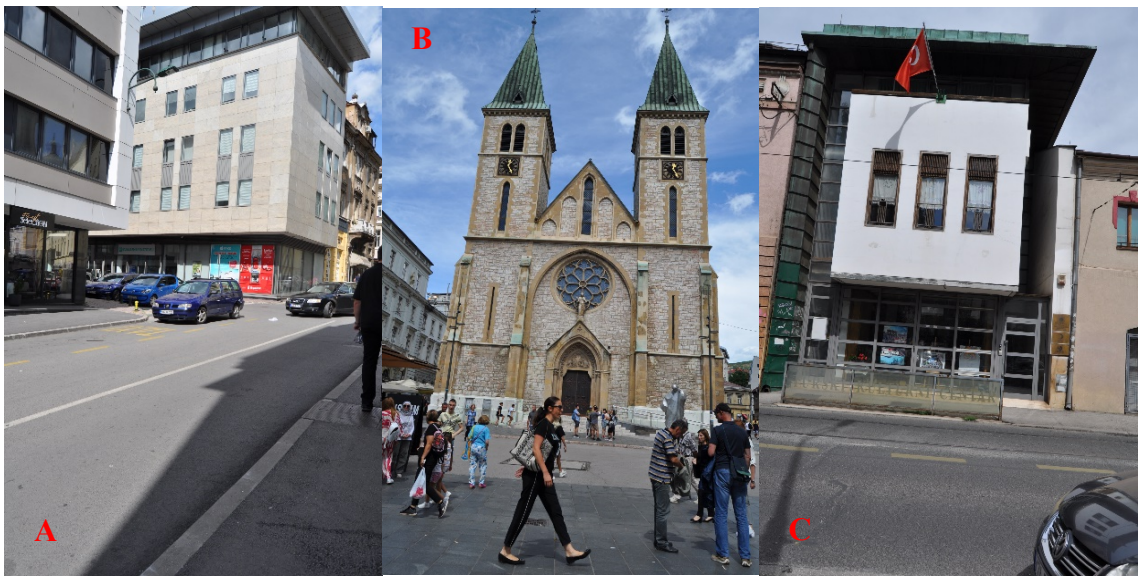

Foto 4. (A) Saray-Bosna YETKM Merkezi; (B) YETKM'in Yakın Çevresindeki İsa'nın Kalbi Katerdrali; (C) Sanatsal Etkinliklerin Gerçeklştirildiği YEE Ek Binası (Saraybosna saha çalışmasından 1/09/2023)

Ayrıca Mostar YETKM hem bina olarak restorasyonunun TİKA'nın gerçekleştirdiği Osmanlı kültür mirası olan Karagöz Medresesi kullanılmakta (Foto 5) hem de turistik açıdan önemli bir sitüasyon olan Mostar köprüsüne çok yakın bir lokasyon da yer alır (Foto 6).

Foto 5. Restorasyonunun TİKA'nın Gerçekleştirdiği ve Mostar YETKM Binası Olarak Kullanılan Karagöz Medresesi (Mostar saha çalışmasından 5/09/2023)

Foto 6. Rekonstrüksiyon/Restitüsyonunu TİKA'nın Yaptığı Mostar Köprüsü (UNESCO ve Dünya Bankası'nın Desteğiyle) (Mostar saha çalışmasından 5/09/2023)

Her iki kurumun yurtdışındaki merkezlerinde başkanlıktan görevlendirilen personel ile bunlara yardımcı olacak personelle birlikte, yerel halktan istihdam edilen ofis hizmetlerinde çalışan personel görev yapmaktadır (TİKA FR, 2017: 25; 04/04/2010 Tarih ve 27542 Sayılı Resmi Gazete , Karar Sayısı: 2010/214). TİKA'nın 2018 tarihli mevzuatında her bir PKO için görevlendirilecek personel sayısı 50 ile sınırlandırılmıştır. Personel temininin hedef ülkelerdeki halktan istihdam ediliyor olması, kamuoyu nezdinde olumlu bir imaj yaratığını belirtmek mümkündür. Zira Bosna -Hersek'te yapılan saha çalışmalarında ilgili kurumda istihdam edilen kişilerin bu hususstaki söylemeleri bunu desteklemektedir. Ayrıca gerek TİKA gerekse de YEE'nin yerel personel seçimi sahayı tanıma ve öncelikli alanların belirlenmesi açısından da önemlidir.

Asamblaj perspektifi çerçevesinde kurumun gelişimsel süreçleri ve kurumsal sürdürülebilirliği üzerinde belirleyici olan etmenlere bakıldığında ön plana çıkan temel hususlar, kurumların yasal çerçeveleriyle şekillendirilen misyonlarının diğer bir ifadeyle TDP'deki fonksiyonlarının en önemli etmen olduğu belirlenmiştir. Zira TİKA ilk kuruluşundan günümüze dış politik zeminde yaşanan ihtiyaca binaen faaliyetlerinin niteliklerinden, bütçesine kadar pek çok yönden değişim geçirmiştir. Bu açıdan YEE'nin de görev alanları net çizgilerle belirlenerek TDP'deki konumu pekiştirilmiştir. Yasaya dayanan kurumsal yapıları ve alansal dağılışları kurumsal sürdürülebilirliklerini belirlemektedir. Zira geçmişten günümüze faaliyet alanlarının genişlemesi bunu göstermektedir (Harita 1; Harita 2; Tablo 4; Tablo 6).

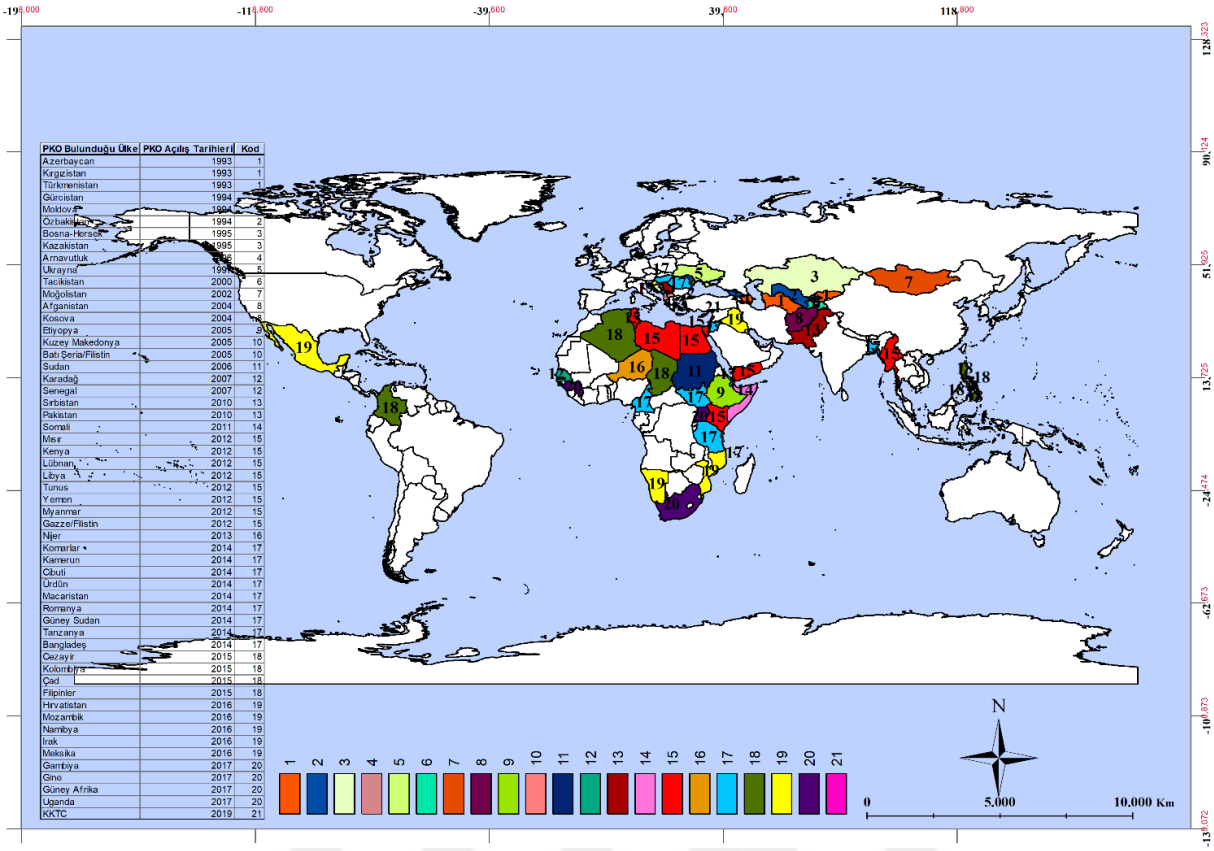

Harita 1.Yıllara Göre TİKA Program Koordinasyon Ofislerin (PKO) Ülkeler Bazında Dağılışı

TİKA'nın birtakım ülkelerdeki faaliyetleri PKO'ların açılışından önce başlamıştır. Bu nedenle PKO'ların alansal dağılışları faaliyetlerinin alansal dağılışını yansıtmaz. Diğer bir ifadeyle faaliyet gerçekleştirdiği ülke sayısı PKO açılan ülke sayısından daha fazladır. Bu nedenle PKO tarihlerinin iligili ülkelerdeki faaliyet tarihlerini yansıtmayan sahalar da söz konusudur. Gerçekleştirilen faaliyetlerin ülkelerarası işbirliklerini artırması durumunda PKO'lar açılmaktadır. Ki bu temelde PKO açma talebinde bulunan ülkelerin varlığı da söz konusudur. Genelikle PKO'lar TİKA faaliyetlerinin yoğun olduğu sahalarla paralellik gösterir.

İlgili FR'ler Orta Asya ve Kafkas ülkelerinin Türk kültür dış politikasının en önemli hedef sahası olduğu vurgulanmıştır (TİKA FR, 2008: 11). Burası TİKA'nın bir stratejisi olarak faaliyetlerinin yoğunlaştırdığı sahadır. Dolayısıyla 1992-2008 yıllına kadar ki süreçte PKO'ların da sayısal anlamda en yoğun olduğu yerlerdir (Harita 1).

PKO sayıları 2002 yılından sonra artış göstermiştir. Nitekim TİKA'nın görev alanı 2002 yılı sonrasında genişlemiştir. 2004 yılı itibariyle TİKA'nın proje ve programların koordinasyonunu sağlamak üzere 15 ülkede PKO bulunmaktadır. Ancak bu süreçte koordinasyon ofisi bulunmayan ülkelere yönelik yapılan kalkınma yardımları bölgedeki en yakın PKO tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgeler temelinde PKO'ların bir kısmı çoklu fonksiyonlarıyla ön plana

çıkan merkezler olarak belirmişlerdir. Bu süreçte Ortadoğuda Filistin, Balkanlar'da Makedonya ve Afrika'da Sudan bu açıdan yapılanmaları geliştirilen merkezlerdir (TİKA FR, 2004: 32).

2003-2011 yılları arasında faaliyet bölgelerindeki proje sayısı 1992-2002 arasındakinin dört katıdır (TİKA FR, 2011: 15). Bu artışta diğer kurum ve kuruluşların sürece dahil edilerek gönüllü ve müşterek faaliyetlerin devreye sokulması mali açıdan rahatlamalarıyla da ilişkilendirilebilir. 2010-2011 yılında 25 PKO bulunmasına rağmen 100'e yakın ülkede faaliyet gerçekleştirmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Yıllara Göre Açılan PKO Sayıları

Yıllar	Açılan PKO Sayısı	Toplam PKO Sayısı	PKO Bulunan Ülke Sayısı
1992	-	-	-
1993	3	3	3
1994	3	6	6
1995	2	8	8
1996	1	9	9
1997	1	10	10
1998	-	-	-
1999	-	-	-
2000	1	11	11
2001	-	-	-
2002	2	13	13
2003	-	-	-
2004	2	15	15
2005	3	18	18
2006	1	19	19
2007	3	22	21
2008	1	23	21
2009	-	-	-
2010	2	25	23
2011	1	26	24
2012	8	34	32
2013	1	35	33
2014	9	44	42
2015	4	48	46
2016	6	54	52
2017	5	59	57
2018	-	-	-
2019	1	60	58
2020	-	-	-
2021	-	-	-
2022	-	-	-
2023	-	60	58

Kaynak: TİKA Resmi web sayfasından derlenmiştir. https: //tika.gov.tr/ofislerimiz/ (Erişim: 04.01.2024).

TİKA'nın alansal dağılışında artış 2011-2016 arasındaki yıllarda yaşanmıştır. 2012 yılı ve sonrasında en fazla PKO açılan saha Afrika olmuştur. Yurt dışı yapılanmalarını Türkiye'nin dış ilişkilerinin güçlendirmenin bir yolu olarak da yorumlamak mümkündür. 1998 yılı Afrika

ülkelerine yönelik siyasi, ekonomik, kültürel, askeri vb. alanlarda ikili ilişkilerin geliştirilmesi için tasarlanan 'Afrika Açılım Eylem Planı' Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikalarının miladı olarak kabul edilmektedir. Ancak Türkiye'de hemen akabinde 2000-2002 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz, genel ve yerel seçimler gibi gelişmeler nedeniyle bu plan tam anlamıyla devreye sokulamamıştır. 2005 yılında Afrika'ya yönelik plan tekrar gündeme gelmiş, 2005'te 'Afrika Yılı' ilan edilmiş ve hemen akabinde Türkiye'nin Afrika Birliği'ne ilk gözlemci ülke statüsü verilmesi bölge ilişkilerin de bir ivme kazandırmıştır. 2008'deki Afrika Birliği'nin düzenlediği zirvede stratejik ortak olarak ilan edilen Türkiye'nin TİKA, YEE, Maarif Vakfı, Kızılay, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları (THY) vb. özel sektör ve kamu kurumları alandaki etkinliğini artırmıştır. 2017 yılından sonraki süreçte yıllar bazında bir düşüş görülse de temelde PKO'ların artışların da süreklilik arz eden bir istikrarın olduğunu söylemek mümkündür. Zira 2023 FR'de aktif olan ve olmayanlarla birlikte toplamda 61 ülkede 63 adet PKO'nun ve 7adet irtibat ofisinin yer aldığı belirtilmektedir. TİKA FR'lerde yıllara göre verilen PKO sayılarının bir birini tutmaması nedeniyle PKO'ların dağılış gösterdiği ülkeler kurumun resmi web sitesinde paylaştıkları veriler temel alınmıştır.

YETKM'lerin açıldığı ülke sayılarına bakıldığında ise 15 yılda 33 kat arttığı görülmektedir (Tablo 8; Harita 2).

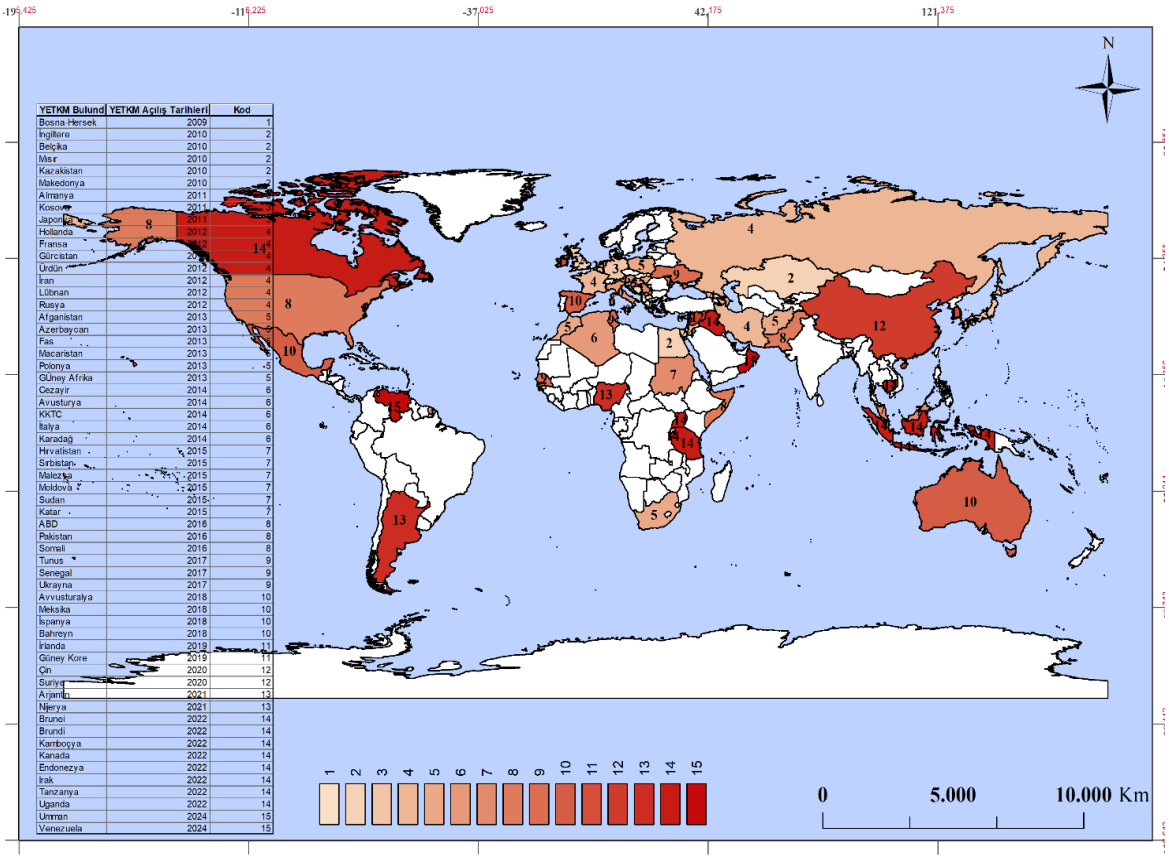

YETKM Bulund	YETKM Açılış Tarihleri	Kod
Bosna-Hersek	2009	1
İngiltere	2010	2
Belçika	2010	2
Mısır	2010	2
Kazakistan	2010	2
Makedonya	2010	2
Almanya	2011	3
Kosova	2011	3
Japonya	2011	3
Hollanda	2012	4
Fransa	2012	4
Gürcistan	2012	4
Ürdün	2012	4
İran	2012	4
Lübnan	2012	4
Rusya	2012	4
Afganistan	2013	5
Azerbaycan	2013	5
Fas	2013	5
Macaristan	2013	5
Polonya	2013	5
Güney Afrika	2013	5
Cezayir	2014	6
Avusturya	2014	6
KKTC	2014	6
İtalya	2014	6
Karadağ	2014	6
Hırvatistan	2015	7
Sırbistan	2015	7
Malezya	2015	7
Moldova	2015	7
Sudan	2015	7
Katar	2015	7
ABD	2016	8
Pakistan	2016	8
Somali	2016	8
Tunus	2017	9
Senegal	2017	9
Ukrayna	2017	9
Avusturalya	2018	10
Meksika	2018	10
İspanya	2018	10
Bahreyn	2018	10
İrlanda	2019	11
Güney Kore	2019	11
Çin	2020	12
Suriye	2020	12
Arjantin	2021	13
Nijerya	2021	13
Brunei	2022	14
Brundi	2022	14
Kamboçya	2022	14
Kanada	2022	14
Endonezya	2022	14
Irak	2022	14
Tanzanya	2022	14
Uganda	2022	14
Umman	2024	15
Venezuela	2024	15

Harita 2.Yıllara Göre YEE Türk Kültür Merkezlerinin (YETKM) Ülkeler Bazında Dağılışı

Toplamda 66 ülkede 88 YETKM bulunmaktadır. 22 ülkede birden fazla YETKM yer almaktadır (Tablo 8). Temelde bakıldığında YEE'nin alansal dağılışındaki genişlemenin TİKA'dan daha hızlı geliştiği görünmektedir. Ancak bu durum YEE kurulmadan önce de faaliyet gösteren kültür merkezlerin varlığıyla ilişkilidir. Nitekim YETKM'lerin büyük bir çoğunluğunun bulunduğu alanlarda elçilikler bünyesinde TİKA'nın koordinasyonlarını sağladığı Türk kültür merkezleri zaten faaliyet göstermekteydi. YEE'nin daha önceden kısmen de olsa dizayn edilmiş, teşkilatlanmış var olan bir düzene inşa edilmiş olması kurumsallaşma ve diğer ülkelerde örgütlenme süreçlerini hızlandırdırmıştır.

Tablo 8 .Yıllara Göre YETKM'lerin Sayıları

Yıllar	Açılan Yetkm Sayısı	Toplam Yetkm Sayısı	Yetkm Bulunan Ülke Sayısı
2007	-	-	-
2008	-	-	-
2009	2	2	2
2010	5	7	7
2011	7	14	11
2012	9	23	18
2013	8	31	25
2014	7	38	30
2015	6	44	36
2016	5	49	40
2017	4	53	43
2018	5	58	47
2019	2	60	49
2020	2	62	51
2021	-	-	-
2022	11	63	59
2023	25	88	66

Kaynak: 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2022, 2023 YEE FR ve YEE Resmi Web sayfasından derlenmiştir (URL5).

Örneğin Somali Mogadişu Türk Görev Kuvveti komutanlığı bünyesinde Türk Kültür Merkezi, 1996 tarihli Kültür Merkezleri Anlaşması çerçevesinde kurulmuştur. Yine açılışı ilk kez 1969 yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından gerçekleştirilen Amman (Ürdün) Kültür Merkezi, 30 Ekim 2011 tarihinde T.C. Amman Büyükelçiliği ile imzalanan protokol gereğince Yunus Emre Enstitüsüne devredilmiştir (YEE FR, 2012: 149). Kahire'de 1998 tarihli Protokol uyarınca Büyükelçilik nezdinde kurulan Kültür Merkezi YEE'ye devredilmiştir. Ki buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Temelde TİKA'nın tasarrufundaki kültür merkezlerini YEE'ye devretmiş olasa da YETKM'lerin bulunmadığı sahalarda kültür merkezi faaliyetlerini açma misyonunu sürdürmektedir. Nitekim TİKA tarafından 2008'de İşkodra'da (Arnavutluk) Türk Kültür Merkezi açılmıştır. Burada YEE aktif olduktan sonra ona devredilmiştir.

Ortadoğuda ise ülkelerle olan ikili protokollerle ilintili olarak, ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Bu anlamda mekânsal konumlanışlarının devletler arası ikili ilişkilerin iyi geliştirilmesiyle ilintili olarak şekillendiğini belirtmek mümkündür.

Her iki kurum da mekânsal ve zamansal bağlamda bir genişleme kaydetmişlerdir. Kurum merkezleri Türkiye'de (Ankara) yer alan TİKA ve YEE'nin mekânsal dağılışlarında örtüşen ülkeler olduğu gibi farklılaştığı ülkeler de vardır (Harita 3).

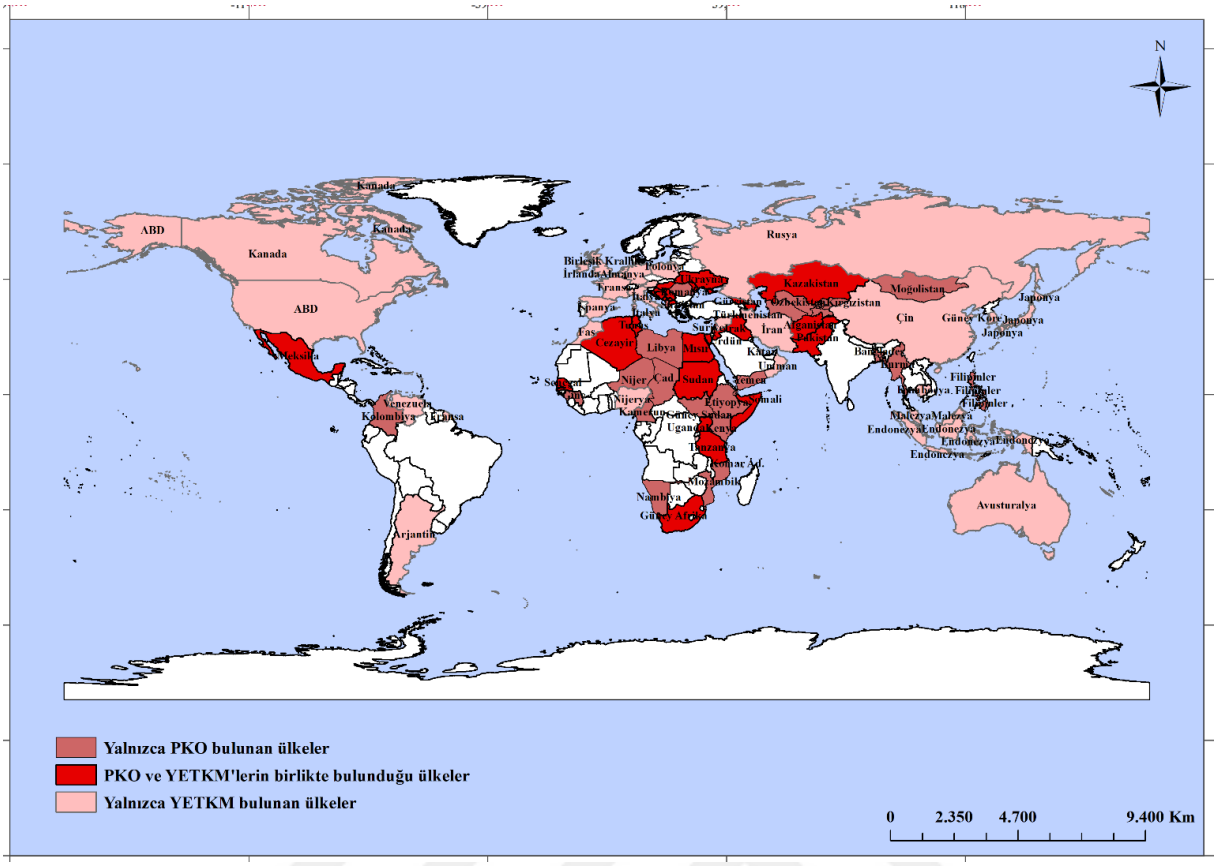

Harita 3. PKO ve YETKM'lerin Birlikte Dağılış Gösterdiği Ülkeler

Söz konusu iki kurumun mekânsal dağılışlarındaki farklılaşma iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi faaliyet niteliklerinin farklı olması mekânsal dağılışları üzerinde de belirleyicidir. İkincisi ise TİKA'nın faaliyet alanları bölgecilik teşebbüsleri temelinde değerlendirilebilir. Zira TİKA'nın kuruluşunda da etkili olan ve ilk kurulduğu dönemden itibaren ön planda tuttuğu başta Orta Asya'yla birlikte Kafkaslar, Doğu Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu, Kuzey Afrika ülkelerine yönelik söylemleri ve bu sahalardaki ülkelere yönelik faaliyetlerin nitelikleri, yoğunlukları bunu açıkça yansıtmaktadır. YEE'nin ise Türkiye'nin dilini, kültürel unsurlarını tanıtma gibi faaliyetleri gereği kapsayıcı bir refleksle hareket ettiği sınırlarının daha geniş olduğu belirtilebilir. Faaliyetleri gereği YEE'nin gelişmiş ülkelerde de ofisleri bulunmaktadır. Ancak TİKA'nın bölgecilik temelinde öncelediği Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde YEE'nin ofislerinin olmaması bu alanlarla olan ilişkilerin işbirliklerinin Türk Devletleri Teşkilatı gibi kurumsal ve siyasal zeminde olmasına rağmen siyasa alanına çekilen kültür bariyerinin her zaman işlevsel olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak faaliyet nitelikleri ve misyonları göz önünde bulundurulduğunda söz konusu iki kurumun jeokültürel bağlamda kültürel etkileşimin sağlanması ve Türkiye'nin uluslararası

arenada imaj yaratımı ve bölgecilik teşebbüsleri açısından frontier sınırlarının yaratımına pozitif yönde değer kaydettiğine gösterge olarak verilebilir.

Temelde ulusal bir statü taşımalarına rağmen sahip oldukları faaliyet çeşitlilikleri onları tek bir kategoride konumlanmalarını engellemektedir. Dolayısıyla devlet dışı aktör hüviyetiyle uluslararası arenada onlara hareket serbestisi sağlamak suretiyle avantajlı kılmaktadır. Siyasal küreselleşme, devletler için hem fırsatları azaltmakta hem de yenilerini yaratmaktadır (Heywood, 2016: 156). Bu temelde uluslararası örgüt veya rejimler içerisinde çalışan küreselleşen ve karşılıklı olarak birbirine bağlanan bir dünyada etkilerini artırmaya devam etmelerini sağlayarak devletlerin yeteneklerini artırabilir. Bu durumda TİKA gibi kurumların devletlere kendi kendilerini yönetme, kapasitelerini sürdürme ve etkilerini artırma olanağı sunmaktadır. Asamblaj çerçevesinde düşünüldüğünde TİKA ve YEE'nin alansal genişlemesi kurumsal sürüdürlebilirliklerine bir gösterge olarak verilebilir. Ayrıca kurumsal sürüdürlebilirlikleri/devamlılıkları, kurumlara stratejik bir önem kazandırmaktadır. YEE 2015 FR'nin giriş bölümünde ilk defa dönemin Başbakanı'nın ekonomik ve askeri güce dayalı diplomatik ilişkilerin uzun vadede sürdürülebilir olmadığına kültürel teşebbüslerin devletler arası ilişkilerin tesisinde daha önemli olduğunun önemine değinmesi söz konusu kurumun faaliyetlerinin Türkiye'nin değişen dış politika eğilimlerinin göstergeleri ve uygulama enstrümanlarının olduğu yorumunu destekler mahiyettedir (YEE FR, 2014: 2015). Devletlerin sürdürülebilir ilişkilerinin tesisinde kamudiplomasisi önemli bir etkendir. Toplumların nezdinde yaratılan imajın devletlerarası ilişkilerin pozitif yönde kanalize olmasında önemli bir rol oynadıkları aşikardır. Nitekim mülakat yapılan tüm katılımcılar için olmasa da bir kısımının TİKA ve YEE'nin faaliyetleri üzerinden tanımlandıkları görülmektedir. Nitekim katılımcılardan biri 'TİKA, Türkiye ağırlıklı olarak Afrika ülkeleri arasında kalkınma ve kültür alışverişi istiyor ve Yunus Emre, Türkçe dil kursları için bir yer' Yunus Emre, Türkçe öğretmek ve Türklerin kültürünü yaymak için bir yerdir.'(Mısır, G2/E3), şeklinde ifadeleri bu yönde değerlendirilebilir. Bu durum Türkiye'nin imaj yaratımı ve temsili açısından TİKA ve YEE'nin, misyonlarını yerine getirdiklerine gösterge olarak sunulabilir.

3.BÖLÜM

TİKA İLE YEE FAALİYETLERİNİN MEKÂNSAL ÖRÜNTÜLERİ VE JEOKÜLTÜREL KRİTİĞİ

Kültür ve kültürel unsurlar devletlerin hem iç hem de dış politikalarının şekillenmesinde önemli olarak kabul edilmektedir ve bunlara devletlerin ön hatlarının (frontier) belirleyici unsurları olarak bakılmaktadır (Davutoğlu, 2016). Dil, inanç, ritüeller vb. gibi kültürel unsurların sınırları daima devlet sınırlarıyla örtüşmeyebilir ve çoğu zaman bunları aşkın bir yapı sergilemektedirler. Bu özellikleri nedeniyle devletler tarafından kültürel unsurların tarihsel süreçte bir kimlik politikası çerçevesinde kullanılmaları süregelmiştir. Kültürel bağlam ekonomik, sosyal, politik, mekânsal özellikleri açısından Siyasi Coğrafya disiplininin odağında olmuştur.

Son dönem siyasi coğrafyada gücün dağınık ve ilişkisel olduğuna, gündelik siyaset ve yaşam pratiklerinin küresel siyasetin üzerinde belirleyiciliğine odaklanılmaktadır (Cox, 2002; Dittmer, 2017: 5). Günümüz siyasi coğrafya yaklaşımında makro ölçekli oluşumlar (devletler, bölgecilikler vb.) yerel olay ve unsurların etkileşiminden doğan ürünler olarak kabul görürler (Dittmer, 2017: 5). Bu temelde yerele özgü dil, kimlik, etnisite, inanç, somut ve somut olmayan gündelik yaşam pratikleri gibi sosyo-kültürel unsurlardan bağımsız devlet ve bununla ilişkili diplomatik sistem anlayışı mümkün gözükmemektedir. Bir ülke içerisinde cereyan eden en ufak bir bireysel ya da toplumsal protesto dahi yakın coğrafyadaki birçok devletin iç ve dış dinamikleri üzerinde etkiler yaratabilmektedir.

Bu temelde mevcut bölümün amacı, söz konusu iki kurumun işlevsel özelliklerinin uluslararası alandaki varlıklarını sürdürmelerinde ve kültürel faaliyetlerin çeşitliliğindeki belirleyiciliğinin tespiti ve yorumlanmasıdır. Bununla bağlantılı olarak asamblajların tanımlayıcı özelliklerinden açık sistemler ve gelişim kapasiteleri kriteri çerçevesinde söz konusu kurumların, faaliyetlerindeki çeşitliliği, mekânsal örüntülerinin değişim süreci ve bu değişimin Türk Dış Politikasıyla (TDP) olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu kurumların gelişimleri ve varlıklarını koruyabilmeleri de bu çerçevede ele alınmıştır. Kurumların yapıları ve faaliyetleri asamblajlar modeli/metaforuna dayalı olarak açıklanmıştır.

Asamblajlar değişen ve dönüşen ilişkiselliklere sahip mekânlarla sınırlandırılmış açık sistemler olarak ifade edilirler (Dittmer, 2017; Dittmer, 2014; Oppenheimer & Schech vd., 2021: 588). Diğer bir ifadeyle asamblajlar açık/esnek bir yapı sergiler. Bu açık esnek yönleri içlerine dâhil olan ve çıkan öğelerin bulundukları zaman ve mekâna göre bir süreklilik arz etmektedir. Bu nedenle bir asamblajın bir otorite olarak sınırlarının netleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Zira asamblajlar sahip oldukları her özellik ve öğeye bağlı olarak farklı mekânsal ve otorite sınırlarına sahip olabilir. Bu açıdan asamblajların ilişkisel mekânlarındaki eğilimlerinin tanımlanıp anlamlandırılmasına odaklanılır. Bunun asamblajın bölgeselleştirme/ bölgesizleştirme sürecine karşılık geldiği belirtilebilir. Ki bu durum asamblajın belirgin hale gelen süreci olarak ifade edilebilir. Ayrıca kodlama/kod çözme durumu da yine asamblaja söylemsel temelde anlam atfetme veya ayrıştırma süreçleri de açıklık ilkesindeki dâhil olma ve çıkma ilişkiselliğine karşılık gelir (Dittmer, 2017:10).

Asamblajların bu özellikleri aynı zamanda onların gelişim kapasitelerini de etkilemektedir. Önceki bölümde vurgulandığı gibi söz konusu kurumların yasal mevzuatları kadar faaliyetlerinin nitelikleri de gelişim kapasitesi üzerinde belirleyici bir unsurdur. Bu nedenle söz konusu kurumların faaliyetleri asamblajların diğer bir kriteri olan gelişim kapasiteleri temelinde de işlenecektir.

Çalışmanın bu kısmı, tezin son bölümünde belirtilen jeokültürel bölgelerin tespiti ve buna dayanak oluşturulması açısından önemlidir. Söz konusu kurumların faaliyetlerine ilişkin mekân örüntüleri faaliyet raporları (FR) temel alınarak oluşturulmuştur. FR'lerde sunulan faaliyetler, niteliklerine, yıllara ve bölgelere göre belirlenmiştir. İlgili literatür çerçevesinde desteklenerek söz konusu faaliyetlerin jeokültürel temelde devletlerarası ilişkilerdeki işlevleri ve bölge oluşumu ile stratejik açıdan sahip oldukları pratikler çerçevesinde işlenmiştir. Bu temelde söz konusu bölümün FR'lere yönelik bir metin analizi çerçevesinde işlendiğini belirtmek mümkündür.

Bu kapsamda TİKA'nın faaliyetlerinin niteliklerine göre zamansal dağılımına bakıldığında ticaret, hayvancılık, tarım gibi ekonomik alt yapıların yanında kamu binalarının iyileştirilmesi, yönetsel düzenleme, eğitim-sağlık organizasyonu, su -sanitasyon, kadın istihdamı vb. gibi sosyal alt yapıların da geliştirilmesini kapsamaktadır. Ki bunlardan eğitime yönelik faaliyetler kültürel temelli teşebbüsler içerisinde ele alınabilir. Ayrıca yeme-içme, dini-millî günler, geleneksel danslar gibi folk kültürüne (vernaküler) özgü faaliyetler her ne kadar YEE'nin temel faaliyetleri arasında yer alsa da TİKA'nın ilk kurulduğu dönemden günümüze devam etmiştir.

Burada TİKA FR'lerde yer alan faaliyetler aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır (Tablo 9). Kültürel işbirliğine dayalı faaliyetlerin sosyal işbirliğine dayalı faaliyetlere yakın çıkmasında temel husus gerek akademik gerekse de teknik altyapılara yönelik mesleki eğitimlerin sosyal-kültürel bir boyuta sahip olmaları nedeniyle kültürel işbirliği çerçevesinde ele alınmalarıyla ilintilidir (Tablo 9).

Tablo 9. TİKA Faaliyetlerinin Nitelikleri Yönüyle Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	α	β	Ķ	P	Σ	Y	Φ	X	Ψ	Ω	Toplam
1992-1993	85	3	2	-	-	-	1	7	70	90	**258**
1994	194	8	23	24	23	-	6	-	69	86	**433**
1995	179	17	14	8	6	-	8	-	48	98	**378**
1997	166	3	4	-	3	-	2	-	26	65	**269**
1999-2001	197	13	3	4	-	4	18	3	154	115	**511**
2004	190	66	21	17	15	7	22	1	130	97	**566**
2005	406	78	14	17	12	19	20	10	239	239	**1054**
2006	599	173	20	24	17	26	33	23	580	421	**1916**
2007	390	194	9	28	9	15	35	48	451	550	**1729**
2010	284	85	1	1	2	2	35	3	285	238	**936**
2012	498	265	26	11	14	25	77	26	544	507	**1993**
2013	518	346	15	13	5	7	56	12	463	646	**2081**
2015	407	225	20	9	10	6	64	2	398	446	**1587**
2016	112	53	3	4	4	-	2	5	104	136	**423**
2018	66	62	1	-	-	-	23	-	82	91	**325**
2020	47	58	2	2	3	4	9	-	57	85	**267**
2022	62	37	8	8	1	14	10	-	38	65	**243**
Toplam	**4400**	**1686**	**186**	**170**	**124**	**129**	**421**	**140**	**3738**	**3975**	**14969**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

α: Akademi, Dil, İletişim İle Genel Eğitim Faaliyetleri
β: Eğitim ile Kamu Kurumları Binalarının İnşaatı, İyileştirilmesi, Mefruşatı ve Araç-Gereç Tedariki
Ķ: Sanatsal Etkinlikler ve Türk Geleneksel Sanatları Eğitimi
P: Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüeller
Σ: Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Etkinlikler
Y: Geleneksel Halk Dansları, Oyunlar, Sporlar
Φ: Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon, Restitüsyon, Rekonstrüksiyon, vd. Faaliyetleri
X: Sosyal-Kültürel Festivaller-Fuarlar
Ψ: Kültürel İşbirliğine Dayalı Projeler
Ω: Sosyal İşbirliğine Dayalı Projeler

TİKA'nın etkinliklerinde en fazla öne çıkan alan eğitim ve buna ilişkin altyapıların desteklenmesine yönelik faaliyetlerdir (Tablo 9). Temelde eğitim faaliyetlerinin nicelik olarak fazla çıkmasında, bilimsel toplantılar, ilk ve orta dereceli okullara yönelik teşebbüsler, Türkoloji faaliyetleri, Türkçe merkezlerine ilişkin teşebbüsler, kütüphanelerin kurulması, kitap basımı, kırtasiye destekleri ve mesleki eğitimler vb. gibi faaliyetlerin tamamının bu başlık altında değerlendirilmesiyle de ilişkilidir. Öte yandan eğitim faaliyetleri içerisinde sosyal, kurumsal altyapıların geliştirilmesi için tecrübe aktarımı çerçevesinde yapılan eğitim

faaliyetleri de yer almaktadır. Bu da eğitim faaliyetlerinin ön plana çıkmasında diğer bir etkendir. Ayrıca eğitim faaliyetlerinin diğerlerine nazaran daha fazla olması TİKA'nın ilk kurulduğu dönemlerden itibaren asıl hedef alanı olan Türk Cumhuriyetlerine yönelik AR-GE çalışmaları çerçevesinde tecrübe aktarımı ve mesleki eğitimlere yoğunlaşmış olmalarıyla açıklanabilir.

TİKA'nın faaliyetlerinin niteliklerine göre zamansal dağılımına bakıldığında yönetsel, sağlık, hayvancılık, tarım, ticari alt yapılar, kamu binalarının iyileştirilmesi, su-sanitasyon ve kadın istihdamı vb. faaliyetlerle birlikte sosyal alt yapıların geliştirilmesine yönelik kalkındırma yardımları da ön plana çıkmaktadır. Ki bunlardan eğitim kapsamlı olanlar kültürel temelli teşebbüsler içerisinde ele alınabilir. Ayrıca yeme-içme, dini-millî günler, geleneksel danslar gibi folk kültürüne özgü faaliyetler her ne kadar YEE'nin temel faaliyetleri arasında yer alsa da TİKA'nın ilk kurulduğu dönemden beri sürdürdüğü faaliyetlerdir (Tablo 9).

YEE faaliyetleri için ise alansal dağılışı ve nitelikleri arasında bazı istisnalar dışında belirgin bir farklılık gözlenmez. Ancak mekânların kendi dinamikleriyle ilintili belirli alanlarda bazı etkinliklerin daha sık tekrarlandığı söylenebilir. YEE faaliyetlerinin YETKM merkezleriyle paralellik arz eden bir dağılış sergilediği belirtilebilir (Tablo 8). Bu gerekçelerle ilintili olarak söz konusu kurumun faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeler ekseriyetle doğrudan YEE FR'ler refere edilerek yorumlanmıştır.

TİKA'nın somut kültürel miras unsurlarına yönelik restorasyon, rekonstrüksiyon vb. ile sosyal altyapıların geliştirilmesi ve kalkındırma yardımları yine bunlarla ilişkili olan tecrübe aktarımı ve AR-GE gibi faaliyetlere yönelik teşebbüsler yönüyle YEE'den farklılaşmaktadır (Tablo 10). Ancak kültürel temelde YEE'nin TİKA'yla benzeşen faaliyetleri de mevcuttur.

Tablo 10. YEE Faaliyetlerinin Nitelikleri Yönüyle Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	α	β	Ϗ	P	Σ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Toplam
2012	130	4	22	-	5	1	13	9	129	1	314
2015	169	2	129	4	9	16	5	125	177	49	685
2017	374	-	426	19	26	1	1	80	289	11	1227
2022	327	-	104	10	22	23	-	28	19	12	545
Toplam	**1000**	**6**	**681**	**33**	**62**	**41**	**19**	**242**	**614**	**73**	**2771**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

α: Akademi, Dil, İletişim İle Genel Eğitim Faaliyetleri
β: Eğitim ile Kamu Kurumları Binalarının İnşaatı, İyileştirilmesi, Mefruşatı ve Araç-Gereç Tedariki
Ϗ: Sanatsal Etkinlikler ve Türk Geleneksel Sanatları Eğitimi
P: Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüeller
Σ: Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Etkinlikler
Υ: Geleneksel Halk Dansları, Oyunlar, Sporlar
Φ: Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon, Restitüsyon, Rekonstrüksiyon vd. Faaliyetleri
Χ: Sosyal-Kültürel Festivaller-Fuarlar
Ψ: Kültürel İşbirliğine Dayalı Projeler
Ω: Sosyal İşbirliğine Dayalı Projeler

Bu açıdan eğitim faaliyetleri, sanatsal etkinlikler ve Türk geleneksel sanatları eğitimi, dini- millî günler ve bunlara özgü ritüeller, yeme-içme kültürünün yaşatılması ve tanıtılmasına dair etkinlikler, geleneksel halk dansları, oyunlar, sporlar gibi somut olmayan miras unsurlarına yönelik faaliyetleri TİKA'yla aynıdır (Tablo 10). Burada belirtilmesi gereken bir durum da yazma eserlere yönelik koruma, dijital ortama aktarma, düzeltme ayrıca ciltleme gibi işlemlerinin kültürel miras unsurlarına yönelik faaliyetler kapsamına dâhil edilmesidir. Bu eserleri üzerine sınırlıda olsa YEE'nin birtakım faaliyetleri mevcuttur. Ayrıca YEE popüler kültürel unsurları ön plana çıkararak bunlara yönelik etkinlikler de gerçekleştirmektedir.

Kurumların faaliyet niteliklerinin mekânsal dağılımı ise bölgeler temelinde ele alınmıştır. Burada belirtilmesi gereken husus uluslararası zeminde bölgelerin büyük çoğunlukla coğrafi olmaktan ziyade ideolojik, kültürel bağlamlarıyla ilintili olarak çizildiği gerçeğidir. Örneğin Ortadoğu gibi sınırlarına ilişkin üzerinde uzlaşı olmayan alanların belirlenmesi nispeten daha zordur. Çeşitli kaynaklarda Ortadoğu'nun sınırları üzerinde farklı tanımlamalar söz konusudur. Ortadoğu'nun sınırlarının, Batılı ülkelerin bölgedeki siyasi çıkarları ve müdahaleleri doğrultusunda etno-kültürel ayrılıklar kullanılarak inşa edildiği ve değişken bir yapı sergilediği belirtilebilir. Ortadoğu'nun 20. Yüzyıldan itibaren siyasi coğrafyasının coğrafi bağlamda gerçekçi sosyolojik, siyasal bir tekabülliyetten ziyade Batı'nın siyasi emellerine yönelik teritorik bir tehayülden ibaret olduğu belirtilebilir. Zira Tarihçi Sander'in (2015) Ortadoğu'nun mekânsal sınırlarına ilişkin belirttiği tanımlar bu yöndedir. Söz konusu alan için Batı'nın buradaki çıkar ve müdahalelerinin gelişmesine bağlı olarak alanın tanımının değişkenlik arz ettiği belirtilmektedir[3] (Sander, 2015: 72-74; Özey, 2009).

[3] Ortadoğu için seçilmiş literatürdeki sınırlara dair: 19. yüzyıl başına kadar Ortadoğu'yu Karadeniz'den Basra Körfezi'ne uzanan tek bir sınır ikiye ayırmaktaydı; sınırın bir yanında Osmanlı İmparatorluğu, diğer yanında İran İmparatorluğu yer alıyordu (Yerasimos, 2015: 121). Ortadoğu en dar anlamıyla Türkiye, İran ve Mısır arasında kalan bölge olarak belirtilmektedir. Daha geniş bir anlamda ise bu üç devlet dahil onların çevrelerinde kalan Kuzey Afrika, Sudan, Somali ve Afganistan gibi diğer Müslüman ülkeleri kapsayacak bir alan için kullanılmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar tarafından üzerinde en çok uzlaşılan alan Arap devletlerine Türkiye, İran ve İsrail'in dahil edildiği bölgedir (Cleveland, 2008; Lewis, 2017a; Bates & Rassam: 2018; Özey, 2009).
Bates & Rassam eserlerinde Ortadoğu teriminin Yakın Doğu, Levant, Kutsal Topraklar ve benzeri ifadelerin yerini alıp genel kullanıma girdiğine vurgu yaparak, terimin çağrıştırdığı alanın geniş ve merkezi şeklinde iki sınırına işaret etmektedirler. Bernard Lewis'in tarihini batıdan öğrenmiş halkların bölgesi olarak tanımladığı Ortadoğu ifadesinin en geniş anlamıyla, dünyadaki tüm Arap ülkeleriyle birlikte Türkiye, İsrail, İran ve Afganistan'ı içine alan bir mekân için kullanıldığına işaret eder. Merkezi Ortadoğu'yu ise Mısır, İsrail, Ürdün, Kuveyt, İran, Irak, Lübnan, Umman, Suriye, Suudi Arabistan, Türkiye, Katar, Bahreyn, Yemen ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni kapsayan coğrafi ve kültürel bir alana atfen kullanıldığını belirtmektedir (2018: 17). Cleveland'ın da I. Dünya Savaşı'na ait Ortadoğu'ya dair verdiği haritada da benzer sınırları verdiği görülmektedir (2008: 188). Ortadoğu kavramı birbirinden bağımsız bu ülkelerin tümünü kapsayan bir kavram olarak kullanılması bu ülkelerin ortak unsurların benzerliğinden çok Batı uluslarının bu ülkelere yönelik siyasi emellerin ortak olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Benzer karışıklık TİKA FR ve YEE FR'ler için de söz konusudur. YEE 2023 FR'de Mısır Afrika ülkesi olarak verilirken (YEE, 2023: 8), TİKA FR'lerde Mısır daha çok Ortadoğu ülkeleri arasında verilmiştir. Benzer şekilde İran da dahil olmak üzere Azerbaycan, Gürcistan ise Asya içerisinde gösterilmiştir (YEE, 2023: 8). TİKA FR'lerinde ise Azerbaycan ve Gürcistan Kafkaslar içerisinde verilmiştir. Bölgesel temelde tartışmalı diğer bir alan Balkanlar'dır. Balkan sınırları coğrafi temelde batıdan Adriyatik, doğuda Ege ile Karadeniz, güneyde Akdeniz, kuzeyde ise Sava ve Tuna nehri arasında kalan saha olarak belirtilir (Tezkan, 2005: 89) Ancak Balkanlar isminin coğrafi olmaktan ziyade etnik ve inançsal bir bağlamla ilintili olarak tezahür ettiği kabul edilir (Tezkan, 2015: 89; Yaresimos, 2015: 24-29). Ayrıca TİKA FR'lerinde Avrasya vurgusu Balkanlar, Karadeniz, Orta Asya ve Kafkasya'daki ülkelere atfen kullanılmaktadır. Bu temelde bazı istisnalar dışında TİKA FR'lerden hareket edilerek bölgeler belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle hangi ülkelerin hangi bölgeler içerisine dahil edileceği ağırlıklı olarak TİKA FR'lerden hareketle yapılmıştır. Ki bu durum TİKA'nın bölge yaklaşımında dahi ideolojik sınırları temel alması faaliyetlerinin stratejik yönünü ortaya koymaktadır. YEE'nin ise küresel çapta tanıtım ve imaj yaratımıyla hareket etmesi ve kapsayıcı söyleminin yansıması olarak yorumlanabilir. Bu durum Türk kimliğini mekânsal değil tarihi, kültürel ve düşünsel temelde konumlandırma stratejisi olarak da yorumlanabilir. Bu açıdan Afrika Osmanlı mirasıyla ilintili olarak Kuzey Afrika olarak ayrılmıştır. Doğu, Batı ve Güneyi ise faaliyet nitelikleriyle ilintili olarak Afrika başlığı içerisinde değerlendirilmiştir. Yine Doğu Avrupa'da hem Osmanlı mirasıyla bağlantılı olarak hem de bu ülkelerin içerisindeki özerk eski Türk topluluklarıyla (Kırım, Moldova ve Tataristan gibi) ilişkili Türkiye'nin bu sahaya yönelik stratejileri göz önünde bulundurularak Avrupa'dan ayrı değerlendirilmiştir.

ABD ve Rusya Federesyonu ise dünya güç dengeleri içerisindeki rolleri ve yine Türkiye'nin dış politikaları üzerindeki şekillendirici etkileri nedeniyle iki ayrı bölge olarak ayrılmışlardır. Hatta her iki devletin federatif siyasi yönetsel yapılarıyla kendi içlerinde birer bölge özelliği sergilediklerini bile belirtmek mümkündür. Temelde Doğu Avrupa kadar olamasa da Türkiye'nin bu alanlardaki Türk topluluklarına yönelik olarak sınırlı da olsa bazı faaliyetleri söz konusudur ancak bunları tam anlamıyla jeokültürel temelde kapsamlı bir strateji olarak addetmek mümkün değildir.

Rusya Federasyonu'n karşıtlığı ABD'nin desteğiyle de ilişkili[4] olarak Türkiye'nin dış politikasındaki stratejileri ve bu ülkelerle münasebetleri temelinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kendi içerisinde bir bölge olarak alınmıştır.

Yine merkeze Azerbaycan'ı almak suretiyle Kafkaslar ayırdı yapılmıştır. Burada Azerbaycan hem Türkiye'yle olan ilişkileri hem de konumu itibariyle Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ilişkileri üzerindeki etkisi açısından diğer Türk cumhuriyetlerinden farklı bir görünüm arz etmesi nedeniyle Kafkaslar içerisinde değerlendirilmiştir. Yine Türkiye'nin, dünya güç dengelerinde farklı reflekslerle ön plana çıkan ÇHC faktörü ve ABD'yle olan ilişkilerinin etkisiyle şekilenen Afganistan ve Moğolistan politikası nedeniyle bu iki ülkeye yönelik TİKA faaliyetleri Orta, Doğu ve Güney Asya içerisinde ele alınmıştır. Ki deniz ulaşımı vb. stratejilerle ön plana çıkan Japonya, Endonezya (Papua Yeni Gine), Myanmar bu bölge içerisinde yer verilmiştir. Pasifik ve Latin Amerika (Solomon Adaları, Avusturalya) ise deniz ticareti ve ulaşımı açısından önemli suyolları, kanalları vb. benzer reflekslerle yönelinen sahalar olmalarıyla ilintili olarak birlikte bir bölge içerisinde yer verilmiştir. Zira söz konusu bu sahalara yönelik söylemsel temelde bazı ayrımlar olsa da faaliyet niteliklerinde belirgin bir farklılaşma söz konusu olmaması bu şekilde ayrılmalarında etken olmuştur.

Bölgesel temelde bakıldığında TİKA'nın öncelikli alanları olarak Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ön plana çıkmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. FR'lere Göre TİKA Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
1992-1993	102	93	13	23	15	-	-	3	-	9	-	-	258
1994	178	97	18	75	15	-	-	13	-	37	-	-	433
1995	176	72	30	53	12	1	-	10	-	24	-	-	378
1997	96	53	42	35	11	-	2	15	-	15	-	-	269
1999-2001	140	117	55	93	7	9	-	40	-	34	-	16	511
2004	130	101	98	102	18	6	9	70	3	25	-	4	566
2005	293	205	254	123	30	15	28	87	-	14	2	3	1054
2006	540	377	357	171	101	27	88	210	-	36	3	6	1916
2007	463	233	399	112	47	58	133	273	8	3	-	-	1729
2010	204	86	236	76	84	41	58	147	4	-	-	-	936
2012	304	240	520	121	221	147	171	248	3	14	2	2	1993
2013	284	189	517	114	124	99	331	367	46	2	1	7	2081
2015	259	204	183	81	122	93	339	245	49	12	-	-	1587
2016	52	55	59	41	33	10	67	76	24	3	-	3	423
2018	37	15	70	21	50	21	51	51	7	-	-	2	325
2020	18	11	32	14	28	29	47	61	27	-	-	-	267
2022	29	17	24	17	33	4	31	67	20	1	-	-	243

[4] Türkiye'nin, gerek TİKA vasıtasıyla gerekse farklı vesilelerle Orta Asya bölgesinde 1990'lı yıllardaki girişimleri ve faaliyetleri ABD tarafından desteklenirken, RF tarafından ise desteklenmemiştir.

Toplam	**3305**	**2165**	**2907**	**1272**	**951**	**560**	**1355**	**1983**	**191**	**229**	**8**	**43**	**14969**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VII: Afrika
II: Kafkaslar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
III: Balkanlar	IX: Pasifik/Latin Amerika
IV: Doğu Avrupa	X: Rusya Federasyonu
V: Ortadoğu	XI: ABD
VI: Kuzey Afrika	XII: Avrupa

Bu bölgeyi sırasıyla Balkanlar, Doğu Avrupa, Kafkaslar, Ortadoğu ve Güney Asya, Afrika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika takip etmektedir (Tablo 11). Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonu'na (RF) yönelik faaliyetlerin yoğunluğu buradaki özerk Türk topluluklarıyla ilişkilidir. Yine bu dönemdeki Doğu, Orta ve Güney Asya'daki faaliyetlerin varlığı Afganistan ve Moğolistan'a yönelik projelerle ilgilidir. TİKA'nın Afrika kıtasına yönelik faaliyetlerinde sağlık sektörü ve Kuzey Afrika'ya yönelik faaliyetlerinde ise kültürel miras çalışmaları ön plana çıkmaktadır (Kayalar, TİKA FR, Yorulmaz, 2022: 87; Tablo 12).

Tablo 12. TİKA Faaliyetlerinin Niteliklerine Göre Bölgesel Dağılımı

Faaliyet	**Bölgeler**												**Toplam**
Grupları	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	
α	1145	755	736	405	246	150	323	484	43	97	3	13	4400
β	244	159	395	125	90	55	238	338	39	-	-	3	1686
Ķ	53	30	33	24	7	7	9	12	3	8	-	-	186
P	40	25	42	26	9	3	1	15	2	7	-	-	170
Σ	36	19	19	19	5	4	3	9	3	7	-	-	124
Y	27	22	25	18	7	7	7	7	2	5	-	2	129
Φ	57	20	175	28	59	22	16	39	2	3	-	-	421
X	38	26	30	16	6	7	12	7	1	1	-	2	146
Ψ	832	555	778	335	264	137	262	451	32	72	4	16	3738
Ω	833	554	674	276	258	168	490	621	64	29	1	7	3975
Toplam	**3305**	**2165**	**2907**	**1272**	**951**	**560**	**1361**	**1983**	**191**	**229**	**8**	**43**	**14975**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Satır Başlıkları İçin Açıklama

α: Akademi, Dil, İletişim İle Genel Eğitim Faaliyetleri
β: Eğitim ile Kamu Kurumları Binalarının İnşaatı, İyileştirilmesi, Mefruşatı ve Araç-Gereç Tedariki
Ķ: Sanatsal Etkinlikler ve Türk Geleneksel Sanatları Eğitimi
P: Dini- Milli Günler ve Bunlara Özgü Ritüeller
Σ: Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Etkinlikler
Y: Geleneksel Halk Dansları, Oyunlar, Sporlar
Φ: Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon, Restitüsyon, Rekonstrüksiyon vd. Faaliyetleri
X: Sosyal-Kültürel Festivaller-Fuarlar
Ψ: Kültürel İşbirliğine Dayalı Projeler
Ω: Sosyal İşbirliğine Dayalı Projeler

YEE'nin ise ikinci bölümde de değinildiği üzere TİKA'dan faklı olarak, faaliyetlerinin dağılışı kurumsal yapısıyla dolayısıyla YETKM'lerin varlığı-yokluğuyla yani dağılışıyla ilişkilidir. YETKM'lerin bulunmadığı ülkelerde faaliyet yapılmadığı için bölgesel bazdaki YEE faaliyetleri YETKM'lerin dağılışlarıyla uyumludur (Tablo 13; Tablo 14). Bu anlamda YETKM sayıları artıkça faaliyet sayıları da artış göstermiştir.

Tablo 13. FR'lere Göre YEE Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	28	16	74	26	62	17	5	36	1	21	-	32	318
2015	50	35	178	79	108	35	8	29	8	16	-	139	685
2017	57	18	283	136	177	88	13	118	22	32	-	274	1218
2022	35	20	109	77	77	41	38	68	9	15	4	63	556
Toplam	**170**	**89**	**644**	**318**	**424**	**181**	**64**	**251**	**40**	**84**	**4**	**508**	**2777**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VII: Afrika
II: Kafkaslar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
III: Balkanlar	IX: Pasifik/Latin Amerika
IV: Doğu Avrupa	X: Rusya Federasyonu
V: Ortadoğu	XI: ABD
VI: Kuzey Afrika	XII: Avrupa

Tablo 14. YETKM'lerin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
2010	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	3	6
2011	-	-	3	2	-	-	-	1	-	-	-	1	7
2012	-	2	2	2	4	1	-	4	-	1	-	3	19
2013	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	1	5
2014	-	-	2	-	1	1	-	-	-	-	-	2	6
2015	-	-	1	1	1	1	-	2	-	-	-	1	7
2016	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	-	5
2017	-	-	-	1	1	1	1	3	1	1	-	-	9
2018	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	3
2019	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2
2021	-	-	-	-	1	-	2	-	2	-	-	-	5
2022	-	-	-	-	3	-	3	2	-	-	-	1	9
2023	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	3
Toplam	1	2	11	8	16	5	9	15	4	2	1	14	**88**

Kaynak: YEE FR, 2023: 8-10

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VII: Afrika
II: Kafkaslar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
III: Balkanlar	IX: Pasifik/Latin Amerika
IV: Doğu Avrupa	X: Rusya Federasyonu
V: Ortadoğu	XI: ABD
VI: Kuzey Afrika	XII: Avrupa

YEE'nin mekânsal temelde faaliyet nitelikleri ise TİKA'daki gibi belirgin bir ayrışma yansıtmamaktadır. Diğer bir ifadeyle YEE faaliyetlerinin bölgelere göre niteliklerinde fark oldukça küçüktür (Tablo 15). Ancak şüphesiz mekânların kendi dinamikleriyle ilintili olarak daha sık gerçekleşen faaliyetler söz konusu olmaktadır (Tablo 15).

Tablo 15. YEE Faaliyetlerinin Niteliklerine Göre Bölgesel Dağılımı

Faaliyet Grupları	**Bölgeler**												**Toplam**
	I	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	
α	61	46	210	135	153	61	35	139	13	28	1	118	1000
β	6	1	1	-	1	1	-	-	-	1	-	1	12
Ķ	48	8	180	74	85	41	13	34	15	16	2	165	681
P	-	-	14	2	8	3	-	1	-	-	-	5	33
Σ	3	3	17	5	6	6	6	10	2	6	-	4	68
Y	1	2	11	3	7	2	-	3	-	1	-	5	35
Φ	1	1	8	2	1	2	1	1	-	1	-	1	19
X	14	12	76	32	29	14	1	9	4	2	1	48	242
Ψ	33	15	105	63	119	45	7	51	5	26	-	145	614
Ω	3	1	22	2	15	6	1	3	1	3	-	16	73
Toplam	170	89	644	318	424	181	64	251	40	84	4	508	**2777**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Satır Başlıkları İçin Açıklama

α: Akademi, Dil, İletişim İle Genel Eğitim Faaliyetleri
β: Eğitim ile Kamu Kurumları Binalarının İnşaatı, İyileştirilmesi, Mefruşatı ve Araç-Gereç Tedariki
Ķ: Sanatsal Etkinlikler ve Türk Geleneksel Sanatları Eğitimi
P: Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüeller
Σ: Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Etkinlikler
Y: Geleneksel Halk Dansları, Oyunlar, Sporlar
Φ: Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon, Restitüsyon, Rekonstrüksiyon vd. Faaliyetleri
X: Sosyal-Kültürel Festivaller-Fuarlar
Ψ: Kültürel İşbirliğine Dayalı Projeler
Ω: Sosyal İşbirliğine Dayalı Projeler

YEE'nin faaliyetler açısından etkin olduğu alanlar özelinde bakıldığında TİKA'dan farklı bir profil sergilediği görülmektedir. TİKA'nın aksine ilk ofisleri yoğun olarak Balkanlar ve Doğu ve Merkez Avrupa'da faaliyete geçmiştir (Tablo 14). Bu anlamda faaliyet yoğunlukları açısından da ön plana çıkan sahaların bunlar olduğu görülmektedir (Tablo 15). Bu yönüyle YEE'nin faaliyet sahaları açısından TİKA'yla benzerlik ve farklılıklarının olduğu aşikardır. Balkanlar, Doğu Avrupa ve kısmen Ortadoğu faaliyet yoğunlukları açısından paralellik arz eden bölgeler iken Avrupa, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kafkaslar en fazla ayrıştıkları bölgelerdir. Özellikle Kafkaslar ve Orta Asya Türk topluluklarıyla ilişkili olarak TİKA'nın en

fazla faaliyet gösterdiği bölgelerdir. Ayrıca faaliyet çeşitliliği açısından da en fazla ön plana çıkan iki bölgedir.

TİKA'nın aksine bu iki bölgede de özellikle Türk Cumhuriyetlerindeki YEE faaliyetlerinin dağılışının nispeten daha sınırlı olduğunu belirtmek mümkündür. Bu ülkelerin uluslaşma süreçlerinde gösterdikleri bazı hassasiyetler teşkilatlanmayı ve dolayısıyla faaliyetlere yansımaktadır. Burada ulusal kimliklerini inşa etme ya da koruma refleksi belirleyicidir. Zira Kazakistan'da yapılan mülakatların sonuçları ülkenin bu hususstaki hassasiyetini yansıtmaktadır. Katılımcıların tamamı kendilerini Kazak olarak tanımlamakta ve Türk kimliğini ise genellikle Türkiye'deki vatandaşlar için ifade etmektedirler.

Temelde 1993 yılında kurulan TÜRKSOY'a (Türk Sanatları Ortak Yönetimi) Türkiye'yle birlikte Orta Asya'daki diğer Türk Devletleri de (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan) taraftır. Hatta sonrasında bunların yanı sıra özerk olan Türk toplulukları da TÜRKSOY'a gözlemci sıfatıyla dâhil olmuşlardır. Günümüzde bu yapı Türk Devletleri Teşkilatına entegre edilmiştir. Ve günümüzde bu devletlerin bir kısmı kurucu bir kısmının da gözlemci ülke olarak yer aldığı 2009 yılında kurulan Türk Devletleri Teşkilatı (eski adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi-Türk Konseyi) olarak anılan birliğe de üyedirler. Özellikle kültürel faaliyetler sürdüren TÜRKSOY'un varlığı düşünüldüğünde bu alanda YETKM'lerin bulunmamasıyla tezatlık gibi görünse de bu iki kuruluşun işleme mekanizmalarının farklılık arz etmesiyle açıklanabilir. Hatta bu kurumun 2012 yılına kadar pek bir işlevinin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu ülkelerin kültürel temelde hassasiyetlerini ve Türkiye merkezli bir kültürel birlik fikrinin işlerliğinin olmadığını açıkça yansıtmaktadır (Aydın 2013: 507). Türk Cumhuriyetlerindeki diğer devletlerin etkileri hususunda kültürel vb. açılardan faklı bir konsensüs uygulamaktadır. Yapılacak etkinlikler üye ülkelerin ortak inisiyatifiyledir. Bu tutumları kapalılık şeklinde nitelendirilebilir. Diğer bir ifadeyle SSCB dönemi devlet yapısının kısmen korunduğu ve bölge devletleri üzerine RF'nin etkisi dolayısıyla tek yönlü kültürel girişimlere olan yaklaşımlarının yansıması şeklinde yorumlanabilir.

Örneğin TÜRKSOY'un çalışmaları, kuruluşundan günümüze üye ülke devlet başkanlarının himayelerinde yürütülmüş ve onaylarını kazanmıştır. TÜRKSOY'un faaliyetleri üye ülkelerin kültür bakanlarından oluşan daimî Konsey tarafından belirlenir ve bu çerçevede icra edilir. Ancak YETKM'lerin bir ülkede kurulup icraat gerçekleştirebilmesi her ne kadar devletler arası protokollerle belirlense de işleyiş mekanizmaları yasal çerçeveleri temelinde belirlenir. Ki bu da merkez ülke olan Türkiye'deki ilgili bakanlıklar ve YEE merkezinin tasarrufundadır.

Örneğin Kazakistan YETKM'de görevli koordinatörün Kazakistanlı olması gibi farklılıklar yönüyle buradaki prosedür diğer bölgelerden farklılık arz etmektedir. Bu temelde bakıldığında 2012 yılına kadar bu ülkelerle kültürel kimliği etkileme potansiyeline sahip etkinlikler hususunda bir çekincenin olduğu ve istenilen seviyede bir mesafenin kaydedilmediği şeklinde yorumlanabilir.

TİKA, Türkiye'nin Orta Asya Türk Devletlerine yöneldiği 1990'lı yıllarda bunlarla ikili ilişkilerinin geliştirilmesi, elçiliklerin kurulması ve bu ülkelerle bilimsel, teknik, mesleki eğitim, kültürel, ekonomik vb. alanlarda AR-GE çalışmalarının yapılması ve BM, AGİK, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi gibi uluslararası örgütlere dâhil olmaları hususlarında yardımcı olmuştur. Avrupa Konseyi ile ilişkiler geliştirmeleri hususunda da bölge ülkelerini desteklemiştir. Ayrıca bu ülkelerde eğitim, siyasi, hukuki, ekonomik, iletişim vb. alanlarda kurumsallaşmalarını sağlamak için devlet ve üniversiteler gibi kurumlarla da protokoller imzalanmıştır. Bu temelde TİKA'nın 1992 ve onu takip eden ilk 4 yıl boyunca hem kendi teşkilat yapısını hedef alanlardaki ihtiyaç ve isteklere cevap verebilecek şekilde geliştirmeye hem de hedef alanlarda ülkelerin uluslararası arenada işbirlikleri geliştirmelerini olanaklı kılacak kurumsal yapıya kavuşabilmeleri hususunda yardım eden bir pozisyondaydı. Temelde kurumun günümüz faaliyet çeşitliliği ve yapısına kavuşmasının tasarısı 1990'lı yıllarda atılmasına rağmen özellikle 1994, 1998 ve onu takip eden 2000-2001 ekonomik krizleri bu süreci geciktirmiştir. Daha yakın dönemdeki 2008 ekonomik krizi ile 2018-2023 dolar açığı ve borç krizi ile Nisan 2020- Temmuz 2021tarihlari arasındaki COVİD 19 pandemi süreci her iki kurumun faaliyetlerine yansımıştır.

TİKA faaliyetlerinin zamansal gelişimi açısından ilk olarak 1992-2001, ikinci olarak 2002-2016 ve son olarak 2017 ve sonrası şeklinde üç dönemden söz edilebilir. Bu ayrım hem kurumun faaliyetlerindeki en bariz değişimlerin yaşandığı dönemler olması hem de Türkiye'de siyasi ve ekonomik açıdan gelişmelerin yaşandığı dönemler olması açısından da önemlidir. Ancak şüphesiz kurum faaliyetlerinin yoğunluk ve dağılışı hükümetin dış ilişkiler hususundaki politik tavırlarıyla yakından ilişkilidir. Ki kurumun yasal çerçevesinin değişim gösterdiği yıllar temelinde bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. TİKA'nın kuruluşunu takip eden ilk 10 yıl, 1994 ve 2001 ekonomik krizleriyle birlikte sonunda iktidar değişimin de yaşandığı bir periyottur.

TİKA'nın 1992-2001 arası dönemi kapsayan süreçte etkin olduğu alanın Orta Asya ve Kafkasya olduğunu belirtmek mümkündür. Ki bundaki en bariz etkenin TİKA'nın kurulma gerekçesinin

Türk Cumhuriyetlere yönelik olmasıyla ilişkilidir. Kafkaslara yönelik faaliyetler Azerbaycan ve başta Acara Özerk Bölgesi olmak üzere Gürcistan'a yönelik olmasıyla ilintilidir.

TİKA'nın kurulduğu ilk 7 yıllık zaman zarfında hedef ülkelerdeki işbirliklerini geliştirme kapsamlı icraatlar kadar bunların nasıl, ne şekilde yapılabileceğine yönelik strateji tespit çalışmaları ön plana çıkmıştır. Ki bu ilk dönemler hem yöneldikleri hedef alanları tanıma hem de bu alanlarda PKO açma gibi örgütlenme girişimlerin olduğu, yapılan her destek aynı zamanda ilgili ülkelerce kabul görme girişimleri olarak da anlamlandırılabilir. TİKA'nın 2001 öncesindeki faaliyetleri, hedef alanlara yönelik daha çok ikili ilişki kurma, kültürel AR-GE ve fizibilite ile hedef ülkelerin kurumsallaşma alt yapılarının oluşturulmasını sağlamak için teknik ve eğitim ağırlıklı destekler şeklindedir. Bu nedenle kültürel teşebbüsleri, ikili ilişkilere zemin oluşturma ve geliştirilmede kullanılan stratejik bir araç olarak nitelemek mümkündür. Temelde TİKA'nın kurulduğu ilk 6 yılın sonunda hedef alanlara yönelik faaliyetlerin de nispeten arttığı ve çeşitlendiği görülür (TİKA FR, 1997: I-II; Tablo 11; Tablo 12). En basitiyle proje üzerinden örneklendirmek gerekirse, 1997 yılı itibariyle gerçekleştirilen proje sayısı 250'dir. Bunlardan 160'ı tek tek ülkelere yönelik iken, 50'si ise bölgesel temelde birden çok ülkeye dönüktür (TİKA FR, 1997: 3). 1997 yılı itibariyle projelerin ağırlıklı olarak gerçekleştiği alan Avrasya Bölgesi'dir (TİKA FR, 1997).

1997 FR'de Avrasya bölgesindeki ülkelerle yapılan ekonomik işbirliklerinde her yıl ortalama %35'lik bir artışın olduğu ve Türkiye'nin dış ticaret hacminin %10'una tekabül ettiği belirtilmektedir. Raporda TİKA faaliyetlerinin dış kamuoyunun algısını olumlamaya yönelik olduğuna ilişkin vurgular söz konusudur (TİKA FR, 1997: I-II). Bu özellikler söz konusu iki kurumun devamlılığı açısından da önemli etkenlerdir. 1992-1997 yılları arasında toplamda 210 proje gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 1997: 1). Burada tablolardan da anlaşılacağı üzere projelerin birden çok ülke ve etkinliği barındırmaları hasebiyle doğrudan faaliyet sayısıyla örtüşmemektedir (Tablo 11).

1999-2001 yılları arasında 385 ülke 94 bölgesel ve çok taraflı düzeyde toplamda 479 yardım ve işbirliği projesi gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 1999-2001: 7). İçerisinde restorasyon, hayvancılık, geleneksel el sanatları gibi alanlarda hibe şeklinde toplamda 1209 faaliyet dikkati çeker (TİKA FR, 1999-2001: 7). Faaliyetlerin dağılışı yönüyle öncelikli alan yine Orta Asya Türk Devletleridir (TİKA FR, 1999-2001: 7). Bu açıdan 1992'den 2001 yılına kadar ki süreçte faaliyetlerin yoğunluk ve dağılışında somut bir değişim yoktur (Tablo 11).

2001 yılı sonrası Türkiye açısından olduğu kadar TİKA'nın gelişimi açısından da önemli bir eşiktir. TDP'de yeni eğilimlerle birlikte TİKA'nın hedef alanları da genişlemiştir. Nitekim bu süreçte hem PKO sayılarında hem de faaliyetlerinde bir artış görülmektedir. 2002-2016 arasındaki yıllar faaliyetlerin arttığı dönemdir. Kurum bu dönemde gelişimsel anlamda büyük bir mesafe kaydetmiştir. Özellikle 2008-2012 aralığında Küresel Ekonomik Kriz'e rağmen TİKA faaliyetleri yıllar bazında artış kaydetmiştir. Dolayısıyla TİKA'nın genişleme açısından en aktif 4 yılı olarak nitelendirilebilir. Bunun paralelinde 2008 yılında TİKA'ya ayrılan bütçe önceki dönemlerdekine nazaran 11 kat artırılmıştır (Oran, 2013: 141).

TİKA projelerinin bölgelere göre dağılışı incelendiğinde TDP'yle (Türk Dış Politikası) paralel bir görünüm arz eder. Zira 2005 yılı Afrika açılımıyla birlikte Afrika'ya yönelik teşebbüslerde önceki bölümde de değinildiği üzere PKO sayılarının artışı söz konusu olduğu gibi proje ve faaliyetlerde de bir genişleme gözlemlenmiştir. Ancak 2005 yılı faaliyetlerin toplamı yönüyle değerlendirildiğinde hala Asya'daki Türk Devletlerinin öncelikli alanlar olduğu görülür (Tablo 11). 2005 FR'de de bu açıkça vurgulanmıştır. 2005 yılında ön plana çıkan Afrika açılımı çerçevesinde bu alanlardaki faaliyetler hız kazanmıştır. Yıllar bazında 1800'den fazla projenin hayata geçirildiği 2013 yılında en fazla faaliyetin olduğu alan Afrika ülkeleridir. Ve bunları sırasıyla Orta Asya ve Balkanlar takip etmektedir (TİKA FR, 2013: 7). Bunu müteakip buradaki Program Koordinasyon Ofislerinin (PKO) sayısında da bir artış söz konusudur (Tablo 7).

2011 yılı itibariyle faaliyet çeşitliliği kadar alansal çeşitlilik de ön plana çıkmıştır. Bu temelde uluslararası arenada farklı işbirliklerinin geliştirilmesi ve devletlerarası ilişkilerde alternatiflerin sağlanması açısından önemli bir potansiyel barındırır. Bu tarz bir strateji 'yeni bölgecilik' çerçevesinde de yorumlanabilir (Tablo 10).

TİKA'nın faaliyetlerindeki 2012 yılı sonrasındaki dönemsel düşüşler, hükümetin değişen jeokültürel temelli politikalarının bir göstergesi olarak verilebileceği gibi iç siyasi zemindeki değişimleri ve ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durumu da yansıtır mahiyettedir. 22 yıllık AKP yönetimi boyunca hem dünya hem de Türkiye'de cereyan eden süreçlerin hızı ve dinamizminin yansıması olarak da yorumlamak mümkündür.

2013 yılı her iki kurum için genel olarak etkinlik sayısında artışların olduğu bir yıl olmuştur (Tablo 9; YEE FR, 2013). Ancak buna ülkeler bazında bakıldığında farklı pratiklere bağlı olarak faaliyetlerin durma aşamasına geldiği alanların varlığı da söz konusudur. TİKA'nın misyon ve vizyonu temelinde düşünüldüğünde devletler arası ikili ilişkilerde yaşanan değişimlerden görece YEE'den daha çok etkilendiği görülür. Bu durum devletler nezdinde

değerlendirildiğinde ise TİKA'nın daha çok Türkiye'nin politik hüviyetiyle özdeşliği dikkati çekecektir. Bu temelde Türkiye ile Mısır arasında 2013 tarihinde başlayan gergin ikili ilişkileri sonucunda dış politikanın siyasi ve diplomatik uzuvları olan büyükelçiliklerin kapatılması süreci neredeyse birebir TİKA birimlerini ve faaliyetlerini etkilemiştir. Zira bu süreçte PKO kapatılmış ve PKO aracılığıyla yürütülen projeler durma aşamasına gelmiştir. Bu gergin süreçte genel durumun ve yaşananların aksine YEE'nin Türkçe eğitim faaliyetlerinin sürdürdüğü ve Türkçe eğitim kurslarının en fazla gerçekleştiği ülke yine Mısır olmuştur. Buradan hareketle söz konusu kurumların siyasi çekişme ve anlaşmazlıklara rağmen devletler arası ikili ilişkilerin sürdürülmesindeki katkılarının olduğu belirtilebilir. Özellikle kültürel diplomasi ve jeokültür zemindeki faaliyetlerin bu manada daha sürdürülebilir olduğunu söylemek mümkündür.

Şüphesiz hedef ülkelerdeki iç siyasi karışıklıklar ve gerilimler neticesinde de PKO'lar işlevsiz hale gelebilmektedir. Benzer şekilde 2021 yılının hemen başlarında gerçekleşen askeri darbe nedeniyle, Myanmar'da yaşanan değişim süreci sonucunda ülkedeki PKO kapatılmış ve PKO aracılığıyla yürütülen proje tamamlanamamıştır. Bu temelde kurumsal genişlemenin en önemli unsuru olan kurumsal misyon ve vizyon onların varlıklarının devamlılığında önemli bir etkendir. Ki tüm bu etkenler kadar faaliyetlerin sürdürüldüğü ülkelerdeki siyasî mekanizmanın kurumların varlığına olan yaklaşımları da onların açık sistem özellikleri ve kurumsal gelişim ve alansal genişlemeleri üzerinde de belirleyicidir.

2017'den günümüze ise nispeten TİKA faaliyetlerinde düşüşler görünmektedir. Bunda özellikle 2016 yılındaki 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin (2016 Türkiye Askerî Darbe Teşebbüsü) etkili olduğu kanaatindeyiz. Buna karşın aynı süreçte TİKA'ya nazaran YEE'nin faaliyetlerinde nispeten bir artış gözlenmiştir. Böyle bir sonuç YEE'nin darbe girişimiyle ililntili yurt dışında Türkiye imajını ve itibarını zedeleyecek olası algı ve tutumların bertaraf edilmesi yönünde bir misyonla hareket etmeye başlamasıyla ilişkilidir. Yani o güne kadar darbenin kaynağı olarak sözü edilen bu topluluğun faaliyetleri çerçevesinde kalan çok sayıdaki eğitim-kültür faaliyetinin YEE tarafından yürütülmeye çalışılmasının bir sonucu niteliğindedir. Nitekim Bosna-Hersek'teki saha çalışmaları esnasında Mostar YETKM'de bu darbenin kaynağı olarak sözü edilen bu topluluğun faaliyetlerine yönelik uyarıcı broşürlerin basıldığı ve kursiyerlerin bilgilendirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu uyarıların Türkiye'den giden üniversite öğrencilerine yönelik olarak yapıldığı da gözlemlenmiştir (Foto 7). Nitekim 2012 itibariyle 130 kadar ülkede 2.000.000'un altında olmayan bir öğrenci kitlesinin bulunduğu 1.000 kadar okula sahip Gülen Cemaatinin (Oran, 2013: 143), yurt dışı yapılanmasının büyüklüğü göz önünde

bulundurulduğunda bunlarla mücadele için kurumun aktivitelerinin yeterliliği tartışmalı olsa da birtakım faaliyetler yürüttüğü aşikârdır.

Foto 7. Mostar YETKM'de Mostar Basılan Broşürler

Oran (2013: 143) bu okulların 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda faaliyet göstermiş Hıristiyan misyoner okullarına benzetildiğini belirtmektedir. Ayrıca Arnavutluk, Bosna-Hersek, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Nijerya, Kamboçya ve ABD'de faaliyet gösteren Türk Üniversiteleri'nin Gülen Hareketiyle ilintili olduğuna da değinmektedir (Oran, 2013: 143).

Ki darbe kaynağı olarak işaret edilen bu topluluğa yönelik yurt dışında yapılan aktivitelere ilişkin YEE FR'lerde de yer verilmiştir (YEE FR, 2017; Foto 8. YEE'nin yüklendiği bu misyon uluslararası siyasi zeminde üstlendikleri roller jeokültürel faaliyetlerin jeopolitik ve stratejik rolünü ve önemini göstermektedir.

FETÖ'ye 'kamu diplomasisi' tokadı

FETÖ'nün lobi çalışmalarının önlenmesi için harekete geçen yurtdışı temsilcilikleri Cumhurbaşkanlığı düzeyinde 49, Başbakanlık düzeyinde ise 64 görüşme yaptı

İHANET örgütü FETÖ'nün yurtdışında Türkiye aleyhine çalışma yapmasının önüne geçilmesi için kolları sıvayan Türk yurtdışı temsilcilikleri hain örgüte ağır darbe indirdi. Konuyla ilgili Cumhurbaşkanlığı düzeyinde 49, Başbakanlık düzeyinde 64 görüşme yapan temsilciliklerden yeni bir hamle daha geliyor.

Yunus Emre Enstitüsü başkanlığını yürüttüğü küresel kamu diplomasisi ağına üye ülkelerin gazetecilerini Türkiye'ye davet ederek örgütün darbe girişimini anlatacak. Öte yandan bu ağ ile birlikte enstitü örgütün Türkiye'ye yönelik saldırı girişimlerini ve dünya için nasıl bir tehdit oluşturduğunu bu toplantı ile birlikte yabancı basın mensuplarına aktaracak. FETÖ'nün yurtdışı merkezlerine yönelik özel girişim başlatılacak olan Yunus Emre Enstitüsü örgütün yurtdışında bulunan merkezleri için ilgili makamlara "Türkiye'yi temsil etmiyorlar" diyecek. Ayrıca örgüt yurtdışında yeni bir merkez açmaya kalktığı zaman yine Enstitü devreye girerek "FETÖ Türk kültürünü temsil etmiyor" denilecek. FETÖ'nün 15 Temmuz girişimi esnasında çekilen fotoğraflar yurtdışında sergilenerek örgütün ne denli tehlikeli olduğu dünya kamuoyuna aktarılacak.

15 Temmuz sonrası FETÖ'nün iç yüzünü dünyaya anlatmak için kolları sıvayan Türk Yurtdışı Temsilcilikleri şu ana kadar binlerce görüşme yaparak FETÖ'nün uluslararası arenadaki maskesinin düşürülmesini sağladı. Temsilcilikler şu ana kadar; Cumhurbaşkanlığı düzeyinde 49, Başbakan düzeyinde 64, Bakan düzeyinde 329, Milletvekili düzeyinde bin 83, diğer üst düzeylerde ise 6 bin 899 görüşme yaptı.

Rüstem Mehmet HAZNEDAR/ANKARA

Foto 8. YEE'nin Yurt Dışında Türkiye İmajı Kapsamında Yaptığı Aktiviteler ve Üstlenmiş Olduğu Misyona İlişkin Gazete Haberi (Kaynak: YEE FR, 2017: 117)

Ayrıca her ne kadar bütçe hususunda YEE'nin kurumsal yapısıyla ilişkili olarak farklı alternatifleri söz konusu olsa da iki kurumun faaliyetlerinde 2018-2023 yılları arasında yaşanan düşüşte öncelikle Covid 19 pandemisinin sonrasında ise ülkede yaşanan ekonomik krizin etkinliğinden söz edilebilir. 2020-2022 arasında pandemi nedeniyle tüm dünyada yaşanan kapanmanın ulaşım, kültürel, sosyal, ekonomik gibi pek çok alanda olumsuz yansımaları olmuştur. Özellikle insan hareketliliğinin yoğun olduğu tecrübe paylaşımı ve kültürel etkinlikler açısından bu sürecin daha uzun süreli devam etmesi her iki kurum için de durağan bir dönemin kapılarını açmıştır. Nitekim 2022 yılından itibaren artışlar kaydedilmiştir (TİKA FR, 2022: 92). Bu süreçte çoğu ülke 2022 Nisan ayından itibaren kontrollü biçimde kapılarını açmışlardır. Görev alanları içerisinde yer alan ülke sayısı fazla olan bu iki kurumun sosyo-kültürel etkinliklerindeki düşüşün bununla yakından ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak bu dönemde de görece YEE'nin TİKA'nın aksine bazı faaliyetlerinde nispeten bir artış kaydettiği gözlenmiştir. Bunda en büyük etken YEE'nin bazı etkinlikleri için dijital platformu kullanmasıdır. Şüphesiz tecrübe paylaşımları, sosyo-kültürel etkinliklerde pratiğe duyulan ihtiyaçlar nedeniyle TİKA'nın, Türkçe dil kursları gibi dijital platformda yapılan etkinliklere sahip YEE'ye nazaran daha çok etkilendiğini belirtmek mümkündür.

TİKA faaliyetleri çeşitliliği ve öncelenen sektörler-alanlar yönüyle incelendiğinde 2015 BM'in sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında olan sektör-alanlarla örtüştüğü görülür. Bu durum TİKA faaliyetlerinin uluslararası politikalarla uyumlu ve geçerliliği olduğunu göstermektedir. TİKA'nın varlığı ve yürüttüğü faaliyetleri ekseninde, yardım alan devlet

konumundan yardım veren devlet konumuna yükselişine atfen yapılan vurgular, TİKA'nın Türkiye'nin uluslararası zemindeki gelişmişliğinin ve güç imajının bir göstergesi kabulü çıkarımını olanaklı kılar (TİKA FR, 1997: 1).

TİKA faaliyetlerinin sonuçları uzun vadeli bir stratejinin ürünü olarak sunulmaktadır (TİKA FR, 1997: I-II). Diğer bir ifadeyle devletlerarası ikili ilişkiler ve hedef alanlarda kamuoyu algısı inşa etmek gibi bir refleksle hareket edildiği belirtilebilir. Özellikle devletlerarası ikili ilişkilerin gelişiminin tabanda bir karşılığının olması uzun süreçlere yayılan bir bağlam gerektirir. Özellikle Kırgızistan'da TİKA'nın projesini yürüttüğü Recep Tayyip Erdoğan Hastanesinin açılışı esnasında Kırgızistan'ın devlet başkanın Türkiye'yle Kırgızistan'ın kültürel işbirliklerinden ve bu kapsamda Türkiye'de düzenlenen Kırgızistan bağımsızlık yıl dönümü çerçevesinde Kırgızistan kültür günlerinin düzenlemesinden duydukları memnuniyeti dile getirmesi ve hidro-elektrik, sağlık ve tıp alanında işbirlikleri (tıp sistemi, eczacılık alanında fabrika kurulması vb.) için teklifte bulunması buna örnektir. Güncel konjonktürde ÇHC ve Avrupa pazarları arasındaki eski ipek yolunun canlandırılması gibi ulaşım sistemleri hususunda da işbirliklerinde kilit misyonlar üstlenmesi TİKA'nın bölgesel birliklerin tesisi hususundaki rolünü göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca YEE faaliyetleri de nitelikleri gereği bu açıdan ele alınabilir (URL6).

Aşağıda her iki kurumun kültürel temelli faaliyetleri mekâna ve zaman göre dağılımları ayrı başlıklar altında sahip oldukları jeokültürel bağlamla ilintili olarak yorumlanarak kısaca verilmeye çalışılmıştır. Böylece bu bölüm sonraki bölümlerde değinilecek hususların belli bir temele oturtulup açıklanmasında önemli bir fonksiyon üstlenecektir.

3.1. TİKA VE YEE'NİN AKADEMİ, DİL, İLETİŞİM İLE GENEL EĞİTİM ALANLARINDAKİ KURUMSALLAŞMA SÜREÇLERİ VE FAALİYETLERİ

Eleştirel jeopolitikte eğitim, devletlerin kültürel etki sahalarını güçlendirmenin önemli bir unsuru olarak kabul edilir (Clarke, 2016; Dvir, Shields & Yemini, 2018). Çoğunlukla 1960'lar ve 1970'lerde var olan dilbilimsel argümanlara dayalı bölge yaklaşımlarının günümüzde yeniden ön plana çıktığı ve ulus devletlerin bu yolla sosyo-politik özerklik ve etki alanı sağladıkları belirtilir (Perrin, 2012). Devletler için gelişmişliğin önemli parametrelerinden biri olduğu gibi devletlerarası zeminde de en önemli stratejik alanlardan bir tanesidir. Kültür, eğitim ve kurumsal alt yapılar gibi unsurların ulus inşa süreçlerinde etkin ve işlevsel bir role sahip oldukları kabul görür (Hobsbawm, 2006b: 305-356).

Jeokültürel açıdan eğitim bir ulusun kendi çıkarlarını çekim ve ikna yoluyla elde etmeyi sağlayan unsur olarak yorumlanır. Uluslararası eğitim yumuşak gücün en etkin unsurlarından biri olarak görülmektedir (Nye, 2004). Eğitime yönelik kültürel diplomatik süreçler ulus devletler arasında karşılıklı anlayışı güçlendirmek için politik olmayan etkileşimin kullanılması olarak görülüyor. Eğitim günümüz jeokültürel ilişkilerin önemli saç ayaklarından biri olarak kabul görür (Collins & Bekenova, 2017).

Jeokültürel açıdan eğitim kurumları ve kuruluşlarının en önemli fonksiyonları, yurt dışında kendi ülkelerinin dil ve kültürlerini yaygınlaştırarak, kamu diplomasisini daha kolay yürütür hale getirmeleri ve bu yolla kültürel diplomasiyi bütünleyen bir duruş sergilemeleridir. Dil uluslar, bireyler, toplumlar için kültürel konumlanışın temel unsurlarındandır. Kültürel etkileşimle etki alanlarının inşasında önde gelen araç dil olagelmiştir. Bu temelde dil kimlik inşa süreçlerinden kültürel etkileşim ve adaptasyona kadar pek çok açıdan önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda toplumların taşıyıcı bir unsuru olmasının ötesinde kültürün ayrılmaz bir parçası olan dil, Küresel yönetişimde ortak gelecek ve değerlere sahip bir toplum inşasında önemli bir enstrümandır (Li, 2018).

TİKA ve YEE tarafından yürütülen kültür ve eğitim içerikli faaliyetler de yukarıda sözü edilen jeokültürel eksende değerlendirilmelidir. Kültür ve eğitim enstrümanları ülkelerin ulus inşa süreçlerinin desteklenmesinde önemli bir rol üstlendiğini belirtmek mümkündür. Dil, Türkiye'nin kültür, eğitim, ekonomi alanlarıyla ilgili teknik, bilimsel, sosyal ve çevresel konularda dünyayla iş birliği aracı olarak ifade edilmektedir (TİKA FR, 1994: 2). Benzer şekilde son dönemlerde ön plana çıkan YEE, Türk dilini ve kültürünü doğru tanıtma ve öğrenme taleplerini karşılamaya yönelik faaliyetleri gerçekleştirerek diğer bölge ve ülkelerle kültürel etkileşim ve iş birlikleri sağlama amacı gütmektedir. Bu anlamda hem TİKA hem de YEE kültürel etkileşim hususunda birlikte yaşatma kültürü ekseninde bir vizyon ve misyonla hareket eden kurumlardır. Dolayısıyla kuruluşlarından günümüze en önemli girişimlerinden biri eğitim kurumları oluşturmak, eğitim faaliyetlerini yürütmektir.

YEE'nin eğitim faaliyetleri geleneksel el sanatları gibi bazı istisnalar dışında daha çok Türk dili eğitiminin standardizasyonu, geliştirilmesi buna yönelik öğrenim materyalleri hazırlamak, çeşitli burs ve yaz kampları vb. üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak TİKA'nın eğitim alanındaki proje ve faaliyetleri, eğitim kapsamına giren hemen hemen her alanı barındırmaktadır. Bunlar fiziki yapıların, inşası, iyileştirilmesi, ekipman temini, burs desteği, dil eğitimi ve çeşitli mesleki eğitimler vb. gibi unsurları kapsayan bir muhteviyata sahiptir. Bu temelde, askeri ve güvenlik, sağlık, idari kurum personeli eğitimi vb. hususlarda mesleki eğitim ile yüksek

öğrenime yönelik öğrenci desteklerini kapsayan geniş bir yelpazeye sahip projeler sürdürmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi istisnalar dışında YEE faaliyet nitelikleri mekâna göre farklılık arz etmemektedir. Diğer bir ifadeyle her bölgede benzer programları uygulamaktadır. Lakin bunların yoğunlukları icra edildikleri ülkelerin gelişmişlik, kültürel dokuları ve protokollerle belirlenen çerçeveye göre değişmektedir.

TİKA'nın ise bölgeler temelinde yaptığı faaliyetlerin sayısı da nitelikleri de mekâna yönelik stratejileriyle ilintili olarak farklılaşmaktadır (Tablo 11; Tablo 12). Bu faaliyetler genel anlamda TİKA'nın genişleme süreciyle birlikte öncelik verdiği hedef alanları yansıtır mahiyettedir (Tablo 11). Her iki kurumun bu stratejileri eğitim faaliyetleri içinde geçerlidir.

Tablo 16. TİKA'nın Akademi, Dil, İletişim ile Genel Eğitim Alanlarındaki Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Niceliksel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
1992-1993	33	30	4	7	6	-	-	1	-	4	-	-	**85**
1994	78	45	12	26	10	-	-	6	-	17	-	-	**194**
1995	84	37	12	26	4	-	-	5	-	11	-	-	**179**
1997	57	36	24	21	5	-	1	10	-	12	-	-	**166**
1999-2001	51	46	22	37	2	4	-	13	-	13	-	9	**197**
2004	49	30	37	27	8	2	4	23	-	10	-	-	**190**
2005	110	80	103	43	13	5	17	29	-	5	1	-	**406**
2006	176	128	107	54	32	10	22	56	-	12	1	1	**599**
2007	126	51	80	35	12	12	21	51	1	1	-	-	**390**
2010	81	33	59	26	22	8	14	40	1	-	-	-	**284**
2012	95	85	103	31	44	38	34	61	-	5	1	1	**498**
2013	82	60	99	29	36	30	80	90	11	-	-	1	**518**
2015	81	65	34	25	22	25	86	51	13	5	-	-	**407**
2016	19	17	14	10	12	3	16	12	7	1	-	1	**112**
2018	11	6	13	3	8	7	9	8	1	-	-	-	**66**
2020	2	2	8	1	3	6	10	11	4	-	-	-	**47**
2022	10	4	5	4	7	-	9	17	5	1	-	-	**62**
Toplam	**1145**	**755**	**736**	**405**	**246**	**150**	**323**	**484**	**43**	**97**	**3**	**13**	**4400**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

TİKA'nın bu sektörde 1992-1995 yılları arasındaki süreçte ağırlıklı olarak Orta Asya ve Kafkasya'da projeler yürüttüğü görülmektedir (Tablo 16). Hatta yalnızca Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ve Kafkasya'da yoğun olarak projeler yürüttüğünü belirtmek mümkündür.

1995 yılından itibaren mekânsal genişleme ve faaliyetlerin yoğunlaştığı bölgeler günümüzdekine yakın bir hal almıştır. Yekûn olarak eğitime yönelik faaliyetlerin yoğunlaştığı saha Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'dir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik eğitim faaliyetlerinin diğer bölgelere nazaran daha fazla olması TİKA'nın ilk kurulduğu dönemlerden itibaren asıl hedef alanı olan bu bölge ülkelerine yönelik yüksek eğitim projelerinin yanı sıra AR-GE çalışmaları çerçevesinde tecrübe aktarımı ve mesleki eğitimlere yoğunlaşmış olmalarıyla da açıklanabilir (Tablo 16).

2010- 2016 yılları arasındaki dönemde ise Kuzey Afrika, Afrika ile Orta, Doğu ve Güney Asya'daki faaliyetlerde bir artış söz konusudur. 2016 yılı sonrası ise genel anlamda bütün bölgelerde düşüşlerin ön plana çıktığı bir dönemdir. Bunda farklı gerekçeler saymak mümkün olmakla birlikte YEE'nin varlığı da bir faktör olarak belirtilebilir. Nitekim söz konusu kurumun faaliyetlerindeki artışlar 2012 yılından sonra artarak devam etmiştir (Tablo 10). Ancak faaliyetlerinin yoğunluk gösterdiği bölgeler TİKA'nınkinden farklılık arz etmektedir.

Genel anlamda bakıldığında TİKA'nın eğitim faaliyetleri daha önce de belirtildiği gibi TDP'deki değişimleri yansıtır mahiyette olup, dört bölge ön plana çıkmaktadır. Bu bölgelerin tamamı Türkiye'nin tarihi, etnik ve kültürel bağlarının yoğun olduğu bölgelerdir.

TDP'yle uyumluluk hususunda bazı yönlerle benzer bir yorumu YEE için de yapmak mümkün olmakla birlikte mekânsal dağılışlarındaki farklılık göz önünde bulundurulduğunda farklı bir stratejiyle hareket edildiğini belirtmek mümkündür. Özellikle Avrupa ve Japonya merkezli Asya'da yaptıkları etkinliklerin yoğunlaştığı bölgeler olarak belirmesi dikkat çekicidir (Tablo 17). Ayrıca faaliyet yoğunluğunun olduğu bölgeler TİKA'nın aksine Balkanlar ve Ortadoğu'dur (Tablo 17). Bu durum 2023'e kadar Kazakistan dışında Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde YETKM'lerin olmamasıyla açıklanabilir ki, söz konusu ülkelerin kültürel temelli etkinlikler hususunda Türkiye'ye yaklaşımlarını özetler mahiyettedir. Ayrıca 2 Nisan 2016'da ABD YETKM'in açılmasına rağmen burada eğitim ve bilimsel etkinliklere yönelik kayıtların FR'lere çok fazla yansımamış olması dikkat çekici diğer bir husustur. Burada değinilmesi gereken bir diğer konu YEE FR'lere sınırlı sayıda yansıyan ABD'deki eğitime yönelik etkinliklerden biri olan 'Misafirimiz Olun Projesi'nin öncelikli hedef kitlesi olan ABD'li Müslüman gençlerin olmasıdır.

Tablo 17. YEE FR'lerde Yer Alan Veriler Çerçevesinde Akademi, Dil, İletişim ile Genel Eğitim Alanlarındaki Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgelere Göre Niceliksel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	10	7	30	12	27	7	2	13	-	13	-	9	**130**
2015	13	15	33	28	26	8	8	17	-	3	-	18	**169**
2017	25	10	89	44	47	18	-	59	11	5	-	66	**374**
2022	13	14	58	51	53	28	25	50	2	7	1	25	**327**
Toplam	**61**	**46**	**210**	**135**	**153**	**61**	**35**	**139**	**13**	**28**	**1**	**118**	**1000**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Eğitime ilişkin faaliyetlere daha dar kapsamda bakıldığında da öncelikli bölgeler değişmemekle birlikte yapılan faaliyetlerin niteliklerine göre yoğunlaştıkları bölgeler farklılaşmaktadır. Örneğin TİKA'nın ilk ve orta dereceli okullara yönelik faaliyetlerinde yoğunluklu bölge Balkanlar'dır. Bunu takip eden bölge ise Moğolistan, Afganistan, Tacikistan'ının dâhil edildiği Doğu, Orta ve Güney Asya'dır (Tablo 18). Bu bölgenin ön plana çıkmasında savaşın yaşandığı Afganistan'a yönelik faaliyetlerden dolayıdır. Genelde orta öğretim seviyesindeki bu tarz faaliyetlerin yer seçiminde dezavantajlı bölgeler görece öncelenmektedir.

Tablo 18. Yıllar Bazında TİKA'nın İlk ve Orta Dereceli Okullara Yönelik Yaptığı Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Toplam
1992-1993	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1994	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1995	3	-	1	3	-	-	-	-	-	1	8
1997	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	4
1999-2001	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2004	2	1	2	1	-	-	-	-	-	-	6
2005	7	5	14	1	-	-	1	2	-	-	30
2006	8	10	14	7	6	-	-	2	-	-	47
2007	1	3	7	-	-	-	1	2	-	-	14
2010	1	-	16	2	-	-	-	1	-	-	20
2012	3	5	15	7	-	2	4	5	-	-	41
2013	3	1	7	-	3	-	10	21	2	-	47
2015	3	7	2	2	-	-	5	5	-	-	24
2016	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	4
2018	-	-	2	1	2	-	1	-	-	-	6
2020	-	-	3	-	-	2	2	4	2	-	13
2022	-	1	1	1	1	-	2	5	-	-	11
Toplam	**34**	**34**	**87**	**27**	**12**	**4**	**26**	**47**	**4**	**1**	**275**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu

Ancak 2001 yılından sonraki süreçte bu faaliyetteki öncelikli bölge Balkanlar'dır (Tablo 18). Bu bir nevi TDP'deki değişimin yansımasıdır. Balkanların ön plana çıkmasında özellikle Türkçe'nin seçmeli ders olarak burada daha çok ön plana çıkması, okutulması ve yine Doğu Avrupa'daki Türk toplulukların yaşadığı (Kırım, Moldova, Tataristan gibi) alanlara yönelik desteklerle de ilişkilidir.

2012 yılı sonrasında bu alandaki faaliyetlerin Afrika, Orta, Doğu ve Güney Asya'ya (Afganistan ile kısmen Moğolistan) yönelik faaliyetler dışında diğer bölgelerde bir düşüşün söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür. TİKA'nın bu dönemde eğitime dayalı faaliyetleri daha çok fiziki alt yapıların iyileştirilmesine yöneliktir.

TİKA'nın Balkanlar başta olmak üzere bu faaliyetlerindeki bölgesel düşüşleri, bunları YEE'ye devretmesiyle ilişkilendirilebilir (Tablo 16). YEE FR'de Bosna-Hersek Federasyon Kantonlarındaki ilk ve ortaöğretim okullarında sürdürülen Türkçe seçmeli yabancı dil sınıflarının devralındığı bilgisi yer almaktadır (YEE FR, 2012: 102). Bu devretme işlemlerine ilişkin ibareler TİKA 2010 FR'de de bulunmaktadır (TİKA FR, 2010: 10).

TİKA'nın ilk kurulduğu dönemde diğer görevlerinin yanında yurt dışında kültür ve eğitim alanlarında iş birliğinin sağlanması adına Türk Kültür Merkezlerinin devreye sokulması için gerekli düzenlemeler yapma yetkisine sahip olduğu da görülmektedir. 2001 ile 2011 yılı sonrasında ki yasal çerçevelerde bu ibare eğitim ve kültürel iş birliklerinin yürütülmesi ve bunu yürüten Türk kültür merkezleriyle de iş birliği yapmak şeklinde değiştirilmiştir. Bu ibare kurumun görevlerine ilişkin jeokültürel boyutu göstermektedir. Bu şekildeki mevzuat değişimi faaliyetlerindeki bir takım kültürel etkinliklerinin sınırlandırıldığı şeklinde de yorumlanabilir. Zira 2011 yılı sonrasında değişen yasal çerçeveye dayalı olarak YEE'nin Yunus Emre Vakfı bünyesinde kurulmasıyla birlikte Türk Kültür Merkezi açma ve Türkoloji faaliyetlerinin yürütülmesine yönelik yetkinin bu kurumun YETEM birimine devriyle de ilişkilendirilebilir.

YEE faaliyetlerinde ise alansal anlamda YETKM'lerin dağılışlarıyla etkinliklerin yoğunlukları paralellik arz eder (Tablo 13; Tablo 14). Bu temelde YEE merkezlerinin en fazla olduğu sahalar etkinliklerin de yoğunlaştığı alanlar olarak yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, YEE Bangkok'da (Tayland) yaptığı bir faaliyeti Belçika'da ve benzer şekilde Japonya'da da yapmaktadır (YEE FR, 2015). Ancak etkinlik yoğunluğu itibariyle Balkanlar, Ortadoğu ile Doğu ve Merkez Avrupa ülkeleri ön plana çıkmaktadır (Tablo 13). Öte yandan faaliyet yoğunluğunu belirleyen diğer bir etken kurumun ilgili sahada yapılanmasını tamamlayıp tamamlamamasıdır. Her ne kadar öncesinden kurulmuş bir yapısal sistemi devir almış olsa da yine de kurumun faaliyet yılı olarak 2012 temel alınmaktadır (YEE FR, 2012: 75).

YEE'nin ilk ve orta dereceli okullara yönelik faaliyetlerinin yoğunlukta olduğu sahaların başında Balkanlar gelmektedir (Tablo 19).

Tablo 19. Yıllar Bazında YEE FR'lerde Yer Alan Seçme Faaliyetler İçerisinde İlk ve Orta Dereceli Okullara Yönelik Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	4	4	16	9	12	5	-	7	-	4	-	4	**65**
2015	2	4	6	4	11	-	-	3	-	-	-	3	**33**
2017	-	1	31	6	1	1	-	18	-	-	-	-	**58**
2022	2	3	15	10	14	3	6	11	-	1	-	4	**69**
Toplam	**8**	**12**	**68**	**29**	**38**	**9**	**6**	**28**	**-**	**4**	-	**11**	**225**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VII: Afrika
II: Kafkaslar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
III: Balkanlar	IX: Pasifik/Latin Amerika
IV: Doğu Avrupa	X: Rusya Federasyonu
V: Ortadoğu	XI: ABD
VI: Kuzey Afrika	XII: Avrupa

Yoğunluğun ön planda olduğu diğer iki bölge Ortadoğu ve Doğu Avrupa'dır. 2015 YEE FR'de her ne kadar ülke ve YETKM ismi belirtilmemiş olsa da 33 merkezde ilköğretim, ortaöğretim

ve yükseköğretim kurumlarında seçmeli ve zorunlu olarak Türkçe derslerinin gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır (YEE FR, 2015: 30). Bosna-Hersek'te orta dereceli okullarda 10.000'den fazla öğrenci 'Tercihim Türkçe' projesi kapsamında ikinci yabancı dil olarak Türkçe eğitimi almıştır (URL7; Foto 9).

Foto 9. Bosna Hersek'te Seçmeli Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Veren Okullardan Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2012: 101-102)

YEE ve TİKA'nın ilk öğretim faaliyetlerine ilişkin benzer bir süreç yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kursları ve Türkoloji eğitimleri için de geçerlidir. Kültür merkezlerinin fonksiyonuna ilişkin olarak Türk dilini (Türkçe) ve kültürünü yayma çalışmaları olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu merkezlerin bünyesinde Türkçe öğretiminin yanı sıra, diğer kültür faaliyetlerinin gerçekleştirildiğine değinilmektedir (TİKA FR, 2004: 76-77). Bu temelde TİKA'nın YEE'ye devrettiği 2011 yılına kadar Türkoloji TKM'lerinin (Türkoloji Türk Kültür Merkezi) bünyesindeki faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu sürdürdüğü görülmektedir. Hatta günümüzde bu kültür merkezlerinin bir kısmı aktiftir.

TİKA Türkçe kurslarından ziyade üniversiteler bünyesinde Türkçe sınıfları kurma gibi bir stratejiyi takip etmiştir. Ancak hedef bölgelerinde belirgin bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Tablo 20).

Tablo 20. TİKA'nın Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Toplam
1992-1993	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1994	1	1	-	1		-	-	-	-	-	-	3
1995	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	8
1997	2	1	1	1	-	-	-	-	-	1	-	6
1999-2001	-	1	3	3	-	2	-	-	-	-	3	12
2004	5	3	2	3	-	-	-	1	-	1	-	15
2005	11	2	11	-	-	-	-	-	-	-	-	24
2006	13	6	11	2	1	-	-	2	-	-	-	35
2007	7	2	7	2	1	1	-	5	1	-	-	26
2010	4	2	7	3	2	2	1	2	-	-	-	23
2012	2	2	11	1	3	2	3	6	-	-	-	30
2013	-	1	3	1	-	-	1	1	1	-	-	8
2015	1	1	1	-	1	-	-	1	-	-	-	5
2016	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
2018	2	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	5
2020	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	3
2022	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	**53**	**26**	**57**	**21**	**9**	**7**	**6**	**19**	**3**	**2**	**3**	**206**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

TİKA 1993 yılından itibaren konferanslar, bilimsel sempozyumlar düzenlemiş ve Türk Yazı Dili Araştırmaları birimini kurarak bu alandaki faaliyetlerini başlatmıştır. Türk dilini temel alan ilk faaliyetleri Türk Toplulukları ve Türk Cumhuriyetleri arasında güçlü bir iletişimin kurulması, ortak tarih ve kültür düsturuyla 1992-1993 yıllarına denk gelir. 1994'te 'Ortak Yazı Dili Projesiyle' bu konudaki çalışmalar devam ettirilmiştir (TİKA FR, 1992-1993: 12; TİKA FR, 1994: 16; TİKA FR, 1995: 12; Foto 10).

Foto 10. 'Ortak Yazı Dili Projesi'kapsamında 1994 Yılında Düzenlenen Türk Tazı Dili Sempozyumundan Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 1995: 12)

TİKA FR'de bu projeyle 200 milyon konuşanıyla Türk dilini dünyadaki yaygın dillerden biri olabilmesi ve Birleşmiş Milletler (BM) dili statüsü kazandırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir (TİKA FR, 1995: 12).

Kültür merkezleri ve kütüphanelerin açılmasını Türk dili ve kültürünün tanıtımı, Türkçe'nin öğretilmesi ve diğer kültürel faaliyetlerin yapılması amacıyla olduğu vurgulanmıştır (Foto 11). Açılan kültür merkezleri için genellikle müşterek kültür mekânı ifadesi kullanılır (TİKA FR, 2004:) ki, buradaki vurgu bu merkezlerde yapılan faaliyetlerin hedef ülkelerin kültürel kimliklerine yönelik olmasının yanında farklılıkları yaşatma ve dolayısıyla çok kültürcülük refleksiyle hareket etmeleriyle ilişkilendirilebilir.

Foto 11. Travnik Karma Lisesi'ne TİKA'nın Kütüphane Kurulumu Projesi (Bosna-Hersek/Travnik saha çalışmasından 8/09/2023)

Aslında yapılan her kültürel etkinliğin bir diğeriyle girift ilişkisinin olduğu aşikârdır. Ayrıca her faaliyetin işlevi ve niteliği çoğu zaman onun yerel bağlamında hangi şartlarda ve hangi ihtiyaca binaen yapıldığıyla ilişkili olarak da şekillenebilmektedir (TİKA FR, 2004: 88). Türkiye'nin Balkanlarda yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik açtığı kurslar ile ilkokullarda Türkçe sınıflarının kurulması teşebbüsleri, sahada halktan gelen talepler doğrultusunda BM Barış Gücü Birliği Türk Tabur Kuvvet Komutanlığı tarafından 1990'larda başlamış ve günümüze kadar süre gelmiştir (URL13). Adeta başlangıç kıvılcımı olan bu girişim zamanla TİKA tarafından sürdürülmüştür. TİKA FR'de Zenica Türk Taburu'nun Türkçe Kursları Projesine ilişkin şu ifadeler '*Zenica Türk Taburu sorumluluk bölgesinde Bosna-Hersek halkı ile ülkemiz arasında dostluk ve kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi ve Türkiye'nin tanıtılması amacıyla halka yönelik Türkçe kursları düzenlenmektedir.'* şeklinde yer almaktadır (TİKA FR, 2005: 179).

Türk dilinin uluslararası iletişim dilleri seviyesine çıkarılmasına yönelik kat edilen mesafe tartışmalı olsa da Orta Asya Cumhuriyetleriyle günümüzde ortak çerçeve alfabenin kabulü, ikili ilişkilerde kat edilen mesafe, bu ülkelerle sağlanan ilişkilerdeki pozitif ivme, kurulmaya çalışılan ilişkilerin yavaş ta olsa hedeflenen yönde gelişimine gösterge niteliğindedir. Bu temelde TİKA'nın varlığının TDP için önemli bir rol üstlendiğini belirtmek mümkündür. Genel

anlamda TİKA'nın Türkçe kurslarına yönelik girişimlerine ilişkin faaliyet bölgeleri Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Kafkasya, Doğu Avrupa, ile Moğolistan ve Afganistan merkezli Orta, Doğu ve Güney Asya'dır (Tablo 20).

Türkçe'yi dünyadaki yaygın diller arasına taşıyabilmek adına YEE bünyesinde YETEM'ler (Yunus Emre Türkçe Eğitim ve Öğretim Merkezi) kurulmuştur. YETEM'ler aracılığıyla YETKM'ler bünyesinde verilen Türkçe eğitim faaliyetlerinin standardizasyonuna yönelik çalışmalar dikkati çeker ki bunlar Türkçe okutmanların eğitimi, Türkçe yaz okulu programının organize edilmesi, yurt dışındaki devlet okullarında Türkçenin seçmeli yabancı dil olarak müfredata sokulması şeklinde sıralanabilir.

Türkçe'nin yaygınlaştırılması bağlamında, YEE tarafından 2012 yılı ve sonrasında yapılan iş birliği girişimleri teşkilatın faaliyet alanını coğrafi düzeyde yayma anlamında da önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte kurum stratejilerinin belirlenmesinde hedef bölgelerdeki yerel beklenti ve hassasiyetleri de göz önüne almaya başlamış olması teşkilatlanma stratejisi ekseninde önemlidir (YEE FR, 2012: 75). Bilhassa Türkçe kurslarına yönelik yerel taleplerin belirleyiciliği dikkati çeker. Bu yönde öne çıkan sahalardan biri Ortadoğu'dur (Tablo 19). 2012 yılında YETKM'ler bünyesinde kurulan Yunus Emre Türkçe Eğitim ve Öğretim Merkezlerinin (YETEM), Türkçe kurslarına en fazla katılımın Kahire'den (Mısır) ve yine ikinci sırada Tahran'dan (İran) olması bu çıkarımı desteklemektedir.

Yine Türkçe'nin seçmeli dil olarak okutulması ve kurs programlarının açılması sürecinde diğer bir strateji olarak geçmişte TİKA'nın belirlediği hedef bölgeleriyle YEE'nin de irtibat halinde olduğu görülmektedir. YEE'nin Cakarta (Endonezya) polis Akademisi vb. gibi diğer devlet kurumlarında Türkçe'nin seçmeli dersi olması noktasında girişimleri olması buna örnek olarak verilebilir (URL8).

YEE'nin 2020 yılında dijital platformda Türkçe kursları düzenlemeye başlamasının yenilikçi bir strateji olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu hem YETKM'lerin bulunmadığı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi diğer ülkelere ulaşma olanağı sağlayarak açığı bertaraf etme açısından hem de bir mekâna bağlı kalınmadan daha büyük kitlelere ulaşabilme adına önemlidir. Nitekim 2020 yılında dijital ortamda çevrimiçi Türkiye Türkçe eğitimi projesine 750 üniversite öğrencisi başvurmuştur. Türk dünyası Bakü YETKM temsilciliği koordinatörlüğünde YETKM'lerin bulunmadığı Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi Türk Cumhuriyetlerine yönelik olarak gerçekleştirilen bu projeye ilişkin YEE Başkanı (2016-2024 dönemi) YEE faaliyetlerindeki temel amacı '*Ortak Türk kültürünü Türkiye Türkçesi üzerinden tanıtmak ve Türk devletleri arasındaki bağımızı ve iş yapma*

alışkanlıklarımızı yaygınlaştırmaktır[5]*.'*şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca 'Özellikle Türkiye Türkçesi'nin bilim dili olarak bu ülkelerde yaygınlaşması için de bu kursların çok ciddi bir katkısı olacağına ilişkin kanaatlerinin olduğunu da vurgulamıştır. Bu tarz projelerin çıktıları olarak savunduğu durum ise *bunların sadece dil öğretmediği aynı zamanda insanların kültürel açıdan mesafeli durmalarındaki ilk tedirginliği atlatmalarına vesile olarak Kazakistan'dan Balkanlara kadar bu dille iletişim kurabileceğini, anlaşabileceğini, ihtiyaçlarını giderebileceğini görmelerine vesile olarak, dil sayesinde, ortak bir kültür bilinci, ortak paydaların öne çıkmış olmasıdır* (URL9; URL10).

YETKM'lerde yürütülen Türkçe dil eğitim kurslarının yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyenlere bu imkânı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ilgili ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarının dillerini daha yakından tanımalarını olanaklı kıldığı gibi Türkiye ile kültürel bağlarının devamlılığına da katkı sağlamaktadır (YEE FR, 2012: 11). Yine ilk ve orta dereceli okullara yönelik faaliyetleri iki dilli öğrencilerin ana dilleri olan Türkçeyi unutmamalarına yönelik olarak da işlev görmektedir (YEE FR, 2012: 93). YEE'nin dil eğitimi ve diğer kültürel etkinliklerinin yurt dışındaki Türk göçmenleri de kapsaması onların etnik ve milli aidiyetlerini pekiştirdiği şeklinde yorumlanabilir. Hatta bu açıdan uluslararası arenada Türk diasporasını geliştirme ve güçlendirme gibi bir potansiyele sahiptir. Zira YETKM faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgeler önemli ölçüde Türk ya da Türkçe'yi talep edebilecek Müslüman Arnavut ve Boşnak nüfusu barındıran ülkeleri kapsamaktadır. Balkanlar'da Osmanlı kültür mirasıyla özdeşleşen Prizren gibi şehirlerde katılımın yüksek olması kültürel bağları pekiştirmesi ve sürdürmesi hususunda da olumlu bir görünüm arz ettiğini belirtmek mümkündür (YEE FR, 2012: 75-79).

Tüm bunların yanında YEE Türkçe dil eğitimi kapsamındaki faaliyetlerini bizatihi Türkiye'de de sürdürmektedir. Özellikle Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik Türkçe kursları açmış, bununla birlikte kitap ve eğitim materyali desteği yapmıştır (YEE FR, 2016: 104-107; Foto 12).

[5] Sözler, anlamı itibariyle İsmail Gaspıralı'nın (1851-1914) adeta sloganlaşan *"Dilde, fikirde, işte birlik"* sözüyle bütünleşen bir mahiyettedir. Kurumun Türk dünyasına dönük vizyon ve misyonunu tanımlaması bağlamında dikkat çekicidir Detaylı Bilgi için bakınız (GASPIRALI, İsmâil Bey (1851-1914) Kırımlı fikir adamı, eğitimci ve yayıncı.(URL11).

Foto 12. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Türkçe Kursları ile Kitap ve Eğitim Materyali Desteğinden Görseller (Kaynak: YEE FR, 2016: 104-107; YEE FR, 2017: 122)

Ayrıca Türkiye'deki savaş mağduru kimsesiz çocuklara yönelik faaliyetler de gerçekleştirmiştir (YEE FR, 2016: 104-107). Türkiye'deki faaliyetlerin çıkış noktasını *dil bariyerini* kaldırmak ve göçmen toplulukların *kültürel uyum stratejilerini* güçlendirmek şeklinde tanımlamak mümkündür. YEE'nin bu faaliyetleri göçmenlerin kültürel adaptasyonlarına katkı anlamında Türkiye için stratejik bir öneme sahiptir. Şüphesiz bu çalışmaların devamlılığı ve başarıları hususunda öngörüde bulunmak zor olsa da yapılan faaliyetlerin gerekliliği aşikârdır. Zira devletlerin dış politikalarındaki başarı ve motivasyonunda doğru stratejiler geliştirmesi için iç işlerinde çatışmasız ve refah ortamının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin önemi de büyüktür. Son dönemde başta Suriye ve Afganistan olmak üzere Asya, Afrika ve Ortadoğu'nun farklı ülkelerinden Türkiye'ye yönelik artarak devam eden sığınmacı talebi bu adımları adeta zorunlu hâle getirmiştir.

TİKA'nın kültür-eğitim kapsamlı faaliyetleri, YEE'nin 2012 yılında kurulmasından sonra önemli ölçüde azalmıştır (Tablo 9). Bu tarihten sonra özellikle Ortadoğu ve Balkanlar'da YEE'nin faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülür (Tablo 21). Buna karşın Kafkaslar ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ise daha sınırlı düzeyde YEE etkinliklerinden söz edilebilir. Bunda kurumun oluşum aşamasında olması nedeniyle teşkilatlanmaya dönük alt yapının yetersizliği etkilidir. Yani çalışma bölgelerindeki YETKM sayısının azlığından kaynaklanmıştır (Tablo. 14).

Tablo 21. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik YEE Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	1	1	3	1	8	1	1	1	-	2	-	1	20
2015	2	2	3	-	4	-	-	1	-	-	-	3	15
2017	1	1	1	1	1	1		1	-	-	-	2	9
2022	2	3	19	12	13	4	5	10		1		2	74
TOPLAM	**6**	**7**	**26**	**14**	**26**	**6**	**6**	**13**	**-**	**3**		**5**	**118**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Yine de YEE'ye eğitim faaliyetlerine ilişkin TİKA'nın lojistik desteği devam etmektedir (TİKA FR, 2010: 10). TİKA'nın diğer ülkelerdeki bağlantılar kurma, koordinasyon sağlama vb. gibi misyonlarının kamu ile özel kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi YEE'ye yönelik desteklerinin olduğunu bu iki kurumun birbirileriyle etkileşim halinde olduklarını belirtmek mümkündür. YEE'nin resmi web sayfalarında yayımlanan haberlerinde de bu açıkça görülmektedir. Zira T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Askerî Ataşesi Albay Mustafa Sıtkı Tatar'ın, 22/12/2022 tarihinde Bosna-Hersek Silahlı Kuvvetlerinde (OSBIH) görev yapan askerlere yönelik Türkçe kurs sertifika töreninde, kurs sürecinin 2020 yılında TİKA desteğiyle başladığını ifade ettiği demeç bunu göstermektedir. Eğitim hususundaki desteklerin sadece dil eğitimi vb. sınırlı olmadığı kitap, kırtasiye masraflarından okul binalarının tamiri, inşası mefruşatına kadar her yönüyle desteklerin sağlandığı görülmektedir.

Hedef ülkelerde kültür alışveriş alanında enstitüler düzenleyici veya destekleyici olarak diğer kurumlar ile koordineli çalışmaktadırlar. Zira Bosna-Hersek'te yapılan saha çalışmaları esnasında YEE'nin de organizasyonunda yer aldığı ilk okul öğrencilerine yönelik bir etkinlik için yapılan kırtasiye malzemeleri TİKA tarafından tedarik edilmiştir (Foto 13).

Foto 13. YEE'nin Eğitim Destekleri Kapsamında Yaptığı Okul Etkinliği (Saray-Bosna saha çalışmasından 5/09/2023)

TİKA'nın bu tarz koordinasyonları, YEE gibi kurumlarla olan etkileşimi ve sahada rekabetten ziyade birbirini tamamlayan bir bütünlük ve birlikte hareket etme açısından önemlidir (Şekil 10).

Kod Sistemi	TİKA FR 1993-2023	YEE FR (2012-2022)	TOPLAM
Jeokültürel Strateji	■	■	2
Sürdürülebilirlik	■	■	2
İnsani Yardım	■		1
Hibe	■		1
Bölgeclik/Bölgesellik	■		1
Pro-Aktif Siyaset	■	■	2
Türk Tipi Kalkınma Modeli	■		1
İşbirlikçi	■	■	2
Birlikte Yaşatma Kültürü	■	■	2
Kazan-Kazan	■		1
Tecrübe Paylaşımı	■	■	2
TOPLAM	11	6	17

Şekil 9. TİKA ve YEE Faaliyet Raporlarına Göre Jeokültürel Kodlar Temelinde Kodlanmış Bölümlerin Kesişimi

Nitekim söz konusu iki kurumun Türkiye jeokültürel stratejisi açısından düşünüldüğünde de birbirilerini tamamlayan faaliyetler gerçekleştirdiğini belirtmek mümkündür. Her iki kurum için jeokültürel kodlar temelinde, FR'lerin içerisindeki söylemlere yönelik yapılan kodlamalar toplamda altı alanda kesişimi işaret etmektedir (Şekil 10).

Her iki kurumun ortak faaliyetlerinden bir diğeri ise akademik temelli Türkoloji faaliyetleri ile uluslararası çapta gerçekleştirdikleri seminerler, kongreler, sempozyumlar vb. bilimsel toplantı ve etkinliklerdir (Tablo 22; Tablo 23; Tablo 24; Tablo 25). TİKA'nın bilimsel toplantılarının mahiyeti YEE'ninkilerden görece daha kapsamlı olsa da ortak bazı paydalarda buluştukları şüphe götürmez bir gerçektir. Kültür-eğitim faaliyetlerinin özellikle Türk tarih ve kültürünün bilimsel dayanaklarının oluşturulması ve hedef devletlerle olan münasebetlerin geliştirilmesi stratejileri gibi ortak bir zeminde buluşması, kurumların gaye birliği taşıdığını işaret eder.

TİKA'nın yaptığı etkinliklerin önemli bir parçası AR-GE ve iş birlikleriyle mümkün olmaktadır. 1992-93 döneminde düzenlenen konferansların Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik, kültürel ve politik iş birliklerine yönelik olduğu ve ortak mutabakatların yapıldığı görülür (TİKA FR, 1992: 43). Türk Cumhuriyetlerinin ekonomilerinin dünya ekonomilerine entegrasyonu için Avrasya Odalar ve Ekonomiler İş birliği teşkilatı ile (TİKA FR, 1992: 43) Türk Dünyası Rektörler Birliği'nin kurulması gibi faaliyetler bu dönemi ve yapılmak istenilenleri karakterize eder (TİKA FR, 1992-1993: 44). Öte yandan dahası bütün bu teşebbüsler en azından Türk devletleri temelinde jeokültür ve jeoekonomi eksenli 'yeni bölgecilik'refleksleri olarak yorumlanabilir.

Bilimsel etkinlikler bağlamında şüphesiz her iki kurum için hem Balkanlar hem de Doğu Avrupa öncelikli alanlar içerisinde yer almakla birlikte TİKA'nın Avrupa'daki etkinliği daha gözle görünür seviyededir (Tablo 22; Tablo 23).

Tablo 22. TİKA'nın Yıllar İçinde Bölgelere Göre Bilimsel Toplantılar/Seminerler vd. Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
1992-1993	5	6	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	15
1994	9	6	4	5	2	-	-	1	-	5	-	-	32
1995	4	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	7
1997	12	9	9	6	2	-	-	5	-	4	-	-	47
1999-2001	12	11	5	7	1	-	-	2	-	5	-	1	44
2004	8	6	4	4	1	-	-	4	-	4	-		31
2005	19	22	21	10	1	1	4	8	-	2	-	-	88
2006	29	28	12	11	8	3	3	13	-	8	1	1	117
2007	37	16	19	14	2	5	4	9	-	-	-	-	106
2010	20	17	14	10	11	2	1	9	-	-	-	-	84
2012	42	44	34	17	22	13	14	16	-	5	1	1	209
2013	38	33	33	16	12	12	20	16	1	-	-	1	182
2015	11	11	3	6	3	3	3	9	-	1	-	-	50
2016	3	3	1	-	2	1	1	2	-	-	-	-	13
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	**249**	**213**	**160**	**107**	**69**	**40**	**50**	**95**	**1**	**36**	**2**	**4**	**1026**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Hatta Avrupa bilimsel toplantıların yoğunluğu açısından ilk sıradadır (Tablo 20). Şüphesiz bunda ki temel etken kurumsal misyon ve stratejilerdir. Faaliyetlerinin kapsamsal sınırları ve stratejileriyle ilişkili olarak YEE'nin bu faaliyetlerine ilişkin bölgesel dağılımı TİKA'nınkinden farklılık arz etmesindeki önemli etkenlerdir. YEE'nin bilimsel toplantılar hususunda yekünde ön plana çıkan üç bölge sırasıyla Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu'dur (Tablo 23).

Tablo 23. YEE' nin Yıllar İçinde Bölgelere Göre Bilimsel Toplantılar/Seminerler vd. Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	1	-	9	1	5	-	-	4	-	2	-	3	25
2015	4	4	11	9	10	3	-	1	-	3	-	9	54
2017	8	4	34	9	31	7	-	13	4	3	-	56	169
2022	-	2	11	10	10	8	-	4	1	1	-	11	58
Toplam	**13**	**10**	**65**	**29**	**56**	**18**	**-**	**22**	**5**	**9**	**-**	**79**	**306**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Ayrıca bilimsel toplantıları hedef alanlarda var olan ortak bağların pekiştirilmesine katkı şeklinde yorumlamak da mümkündür. Örneğin YEE tarafından düzenlenen 'Balkanlarda Hoşgörünün Dili Türkçe: Ortak Kelimeler' konferansı gibi etkinlikleri bu temelde ele alınabilecek unsurlardandır (YEE FR, 2020: 51; Foto 14). Bu tarz etkinliklerin yeterliliği ve verimliği hususunda farklı açılardan değerlendirmeler yapmak mümkün olmakla beraber, Bosna-Hersek'ten bir katılımcı kültürel açıdan Türkiye'yi kendinize yakın buluyor musunuz, sorusuna diğer unsurlara yaptığı vurgularla birlikte *'...Bir de dili bize yakın, kendi dilimizde hala Türkçe kelimeler var. Biz bunlara 'Türcizmi'diyoruz yani Türkçeden kalan (Bosna, G2/K5).'*şeklindeki ifadesi söz konusu kurumun bu etkinliklerinin sahada bir karşılığının olduğunu gösterir mahiyettedir. Bilimsel temelli bu toplantıların bölgesel dağılışı ve zamansal değişimi Türkoloji protokollerinin yapıldığı bölgelerle paralellik arz etmektedir.

Foto 14. 'Balkanlarda Hoşgörünün Dili Türkçe: Ortak Kelimeler' Konferansından Kareler (Kaynak; YEE FR, 2020: 51)

Türkoloji'ye yönelik kurumsallaşma çalışmaları kültür-eğitim faaliyetleri içerisinde en başta gelen adımlar arasındadır. Nitekim 2004 yılında 16 Türk Dili ve Kültür Merkezi, 17 Türkoloji bölümü, 3 adet Türkçe eser kütüphanesinin bu amaçla kurulduğu görülmektedir (TİKA FR, 2004: 76-77). Bunların dağılış gösterdiği ülkeler ve özerk bölgeler ise Ukrayna/Kırım (3 adet), Bosna-Hersek, Kosova, Arnavutluk, Belarus, Letonya, Litvanya, Kazakistan, Moğolistan, Özbekistan, Türkmenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya/Tataristan'dır (TİKA FR, 2004: 69). Kültür merkezleriyle Türkoloji bölümlerinin dağılışları arasında bir paralellik söz konusudur. Bu durum 2004 FR'de Türkoloji bölümleri öğrencilerinin de istifade edebileceği ve Türk kültürüne özgü olan unsurları daha yakından deneyimleyip tanımalarına katkı amacıyla olduğu şeklinde açıklanmıştır (TİKA FR, 2004: 78).

TİKA Türkçe'nin öğretilmesi hedefleri doğrultusunda oluşturulan Türkoloji Projesine 1999 yılında başlamıştır. Bu bölümlerin 2011 yılında YEE'ye devrinden sonra da devam eden faaliyetler içerisinde yer alması hatta bazı bölgelerde hala önemli bir miktarda olmaları daha öncesinden TİKA tarafından başlatılan projelerin tamamlanmasıyla ilişkilendirilebilir (TİKA FR, 2012: 20; Tablo 24).

Tablo 24. TİKA'nın Türkoloji, Türk Dili Bölümleri ve Üniversitelere Yönelik Faaliyetlerinin Yıllara Göre Bölgesel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Toplam
1992-1993	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
1994	7	4	1	1	1	-	-	1	-	2	-	17
1995	9	3	2	3	-	-	-	-	-	1	-	18
1997	7	6	3	4	-	-	-	2	-	2	-	24
1999-2001	4	3	3	6	-	1	-	1	-	1	1	20
2004	7	4	9	4	-	-	-	3	-	1	-	28
2005	14	6	10	9	1	-	1	3	-	2	-	46
2006	20	8	10	6	4	2	4	12	-	2	-	68
2007	6	8	12	11	6	1	1	3	-	1	-	49
2010	5	2	3	3	4	-	1	2	-	-	-	20
2012	12	4	6	1	6	3	-	7	-	-	-	39
2013	1	4	10	1	1	-	2	2	1	-	-	22
2015	5	3	-	-	-	1	2	2	1	-	-	14
2016	1		-	-	-	1	-	-	1	-	-	3
2018	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
2020	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	3
2022	2	-	-	1	3	-	1	-	-	1	-	8
Toplam	**103**	**56**	**71**	**50**	**26**	**10**	**13**	**38**	**3**	**13**	**1**	**384**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

Ayrıca bu süreçte YEE'nin bazı bölgelerde etkin olmamasıyla da ilişkilendirilebilir. YEE'nin bu alandaki faaliyetleri yıllar bazında önemli bir artış kaydetmiştir (Tablo 25). 2015 yılında gerçekleştirilen etkinlikler 2012'de yapılan etkinliklerin 4 katıdır. TİKA'nın bu sektördeki faaliyetlerinin zamansal genişlemesi göz önünde bulundurulduğunda YEE'nin bu sektörde hızlı bir ilerleme kaydettiği şeklinde yorumlanabilir (Tablo 24; Tablo 25). Bu sektörde YEE'nin bölgesel temeldeki dağılışı, TİKA'yla paralellik gösterir (Tablo 24; Tablo 25).

Tablo 25. YEE'nin Türkoloji, Türk Dili Bölümleri ve Üniversitelere Yönelik Faaliyetlerinin Yıllar Bazında Bölgesel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	2	2	3	1	2	1	1	1		3		1	**17**
2015	5	5	16	15	11	5	-	12	-	-	-	3	**72**
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**
2017	6	4	23	28	14	9	8	27	7	2	1	8	**137**
2022	9	6	15	19	14	13	14	25	1	4	1	5	**126**
Toplam	**22**	**17**	**57**	**63**	**41**	**28**	**23**	**65**	**8**	**9**	**2**	**17**	**352**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Akademik eğitime yönelik teşebbüsler şüphesiz TİKA'dan önce ve sonra başka kurumlar tarafından da yürütülmeye çalışılmıştır. Diyanet, YÖK, Üniversiteler, DPT, Bakanlıklar vb. gibi birçok kamu kurumunca gerçekleştirilmiştir. TİKA'nın akademik eğitim faaliyetlerine ilişkin en kapsamlı girişimi, yüksek öğrenime yönelik 'Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrenci Teşkilatı Projesi'dir. Çok taraflı olan '10 000 Öğrenci Projesi' öğrencilere barınmadan burs imkânlarına kadar oldukça geniş bir kapsamda imkânlar sağlamaya yöneliktir. TİKA ayrıca, dini faaliyetler her ne kadar diyanet işlerinin tasarrufunda olsa da Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlar'da bulunan topluluklara yönelik din hizmetleri için din görevlileri, öğretmen öğretim görevlisi, din hizmetleri müşaviri, din hizmetleri ateşesi gibi personel istihdamı da yapmıştır. Özellikle eski SSCB bölgesinden gelen Türk öğrencilere yönelik başlattığı önemli projelerden birisi budur. Bu projenin hedefi olarak SSCB döneminden kalan inançsal ve kültürel dejenerasyonu gidermek ve öğrencileri birer kültür elçisi, Türkiye dostu olarak ülkelerine göndermektir ibaresi yer almaktadır (TİKA FR, 1994; TİKA FR, 1995: 41). Türkiye ile diğer Türk ülkeleri arasındaki ilişkilerin bu yolla sağlanacağına ilişkin vurgular söz konusudur.

Projenin diğer bir amacı olarak Türkiye Türkçesini ve Türk kültürünü Orta Asya bölgesinde yaymak olarak ifade edilmiştir (Türk, 2010: 2). Günümüzde belli kanulardaki ilişkilerde bir mesafe kat edilmiş olmakla birlikte, diplomatik ilişkilerin hala istenilen seviyede olmadığı aşikârdır. Zira bu proje kapsamında 2009 yılı itibariyle Türkiye'den toplamda 8329 öğrencinin mezun olduğuna ilişkin veriler söz konusudur. Ancak ülkeler arası denklik sorunu gibi bir takım alt yapı ve maddi kayıplar nedeniyle projenin beklenilen faydayı getirmediğine yönelik bilgileri görmek mümkündür (Aydın, 2013: 507). Ayrıca günümüzde de buna benzer problemlerin devam ettiği, dolayısıyla Kazakistan'a yönelik öğrenci mülaktalarından bu konuda hala

birtakım problemlerin var olduğunun tespiti mümkündür. Türkiye'ye gelme kararını müteakip devreye aracıların girdiği ve öğrencilerin bu konuda mağduriyetler yaşadıklarını belirtenler söz konusudur. Özellikle mülakata katılan kişilerden biri '*Türkiye'ye bilgisayar mühendisliği bölümünde okumak için gelmeye karar verdim. Hem kültürel anlamda çok zorlanmayacağımı düşündüm, hem de iş bulma açısından da bir sorun olmayacağını öğrendim. Ancak buraya geldikten sonra kayıt olduğum bölümün bilgisayar mühendisliği değil, bilgisayar programcılığı bölümü olduğunu öğrendim. Bize aracı olan kişi beni yönlendirdi oysa o tarihte okulda henüz bilgisayar mühendisliği bölümü açılmamış bile*'(Kazakistan, G3/E2). Örneklemde 5 kişi Kazakistanlı aracılarla irtibatlı bir şekilde geldiklerini belirtmişlerdir. Ve bunların belli bir miktar ücret karşılığında kayıt, barınma yeri ayarlama gibi hususlarda öğrencilere yardımcı oldukları belirtilmiştir. Bu temelde bu sektöre yönelik organizasyonel anlamda alt yapılarda bazı eksikliklerin söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca gelen öğrencilerin bir kısmı kültürel anlamda uyum problemleri yaşadıklarını da belirtmişlerdir.

Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus da TİKA ve YEE'nin hedef olarak sundukları stratejilerin bu ülkelerde bazen kaygı ve çekince yarattığı gerçeğidir. Zira Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Özbekistan'nın 1994'te Türkiye'ye gönderdiği öğrenci kontenjanını azalttığı 1997'den 2000'li yıllara kadar Türkiye'ye ye hiç öğrenci göndermediği bilinmektedir. Ayrıca Özbekistan'ın tek taraflı olarak 1998-1999 yıllarında ülkede bulunan 7 ilk ilköğretim düzeyindeki okullardan 6'sını kapattığı belirtilmektedir (DPT Rapor, 2000: 291). Bu dönemde Özbekistan, üniversite bünyesinde kurulan okulları da kapatmıştır (Parlak, 2007: 125). Böyle sorunların arka planında uzun yıllar Türkiye'de yaşayan öğrencilerin kendi kültürlerine yabancılaşmış ya da Türkleşmiş olarak kabul edildikleri, devlet kadrolarında yer bulamadıkları gibi birtakım olumsuzluklara işaret edilmektedir (Aydın, 2010: 386).

Örneğin Parlak (2007: 123), 1999 yılında Özbekistan'la olan siyasi münasebetler sonucunda, Türkiye'deki öğrencileri geri çektiğini ve buna gerekçe olarak da Özbekistan'daki muhalefetin ve taraftarlarının öğrencilerle olan temaslarının gerekçe gösterildiğini belirtmektedir (Parlak, 2007: 123). Bölge ülkeleri için temelde her ne kadar farklı gerekçelerle de olsa buna benzer hususlara yönelik kaygıların günümüzde de geçerli olduğunu belirtmek mümkündür. Öyle ki Kazakistan'dan gelen öğrenciler, kültürel ve inançsal açıdan Türkiye'nin beklentilerinden farklı olduğuna işaret etmişlerdir. Dahası, Türkiye'de eğitim gören Kazak öğrencilerin radikal dini gruplarla münasebetlerini önlemek, öz kültürel değerlerinden ve Kazak kimliğinden kopmamaları için Kazakistan'dan gelen görevlilerce yıl içerisinde belirli periyotlarda denetlendiklerini belirtenler olmuştur (Kazakistan, G2/E1; Kazakistan, G2/E2). Bu durum ülkelerin eğitim politikaları hususundaki hassasiyetlerinin altında yatan gerekçelere gösterge

olarak verilebilir. Ayrıca devletlerin kaygılarının kamuoyunda da bir karşılığı olduğu da aşikârdır. Örneğin Kazakistan'daki katılımcıların, 'Kendinizi nasıl ifade ediyorsunuz?' sorusuna *'Etnik aidiyet olarak kendimi Kazak olarak ifade ediyorum, biz Türkiye'deyken bize kim olduğumuzu sorduklarında Kazakistan'dan geldiğimi söylüyorum, tamam Türk'sünüz diyorlar. Fakat hepimiz aynı kökten olsak da hepimizin ayrı ülkeleri var ben Kazakım demeyi tercih ederim. Aslında Kazaklar ve Türkler birbirine çok benziyor denilse de ben Kazakistan'dan geldim Kazakım* (Kazakistan, G3/K1). Diğer bir katılımcı ise bana göre Türkiye'de yaşayan Türk, Kazakistan'da yaşayan Kazak, Özbekistan da yaşayan Özbek'tir. Kökenimiz aynı olsa da bizim devletlerimiz farklı şeklinde tanımlamıştır. Şüphesiz bu ifadeler projelerin başarıya ulaşıp ulaşmadığı hususunda kesin sonuçlar vermez. Ama ulusların kendi milli kimliklerinin inşasıyla birlikte Türkiye ve Türk insanıyla ortak yönlerinin bilincinde olması dahi pozitif olarak görülmeye değer niteliktedir. Yine bu ülkeler AR-GE çalışmaları kapsamındaki mesleki eğitimler hususunda da istekli ve talepkârdırlar.

Türkiye'nin Orta Asya'daki kültürel ve ekonomik rolünün, siyasî rolünden daha kuvvetli olduğuna işaret edilir (Hale, 2003: 307). Bu anlamda Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel jeokültürel unsurları güvenlik, savunma ve ekonomik gibi çekinceler sebebiyle tam anlamıyla kullanamadığı belirtilebilir. Şüphesiz bunda Türkiye'nin bu devletlerle ilişkilerindeki Pantürkist söylemin RF ile olan ilişkilerinde meydana getirebileceği olası pürüzün yaşanmasından duydukları kaygıların da etkili olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak ulus inşa süreçlerinde söz konusu devletlerin liderleri Türkiye merkezli dini ve etnik unsurlar çerçevesinde oluşacak bir gruplaşmadan yana olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu temelde de bölge devletleri ortak bir Türki kimliği vurgusu yerine mevcut olan devletlerini uluslararası sistemde kabul edilebilir kılmak adına ayrı devlet kimliklerini korumayı tercih etmişlerdir (Hale, 2003: 312-314). Temelde Türkiye'nin siyasi etkisinin zayıflığı nedeniyle Türk cumhuriyetlerde kültürel ve ekonomik potansiyelini tam olarak tesis edemediğini belirtmek mümkündür. Zira Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan'da 2020 yılına kadar YETKM'lerin olmaması ve hatta 2023 yılında Kazakistan'daki YETKM'nin başında yer alan kişinin Kazakistanlı olması da bunu destekler mahiyettedir. Nitekim YEE'nin 2016-2024 dönem başkanının TRT AVAZ'a verdiği röportajında insanların bu hususta tedirginliklerinin olduğuna atıfta bulunması bu çıkarımı destekler mahiyettedir. Ancak böyle olması bu kurumların jeokültürel temelli faaliyetleriyle TDP'de üstlenmiş oldukları misyonun önemli etkinliği olmadığı anlamına da gelmiyor. Zira TİKA'nın 1994 yılı faaliyet raporunda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik ortak alfabe yapma çalışmalarının sürdürüldüğüne ilişkin bilgi

yer almaktadır (TİKA FR, 1994: 16). TİKA'nın, eğitim faaliyetleri kapsamında 1994'ten beri amaçlanan Türk cumhuriyetlerine yönelik ortak alfabe yapma çalışmalarının günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) bildirgesiyle ortak Türk alfabesinin kabul edilmesi, yapılan faaliyetlerin uzun vadede olumlu sonuçlar doğurduğunun da bir kanıtıdır.

Bu sonuç, Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki kendi liderliğinde bir Türk cumhuriyetleri birleşmesi söylemlerinden vazgeçmesi ve bu ilişkilerin tesisi hususunda kurumsallaşmaya yönelik daha rasyonel stratejilerle hareket ederek 2009 yılında temellerini atmış olduğu TDP stratejisinin yaratmış olduğu etkinin çıktıları olarak belirtilebilir. Şüphesiz bu ülkelere yönelik stratejilerindeki değişimde bölgedeki dünya güç dengelerinin önemli üç unsuru olan ABD, RF ve ÇHC'nin bu bölge ülkelerine yönelik politikaları karşısında Türkiye'nin sınırlılıklarının da etkisinin olduğu aşikârdır. Bu temelde kültürel unsurlara dair pratikleri daha sürdürülebilir ve rasyonel bir söylemle tekrar devreye sokmasının bu alana yönelik stratejilerin tesisi konusunda daha pratik sonuçlar doğurduğu da açıktır.

Her ne olursa olsun devletler arası münasebetlere, siyasi ilişkilere nazaran, kültürel temasların daha çok tabanda karşılık bulması hasebiyle sürdürülebilirlik kazandırdığını belirtmek mümkündür. Örneğin Mısır'la 11 yıllık bir sürecin ardından Temmuz 2023 yılında tekrar resmen başlayan diplomatik ilişkiler 14 Şubat 2024 tarihinde diplomatik ziyaretler açısından en üst düzey olarak nitelendirilen Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gerçekleştirilen Mısır ziyaretiyle yeniden tesis edilmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Mısır başkanlık sarayında basına verdiği demeçte, kültürel iş birliklerinin tesisi ve geliştirilmesi hususunda yaptığı vurgularda, YEE'nin Türkçe kurslarına olan ilgi düzeyini ve kurs başvurularına ilişkin memnuniyetini belirtmesi, söz konusu kurumların kültürel ilişkilerin tesisinde ve sürdürülebilirliğinde oynadığı rolü göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu kurumların TDP'deki işlevlerini göstermesi açısından da önemlidir. Bu durum söz konusu iki kurumun TDP'de jeokültürel bölge tesisi ve teşebbüsü temelinde ele alınmasını da gerekçelendirilebileceğinin göstergesi olarak verilebilir. 2023 yılında toplamda 22 bin öğrencinin Türkçe kurslarına kayıt için başvurularının yapılmasından duyulan memnuniyetin dile getirilmesini, devletlerin kamusal talebe kayıtsız kalamayacağının açık göstergeleri olarak da yorumlamak mümkündür.

Eğitim faaliyetlerinin ülkelerin kendi içişleri temelinde de stratejik bir öneme haiz olduğu ve gerginleşen ikili ilişkilerde de bir siyasi unsura dönüştüğü görülmektedir. Bu okulların bugüne kadar hedef bölgelerde (Balkanlar ve Orta Asya'da vd.), yüz binlerce yerel devlet kademelerinde önemli pozisyonlarda yer alan, Türkçeyi bir iletişim dili olarak gören, kendilerini Türkiye'ye yakın hisseden, eğitimli bireyin yetiştirildiği düşünüldüğünde ve

bunların önemli bir dinsel ve ekonomik kitle oluşturduğu hesaba katıldığında eğitim faaliyetlerinin yaratmış olduğu potansiyel daha iyi anlaşılacaktır. Tüm bunları jeokültürel çıktılar olarak nitelemek de mümkündür.

Eğitim faaliyetleri, jeokültürel bir güç unsuru olarak diğer ülkelerin kamuoyunu etkileme potansiyeli açısından önemlidir. Kültür ve dilin yayılması ile ekonomi politik süreçlerin hızlanması birbiri üzerinde karşılıklı etkiye sahiptir. TİKA ve YEE Eğitim faaliyetleriyle ilintili olarak hedef alanlarda Türkçe konuşan ve kendini Türkiye'ye yakın hisseden bir kitlenin oluşmasına ön ayak olma potansiyeli olması açısından önemlidir.

Nitekim Bosna-Hersek'teki saha çalışmaları esnasında PKO ve YETKM'lerde çalışan personelin önemli bir kesiminin Türk Dili Edebiyatı bölümlerinde okumuş ve bölümle bağlantılı olarak Türkiye'ye gelmişler ya da yüksek lisans eğitimi için Türkiye'de bulunmuş kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Özellikle Türkiye'de eğitim görmüş ve görmekte olan, ayrıca yurt dışında Türk Dili Edebiyatı, Türkoloji bölümlerinde okuyan, YETKM Türkçe kurslarına katılan katılımcılara yönelik yapılan mülakatlarda Türkiye'ye yönelik algılarının daha olumlu olduğunu belirtmek mümkündür. Özellikle Bosna-Hersek'teki katılımcılardan ikisi söz konusu kurumlarla ilk defa *'Üniversitede okuduğumuz Türk Dili Edebiyatı dersliğimizi ve Hukuk Fakültesinin tamiratını da yapmış TİKA'nın varlığından öyle haberdar olduk.'* (Bosna-Hersek, G3/K3; Bosna-Hersek, G3/E2). şeklindeki ifadeleri bu sektörde yaptıkları faaliyetlerin imaj yaratımı açısından önemini de göstermektedir.

YEE YETKM yöneticisi yurt dışında insanların Türkiye hakkında bilgi sahibi olmaları hususunda bir fonksiyon üstlendiğini belirtmiştir. Ve bulundukları ülkelerde dil eğitim kurslarının sadece kamuoyuyla sınırlı olmadığı, üst düzey bürokratlar siyasi yöneticilere yönelik dil kurslarının düzenlendiğini bu anlamda Türkiye algısına olumlu katkı yapıldığını belirtmiştir (YEE/1).

Özellikle YEE orta öğretim düzeyindeki etkinlikleri çocukların Türkiye algıları üzerinde olumlu bir etki bırakma hususunda nihai amaç olarak ifade etmişlerdir (YEE/1; YEE/2). Kurum yetkilisinin vurguladığı hedefin Bosna-Hersek özelinde bir karşılığı olduğunu belirtmek mümkündür. Katılımcılardan birisinin *'Türkiye'nin buradaki varlığından memnunum, ülkeme yardım ediyorlar, özellikle küçük çocukların eğitimine destek oluyorlar. Ben kardeşim kadar şanslı değilim. Türkçe eğitimi almadım.'*(Bosna-Hersek, G2/K2). Ayrıca '*YEE ve TİKA'dan doğrudan haberdar olmasalar da insanların %70'nin bu desteklerin Türkiye tarafından yapıldığını bilir, daha çok eğitim, yardımlar ve iftar programlarından bilirler.*'(Bosna-Hersek,

G2/K1), şeklindeki ifadeleri kurum yetkililerinin söylemlerinin sahada bir karşılığının olduğunu gösterir mahiyettedir.

Benzer şekilde TİKA eğitime dayalı her türlü faaliyeti yapmakta ve PKO'lar aracılığıyla etkin olduğu bütün bölgelerde bunları icra etmektedir. Bu temelde yöneldiği alanlarda öncelikle ihtiyaç duyulan yetişmiş insan kaynağı sağlamaktadır. Aynı zamanda kendi merkezlerinde istihdam edecek kalifiye eleman açığını da bu yolla kapatmaktadır. TİKA yöneticisiyle yapılan mülakatlarda '*Bu bölümlerde yetişen öğrencilerden hedef alanlarda kalifiye yerel personel bulmada da bir avantaj sağlanmaktadır* (TİKA/1; TİKA/2).'şeklindeki ifadesi de bu yöndedir. Öyle ki mülakatlarda, her iki kurumun yaptığı faaliyetlerden olan Türkoloji ve Türk Dili bölümlerine ilişkin okuyanlara istihdam ve iş bulma hususunda avantaj sağlaması açısından değinmişlerdir (YEE/1, Bosna-Hersek/G1/E2; Bosna-Hersek, G1/K3).

Kitle iletişim araçları, gündem yaratma, yönetme diğer bir ifadeyle çerçeveleme işlevleriyle devletler arası ilişkilerin kamu nezdinde nasıl algılanacağını kanalize ettiği gibi devletlerin imaj yaratımları açısından da önemli unsurlardır. Dittmer medya ve medya organlarının dışsal bağlamıyla ilişkili ulus-aşırı dolaşımı yoluyla dış politikayı icra edenlerin duygulanımlarını, algılarını kanalize eden önemli bir enstrüman olarak kabul gördüğünü belirtir (Dittmer, 2017: 3). TİKA bu sektörlere ilişkin teşebbüslerini kuruluşunu takiben gerçekleştirmektedir. 20-21 Ekim 1993'te Türk Cumhuriyetlerinin tanışması ve yakınlaşması amacıyla basın konferansları düzenlenmiş ve bunu takip eden süreçte 'Avrasya Basım Birliği' kurulmuştur. Sonraki toplantının Taşkent'te yapılması kararlaştırılmıştır (TİKA FR, 1995: 16). 1992 yılında bu amaç doğrultusunda TRT Avrasya yayınlarına başlanmıştır. TV, radyo ve habercilik alanlarında karşılıklı alışverişin sağlanması amacıyla hareket edildiği görülmektedir. Bu süreçte her ne kadar sadece başkentler ve yakın çevreleriyle sınırlı kalındığı ve tüm ülkelerde eşit seviyede bir verim sağlanamadığı belirtilse de ilk temaslar açısından olumlu bir gelişme olarak yorumlamak mümkündür (TİKA FR, 1995: 16). Ayrıca 1992'den 1995'e kadarki bu süreçte söz konusu devletlerle yapılan protokollerin kapsamı sadece buralardaki yayınlarla sınırlı değil, aynı zamanda hedef ülkelerdeki basın, haberleşme vb. teknik alt yapıların iyileştirilmesi ve geliştirilmesine de yöneliktir. Bu protokollerin dağılışı genellikle PKO'ların dağıldığı devletlerle paralellikler gösterir. Türkiye kaynaklı televizyon, radyo vb. gibi kitle iletişim araçlarının eski SSCB bakiyesi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ve Tacikistan'da izlenmesi için gerekli teknik alt yapının sağlanması için düzenlemeler 1992 yılında başlatılmıştır. Bu süreçte TİKA'nın protokollerle büyük bütçeli iş birliklerini sağladığı görülmektedir (TİKA FR, 1994; TİKA FR, 1995). Ayrıca *Soydaş Eğitim Programı* gibi personel eğitimine yönelik

destekleri de göz ardı etmemek gerekir. Personel eğitimi programları ilk dönemlerde Orta Asya ve Kafkaslardaki Türk Cumhuriyetlerine yönelik olarak farklı alt yapıların iyileştirilmesiyle başlatılmıştır.

Dil, ortak alfabe, iletişim olanağı sağlayabilecek basım-yayım gibi alanlarda temel nitelikte önemli projelerden bir diğeri de 'Matbaa Projesi'dir. Proje kapsamında Azerbaycan, Türkmenistan ve Kırgızistan'daki mevcut matbaaların teknik açıdan ihtiyaçlarının tespiti ve kiril alfabesi düzenlerinin latin alfabesine dönüştürülmesi hususunda yapılabileceklerin araştırılması için 21-31 Mart 1994 tarihlerinde bir teknik heyet bu ülkelere gönderilmiştir. Akabinde de Azerbaycan ve Türkmenistan'a matbaalar gönderilirken Özbekistan içinde bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (TİKA FR, 1995: 13). Sonraki süreçte özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere hedef alanlardaki ulusal radyo ve TV yayın kanallarında haber ajanslarındaki resmi web sitelerinde Türkçe sayfa açma ve/veya yayın yapma gibi gelişmelerin stratejik açıdan önem arz ettiklerini belirtmek mümkündür. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin TURKSAT uyduları üzerinden yayın yapabilmeleri için gerekli alt yapının sağlandığı görülmektedir (TİKA FR, 2006: 122).

Ayrıca medya, kültür ve dil birliğinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen TRT'nin daha kolay izlenmesi ve hedef bölgelerdeki televizyon ve radyo yayınlarının, etkisinin pekiştilmesi için medya eğitimleri, ekipman destekleri ve yerel medya ile iş birliğini kapsayan Medya Teknik Yardım projeleri gerçekleştirmiştir (TİKA FR, 2004: 25). Özellikle Orta Asya ve Kafkasya Türk Cumhuriyetleri ve özerk cumhuriyetler ile Türkiye arasındaki gerekli iletişimin sağlanması amacıyla ayda bir Avrasya Bülteni yayımı diğer faaliyetleri arasındadır (TİKA FR, 2004: 75). Bu temelde medya, basım ve yayın faaliyetlerinde Türkiye'nin kültürel, etnik ve tarihi bağlarının ön planda olduğu bölgelerin öncelikli alanlar olarak ön plana çıktığı görülmektedir (Tablo 26). Bu temelde Orta Asya, Azerbaycan Kafkasya, Balkanlar ve Türk toplulukların yoğun olarak bulunduğu Doğu Avrupa bölgesi ön plana çıkmaktadır. Yine Rusya Federasyonu bu bağlamla ilintili olarak ön plana çıkan bölgedir. Yine Ortadoğu'daki basım-yayına yönelik faaliyetlerin 2004 yılına kadarki periyotta gerçekleşenleri KKTC'ye yönelik olanlardır (Tablo 26).

Burada belirtilmesi gereken en önemli unsurlardan bir tanesinin örneklem alanı olan Mısır'a yönelik yapılan mülakatlarda kursiyerlerin ve aynı şekilde Türkoloji eğitimi tercihinde bulunan öğrencilerin Türkçeye ilgilerinin ve öğrenmelerinde televizyon ve internet ağının önemli bir rol oynadığı gerçeğidir. Türkoloji ve Türk Dili bölümü öğrencileri ve Türkçe kursları almış, mülakata katılan bireylerin %90'ı TİKA ve YEE'yi Türkçe kursları, Türkiye ve Türk kültürünü

çağrıştırdığını belirtmişlerdir. Mısır'dan Türkçeyi televizyon dizilerinden öğrendiğini ve bunlara olan ilgileri nedeniyle Türkçe öğrenme arayışına girdiğini belirten bir kişi ise kariyer vb. reflekslerle YETKM'in YETEM kurslarına katıldığını belirtmiştir. Bu anlamda basım ve yayına yönelik TİKA faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde kitle iletişim araçlarının sahip olduğu etki alanı düşünüldüğünde uluslararası arenada toplulukları kanalize etmede oynadığı rol daha iyi anlaşılacaktır.

TİKA'nın Türkçe Eser Kütüphanelerinin Kurulması projeleri kapsamında 2004 yılında, Bosna-Hersek, Türkmenistan ve Moldova Cumhuriyeti Gavuz (Gökoğuz) Yeri Özerk Bölgesi'nde olmak üzere toplam 3 adet Türkçe eser kütüphanesi kurulmuştur. Türkoloji mezunu öğrencilerin Türkçelerini geliştirme ve Türk Kültürünü öğrenme konusunda bu kütüphanelerin önemli bir boşluğu doldurmasına işaret edilmiştir (TİKA FR, 2004: 25).

Tablo 26. TİKA'nın Yıllara Göre, Bölgesel Bazda Matbaa, Basım, Yayım ve Kütüphanelere Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
1992-1993	14	12	1	2	3	-	-	-	-	4	-	-	36
1994	14	9	4	9	3	-	-	1	-	6	-	-	46
1995	14	6	3	6	1	-	-	-	-	3	-	-	33
1997	6	5	2	4	2	-	-	1	-	3	-	-	23
1999-2001	5	4	1	3	1	-	-	2	-	2	-	1	19
2004	11	4	7	8	1	-	-	3	-	3	-	-	38
2005	16	11	29	9	2	-	1	7	-	-	1	-	76
2006	26	18	24	11	-	-	1	5	-	-	-	-	85
2007	21	8	13	5	-	-	-	6	-	-	-	-	53
2010	10	3	9	6	1	-	2	4	-	-	-	-	35
2012	5	2	15	1	2	5	1	3	-	-	-	-	34
2013	6	3	11	3	1	-	6	4	-	-	-	-	34
2015	4	5	3	1	1	-	6	2	3	-	-	-	25
2016	3	3	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	11
2018	1	-	2	-	1	1	2	-	-	-	-	-	7
2020	-	-	1	1	1	-	2	1	-	-	-	-	6
2022	1	1	1	1	-	-	-	1	1	-		-	6
Toplam	**157**	**94**	**127**	**72**	**21**	**6**	**22**	**40**	**4**	**21**	**1**	**1**	**567**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

YEE'nin bu alandaki girişimleri ve devreye soktuğu enstrümanlar öncelediği bölgelerde nispeten farklılaşmıştır. Şüphesiz kurumun etkinlik gösterdiği dönemdeki TDP'deki eğilimlerle de ilişkilendirilebilir. Bu temelde Balkanlarla birlikte, Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ön plana çıkmaktadır (Tablo 27). YEE, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik sosyal medya, kamu yayıncılığı ile medya, eğitim diplomasisi, spor diplomasisi, insani diplomasi ve gastrodiplomasi konularında aktiviteler gerçekleştirmeye yönelik etkinliklerde bulunmaktadır (YEE FR, 2022: 261).

Tablo 27. YEE'nin Yıllara Göre, Bölgesel Bazda Matbaa, Basım, Yayım ve Kütüphanelere Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	1	1	10	3	3	-	1	2	-	2	-	3	26
2015	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2
2017	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	**1**	**1**	**10**	**3**	**4**	**-**	**1**	**2**	**-**	**2**	**-**	**4**	**28**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Eğitim faaliyetleri devletlerin, uluslararası arenada kültürel açıdan kendilerini tanıtma ve olumlu imaj yaratımını sağlama açısından önemlidir. Özellikle mesleki eğitimler bu açıdan ön planda olan bir sektördür. TİKA'nın AR-GE çalışmaları kapsamında verdiği mesleki eğitim faaliyetlerinin Türkiye'ye sempati besleyen siyasal ve ekonomik bir kitlenin oluşumu açısından önemlidir. TİKA'nın bölgelere göre tecrübe aktarımı çerçevesinde mesleki eğitim faaliyetleri 1992 yılından itibaren başlatılmıştır. Türk Cumhuriyetlerine yönelik olarak başlatılan Yabancı Diplomatlara Mesleki Eğitim kursları 1992 yılında başlamış ve yılda iki program olarak düzenlenmiştir. Bu kursun amacına ilişkin mesleki eğitimlere başlayacak olan kursiyerlere öncelikle Türkçe eğitimi verilmektedir. Bu temelde TİKA'nın mesleki eğitimleri kapsamında dolaylı da olsa hâlâ Türkçe eğitim faaliyetleri icra ettiğini belirtmek mümkündür.

Sosyal desteklerin içerisinde şehirsel alt yapılar, danışmanlık hizmetleri, hukuk sistemi, maliye, gümrük, bankacılık, askeri, sağlık ve güvenlik vb. gibi yüksek ve merkezi devlet organlarına yönelik olarak her türlü eğitim ve destekleri mevcuttur. Aslında TİKA'nın ilk dönemlerinde yoğun bir şekilde devlet yapılanması ve teşkilatlanmasına yönelik başta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmak üzere her türlü faaliyeti gerçekleştirmiş olması dikkat çekicidir. Bu proje ve faaliyetlerin yoğun olarak Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik olduğu görülmektedir

(TİKA FR, 1994; TİKA FR, 1995; TİKA FR, 1996; TİKA FR, 1997). Ancak günümüzde de bu faaliyetleri nispeten daha az gelişmiş alanlarda tecrübe paylaşımı düsturuyla gerçekleştirmektedir (Tablo 28). Her ne kadar yöneticilerin Afrika açılımı, Türk Tipi yardım gibi birtakım söylemlerle TİKA faaliyetlerinde bir strateji yenilemesi şeklinde sunulsa da TİKA'nın kuruluş dönemindeki temel çizgisinin bu olduğu açıkça görülmektedir. Ki tecrübe paylaşımı, Türk Tipi Kalkınma olarak lanse edilen hususların TİKA'nın kurulduğu yıllardan beri yönetsel, hukuki, sağlık alanlarında meslek ve sektörel temelli uzman eğitimleri birer tecrübe paylaşımı örneğidir. İlk yıllarda hedef alanlarda ikili ilişkilerin tesisi ve geliştirilmesine odaklanıldığı ve kültürel, sosyal, ekonomik alanlarda ikili iş birliklerinin tesisi için hukuki, siyasal ve sosyal yapıların devletlerarası ilişkilerin gelişimine imkân verecek şekilde ve yoğunlukta olduğu görülmektedir. Türkiye'nin birlikte yaşatma modeli, diğer bir ifadeyle 'kazan kazan'a dayanan Türk tipi kalkınma stratejisinin bu dönemde inşa edildiğini belirtmek mümkündür.

Temelde TİKA'nın AR-GE çalışmaları çerçevesinde çalışmalarını yürüttüğü ve bunun ilk kurulduğu dönemlerde ön planda tutulduğu belirtilebilir. Yapılan tespitler sonrası iş birlikleri ve protokol anlaşmaları sonrası harekete geçildiği görülmektedir (TİKA FR, 1992- 1993; TİKA FR, 1994; TİKA FR, 1995; TİKA FR, 1997). 1994 ICET Dünya Asamblesi (Uluslararası Öğretmen Eğitimi Konseyi Dünya Asamblesi) destekleriyle Türk Cumhuriyetlerinin eğitim alanında iş birliğinin geliştirilmesi için yapılan projelerden biridir (TİKA FR, 1994: 16). 1997 yılı faaliyet raporunda 6 yıllık TİKA geçmişinde ulusal ve uluslararası kurumlar aracılığıyla 10 000 kişilik bir personelle çeşitli alanlara yönelik eğitim programları düzenlendiği ifade edilmektedir. Bunların yanında 1 000 kişinin müşavirlik hizmeti verildiği belirtilmektedir (TİKA FR, 1997: 11).

Temelde 1992-1994 yılları, TİKA'nın hem kurumsal yapılaşması yönelik hem de hedef alanları olan Kafkasya başta olmak üzere Orta Asya'ya ilişkin temel gereksinim ve eksikliklerin tespiti hususunda araştırmaların yapıldığı bir dönem olmuştur (Tablo 28). Bu dönemdeki TİKA'nın AR-GE çalışmaları sektörel değil alansaldır. Hedef alanlardaki stratejilerin bu minvalde belirlendiği ve sürdürülebilirliğinin sağlandığını belirtmek mümkündür. Bu bölgelere hukuki, mali, siyasi vb. sektörlerde sosyal alt yapıların geliştirilmesine yönelik AR-GE ve mesleki eğitimlerin 2015 yılına kadar yoğun olarak devam ettiği görülmektedir (Tablo 28). Ayrıca Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Doğu Avrupa ülkelerine 2010-2015 yılları arasında idari ve sivil altyapıların geliştirilmesine yönelik yoğun olarak faaliyetler gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 2010: 60-61; Tablo 28).

Tablo 28. TİKA'nın Yıllara Göre Tecrübe Aktarımı Çerçevesinde Mesleki Eğitim ve AR-GE Faaliyetlerinin Bölgesel Dağılımı

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Toplam
1992-1993	12	11	2	4	1	-	-	1	-	-	-	31
1994	47	25	3	10	4	-	-	3	-	4	-	96
1995	50	25	6	12	3	-	-	5	-	4	-	105
1997	29	14	8	5	1	-	1	2	-	2	-	62
1999-2001	29	27	10	18	-	1	-	8	-	5	-	98
2004	18	13	13	7	4	2	4	12	-	1	-	74
2005	43	34	18	14	7	4	10	9	-	1	-	140
2006	80	58	36	17	14	5	14	22	-	2	-	248
2007	54	14	22	3	4	5	15	26	-	-	-	143
2010	41	9	10	2	5	4	9	22	1	-	-	103
2012	31	28	22	4	12	13	12	24	-	-	-	146
2013	34	18	35	8	18	18	41	46	6	-	-	224
2015	57	38	25	16	17	21	70	32	9	4	-	289
2016	11	11	10	6	8	1	14	10	6	1	1	79
2018	7	5	8	1	4	6	5	8	1	-	-	45
2020	2	1	3	-	1	3	5	4	1	-	-	20
2022	6	2	3	1	3	-	6	11	4	-	-	36
Toplam	**551**	**333**	**234**	**128**	**106**	**83**	**206**	**245**	**28**	**24**	**1**	**1939**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

Ayrıca TİKA'nın Afrika'dan, Pasifik, Latin Amerika'ya kadar 5 kıtada gerçekleştirdiği 278 tarım projesinin içerisinde yer alan faaliyetlerin %33'ten fazlası mesleki eğitimlere yöneliktir.

TİKA'nın mesleki eğitim destekleri ve çalışmaları diğer stratejik unsurlardan olan savunma ve güvenliği de kapsamaktadır. Bu alanda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin yanı sıra Balkanlar, Doğu, Orta ve Güney Asya bölgelerine ve 2005 yılı sonrasında Afrika bölgesinde benzer faaliyetler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Afganistan Kara Harp Okuluna Destek Projesine katkı amacıyla öğretim görevlisi gönderme ve tercüman sağlanması vb. gibi konularda mali destek verildiği görülmektedir (TİKA FR, 2005: 92). Ki hedef ülkelerin yer aldığı bölgelerin hemen hemen tümünde buna benzer örnekler görmek mümkündür.

Sosyal hizmetler, istihdam alt sektöründe meslek edindirme kursları, mesleki teknik eğitim merkezlerine yapılan donanım yardımları ve kadınlara meslek edindirmeyi amaçlayan kurslar da TİKA'nın öne çıkan diğer faaliyetleri arasındadır (TİKA FR, 2010: 7). Bunlar göz önünde bulundurulduğunda kültür temeli faaliyetlerin kapsam olarak hatırı sayılır bir büyüklüğe sahip olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca kültürel ve tarihi zeminin TİKA'nın hedef ülkeler

temelinde düşünüldüğünde öncelikli alanlarının belirlenmesinde esas unsurlar oldukları açıkça görülmektedir. Örneğin 1992-2002 yılları arasında Kafkaslar ve Orta Asya'ya yapılan proje harcamaları 2002-2012 yıları arasında 7 kat artmıştır (TİKA FR, 2012: 11).

Başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Avrasya ülkelerinde demokrasinin tahsisi, yapısal ve yönetsel kurumların oluşturulması, iyileştirilmesi için destekler sağlanmaktadır. Kurumsal destekler uluslararası sisteme uyumu kolaylaştırmasıyla birlikte bu ülkelerin devletlerarası iş birliklerine dâhil olmalarına katkı sağladığı bölgesel ve ikili iş birlikleri hususunda Türkiye'ye prestij kazandırdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu temelde bütün bu gelişmeleri mesleki ve diğer eğitimlerin dolaylı etkileri şeklinde görmek de mümkündür.

Sonuç olarak YEE ve TİKA'nın eğitim faaliyetleri birbirini tamamlayıcı bir muhteviyata sahiptir. TİKA'nın eğitime ilişkin faaliyetlerinin kapsamı itibariyle hedef ülkelerde bu alanda bütünleyici ve sürdürülebilir bir zemin yaratığı söylenebilir. TİKA eğitim faaliyetleriyle AVRASYA sahasındaki eğitim politikaları için kültürel ve tarihi bağlarının olduğu ülke ile topluluklarla ilişkilerini geliştirme ve sürdürme amacıyla projeler hayata geçirmektedir. Ancak eğitim projelerinin Balkanlar, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkasya'daki ülke ve topluluklar dışında hemen hemen sadece PKO'ların dağılış gösterdiği tüm sahalardaki çeşitli proje ve faaliyetlerle yürütüldüğü görülmektedir. Bu da eğitime yönelik teşebbüslerde farklı strateji ve motivasyonların olduğunu göstermektedir. Mezun olan öğrencilerin Türkiye'nin gönüllü temsilcileri olma beklentileri de önemli motivasyonlardandır. Sonuç olarak 2016 yılı FR'de Filistin'de *ilk ve orta dereceli okullarda Türkçenin seçmeli ders olarak okutulduğu ve öğretmenlerin Türkiye'den görevlendirildiği belirtilmiştir. Bu projeye ilişkin, FR'de 'Filistinli öğrencilerin ülkemiz hakkındaki olumlu kanaatlerinin geliştirilerek insani köprülerin kurulması ve karşılıklı kültürel etkileşimin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.'*ifadesi yer almaktadır (TİKA İdare FR, 2016, 39). Bu ifade, eğitim faaliyetlerine yönelik teşebbüslerin altında yatan motivasyonu açıkça göstermektedir.

Şüphesiz mevcut faaliyetlere ilişkin iş birliklerinin verimlilikleri hususunda yeterli veri olmamasından dolayı kesin yargıda bulunmanın zorluklarından söz edilebilir. Fakat saha çalışmaları ve yapılan mülakatlar çerçevesinde öğrenci memnuniyetleri ve yine farklı kurumlarda çalışmış kişilerle yapılan görüşmelerde de faaliyet takiplerinin iyi yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca AR-GE çalışmalarının yetersizliği ve güdük kalışından söz etmek de mümkündür. Yapılan bazı aktiviteler hedef sahalarının yerel gerçekliklerinden uzaktır. Ancak yine de devletler ve/veya hükümetler arası ikili protokollerle üniversite ile enstitüler bünyesinde fakülte ve yüksek okulların açılışı söz konusudur. Ayrıca özel kuruluşların teşebbüsleriyle de

kurulan üniversite ve/veya var olan eğitim kurumları bünyesinde fakülte, yüksekokul ve bölümler kurulmaktadır. Özellikle dil eğitimi gerek akraba topluluklar gerekse de diğer halklar arasında iletişim sağlanması ve dil bariyerinin aşılması açısından önem arz etmektedir. Dil ülkelerin vizyon yaratımında önemli bir unsurdur. Ayrıca sadece yüksek eğitim değil ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarına yönelik desteklerin de önemli ölçüde gerçekleştirildiği görülmektedir. Açılan üniversitelerdeki öğretim görevlileri dışında, başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere eğitim kurumları arasında eğitim üyeleri değişim programlarının uygulandığı görülmektedir. 2015 yılı itibariyle gerçekleştirilen 173 kültürel faaliyete iştirak eden kişi sayısı 40 000 olarak verilmiştir (YEE FR, 2015: 189). TİKA 2016 İdari FR'de eğitim faaliyetleri çerçevesinde 1878'i öğrenci ve 1480'i uzman olmak üzere toplamda 3358 kişinin istifade ettiği belirtilmiştir. Diğer sektörlerle birlikte yaşantılarına etki edilen ve doğrudan temas edilen kişi sayısı 1.328 625 olarak ifade edilmektedir (TİKA İdare FR, 2016). Yapılan faaliyetlerin başarısı ne olursa olsun ulaşılan insan sayısı temelinde bakıldığında Türkiye'ye sağladıkları prestijin yeri yadsınamaz. Sadece yıllar bazında ulaşılan insan sayısı temelinde düşünüldüğünde TDP kamu diplomasisi açısından kazanımları açıkça görülmektedir.

YEE başkanı (2016-2024) YEE'nin gittiği alanlarda karşılıklı etkileşim ilkesiyle hareket ettiğini bu yönüyle muadili olan British Council, Goethe Enstitüsü, Instituto Cervantes vb. gibi kurumlardan farklılık arz ettiklerini belirtmiştir. Onlar tamamen dış politik amaçlarına uygun bir şekilde hareket ederek, yöneldikleri alanlarda kendilerine yakın toplumlar oluşturmak ve bu alanlardaki hassas dengeleri eşeleyerek çatışma zemini oluşturduklarını ve kendilerine alan açmak için hareket ettiklerini YEE'nin ise diğer ulusları tanıma ve Türkiye'yi tanıtma amaçlı hareket ettiğini belirtmiştir. Ve Türk kültüründeki pozitif değerlerin insanlık adına diğer toplumlarla paylaşım amacı güdüldüğünü belirtmiştir. YEE'nin temel felsefesinin ve eğilimlerinin kurumu, Batı menşeili muadillerinden ayırdığını vurgulamıştır (URL12).

YEE YETKM'lerin hedef alanlarda ayrılıkçı zemini ve toplumların hassasiyetlerini kaşımadıkları aşikârdır. Ancak her ne kadar böyle belirtilse de YEE de TİKA gibi Türk ve İslâm kimliğini merkeze alan reflekslere sahiptir. Destek faaliyetlerinde her ne kadar hedef ülkelerde kapsayıcı bir tutum sergileseler de önceledikleri kitlelerin kimlik politikaları çerçevesinde şekillendiği ve bu yönüyle pozitif ayrımcılık yaptıkları belirtilebilir. Nitekim Doğu Afrika ve özellikle Somali kökenli ABD'li Müslüman lise ve üniversite düzeyinde öğrencilerin yer aldığı 'Misafirimiz Olun Projesi' kapsamındaki etkinlikte öğrenciler Türkiye'de ağırlanmıştır. FR'de bu geziyle hedeflenenin bu bireylerin kendi inançsal kimliklerine olan özgüvenin pekiştirilmesi olarak yansıtılması bu çıkarımı doğrulamaktadır (YEE FR, 2018: 27).

3.2. SANATSAL ETKİNLİKLER VE TÜRK GELENEKSEL SANATLARI EĞİTİMİ

Sanat çağlar boyunca yüksek medeniyetin ve kültürün göstergesi olarak kabul görmüştür. Nye birçok tezahürü olduğunu belirtiği kültürü, toplum için anlam yaratan ortak değerler ve uygulamalar bütünü olarak ifade eder. Bu yönüyle özellikle geleneksel sanatların kapsamına elsanatları(dokuma, taş, takı işlemeciliği vb.), folk müzik, halk oyunları/dansları, savaş sanatlarına dair geleneksel sporlar vb. gibi somut ve somut olmayan her türlü unsuru dahil etmek mümkündür. Ki bütün bunlar somut ve somut olmayan yönleriyle aynı zamanda miras unsuru kapsamına da dahil edilebilir. Kültürün edebiyat, sanat ve eğitim gibi seçkinlere hitap eden yüksek kültür ile kitlesel eğlenceye odaklanan popüler kültür olarak ayırt eder. Popüler kültürü jeokültürel temelde yumuşak gücü yaratmaya kanalize etmeye dönük kaynak olarak ifade eder (Nye, 2004: 11). Nye yumuşak gücün kaynakları olan kültürel kaynaklarla popüler kültür gibi çekicilik kaynaklarının farklı olduğuna değinir ve popüler kültür unsurlarının tek başına kültürel güç kaynağı olarak ifade edilemeyeceğini belirtir (Nye, 2004: 11).

Kellner, Hollywood sineması üzerinden, sinemayı mevcut toplumsal mücadelelerinin temsilleri üzerinden yeniden tesisi şeklinde ifade etmektedir (Kellner, 2013: 13-29; Ryan & Kellner, 2016: 18, 24). Ayrıca Kellner, (2013: 297), kitle iletişim araçları, filmler, yeme-içme unsurlarının çekicilikleri taklit benimsenmesi emirler veya aktif kontrol açısından politika sonuçları üzerinde güç kurmaya yetmediği gibi kültürel taklit ve benimsemede bazen arzu edilen sonuçları doğurmayacağını da belirtir. Ancak bu tür saptamaların doğruluğu söz konusu olmakla birlikte diğer devletlerin kamuoyu üzerinde yaratılan etkinin, arzu edilen sonuçları doğurmasının muhtemel potansiyelinin var olduğu gerçekliğinin, göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine değinir (Nye, 2004: 15; Ryan & Kellner, 2016: 33). Bu tarz unsurların etkinliği doğru mekânlarda doğru pratiklerin devreye sokulmasıyla mümkündür (Nye, 2004: 12). Bu temelde hedef alanlara yönelik kullanılacak unsurların işlevsel olabilmesi için sahip olduğu bağlama odaklanılması önem arz eder. Bu da hedef sahalara yönelik stratejiler geliştirilirken bunların kimlik, kültür, gelişmişlik durumları vb. karakteristik özelliklerinin tespiti ve bunlara yönelik AR-GE faaliyetlerinin önemini ortaya çıkarır. Diğer bir ifadeyle bir unsurun güç kaynağının olup olmadığının tespiti için niteliğinden ziyade kullanılacağı bağlama odaklanılmalıdır.

Söz konusu iki kurumun faaliyetlerine bakıldığında uzun vadede olsa da bu potansiyelin bazı bölgelerde işlerlik kazandığını belirtmek mümkündür. Zira özellikle YEE tarafından popüler kültürün önemli argümanları içerisinde yer alan sinema ve son dönemde televizyon dizilerine

ve oyuncularına olan ilgiyle ilişkili olarak hedef alanlarda düzenlenen etkinlikler dikkat çekicidir. Ayrıca resim, edebiyat vb. gibi diğer sanat alanlarına yönelik de bu tarz aktiviteler gerçekleştirmektedir. Yine görsel medyanın Türk diline ve kültürüne olan ilgisini artırarak kültürel öğelerin yaygınlaşmasına katkı sağladığı şeklinde de yorumlanabilir. Zira saha çalışmaları esnasında Kazakistan, Mısır ve Bosna-Hersek'ten olan katılımcıların bir kısmı Türkçeyi televizyon dizilerinden öğrendikten sonra Türkçe kurslarına katılmaya karar verdiklerini beyan etmişlerdir. Örneğin Mısır'dan bir katılımcı Doğu Dilleri bölümüne kayıt olduktan sonra mı öğrendiniz sorusuna 'Hayır, tabii ki Türkçe biliyordum, küçüklüğümden beri Türk dizileri izlerdim. Daha sonra da kendimi geliştirmek için de bu bölümü seçtim.'(Mısır, G2/K4) şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir.

Kültürel temsillerin üretimi, iktidarın muhafazası kadar toplumsal dönüşümlerin sağlanması hususunda da etkin bir araç olduğu kabul görür (Ryan & Kellner, 2016: 35). Bu bağlamda 1994 yılından itibaren sinema gibi sanatsal faaliyetlerin devreye sokulduğu da görülmektedir. Türk filmleri festivalleri kapsamında 'Avrasya Sinema Günleri'gibi projeler gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 1995: 41). Günümüzde her iki kurum için bu etkinlikler devam etmektedir.

Temelde YEE'nin bu anlamda ön plana çıkan dizi ve sinema oyuncularının katılımını sağlamaları, Türkiye tanıtımı açısından önemli olan, kamusal alanda kabul gören bu unsurlara yönelik talebin gözetilmesi ve kullanımı hedef alanlarda oluşan talebe cevap verme hususunda hassasiyet sergilemektedir.

Bosna-Hersek'ten gelen katılımcılar Türkçe'ye dizilerden aşina olduklarını ve bu bölümün de ilk mezunları olduklarını belirterek, Türk Dili bölümünü tercih etmelerinde henüz mezun vermemiş bir bölüm olması nedeniyle kolay istihdam olabileceklerini düşündüklerini de eklemişlerdir. Bölüm yeniydi ilk mezunları biz olacaktık, kolay iş buluruz diye tercih ettik ve akabinde öyle de oldu. YEE'ye başvurduk ve çalışmaya başladık (Bosna-Hersek, G3/K3; Bosna-Hersek, G3/E2).

Ayrıca TİKA ve YEE'nin görsel ve sahne sanatları hususunda yaptığı faaliyetler sinemayla sınırlı değildir. Örneğin TİKA'nın 2004 yıllında Kazan'da (Tataristan) gerçekleştirilen tiyatro gösterilerine destek sağladığına ilişkin bilgiler yer almaktadır (TİKA FR, 2004: 88).

İslâm dünyasında yaygın olan ve 16.yy'den itibaren Osmanlı Türk kültürüne özgü bir özellik kazanarak onunla özdeşleşen son zamanlarda YEE'nin sıkça yaptığı faaliyetlerden olan hat sanatı, tezhip ve yine Osmanlı Türk kültür mirasına özgü ebru sanatı kursları önemli bir yere sahiptir (Foto 15; Foto 16).

Foto 15. YEE'nin Tüflis (Gürcistan) (A) ve Köstence (Romanya) (B) Ebru Sanatı Tanıtım Atölyeleri etkinliklerinden kareler (Kaynak: YEE FR, 2012: 62).

Foto 16. YEE Vaşington (A) ve Polonya'da (B) Ebru Sanatı Tanıtım Atölyeleri etkinliklerinden kareler (YEE FR, 2017: 77).

Özellikle birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir yere sahip dokumacılık, halıcılık, (kilimcilik, örgücülük, keçecilik), başta olmak üzere kuyumculuk, takı işlemeciliği gibi çeşitli alanlarda projeler ön plana çıkmaktadır. Ancak bunlardan Orta Asya Türk kültür kimliğinin önemli miras unsurları olarak addedilen tezhip, hat, dokumacılık, minyatür, cilt, çini, halı vb. gibi SOKÜM'ün birçok çeşidine yönelik koruma, yaşatma ve sürdürmeye yönelik faaliyetler TİKA'nın ilk kurulduğu dönemden itibaren ortak kültürel miras çerçevesinde ön plana çıkartılarak bu yönde faaliyetler yapılmaktadır. [6] Bu tarz faaliyetlerin icraatında YEE'de etkindir. YEE ihtiyaca binaen veya talepler doğrultusunda geleneksel el sanatlarına yönelik eğitimler gerçekleştirmektedir (Foto 17). Bu kurslar hem somut kültürel miras hem de SOKÜM'ün ihyasına pozitif yönde katkı sağlamaktadır.

[6] Somut Olmayan Kültürel Miras Ögesi Olarak Tezhip Sanatı Doç. Dr. Münevver ÜÇER1 - Doç. Dr. Kaya ÜÇER2 orcid.org/0000-0003-4415-9825 | orcid.org/0000-0003-2591-051.

Foto 17. YEE' Nin Çömlekçilik Atölye Etkimliklerinden Bir Kare

Kaybolmaya yüz tutan zanaatların yaşatılmasına yönelik, meslek edindirmeye ve el becerileri kazandırmaya dönük faaliyetlerin açlık, yoksulluk ve işsizlikle mücadelede kalıcı çözümler bulmak amacıyla icra edildiğine değinilir (TİKA FR, 2004: 40). Bu açıdan el sanatlarına yönelik kurslar genel anlamda kadın istihdamı ve onların ekonomik alana katkısının sağlanması amacıyla yapılsalar da bunların önemli bir kısmı aynı zamanda geleneksel el sanatlarının yaşatılmasını sağlayamaya yöneliktir (TİKA FR, 2004: 53). Türk geleneksel el sanatları kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sadece bunların korunması, tanıtım ve ihyasını değil aynı zamanda turistik ve ticari potansiyellerinin geliştirilmesine de katkı sağlamaya yöneliktir. Bu kapsamda Bodrum'da el dokuması, halı, kilim sergileri ve yarışmaları düzenlenmiş ve Azerbaycan ve Kırgızistan'dan katılımlar sağlanmıştır (TİKA FR, 1995: 15). Bu açıdan söz konusu icraatların sürdürülebilir bir potansiyel taşıdığını söylemek yerinde olacaktır.

TİKA'nın geleneksel el sanatlarına yönelik meslek edindirme kurslarını iki yönlü ele almak mümkündür. Birincisi yerel düzeyde sürdürülebilir istihdama katkı ve el sanatlarını yaşatması açısından, ikincisi ise hem ulusal hem de dünya kültür mirasına katkı sağlamaları yönüyle önem arz etmeleri açısından değerlendirilebilirler. Ayrıca kültür mirasına özgü bu unsurların pazarlanabilir arz unsurları olarak ticaret ve turizm sektörlerine kazandırılmaları da sağlanmaktadır (Foto 18). DPT'nin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında geleneksel el sanatlarının tanıtımı ihracata katılımının sağlanması ibaresi (DPT, 1972: 564) yer alır ki bu temelde TİKA'nın kalkındırma faaliyetlerini destekleyen bir misyonu üstlendiğini ifade etmek mümkündür.

Foto 18. (A) TİKA'nın Meslek Edindirme Kursları Kapsamında Geleneksel El Halıcılığının Geliştirilmesine Yönelik Doğu Avrupa (Kırım) ve Kafkasya Bölgelerinde Yaptığı Projelere Ait Dokuma Atölyesinden Bir Kare (TİKA FR, 2004: 40). (B) Tacikistan'daki Kırgız Göçmenlerin Geleneksel Yün Dokumacılığı El Sanatlarını Koruma ve Meslek Edindirmeye Yönelik Proje Kapsamında Verilen Kurslardan Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 2005: 71)

TİKA'nın bu sektörlere yönelik yaptığı etkinliklerin bölgesel temeldeki dağılımlarına bakıldığında ön plana çıkan Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir. Bunu Balkanlar, Kafkaslar ve Doğu Avrupa bölgeleri takip eder (Tablo 29). Farklı gerekçeler saymak mümkün olmakla birlikte bunların önemli bir kısmı meslek edindirmeyle ilişkilendirilebilir.

Tablo 29. Bölgelere Göre TİKA'nın Sanatsal Etkinlikleri ile Türk Geleneksel Sanatlarına Yönelik Eğitim ve İhya Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Toplam
1992-1993	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1994	7	5	-	7	-	-	-	1	-	3	23
1995	9	1	1	2	-	-	-	1	-	-	14
1997	2	1	-	-	-	-	-	1	-	-	4
1999-2001	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
2004	5	4	4	4	-	-	-	1	-	3	21
2005	3	6	1	4	-	-	-	-	-	-	14
2006	6	4	5	3	1	-	-	1	-	-	20
2007	1	-	7	-	-	-	-	1	-	-	9
2010	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2012	9	3	7	1	1	2	-	1	1	1	26
2013	2	1	5	1	1	1	3	-	-	1	15
2015	2	3	2	-	1	2	5	3	2	-	20
2016	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	3
2018	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
2020	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
2022	2	1	1	1	1	1	1	-	-	-	8
Toplam	53	30	33	24	7	7	9	12	3	8	**186**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da TİKA'nın hedef alanlardaki geleneksel el sanatlarını da desteklemesidir. Özellikle Türk Cumhuriyetleri ve diğer Türk topluluklarına özgü geleneksel el sanatlarına yönelik faaliyetler yapmaktadır (TİKA FR, 2004: 42; Foto 18). Bu da söz konusu kurumların birlikte yaşatma kültürünü ön plana çıkaran bir anlayışla hareket ettiğini gösterdiği gibi diğer Türk devletlerine özgü unsurları ortak kültür mirası fikriyle koruduğu yorumuna da götürmektedir.

YEE'nin bu sektöre yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerin bölgeler temelindeki dağılışının ise TİKA'ya nazaran daha küresel bir dağılış sergilediği belirtilebilir (Tablo 29). Ancak yine de etkinliklerin yoğunluk kazandığı sahalar söz konusudur. Bu açıdan da yine TİKA'yla farklılık arz etmektedir. Zira YEE'nin faaliyet yoğunluk bölgeleri Avrupa ve Balkanlar ve Ortadoğu'dur (Tablo 30). Bunda şüphesiz imaj yaratımı çerçevesinde YEE'nin faaliyetlerinin daha çok tanıtım amaçlı olması etkilidir.

Tablo 30. Bölgelere Göre YEE'nin Sanatsal Etkinlikleri ile Türk Geleneksel Sanatlarına Yönelik Eğitim ve İhya Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	1	-	6	-	4	-	-	2	1	1	-	7	22
2015	9	6	38	15	14	6	-	2	6	3	-	30	129
2017	32	-	111	45	56	30	10	22	7	10	-	103	426
2022	6	2	25	14	11	5	3	8	1	2	2	25	104
Toplam	48	8	180	74	85	41	13	34	15	16	2	165	**681**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VII: Afrika
II: Kafkaslar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
III: Balkanlar	IX: Pasifik/Latin Amerika
IV: Doğu Avrupa	X: Rusya Federasyonu
V: Ortadoğu	XI: ABD
VI: Kuzey Afrika	XII: Avrupa

Bunların yanısıra her iki kurumun yine sanatsal etkinlikler içerisinde ele alınabilecek geleneksel halk oyunları, danslar ve sporlara yönelik proje ve etkinlikler düzenlendiği görülmektedir. TİKA'nın bu nitelikteki faaliyetlerinin yoğunlaştığı sahalar içerisinde Türk Cumhuriyetlerinin bulunduğu Orta Asya ve Kafkaslar ön plana çıkan bölgelerdir. Ve yine bunları Balkanlar, Doğu Avrupa ile Afrika'nın kuzey ve doğusunu kapsayan bölge izlemektedir. Bunlar dışında Orta, Doğu ve Güney Asya bu tür etkinliklerin gerçekleştirildiği sahalardır. Diğer bölgelerde ise yine sembolikte olsa faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu türden projelerin 1999 yılı sonrasında ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu takip eden yıllarda 2016, 2018 ve kısmen 2020 yılları arasında yaşanan kesintiler dışında bu projelerin devam ettirildiği görülmektedir (Tablo 31). Yapılan bu faaliyetler sadece Türk devletlerine değil özerk Türk topluluklarının kültürel kimliklerini korumalarına yönelik de yapılmaktadır. TİKA'nın Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi

Türk topluluğunun halk şarkılarının yaşatılmasına yönelik faaliyetleri bu kapsamda yapılan etkinliklerden bir tanesidir (TİKA FR, 2004: 88).

Tablo 31.TİKA'nın Bölgelere Göre Geleneksel Halk Dansları, Oyunları ve Sporlara Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Toplam
1992-1993	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1994	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1999-2001	1	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	4
2004	1	3	1	1	-	-	-	-	-	-	1	7
2005	6	5	3	2	1	-	-	1	-	1	-	19
2006	6	5	4	4	2	1	-	1	-	2	1	26
2007	2	2	7	2	-	-	1	1	-	-	-	15
2010	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2
2012	5	2	6	2	-	3	3	2	1	1	-	25
2013	1	1	2	1	2	-	-	-	-	-	-	7
2015	1	1	1	-	-	1	1	1	-	-	-	6
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	1	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	4
2022	2	2	1	2	2	2	2	1	-	-	-	14
Toplam	27	22	25	18	7	7	7	7	2	5	2	**129**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

YEE'nin geleneksel sporlar, halk dansları ve oyunlara yönelik faaliyetleri 2015 yılı ve sonrasında ön plana çıkmıştır. 2022'ye gelindiğinde bu alandaki faaliyetlere devam edildiği görülmektedir (Tablo 32). YEE' nin bu etkinliklerin en fazla yapıldığı sahalar Balkanlar, Ortadoğu, Avrupa ve Afrika' dır (Tablo 32).

Tablo 32.YEE' nin Bölgelere Göre Geleneksel Sporlara, Halk Dansları ve Oyunlarına Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
2015	1	1	6	-	3	1	-	1	-	-	-	3	16
2017	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
2022	-	1	5	3	4	1	6	2	-	1	-	-	23
Toplam	1	2	11	3	7	2	6	3	-	1		5	**41**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

YEE ve TİKA'nın bu türden projeleri arasında en fazla okçuluk faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Tüm görüngüleriyle somut ve somut olmayan kültürel miras unsuru olan, Osmanlı geleneksel savaş sanatları içerisinde yer alan okçuluk (kemankeşlik) günümüzde de geleneksel sporlar içerisinde ön plana çıkmaktadır. Uluslararası temelde özellikle okçuluk müsabakaları düzenlendiği görülmektedir (YEE FR, 2023: 81; Foto 19).

Foto 19.YEE'nin İşbirliğinde Gerçekleşen 3. Uluslararası Balkan Okçuluk Turnuvası'ından Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 81)

YEE, 2017 yılında 'Kemankeş Projesini' devreye sokmasından günümüze okçuluğa yönelik etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bu tarz projeler kapsamında Türk okçuluğunun tarihi, sportif, sanatsal, kültürel ve eğitsel niteliklerine yönelik eğitim, tanıtım ve ihya faaliyetleri gerçekleştirmektedir. 2022 yılında 'Geleneksel Türk Okçuluğu Kursu' projeleriyle bu etkinliklerini sürdürdüğü görülmektedir (YEE FR, 2022:14). Bu kurslar aracılığıyla geleneksel Türk okçuluğunun dünya çapında tanıtılması ve bu alanda sporcular yetiştirerek toplumlararası diyaloğun pekiştilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir (YEE, 2022: 14).

Yine TİKA FR'de bu tarz müsabakaların, özellikle Balkanlar için farklı etnik kimliklere sahip topluluklar arasında diyaloğu sportif ve kültürel işbirlikleri sağlamak amaçlı yapıldığı açıkça vurgulanmaktadır (TİKA FR, 2004: 76). Bu tarz söylemler, ortak kültürel değerlere yönelik faaliyetlerin sadece sportif amaçlı yapılmadığını bunun altında yatan farklı motivasyonların olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Hem TİKA'nın hem de YEE'nin diğer projelerin dağılışında olduğu gibi bu projlerde de öncelikli sahalarda yoğunluğun arttığı görülmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken

önemli bir unsur TİKA ve YEE etkinliklerinin altında yatan motivasyonların hedef ülkelerde farklı olmasıdır. Şüphesiz burada hedef sahalarda yapılan etkinliklere ilgi ve rağbet görüp görmemesinin de etsiki vardır. Nitekim Japonya'da geleneksel Türk halk dansları kurslarının düzenlemesi buna örnek olarak verilebilir (YEE FR, 2017: 75; Foto 20).

Foto 20. Japonya'da YEE Tarafından 2017 Yılında Düzenlenen Halk Dansları Derslerinden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2017: 75)

Bütün bunlardan hareketle, denilebilir ki kültürel ve sanat etkinlikleri, YEE'nin yüklendiği misyonların en önemlilerindendir. Ve bunların kültürel bağlantılarla iş birliklerin geliştirilmesinde önemli argümanlar olarak kullanıldığını belirtmek mümkündür. Bu çıkarımın gerekçelendirilmesinde birçok unsur saymak mümkündür. Fakat mevcut misyonunu yansıtması açısından, kurum Başkanının (2016-2024 dönem), kültür ve sanatın YEE'nin ana faaliyet eksenini oluşturduğunu belirterek, bu faaliyetler aracılığıyla Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki kültürel etkileşimi artırdığı yönündeki konuşması[7] referans olarak verilebilir (URL14).

Her iki kurum, somut ve somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) temelinde evrensel kültür enstrümanlarını kullanmaktadır. Bu kapsamda özellikle YEE, YETKM'ler aracılığıyla faaliyet sahalarında karşılık bulan her türlü etkinliği icra etmektedir. Tokyo YETKM'de SOKÜM ve somut kültürel mirası öğelerinden ve Türkiye'nin evrensel ve kapsayıcı söyleminin temelini oluşturan Tasavvuf inancı ve başta gelen temsilci figürü Mevlâna Celâleddin-i Rumî ve Mevlevîlik'in tanıtılması adına yapılan sema gösterisi bu açıdan değerlendirilebilir (YEE FR, 2012: 64-65; Foto 21).

[7] Bu konuşma, Dünya Olymp'Arts Konseyi ve Yunus Emre Enstitüsü arasında 2023 yılında Cenevre'de gerçekleştirilmesi planlanan Modern Sanat Olimpiyatları başta olmak üzere çeşitli kültürel alanlarda işbirliği yapılmasına yönelik dijital ortamda gerçekleştirilen protokol imza töreninde yapılmıştır.

Foto 21. Japonya'da YEE Tarafından 2012 Yılında Düzenlenen 'Sema Gösterisi' Etkinliğinden Bir Kare (Kaynak YEE FR, 2012: 64-65)

3.3. DİNİ- MİLLİ GÜNLER VE BUNLARA ÖZGÜ RİTÜELLER

Özel gün ve ritüeller toplumsal aidiyetin sağlanmasında ve ulusal kimliğin inşasında önemli pekiştireçlerdir. Dini faktörler aynı zamanda ulusların 'öteki 've 'biz' sınırlarının da belirleyicisidirler. Din faktörü çoğu zaman devletlerin dış politikalarını kanalize eden bir araç olarak tarih boyunca kullanıla gelmiştir. Bu kimi zaman farklı etnisiteye mensup ulusları aynı erek için toplama, kimi zaman devletlerin kendi vatandaşlarını dış politikalarındaki kararlar için ikna aracı olabilmektedir. Çoğu zaman Doğu-Batı ayrımının ana unsurunu oluşturmuştur. Nitekim dini unsurlar bölgesel ve siyasi nitelikleri birleştirici bir araç olarak uygarlık analizlerinde kullanılmaktadır (Toynbee, 2011; Huntington, 2020: 23).

Ulusal günler ve buna özgü ritüeller ulusal kimliğin önemli bir pekiştireci olduğu kadar uluslararası arenada görünürlüğün ve kadimliğin göstergeleri olarak da kabul görürler (Connerton, 2014; Winter, 2021). Bu temelde TİKA ve YEE faaliyetlerinin niteliksel temelde doğrudan din ve inanca vurgu yaptığı gözlenmiştir. Veyahut hedef alanlarda dini günlere özgü birtakım ritüellerin yaşatılması ve bu vesileyle sergilenmesi adına etkinlikler yapılabilmektedir. Özellikle bunlar içerisinde Nevruz Etkinlikleri, Ramazan aylarında iftar yemekleri, dini bayram tebrikleri vb. gibi kutsal gün ve zamanlarda icra edilen kadim gelenekler mevcuttur (Foto 22).

Foto 22. (A) 2018'de TİKA Tarafından Bosna-Hersek'te Yapılan İftar Programı Kapsamında Düzenlenen İftar Yemeğinden Bir Kare (Kaynak: URL15). (B) 2022 Yılında YEE Tarafından Fas'ta Düzenlenen İftar Programından Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 20222: 79)

Ritüel ve törenler çoğu zaman üst düzey siyasî ve bürokratik temsilcilerin katılımıyla gerçekleşmektedir. 1994 FR'de Nevruz kutlamaları kapsamında Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve KKTC'nin Kültür Bakanlıklarından ve bu ülkelerin seçkin sanatçılarının katılımlarıyla gerçekleşmiştir. Olumlu sonuçlarından dolayı sonraki yıllarda da sürdürülmesi kararlaştırılmıştır (TİKA FR, 1995: 14; Foto 23; Foto 24).

Foto 23. TİKA'nın 1995 yılında yaptığı 'Nevruz Şöleni' Etkinliğinden Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 1995: 14)

Foto 24. TİKA'nın Taşkent'te (Türkmenistan) 19 Mayıs Kutlamaları Kapsamında Düzenlediği Etkinliklerinden Bir Kare (Kaynak: TİKA FR, 2005: 61)

Bu tür etkinlikler ortak inanç ya da kültürü paylaşan topluluklarla ortak paydayı güçlendirme amacıyla ve Türk kültürünü tanıtma kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bunların yanı sıra hem Türkiye'nin hem de hedef alanların ulusal anma günlerine yönelik etkinlikler de yapılmaktadır. Nitekim inanç temelli Türkiye imajının sahada bir karşılığının olduğunu belirtmek mümkündür. Zira yapılan mülakatlarda Kazakistan'daki katılımcılara yöneltilen, 'Kültürel açıdan Türkiye'yi kendinize yakın buluyor musunuz?' gibi sorulara etnik kökenden ziyade İslâm vurgusuyla cevap vermişlerdir. Bunlar içerisinden İslâm'la birlikte Turan vurgusunu da yaptıkları tespit edilmiştir. Özellikle ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilere Türkiye yerine diğer İslâm ülkelerini tercih etmemelerindeki etken nedir sorusunun cevabındaki Hanefi mezhebi vurgusu dikkat çekicidir (Kazakistan, G3/K6; Kazakistan, G3/E4). Kazakistan'dan 10 katılımcının 8'i, Türkiye'de okuma tercihlerinde İslâm inancına mensubiyetin önemli bir etken olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Mısır'dan bazı katılımcıların ise aynı soruya İslâm inancı vurgusu yapmanın yanı sıra Halifelikle birlikte Osmanlı tarih mirasına da atıfta bulunmuşlardır. Katılımcı Türkiye'yle kültürel yakınlık ve benzerliği *'Elbette İslâm ülkesi olduğu ve coğrafi*

olarak da yakın olduğu için ve Mısır çok eskiden beri 350 yıl Osmanlı Halifeliği altında olduğu için kültürler karışmış.'(Mısır, G2/E3).

Bu temelde gerçekleştirilen TİKA faaliyetlerinde en fazla ön plana çıkan bölgeler Balkanlar, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa ve Kafkaslar olmuştur (Tablo 33). İnançsal temelde yapılan etkinlikler en fazla Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki bazı alanlarda yoğunlaşırken, diğer bölgelerde ise yoğun olarak ulusal gün anma etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus, TİKA'nın 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi millî etkinliklerde katılım desteği sağlaması ve bu tarz özel günlerde ihtiyaç sahibi öğrencilerin ihtiyaçlarını da gidermesidir. Bu tarz etkinliklere doğrudan halkın katılımının sağlanması yoluyla kamuoyu algısının yaratımı açısından önemlidir. 2004 faaliyet raporunda uluslararası bir niteliğe sahip 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarına Gürcistan'dan 400 öğrenci ve 40 öğretmen olmak üzere toplam 440 kişinin katılımının sağlandığı belirtilmektedir (TİKA FR, 2004: 88).

Tablo 33. Bölgelere Göre TİKA'nın Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüellere Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Toplam
1992-1993	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1994	7	5	1	6	-	-	-	2	-	3	24
1995	4	1	1	1	-	-	-	-	-	1	8
1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1999-2001	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	4
2004	4	6	-	4	-	-	-	2	-	1	17
2005	5	3	5	2	-	-	-	1	-	1	17
2006	7	2	7	5	1	-	-	1	-	1	24
2007	6	3	11	2	2	2	-	2	-	-	28
2010	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
2012	1	1	5	1	1	-	-	2	-	-	11
2013	2	1	7	1	1	-	-	1	-	-	13
2015	1	1	1	-	1	1	1	2	1	-	9
2016	1	1	-	-	1	-	-	1	-	-	4
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2
2022	1	1	1	2	2	-	-	1	-	-	8
Toplam	40	25	42	26	9	3	1	15	2	7	**170**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu

YEE'nin bu kapsamdaki etkinliklerinde daha çok Balkanlar ve Ortadoğu bölgeleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu tarz etkinliklerin gerçekleştirildiği diğer iki bölge Doğu Avrupa ve

Kuzey Afrika'dır (Tablo 34). Birçok ülkede aynı nitelikteki etkinlikler eş zamanlı olarak da gerçekleştirmektedir. Bu konuda 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü" dolayısıyla yapılan etkinliklerin Bosna-Hersek, İtalya, İngiltere, İran, Katar, Kosova, Mısır, Romanya, RF ve Sudan gibi dünyanın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerde aynı konseptte gerçekleştirilmesi örnek niteliği taşır (YEE FR, 2021: 84).

Tablo 34. Bölgelere Göre YEE'nin Dini- Millî Günler ve Bunlara Özgü Ritüellere Yönelik Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	IX	Toplam
2012	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	1	4
2017	-	-	10	-	6	-	-	-	-	-	3	19
2022	-	-	3	2	1	2	-	1	-	-	1	10
Toplam	-	-	14	2	8	3	-	1	-	-	5	**33**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

Burada özellikle 2017 ve sonrasında YEE'nin millî gün kutlamalarında 15 Temmuz anma etkinliklerinin daha çok ön plana çıktığını belirtmek mümkündür (Foto 25). Aslında bu tarz anma ya da millî gün kutlamalarının kapsamı oldukça çeşitlidir. Nitekim 2021 yılı FR'de 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anma etkinlikleri kapsamında mevlit programları, şiir dinletisi, resim vb. alanlarda yarışmalar belgesel gösterileri ve konferansların gerçekleştirildiği görülmektedir (YEE FR, 2021: 84). Etkinliklerdeki bu çeşitlilik kültürel tanıtım açısından önemlidir.

Foto 25. Bosna Hersek, İtalya, İngiltere, İran, Katar, Kosova, Mısır, Romanya, RF ve Sudan'daki YETKM merkezlerinde '15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü' Dolayısıyla Düzenlenen Etkinliklerden Bir Görünüm (Kaynak: YEE FR, 2021: 84)

Öte yandan millî şuur ve kimliği beslemeye, tanıtmaya dair çalışmaların sadece tek yönlü bir işleyişle Türkiye ve Türk kültürü odağında yapıldığını söylemek yanlış olur. Çalışmaların sürdürüldüğü ülkelerdeki Müslüman toplumların kültürel kimliklerinin korunması, aidiyetlerinin pekiştirilmesi adına özel günlerinin yaşatılması hususunda da destekler sağlanmaktadır. Şüphesiz bu tarz kadim gelenekler topluluklar içerisinde yaşatılmaktadır. Bu durum ortak paydaların güçlendirilmesinin yanında kültürel kimliğin tanınması ve kültürel mütekabiliyetle birlikte karşılıklı var olmanın bir mesajıdır. Ortak paydaları oluşturan unsurların yanında toplumları var kılan bu tarz özel günlerini destekleme çabası karşılıklı tanıma ve kabullenmenin yanı sıra birlikte yaşatma kültürünü de pekiştirmektedir. Örneğin Balkan Müslümanlarının en önemli ve geleneksel toplantılarından biri olan Ayvazdede Etkinliklerinin 502. Yılı münasebetiyle 2012 yılında kurumsal katılım sağlanmış ve bu kapsamda Evliya Çelebi sergisi ve Türk tasavvuf müziği konseri, Mehter Takımının gösterisi gibi etkinlikler düzenlenmiştir (YEE FR, 2012: 63; Foto 26). Bu etkinliklerde özellikle Osmanlı ordu müziğiyle ilişkili olarak Osmanlı ordusu ve egemenliği, Balkanları adım adım gezerek yazan Evliya Çelebi ile Türk ve İslâm hoşgörüsünün timsali olarak Balkanlarda hâlen derin izleri olan tasavvuf müziği gibi sahayla doğrudan ilişkili unsurların seçilmesi oldukça manidardır.

Sadece topluluklar değil aynı zamanda diğer ulusların millî günlerine yönelik etkinliklerde de kurumsal katılımın sağlandığı ve hatta organizasyon düzeyinde katkıların gerçekleştirildiği görülmektedir.

Ayrıca TİKA'nın diğer kamu kurumlarının iştirakleri ve destekleri hususunda da aracı olduğunu görmek mümkündür. Örneğin Bakü'nün işgalden kurtuluşunun 86. yıl kutlamaları kapsamında Bakü Türk Büyükelçiliğinin katılımıyla düzenlenen kutlama etkinliklerine Genelkurmay Başkanlığı Mehteran Bölüğü'nün katılımı TİKA tarafından sağlanmıştır (TİKA FR, 2004: 88).

Foto 26. Bosna-Hersek Prusats Kasabasında Balkan Müslümanlarının Geleneksel Toplantısı Ayvazdede Etkinliklerinin 502. Yılı Dolayısıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi Mehter Takımının 11 Haziran 2012 Tarihinde Gerçekleştirdiği Gösteriden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2012:63)

Bu türden destekler Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer kurumlarının başka ülkelerle temaslarının sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca özel günlerdeki bu kültürel ve kurumsal görünürlük genel manada kabul görme açısından da zemin oluşturmaktadır.

3.4. YEME-İÇME KÜLTÜRÜNÜN YAŞATILMASI VE TANITILMASINA DAİR ETKİNLİKLER

Kültürel kimliğin önemli göstergelerinden olan yeme-içme kültürü kolektif toplumsal hafıza ve kodların yaşatılması açısından da önemlidir. Yeme-içme kültürü toplumların kültürel kimliklerinin önemli bir parçasıdır. Günümüz konjonktüründe uluslararası arenada önemli bir pazar olarak beliren gastronominin turizm, tarımsal üretim vb. gibi sektörlerle doğrudan ilişkili olması ve bunun ekonomik boyutu da göz önünde bulundurulduğunda geleneksel mutfak

kültürünün korunması, tescillenmesi gibi hususlar devletlerarası diplomasinin önem verdiği bir konu haline gelmiştir. Bu yönüyle jeokültürel nüfuz bölgesi oluşturmaya dayalı girişimlerin en başında gastro politika, gastrodiplomasi uygulamaları gelmektedir. Her iki kavram ve bunların uygulamaları jeokültür kavramının kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim gastrodiplomasi diğer devletlerin halkları üzerinde etki yaratabilme adına yeme-içme kültürünün devreye sokulması yoluyla yapılan diplomatik teşebbüsler olarak ifade edilir (Ichijo & Ranta, 2018: 149-166). Ulusal yemeğin devletlerarası ilişkilerin tesisindeki kullanımının tarihi kökenleri uzun dönemlere dayansa da kültürel diplomasi, yumuşak güç ve ulus markalaştırma kavramlarını içeren bir kapsamla kullanımı ilk kez 2000'li yıllara dayandırılır. Nitekim bu temelde devreye sokulan pratik ve stratejiler açısından farklıdır. Ki yemek yumuşak güç unsuru olarak arzulanma boyutuyla diğer ulusal kimlik kodlarından ayrı tutulur. Diğer bir ifadeyle devletlerin yeme-içme kültürlerinin onlara çekicilik ve prestij kazandırması açısından önemlidir. Bu açıdan gastrodiplomasi kültürel etkileşim ve işbirliklerin tesisinde önemli bir rol üstlenir. Yemeğin ulusal kimliklerle özdeşleştirilmeleri, diğer bir ifadeyle insanların zihinlerinde devletlerin yeme içme kültürleriyle özdeşleştirilmeleri, iyi yönde imaj yaratımı açısından yararlı olarak yorumlanır (Ichijo & Ranta, 2018: 148-151). Günümüzde devletlerin kimlik yaratımı ve imaj projeksiyonuna karşılık olarak ulus markalaşması ifadesi de kullanılmaktadır (Melissen, 2005: 3). Milliyetçilik ulusal kimlik ve duygudaşlığın yanı sıra bir ideoloji olarak da kabul edilir. Bu nedenle yeme-içme kültürü hem ulusal hem de uluslararası çapta bu ideolojinin önemli argümanı olarak kabul edilir (Hobsbawm & Ranger, 2006).

Bütün bu yönleri göz önünde bulundurulduğunda devletlerarası güç yarışında gastronominin yeri ve önemi bir siyasal mücadele alanı olduğunu göstermektedir. Devletlerarası güç politikalarında yeme-içme kültürünün siyasa alanına çekilmesi şüphesiz yeni bir olgu değildir. Yemeğin millîyetçilik ve ulusal kimliklerle özdeşleştirilip modern devletin önemli bir argümanı haline gelmesiyle birlikte ön plana çıkan gastronomi kültürü 'öteki'nin sınırlarını da belirleyen bir unsura dönüşmüştür. Bu temelde bu alana ilişkin yapılan faaliyetler ulusların imaj yaratımları açısından önemi yadsınamayacağı gibi yaratmış olduğu küresel gastronomi pazarının ekonomik boyutu da göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. Bu temelde yeme-içme kültürünün tanıtımı sevdirilmesi bir ulusun benimsenmesi açısından önemli olduğu kadar bir talebi doğurması açısından da önemlidir. Zengin yemek kültürü ulusların kadimliği ve gelişmişliklerinin önemli göstergeleri haline gelmiştir.

Ki bu bağlamda Türk mutfak kültürünün hem tarihsel kökenleri hem de geniş bir coğrafyaya hükmetmeleri nedeniyle sahip olduğu kültürel çeşitliliğin vermiş olduğu pişirme teknikleri ve

ürün çeşitliliğinin getirdiği zenginlik gastrodiplomasi temelinde önemli bir potansiyele sahiptir. Genel olarak Türkiye'nin ilk gastrodiplomasi teşebbüsleri 2000'li yıllardan sonra markalaşma faaliyetleriyle temellendirilir. Ancak böyle olmakla birlikte TİKA'nın yeme-içme kültürünün yaşatılması, tanıtımı ve kültürel kodlar çerçevesinde kullanımı diğer bir ifadeyle diğer uluslarla ilişkilerinde ortak kültürel kimlik ve tarih vurgularıyla jeokültürel eksende kullanımı 1990'lı yıllardan itibaren başlamaktadır.

TİKA'nın Türk mutfak kültürüne yönelik faaliyetlerinde de yine Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Doğu Avrupa'yı içine alan saha ön plana çıkmıştır. Bu bölgeyi Rusya Federasyonu, Ortadoğu, Doğu, Orta ve Güney Asya takip etmektedir. 2004 yılı ve sonrasında ise Afrika'nın Kuzeyi ve diğer kesimleri, Pasifik, Doğu ve Güney Asya'ya doğru genişleme göstermiştir. Ancak ilk kurulduğu dönemlerden itibaren asıl odak noktasını öncelikle Orta Asya ve dolaylı olarak Avrasya oluşturmuştur (Tablo 35).

Tablo 35. Bölgeler Özelinde TİKA'nın Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Dair Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Toplam
1992-1993	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1994	7	5	1	6	-	-	-	1	-	3	23
1995	3	1	1	-	-	-	-	-	-	1	6
1997	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	3
1999-2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	3	4	1	4	-	-	-	2	-	1	15
2005	4	2	3	1	-	-	-	1	-	1	12
2006	7	1	2	3	2	1	-	-	-	1	17
2007	2	2	3	1	-	-	-	1	-	-	9
2010	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
2012	3	1	4	-	1	2	2	1	-	-	14
2013	1	-	3	1	-	-	-	-	-	-	5
2015	2	1	1	-	1	1	1	1	2	-	10
2016	1	1	-	1	-	-	-	1	-	-	4
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	3
2022	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	36	19	19	19	5	4	3	9	3	7	124

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu

YEE faaliyetleri içerisinde yeme-içme kültürünün yaşatılmasına dair etkinliklerin mekânsal temelde farklılık göstermediğini, etkinliklerin mekânsal uygunluk ve stratejilere bağlı olarak

gerçekleştirildiğini belirtmek mümkündür. Zira YEE FR'lere göre doğrudan yeme-içme kültürüne yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlar Balkanlar, Ortadoğu ve Japonya merkezli Doğu ve Güney Asya'dır. YEE'nin bu etkinlikleri yıllar bazında bir artış sergilemektedir (Tablo 36). YEE gastrodiplomasi konularında aktiviteler gerçekleştirmeye yönelik etkinliklerde de bulunmaktadır (YEE FR, 2022: 261; Tablo 32; Foto 27; Foto 28).

Foto 27. (A) YEE ve Kore Kültür Merkezi Ev Sahipliğinde Johannesburg (Güney Afrika) Düzenlenen '2023 Dünya Yemekleri Festivali'nden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 119). (B) Johannesburg'ta (Güney Afrika), Türk Mutfağının Tanıtımı Amacıyla Düzenlenen 'Türk Mutfağı Kursu'eğitiminden Bir Kare (Kaynak: YEE FR, 2023: 145)

Foto 28. Tokyo'da (Japonya) YETKM ve Türk Hava Yollarının Ortaklaşa Düzenlediği Türk Yemekleri Festivalinden Bir Kare Kare (Kaynak: YEE FR, 2012: 47)

Tablo 36. Bölgeler Özelinde Yeme-İçme Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılmasına Yönelik YEE Faaliyetleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-	-	1	5
2015	1	1	2	-	2	1	-	-	-	2	-	-	9
2017	-	1	10	2	1	3		4	1	2		2	26
2022	2	1	4	3	2	2	-	4	1	2	1	1	23
2023							-						
Toplam	3	3	17	5	6	6	-	10	2	6	1	4	**63**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama
I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Ayrıca Türk kültürüne yönelik düzenlenen festival ve fuarlarda da mesleki sanat eğitimleriyle birlikte Türk mutfağına özgü yemeklerin sunulduğu görülmektedir (Tablo 37; Tablo 38). Zira mülakata katılanların bir kısmı zihinlerinde Türkiye'yle özdeşleşen unsurları belirtirken öncelikle TİKA ve YEE etkinliklerindeki yeme-içme ritüellerinde en çok karşılaştıkları Türk baklavası, Türk çayı, Türk kahvesi gibi öğeleri saymışlardır (Bosna-Hersek, G2/K2; Bosna-Hersek, G2/E1, Mısır, G2/E6).

Tablo 37. Bölgeler Göre YEE Sosyal-Kültürel, Festival ve Fuar Etkinlikleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Toplam
2012	1	1	1	2	1	-	-	2	-	-	-	1	9
2015	10	3	30	16	21	6	-	2	1	2	-	34	125
2017	-	7	36	12	5	7	-	4	1	-	-	8	80
2022	3	1	9	2	2	1	1	1	2	-	1	5	28
Toplam	14	12	76	32	29	14	1	9	4	2	1	48	**242**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama
I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: ABD
XII: Avrupa

Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus da YEE'nin yeme-içme, sanatsal etkinlerinin yoğun olduğu sahalarla uluslararası fuar ve festivallerin yoğun olduğu sahaların paralellik arz etmesidir. Diğer bir ifadeyle YEE'nin hedef alanlarındaki bölgeler arasında faaliyetler bakımından somut bir farklılaşma söz konusu değildir.

Benzer şekilde TİKA'nın da festival ve fuar etkinliklerinin yoğunlaştığı alanlarla yeme-içme etkinliklerinin yoğunlaştığı alanlar örtüşür. Ancak zamansal bağlamda icra edildikleri dönemler

farklılık gösterir. TİKA'nın yeme-içme etkinlikleri kuruluş yılıyla paralellik göstermektedir (Tablo 35). Fakat uluslararası çapta daha büyük etkinlikleri kapsayan fuar ve festivallerin kuruluş tarihi olan 1992-1993 yıllarında emareleri görülse de bunlar alansal ve yoğunluk açısından oldukça sınırlıdır. Bu etkinliklerin nispeten yoğunlaştığı dönemleri 2000'li yıllarla temellendirmek mümkündür (Tablo 38). Ancak bölge çeşitliliği ve etkinlik sayıları açısından karşılaştırıldığında YEE'ye nazaran sınırlı oldukları belirtilebilir. Bu faaliyetlere bölgesel dağılış temelinde bakıldığında, hâla TİKA'nın ilk kurulduğu dönemdeki hedef sahalarının (Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkaslar, Balkanlar, Doğu Avrupa) öncelikli olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 38. Bölgeler Göre TİKA'nın Düzenlediği Sosyal-Kültürel, Festival ve Fuar Etkinlikleri

Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Toplam
1992-1993	2	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	7
1994	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1999-2001	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
2004	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2005	4	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	10
2006	6	5	7	1	-	-	-	3	-	1	-	23
2007	11	11	11	4	1	3	3	3	1	-	-	48
2010	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3
2012	8	3	5	2	2	4	2	-	-	-	-	26
2013	3	1	3	3	1	-	-	-	-	-	1	12
2015	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
2016	2	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	5
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	38	26	30	16	6	7	6	7	1	1	2	140

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri
II: Kafkaslar
III: Balkanlar
IV: Doğu Avrupa
V: Ortadoğu
VI: Kuzey Afrika
VII: Afrika
VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IX: Pasifik/Latin Amerika
X: Rusya Federasyonu
XI: Avrupa

Bu temelde her iki kurumun bu alandaki etkinlikleri çok yoğun olmamakla birlikte söz konusu sektörün jeokültürel bağlamdaki yerinin gözetildiğine gösterge olması açısından önemlidir. Ayrıca 2023'te TİKA'nın Romanya'da 'Gastronomi Laboratuvarı' kurması gibi bir takım faaliyetleri bu alana son dönemlerde verilen önemi ve bunun sürdürüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Siyasal küreselleşme, devletler için hem fırsatları azaltmakta hem de yenilerini yaratmaktadır (Heywood, 2016: 156). Bu temelde uluslararası örgüt veya rejimler içerisinde çatışan küreselleşen ve karşılıklı olarak birbirine bağlanan bir dünyada etkilerini artırmaya devam etmelerini sağlayarak devletler yeteneklerini artırabilmektedir. Bu durumda TİKA gibi kurumlar devletlere kapasitelerini sürdürme ve etkilerini artırma olanağı sunarak kendi kendilerini yönetme gücü oluşturduklarını söylemek mümkündür.

Bütün bu faaliyetler sadece TDP açısından değil, söz konusu iki kurumun açık sistem kapasitelerini artırarak genişlemeleri ve kurumsal sürdürebilirlikleri bakımından da olumlu etkiler sağlamaktadır. Ayrıca faaliyet çeşitlikleri onlara esnek bir yapı kazandırarak devletlerarası siyasi zeminde yaşanan gelişmelere uyarlanma özelliklerini de pekiştirmektedir. Sonuç olarak, TİKA ve YEE TDP'nin stratejik bağlamı içerisinde çok taraflı ya/ya da ikili ilişkiler ve iş birlikleri geliştirme temelinde, faaliyetlerinin çeşitliliği ve yıllar bazında artan merkez sayılarıyla ilişkisel mekânlarının sınırlarının değişim ve gelişim halinde olan devingen yapılı açık sistemli kurumlardır. Söz konusu kurumlar yakın ve uzak mesafedeki faaliyetleri temelinde ulusüstü bir yapı sergilemektedirler. Bu yönleriyle söz konusu iki kurum TDP'nin dışsallık ilişkilerinin somut karşılıkları olarak da yorumlanabilirler. Diğer bir ifadeyle devletlerarası arenada sağlanan işbirliğine ve temaslara dayalı ilişkisel ağların önemli aktörleri olarak tanımlamak da mümkündür. Her iki kurumun faaliyetleriyle ilişkili olarak içerisine dâhil ya da dışında bırakılan mekânlar özelinde alansal sınırlara sahip olduğu belirtilebilir. Bu dâhil ve dışında olma durumu aynı zamanda devletlerarası organizasyonlarla ilişkileri doğrultusunda da çizilebilir.

Dış politika gerek devlet gerekse de uluslararası örgütlerde üst düzey politika yapıcılardan, hâkim ekonomik ve sosyal grupların ideolojik ön yargılarından etkilenerek şekillenmektedir. İnşacıların dış politika yapım süreçleri, nesnel olduğu var sayılan gerçeklerden çok fikirler ve kimlikler tarafından şekillendirilen özneler arası bir dünya olarak kabul görür (Heywood, 2016: 173-174).

Öte yandan bu kurumların sadece inşa etme değil var olan diplomatik ilişkilerin sürdürülebilirliğini pekiştirmeye yönelik faaliyetler yaptıkları da görülmektedir. Bu temelde YEE ve TİKA'nın birlikte yaşatma kültürünü sadece Türk kimliği üzerinden değil kimi zaman dostluk vurgusuyla farklılıklarda benzerliği arama stratejisiyle yaptıkları da görülmektedir. Özellikle faaliyetleri aracılığıyla farklı coğrafyalarda yer alan diğer ülkelerle kültürel, tarihi, siyasi, ekonomik vb. unsurlar üzerinden hem farklılıkları hem de benzerlikleri devreye sokarak iş birlikleri oluşturmaktadırlar. İşbirlikleriyle artan merkez sayıları aktif oldukları işlevsel

bölgenin sınırlarını genişleterek ve yenileyerek kurumsal yapının devingenliğini artırmaktadır. Ayrıca devingen ve sürdürülebilir bir kurumsal yapının oluşumunda faaliyetlerin çeşitliliğinin de etkinliğinden söz edilebilir. Asamblaj çerçevesinde düşünüldüğünde TİKA ve YEE'nin alansal genişlemesi kurumsal sürdürülebilirliklerine bir gösterge olarak verilebilir. Ayrıca sürdürülebilir bir kurumsal altyapıyla var olmak/ devamlılıklarının sağlanması stratejik açıdan önemlerinin bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

Niteliksel temelde söz konusu faaliyetlerin devletlerarası siyasa alanındaki etkileri önemli olmakla birlikte farklı coğrafyalarda bu faaliyetlerin ekonomik, kültürel, sosyal etkileri de önemlidir.

Faaliyetleri temelinde yaşanan azalma ve artışların şüphesiz bütçeleriyle ilgili olduğunu belirtmek de mümkündür. Zira YEE yöneticilerinden biriyle yapılan mülakatta son bir iki yıl içinde yaptıkları etkinliklerde bir düşüşün olduğu bunda da kendilerine ayrılan bütçenin en büyük etken olduğunu şu ifadeyle, *'Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum malum, hal böyle olunca kültürel proje ve etkinliklere ayrılan bütçe ilk feragat edilen kalem oluyor. Çünkü bu tarz proje ve etkinlikler ekonomik, eğitim, insani gibi diğer projelere nazaran biraz geri plana atılıyor.*' belirtmesi bu çıkarımı olanaklı kılmaktadır.

Bu ifadelerden, TDP'de kültürel teşebbüsler öncelikli stratejik güç unsuru olsa dahi Türkiye'nin ekonomik, sosyal vb. alanlardaki hassasiyet ve kırılgan yapısı siyasi stratejilerinde de kırılgan bir zemine sebebiyet verdiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

TİKA ve YEE faaliyetlerinin nitelikleri ve alansal dağılışları, TDP'deki rollerinin pekişmesinde ve pekişen rollerinin kurumsal devamlılıklarında oynadığı rol açısından önemlidir. FR'lerde yer alan Türkiye'nin dış yardımlarıyla jeopolitik stratejileri arasındaki alansal uyumluluğa dair atıflar yer almaktadır (TİKA FR, 2013: 18). Bu hususlar TİKA ve YEE'nin TDP'deki üstlendiği fonksiyonuyla ilişkili olarak faaliyetlerinin kapsamı ve zamansal değişimi, jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirme süreçlerinin gelecekte 'yeni bölgecilik' formatında Türkiye'nin de içerisinde olduğu olası yeni bölgelerin doğuşunu olanaklı kılabilir.

3.5. KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA YÖNELİK İHYA (RESTORASYON VE REKONSTRÜKSİYON vd.) FAALİYETLERİ

Tarihi miras unsuru olan yapılar, çevresel imgenin önemli bileşenlerindendirler. Bunlar hem bir kimliğe hem de anlamsal dizgeye sahiptirler. Sahip oldukları kültürel ve tarihsel boyut, bu yapıların ulusal ve toplumsal temsiliyetin göstergeleri olarak kabul görmelerinde etkendir. Bu yönleriyle mekânsal imgelenebilirliğin temel bileşenleri olarak da ifade edilebilirler. Miras

unsurları kimlik, temsiliyet boyutlarıyla toplumsal hafızanın sağlanmasının önemli bileşenidirler. Tarihi boyutlarıyla, devletlerin kadimliklerinin göstergeleri olarak baş vurdukları temel unsurlardır (Conertton, 2014). Bu unsurlar devletlerin stratejik hedeflerinin sağlanmasının enstrümanları olarak kabul görürler. Bunların değerler ve fikirler gibi unsurların dolaşımını, pekişmelerini sağlama gibi fonksiyonlar üstlendikleri de kabul görür (Winter, 2021). Bu bağlamda devletlerin ulusal zeminde var olma süreçlerinde olduğu gibi ulus aşırı zeminde devletlerin kendilerine yer açma mücadelelerinde de önemli bir fonksiyon üstlenmektedirler (Winter, 2021; Hobsbawm, 2014; Hobsbawm & Ranger, 2006). Etnisite gibi kültürel unsurlar mekânsal hak iddiaları ve özdeşim kurmanın önemli unsurlarıdır. Bu unsurlar aynı zamanda içkin ve dışında olmayı sağlayan 'öteki'nin sınırlarını belirlerler. Temelde ortak bir ata kültü kültürel bağların tesisinde önemli bir argümandır. Ancak ulus inşa süreçlerinde bu hususların devletler nezdinde birleştirici olmaktan çok farklılıklara vurgular yapılarak sınır çizmede de kullanıldığı aşikardır.

Söz konusu iki kurumun gerek somut gerekse de somut olmayan miras unsurlarına yönelik faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Hem YEE hem de TİKA'nın miras unsurlarını korumaya yönelik faaliyetlerinin varlığından söz etmek mümkün olmakla birlikte TİKA'nın bu alanda gerçekleştirdiği faaliyetlerin kapsamı YEE'ye nazaran daha geniştir. Özellikle TİKA'nın kültürel miras çerçevesinde restorasyon/rekonstrüksiyon faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. TİKA'nın kültürel miras unsurlarına yönelik projeleri restorasyon, rekonstrüksiyon, restitüsyon, kazı çalışmaları, müzecilik gibi koruma ve sürdürme kapsamında değerlendirilebilecek birçok faaliyetten oluşur. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus TİKA restorasyon faaliyetlerini kendi yapmadığı durumlarda dahi aslına uygun olmayan restorasyon çalışmalarının tespitini sağlayarak UNESCO nezdinde başvurularda bulunarak durdurma kararları aldırmaktadır. Nitekim Makedonya Üsküp'teki Fatih Sultan Mehmet Köprü'sünün (Taş Köprü) yerel makamlar tarafından gerçekleştirilen restorasyonu sırasında eserin Osmanlı mimari çizgilerine uygun olmayan restorasyon çalışmalarını UNESCO'ya raporlayarak durdurulmasını talep etmiştir (TİKA FR, 2004: 84). Yine 2008 yılında Bosna-Hersek'te bu bağlamda ele alınabilecek kültürel miras projeleri arasında II. Dünya Savaşı sırasında kemerleri yıkılan tarihi Konjic köprüsü, savaş sonrasında orijinal görünümüne sadık kalınmadan onarılan köprü TİKA tarafından aslına uygun olarak tekrar restore edilmiştir (TİKA FR 2008: 64; Foto.29).

Foto 29.TİKA Tarafından Restore Edilen Konjic(Koniça) Köprüsü (Bosna-Hersek/Konjic saha çalışmasından 4/09/2023)

Ayrıca bu yapıların yaşatılmasına özen gösterdiği gibi TİKA kültürel miras unsurlarının bilinirliğini sağlama amaçlı aktiviteleri de gerçekleştirmektedir. Hedef alanlardaki devletlerde var olan Türk kültür mirasına ait unsurların korunmasına değil aynı zamanda bu ülkelerin kendilerine özgü kültür mirasının korunmasına yönelik faaliyetler de yapılmaktadır. Ancak öncelik Türk kültür ve inanç sistemine özgü unsurlara yöneliktir. Kültür mirasının korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik faaliyetler, hedef devletlerin turizmine de katkı sağlamaktadır (TIKA FR, 2004: 91). TİKA kuruluşundan günümüze miras faaliyetlerine yönelik restorasyon vb. faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Nitekim tüm FR'lerde bu faaliyetlere ilişkin bilgi yer almaktadır. TİKA'nın 2009 yılı kaynak kullanımı içerisinde tarihi mirasa yönelik restorasyon–konservasyon vb. çalışmaları % 79,78 gibi yüksek bir paya sahip olmuştur (TİKA FR, 2009). 2015 yılına ait TİKA FR'de 18 ülkede 100'den fazla eserin restorasyonunun yapıldığına ilişkin bilgi yer almaktadır. 2022 yılında belirlenen hedefler açısından bakıldığında Balkanlarda ortak tarihi ve kültürel mirası korumaya yönelik faaliyet sayısının hedeflenenden yüksek olduğu ifade edilmektedir (TİKA FR, 2022: 92).

Ayrıca kültürel miras unsurlarına yönelik projeler, TİKA'nın diğerlerine nazaran mekânsal farklılaşmanın en fazla ön plana çıktığı faaliyetleridir. Yani bunlar TİKA'nın öteki faaliyetlerine nazaran bölgeden bölgeye farklılık sergilemektedirler. Bu nedenle miras unsurlarına yönelik faaliyetlerin dağılış gösterdiği bölgelerdeki bağlam önemlidir. Nitekim bu faaliyetlerin gerçekleştiği sahalarda devreye koyulan stratejiler de farklılık göstermektedir.
Bu faaliyetler hemen hemen her sahada gerçekleştirilmekle birlikte öncelikli bölgelerden söz edilebilir. FR'lerde ortak tarihi ve kültürel miras eserlerin restorasyonun altında yatan

motivasyonun hedef devletlere yönelik ortak bir gelecek kurmaya yönelik sağlam zeminler oluşturmak olarak vurgulanması bunu göstermektedir (TİKA FR, 2018: 41). Bu durumda kültürel etkileşim açısından ortak tarihi mirasın olduğu bölgelerin daha öncelikli olduğu belirtilebilir.

Bu faaliyetleri Türkiye'nin tarihi ve kültürel kimliğiyle ilişkili bağlamı ön plana çıkarılarak yapıldıkları ve bazı istisnalar dışında sadece belirli bölgelerde dağılış sergiledikleri görülmektedir. Bu bölgelerden Balkanlar, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Ortadoğu Kafkaslar, Orta Doğu ve Güney Asya, Doğu Avrupa ile Kuzey Afrika ön plana çıkmaktadır (Tablo 39). Ayrıca TİKA FR'ler dışında da bu sahaların öncelikli olduğunu gösteren devlet kayıtları söz konusudur. Zira DPT kayıtlarında da 1992-1996 yılları arasındaki dönemde yapılan kültürel/bilimsel işbirliklerin yoğun olarak Avrasya bölgesine yönelik olduğu görülmektedir (DPT Rapor, 1998).

Tablo 39.TİKA'nın Kültürel Miras Unsurlarına Yönelik Restorasyon ve Rekonstrüksiyon vd. Faaliyetlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Yıllar	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**Toplam**
1992-1993	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1994	3	1	-	1	-	-	-	-	-	1	6
1995	3	1	1	1	-	1	-	-	-	1	8
1997	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2
1999-2001	9	1	2	3	-	-	-	2	-	1	18
2004	5	1	5	4	-	1	-	6	-	-	22
2005	4	1	8	4	-	-	-	3	-	-	20
2006	11	3	8	4	3	-	-	4	-	-	33
2007	6	6	13	2	2	-	-	6	-	-	35
2010	-	1	26	-	3	3	-	2	-	-	35
2012	3	2	37	3	25	4	3	-	-	-	77
2013	5	3	33	2	1	4	4	4	-	-	56
2015	5	-	27	-	13	6	6	7	-	-	64
2016	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
2018	1	-	9	2	6	3	1	1	-	-	23
2020	-	-	2	2	3	-	-	2	-	-	9
2022	-	-	3	-	3	-	-	2	2	-	10
Toplam	57	20	175	28	59	22	16	39	2	3	**421**

Sütun Başlıkları İçin Açıklama

I: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	VI: Kuzey Afrika
II: Kafkaslar	VII: Afrika
III: Balkanlar	VIII: Doğu, Orta ve Güney Asya
IV: Doğu Avrupa	IX: Pasifik/Latin Amerika
V: Ortadoğu	X: Rusya Federasyonu

Mirasa yönelik ihya faaliyetleri daha çok Türk inanç, etnisite, tarih ve kültürel kimliğini yansıtan unsurlara yöneliktir. TİKA FR' lerde ortak tarihi mirasın korunmasında öncelikli

sahaların Balkanlar, Orta Asya, Kuzey Afrika bölgeleri olduğunu açıkça vurgulanmaktadır. Balkanlar, Orta Asya, Kuzey Afrika bölgeleri için 'gönül coğrafyası' dost ve kardeş topluluklar ibarelerinin kullanılması bu sahalara yönelik strateji ve politikaların hangi dinamikler üzerine inşaa edildiğini yansıtmaktadır (TİKA FR, 2018: 9; TİKA FR, 2019: 10). Yine de dünyanın neresinde olursa olsun kültürel ve tarihi eserlerinin ortaya çıkarılması, korunması ve toplumların istifadesine açılmasının amaçlandığı da görülmektedir (TİKA FR, 2018: 9). Tarihi kültür miras unsurlarının yaşatılmasının gerekliliğine ilişkin misyon TİKA'nın kuruluşundan günümüze devam ettirilen bir stratejidir (TİKA FR, 1992-1993; TİKA FR, 1995; TİKA FR, 2010: 73).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkasya ve Doğu Avrupa TİKA'nın kuruluşundan itibaren restorasyon faaliyetlerine ilişkin projelerin gerçekleştirildiği sahalardır. Bu sahalardaki restorasyon projeleri daha çok İslâm öncesi Türk kültür mirasına yönelik olmakla birlikte Türklerin İslâm inancının pekişmesinde rol oynamış tasavvuf gibi inanç sistemlerini yansıtan yapılarda ön planda tutulmaktadır. Bu bölgelerden özellikle Doğu Avrupa'nın ön plana çıkmasında buradaki Türk topluluklarının da etkisi vardır. Zira burada sembolik de olsa Rusya Federasyonu söz konusudur. Bu tür projeler devletler için son derece hassas unsurlardır. Bu nedenle devletler arası ikili ilişkiler ve devlet ideolojileriyle ilintili olarak tam anlamıyla İslâm öncesi Türk yurdu olarak kabul edilen sahalarla ve aynı şekilde Osmanlı'nın eski nüfuz alanlarında tam anlamıyla etkin olmamaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir husus restorasyon projelerinde Doğu, Orta ve Güney Asya'nın ön plana çıkan bölgeler arasında yer almasındaki temel etmen İslâm Öncesi Türk kültür mirasına yönelik faaliyetlerin icra edildiği Moğolistan'ın bu bölge içerisinde ele alınmasıyla ilişkilidir (Tablo 37). Moğolistan'da Türk anıtlarının (Orhun Abideleri) varlığı bu bölgedeki kültür miras unsurlarına yönelik restorasyon projelerinin öncelikli olmasındaki en önemli etmendir.

Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey ve ağırlıklı olarak Doğu Afrika Osmanlı kültür miras projelerinin ön planda tutulduğu sahalardır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve hatta dolaylı olarak Batı Avrupa ve Hindistan tarihleri üzerinde kapsamlı bir etkiye sahiptir. Özellikle Balkanlar, Ortadoğu ve nispeten Kuzey Afrika'da bu etkiler dil, yönetim, askeri, mimari, ekonomik vb. alanlardaki mirasa sirayet etmiştir (Brown, 2017; İnalcık, 2017: 32-49).

Osmanlı tarihi açısından mimari yapıların ön plana çıkarılmasının önemli bir strateji olduğu belirtilebilir. Zira kültürel aidiyetler temelinde Osmanlının bünyesinde bulunan toplulukları inanç, dil, etnik gibi hususlarda serbest bırakması bunlara yönelik bir stratejinin

geliştirilmemesindeki önemli etmenlerdendir. Ayrıca burada belirtilmesi gereken bir hususta restorasyon faaliyetlerinin, mekânsal görünürlük ve imaj yaratımı hususunda önem arz etmesidir. Yapılan saha çalışmalarında katılımcılara sorulan Türkiye'yi kültürel temelde kendinize yakın buluyor musunuz sorusuna Bosna-Hersek'teki görüşmecilerden bir kişi dışında Osmanlı vurgusu yapan olmamıştır. Ancak 2 kadın katılımcı dışında (Bosna-Hersek, G3/K6; Bosna-Hersek, G3/K7) diğerlerinin tümü yapılan restorasyon vd. faaliyetleri Bosna-Hersek açısından faydalı bulduklarını belirtmişlerdir (Bosna-Hersek, G2/K1; Bosna-Hersek, G2/K2; Bosna-Hersek, G2/K3; Bosna-Hersek, G2/K4). Mısır'daki görüşmecilerden 6' sı ise (Mısır, G3/E1; Mısır, G3/E2; Mısır, G3/E3; Mısır, G3/E5; Mısır, G3/K1; Mısır, G3/K3) kültürel aidiyet açısından antikite ve öncesi Mısır tarihine vurgu yaparak kendilerini konumlandırmışlardır ancak yine de Türkiye'yle Mısır'ın ortak noktası olarak Osmanlı'ya işaret etmişlerdir. Her ne kadar Osmanlı'yı Türkiye'yle bir görseler de Osmanlı tarihi mirasının bu sahalarda bir karşılığının olduğunu belirtmek mümkündür.

Balkanlarda restorasyon projelerinin Osmanlı kültür mirasının tanıtımı ve bu bağların pekiştirilmesi amacıyla yapıldığı belirtilmektedir (TİKA FR, 2012: 82). Örneğin Bosna-Hersek gibi Osmanlı Dönemi boyunca devlet kademelerinde önemli yerlere gelen kesimin büyük bir bölümü bu bölgeden çıkmasına rağmen sokakta rasgele soru sorulan insanlar, Tito'yu kurucu olarak gördüğünü ve onun dönemine hayranlık duyduklarını belirtmişlerdir. Balkanların Osmanlı bünyesindeki sürdürdüğü tarihin uzunluğu düşünüldüğünde, bölge insanının zihninde Yugoslavya döneminin daha ön planda olduğunu belirtmek mümkündür. Mülakata katılan görüşmecilerden birinin '*Aslında Aliya (İzzetbegoviç) burada birçok yönüyle eleştirilir ve toplumun her kesiminde de siyaseti olumlu karşılanmaz. Halkın büyük kesiminde kurucu olarak, Tito görülür. Ben Aliya'yı siyasi kimliğinin ötesinde Türkiye'ye gelirken tanımaya başladım. Siz de daha çok seviliyor. Ben pek böyle bilmezdim (Bosna-Hersek, G3/E3)'*. Bu çıkarımı desteklemektedir. Ayrıca Saraybosna şehir merkezindeki mimaride dahi Osmanlıya nazaran bu dönemin izinin daha ön planda olması diğer güçlü bir gösterge olarak sunulabilir. Aslında bu temelde prestij eser refleksiyle TİKA'nın bu sahada gerçekleştirmiş olduğu restorasyon çalışmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Özellikle Balkanlar'da restorasyon/rekonstriksiyon faaliyetleri kapsamında ihya edilen yapıların başında camilerle birlikte tekkelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yapılar Osmanlı'nın tarihi kültür mirasını ve varlığının emarelerini taşıyan ve en iyi yansıtan unsurların başında gelirler. Bu yapılar inançsal önemlerinin yanı sıra Osmanlı'nın şenlendirme (iskân) ve kolonizasyon politikalarının en güçlü enstrümanı olarak kabul edilirler (Barkan, 2013: 47-90).

Nitekim Osmanlının bu alanlara sirayetinde tekkeler çok önemli bir işleve sahiptirler. Tekkelerin özellikle Balkanlar'da temsil ettikleri inanç sisteminin günümüzde de en etkin unsurlardan olduğu göz önünde bulundurulduğunda TİKA'nın bu yapılara yönelik restorasyon faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu kapsamda Balkanlar'ın cami restorasyonunda en fazla ön plana çıkan bölge olduğu söylenebilir (Foto 30).

Foto 30. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen, Hünkâr Camii (1457) (Bosna-Hersek/Saraybosna, saha çalışmasından 1/09/2023)

2008 yılında Bosna-Hersek'te cami restorasyon faaliyetlerine katkı sağlandığına ilişkin ibareler yer almaktadır. Bu ibareler birçok TİKA FR'de özellikle vurgulanmıştır (TİKA FR, 2008: 64). Ki bu da İslâm dini yapılarının öncelendiğini göstermesi açısından iyi bir örnektir. Her ne kadar Balkanlardaki kadar bir yoğunluğa sahip olmasalar da cami restorasyonları hem inançsal hem de Osmanlı mimari mirasını temsil etmeleri yönüyle sadece Balkanlar'da değil Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde de ön plana çıkarılmaktadır. Ancak her ne kadar bunlara öncelik verilse de TİKA restorasyon faaliyetleri kapsamında ihya edilen yapılar ibadethanelerle sınırlı değildir. Bunlar içerisinde kaleler, garlar, köprüler, tarihi şahsiyetlerin evleri, hamamlar, karargâh binaları, anıt mezarlar, kitabeler vb. unsurlar da dâhildir.

Miras unsurlarının koruma ve yaşatılmasına yönelik faaliyetlerinin tarihi ve kültürel bağlamla ilişkili olarak ön planda tutulduğu sahalardan bir diğeri ise Orta Asya'dır. Özellikle Orta Asya'da bunlar İslâm öncesi Türk tarihi ve ayrıca tüm Türk toplulukları için İslâm sonrası

inançlarının önemli değer ve sembolleri olarak görülen yapıları da (köprü, bina, kale, çarşı, han, ibadethane, tarihi şahsiyetlere ait türbe, ev vb.) kapsamaktadır (Foto. 31).

TİKA'nın miras unsurlarına yönelik faaliyetleri nispeten varlığı korunmuş, görünür ve ayakta duran yapılara yönelik değildir. TİKA aynı zamanda ortak tarih mirası canlandırma amaçlı olarak yıkılmış veyahut kaybolmuş yapıların yer tespitini yaparak bunları ortaya çıkarmaya yönelik faaliyetler de sürdürmektedir. Ortak Ata kültüyle hareket edilen Orta Asya'da Büyük Selçuklu Devleti Hükümdarı Sultan Alparslan'ın mezar yerinin bulunması için Türkmenistan'la 2013 yılında mutabakata varılarak kazı çalışmalarına başlanması buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu tarz faaliyetler Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik Türkiye'nin

Foto 31.TİKA Tarafından, Sultan Alparslan'ın Mezarının Bulunmasına Yönelik Türkmenistan'da Yapılan Kazı Çalışmaları (Kaynak: TİKA FR, 2014: 70)

stratejilerini yansıtması ve bu sahada devreye sokulan pratiklerin hangi bağlamlar üzerine inşa edildiğini göstermesi açısından da önemlidir.

Söylemsel temelde ve faaliyetler özelinde Türkiye için ortak ata kültü sınırları Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin dağılış gösterdiği bölge olarak belirmektedir. Özellikle TİKA faaliyetleri temelinde bu sahanın sınırları oldukça belirgindir. Jeokültürel kodlar temelinde de söz konusu alana yönelik olarak etnik temelli vurgular bunu göstermektedir. Kafkaslar ve Doğu Avrupa içerisinde kalan bazı topluluklarda bu söylemin içerisine dahil edilmektedir.

TİKA'nın Türk kültür tarih mirasına yönelik restorasyon vb. faaliyetlerde öncelikli sahalar bu bölgeler olmakla birlikte sembolik de olsa Türk kültürü ve inancıyla bağlantılı yapılar hangi devletlerde yer alırsa alsın devletlerin kabul etmesi halinde restorasyonlarını gerçekleştirmektedir. Nitekim kültürel ve tarihi mirasın korunması ve yaşatılmasına ilişkin

öncelikli sahanın Balkanlar, Orta Asya, Kuzey Afrika gibi bölgeler olduğu vurgulamakla birlikte dünyanın dört bir yanında Türk kültürel ve tarihi miras eserlerinin ortaya çıkarılmasına özen gösterildiğine dair argümanlar hemen hemen her FR' de yer almaktadır (TİKA FR, 2019: 10).TİKA'nın Türk, İslâm ve Osmanlı tarihi mirasının nerede olursa olsun önceledi̇ğini göstermesi açısından Tayland'ın başkenti Bangkok'ta bulunan ve üzerinde Sultan II. Abdülhamid'in gönderdiği Osmanlı Arması yer alan Bang Uthit Camisinin restorasyonunu gerçekleştirmesi önemli örneklerden bir tanesidir (TİKA FR, 2015: 167; Foto.32). Yüzyıldan fazla bir tarihe sahip bu caminin giriş kapısına yerleştiren Osmanlı Devlet Arması Taylandlı Müslümanların hilafete bağlılıklarını ifade etmek içindir. Bu yönüyle Tayland'da hem İslâm hem de Osmanlı kültür mirasını temsil eden sembolik bir eserdir. Bu tarz eserler ortak kültür mirasını korumak ve ortak hafızayı geliştirmek için önem arz etmekte olup ön plana çıkarılmaktadır.

Foto 32. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen, Sultan II. Abdülhamid'in Gönderdiği Osmanlı Arması' nın Bulunduğu Bang Uthit Camisinden Bir Kare (Tayland/Bankok, Kaynak: TİKA FR, 2015: 167)

Benzer bağlamda değerlendirilebilecek Tunus'ta bulunan Tarihi Mustafa Paşa Kalesi'nin yanında bulunan türbenin restorasyon ve çevre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 2014:193; Foto 33). Türbe'de Tunus'a bağlı Cerba Adasında 1560 yılından kalma Osmanlı Dönemi 3 Türk denizcinin mezarı bulunmaktadır.

Foto 33. Tunus'ta TİKA tarafından Restore Edilen Türk Denizcilerine Ait Mezarlar (Kaynak: TİKA FR, 2014:193)

Sırbistan'da bulunan Sultan II. Bayezid tarafından 1483 yılında Tuna Nehri'nin sağ kıyısında inşa edilen ve yapıldığı dönemde nehir donanmasının korunması ile birlikte ikmal ve gözetim mevkii olarak kullanılan Ram Kalesi Restorasyonu bu açıdan değerlendirilebilir (TİKA FR, 2018: 96; Foto 34).

Foto 34. Restorasyonu TİKA Tarafından Gerçekleştirilen Osmanlı Tarhi Kültür Mirası Olan Ram Kalesi (TİKA FR, 2018: 96)

Özellikle Ortadoğu ve Kuzey ve Doğu Afrika ülkelerinde rol model olma stratejilerini İslâm hamiliği kimliğiyle pekiştirme teşebbüsü olarak yorumlanabilecek sembolik projeleri de mevcuttur. Örneğin Osmanlı öncesi kültür mirasına ait Afrika'da İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olan ve ilk hicret yurdu olarak kabul edilen Etiyopya'da (Tigray Eyaleti/Mekele) bulunan Kral Necaşi'nin Türbesi, Camii ve sahabe mezarlarının restorasyon faaliyetlerini gerçekleştirmesi buna örnek gösterilebilir (TİKA FR, 2013: 133; TİKA FR, 2018: 88; TİKA FR, 2019:106; Foto 35).

Foto 35.TİKA Tarafından Restorasyonu Yapılan, Habeşistan Kralı Necaşi'nin(Ashame) Türbesi, Camii ve Sahabe Mezarları (Kaynak: TİKA FR, 2013: 133; TİKA FR, 2019:106)

Türkmenistan' daki El-Hakam Gifarî ve Bureyda El-Aslamî isimli sahabe türbelerinin ihyası İslâm hamiliği stratejisini yansıtan diğer bir gösterge olarak sunulabilir (TİKA FR, 2014: 70). Yine Ortadoğu'da eski hac yolu üzerinde bulunan önemli bir Osmanlı şehri olan Trablusşam'da (Lübnan) dönemin seyyah ve ilim adamlarının ziyaret yeri olan Mevlevihane'nin restorasyonu da bu açıdan önemlidir (TİKA FR, 2010: 83).

Burada değinilmesi gereken diğer bir husus da miras faaliyetleri TİKA'nın miras faaliyetleri çerçevesinde hedef devletlerde artı değer sağlamayı da amaçlamasıdır. Ve bunun için birçok pratiğin devreye sokulduğunu belirtmek mümkündür. Bu bağlamda Sudan'nın Sevakin (Suakin) Adası'nın restorasyonunu/rekonstrüksiyonunu vb. göstermek mümkündür (Foto 36).

Foto 36.TİKA tarafından restorasyon/rekonstrüksiyonu Sudan'nın Sevakin (Suakin) Adası (Kaynak: TİKA FR, 2018: 92)

Nitekim bu ada her ne kadar Port Sudan Limanı sonrası eski önemini kaybetse de gerek Osmanlı ve İslâm kültür mirası açısından önemi gerekse de ilgili dönemde olduğu gibi günümüzde de stratejik öneme sahip bir sahadır. Zira Süveyş, Cidde, Musaya limanlarıyla birlikte Kızıldeniz'in dört önemli limanından birinin bulunduğu sahadır. Türkiye restorasyon

çalışmaları sonrası 99 yıllığına kullanımı hakkını da elinde bulunduracak. Adanın hem turizm hem de Afrika'daki hac yolcularının Cidde Limanı'na transit merkezi olarak kullanılacaktır. Ayrıca burada Osmanlı Dönemi Gümrük Binası ve yine inançsal açıdan sembolik öneme sahip Hanefi ve Şafii Camilerinin restorasyonları da gerek Sudan gerekse Türkiye'nin ortak kültürel tarihi bağlarını güçlendirme bağlamında değerlendirilebilir. Proje ile adaya sadece kültürel ve tarihi açıdan değil, turizm açısından da önem kazandırılmıştır. Özellikle buradaki yapıların aslına uygun restore edilerek adanın Dünya Kültür Miras'ına alınması için UNESCO nezdinde de çeşitli çalışmalar yürütülmüş olması bunu göstermektedir (TİKA FR, 2009: 170; TİKA FR, 2013: 170; TİKA FR, 2018: 92).

Osmanlı'nın izlerini taşıyan her türlü zarar görmüş sembolik yapının yeniden ihyasının sağlandığı ve bu teşebbüslerin hemen hemen her ülkede sağlanmasına özen gösterildiğini belirtmek mümkündür. Özellikle tarihsel süreçteki fonksiyonlarıyla gündelik yaşamın bir parçası haline getirilen eserler mekânsal görünürlük ve gündelik yaşamın bir parçası haline gelerek halkın zihninde yer etmesi açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Örneğin Irak'ın Kerkük kentinde yanarak kullanılamaz hale gelen Kayseri Çarşısının yeniden ihyası ve yine Bosna-Hersek'teki Başçarşı bu açıdan örnek gösterilebilecek sembolik eserlerdir (Foto 37; Foto 38)

Foto 37. Foto: 1855 Yılında Yapımı Tamamlanmış Osmanlı Eseri Olan Kayseri Çarşısı (Irak) (TİKA FR, 2019: 107)

Nitekim Bosna-Hersek saha çalışmaları kapsamında yapılan mülakatlardan bu teşebbüslerin önemi anlaşılmaktadır. '*Tabelalarını görmüştüm, bizde Türkiye'nin 'Ottoman' yolunu yapan bir şirketi var, onu biliyorum. Ama tarihi eserleri bilmiyorum pek, Bosna için sembol olarak bir Viyeçnitsa önemli onu biliyorum bir de Mostar Köprüsünü İspanya'nın destek verdiğini*

biliyorum ama TİKA'dan haberim yoktu. Başçarşı' da, Aliya'nın mezarının oradaki tekkenin üzerinde, bir de Mostar'da bir cami duvarının üzerinde tabelalarını görmüştüm. TİKA'dan öyle haberim oldu' (Bosna-Hersek/G3K7). Bu ifadeler TİKA'nın restorasyon faaliyetlerinin mekânsal görünürlük, toplumsal hafıza açısından önemini göstermektedir.

Foto 38.TİKA'nın Çevre Düzenlemesi Ve Kısmen Restorasyonunu Yaptığı Saray-Bosna'da Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Başçarşı (Bosna-Hersek saha çalışmalarından, 4/09/2023)

Benzer şekilde 1846-47 yıllarında Osmanlı Sefiri'nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan şehit ve denizcile için bir mezarlık yeri talep etmesi üzerine İtalya'da (Trieste Beldesi) Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılan şehitliğin restorayonu gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Osmanlı döneminden kalan, kültürel ve dini miras açısndan önemli olan şehitlik ve gasilhanenin Müslümanlarca tekrar kullanılabilecek şekilde restore edilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir (TİKA FR, 2019: 105).

TİKA sadece Türkiye'nin kültür mirasını değil ülkeler için önemli yapıtların restorasyonlarını da gerçekleştirmektedir. Restore edilen yapılar her bölgenin kendi dinamikleriyle ilintili olarak farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Bosna-Hersek'te 'Srebrenitsa Anma Galerisi' açma ve ayrıca Srebrenitsa şehrinde anma merkezi olarak faaliyet gösteren binayı yenileme faaliyetleri gibi projeleri de mevcuttur (Foto 39). Ayrıca TİKA'nın bu tarz teşebbüsleri Balkanlara yönelik Türk politikasının Osmanlı ve İslâm gibi iki yönlü bağlamını yansıtması açısından önemlidir.

Foto 39. Bosna-Hersek'te Srebrenitsa Anma Galerisi (Saray-Bosna saha çalışmasından 8/09/2023)

Bu aslında bulunduğu coğrafyalarda tek taraflı, yayılmacı bir siyasetle hareket edilmediğini, birlikte yaşatma ilkesiyle hareket edildiğini göstermesi ve bu yönde gelebilecek olası eleştirileri bertaraf etmesi açısından da önemlidir. Bu stratejileri yansıtan örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu yaklaşımın başta Balkanlar olmak üzere Osmanlı hâkimiyetindeki diğer alanlar içinde kullanıldığı görülmektedir (TİKA FR: 2012: 7). Bu teşebbüslerin TİKA eliyle gerçekleştirildiği bu anlamda TİKA'nın kültürel kimliğin yaşatılması ve yeniden inşası temelinde de bir fonksiyon üstlendiğini belirtmek mümkündür. Ayrıca bu tavrın Cumhuriyet kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün hatıralarını yaşatmak olarak ifade edilen Makedonya Kocacık köyündeki babası Ali Rıza Efendi'nin doğduğu evin restorasyonu içinde sergilendiği görülmektedir (TİKA FR: 2012: 7). Bu temelde Balkanlara yönelik tarihi miras anlamında yapılan teşebbüslerin sadece Osmanlı kültür mirasıyla sınırlı olmadığını belirtmek mümkündür.

Makedonya'da Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim gördüğü (1896-99), Osmanlı Dönemine ait yapılardan olan Manastır Askeri İdadisi'nin, genel fiziksel altyapısının geliştirilmesi amacıyla tadilatı ve tefrişatı gerçekleştirilmiştir. Günümüzde önemli bir kısmı müze olarak kullanılan yapının ikinci katında Mustafa Kemal Atatürk anısına düzenlenen anı odası bulunmaktadır (TİKA FR, 2013: 61; Foto). Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin köyü olarak bilinen Kocacık'ta (Jupa Belediyesi/Makedonya) iki anı evinin aslına uygun şekilde inşası ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Bunlardan biri yöresel kültürün sergilendiği etnoloji müzesi olarak, Ali Rıza Efendi'nin evi ise Atatürk ve ailesinin hayatını anlatacak şekilde hazırlanmıştır (TİKA FR, 2014:113; Foto 40).

Foto 40.(A). Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Gördüğü Manastır Askeri İdadisi; (B). Ali Rıza Efendi Anı Evi (Kaynak: TİKA FR, 2013; TİKA FR, 2014)

TİKA'nın kültürel miras çalışmalarının yaşatılması teşebbüslerinin mimari yapılarının restorasyonuyla sınırlı olmadığını belirtmek mümkündür. Özellikli Osmanlı döneminden kalma eşyalarının tanıtım ve korunmasına yönelik faaliyetler de gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlar ev, mutfak, temizlik, giyim eşyaları vb. gibi gündelik yaşama özgü unsurlar ve tarihi belge özelliği taşıyan el yazması eserler, mühürlerdir (Foto 41; Foto 42).

Foto 41. Osmanlı Eşyaları Sergisi Potgoritsa/Karadağ (TİKA FR 2008: 70)

Gündelik yaşamın parçaları olan bu türden eserlerin halkın ilgisine sunulması kuşaklar arası aktarım ve ortak toplumsal hafızanın sağlanması açısından önem arz etmektedir (TİKA FR 2008: 70).

Foto 42.TİKA'nın Cezayir'deki Osmanlı Dönemi 'El Yazması Eser ve Belgelerin Tespit, Tasnif ve Korunması' Projesi (Kaynak: URL 16)

Ayrıca İslâm tarihini yansıtan yazma eserlerinin korunmasına yönelik projeler de sürdürmektedir. Özellikle hem Osmanlı'nın eski sınırları içerisinde yer alan Afrika ülkelerinde bu pratikler devreye sokulmaktadır. Mali'nin Timbuktu kentindeki El Yazmalarının Korunması projesi bu stratejiyi yansıtan örneklerden diğer bir tanesidir (TİKA FR, 2013: 186). Ayrıca burada üzerinde durulması gereken diğer nüans TİKA'nın kültür mirasına yönelik envanter ve tespit çalışmalarını üstlenmesidir. Bu kapsamda Trablusşam'da (Lübnan) ortak kültür mirası kapsamında 180 adet tescilli yapının 30 adetinin anıtsal mimarlık örneği taşıdığına ilişkin tespitler sonrası bütçesi elverdiği restorasyon faaliyetleri gerçekleştirmesi bunu göstermektedir (TİKA FR, 2009: 163).

Restorasyon faaliyetleri hedef ülkelerdeki turizm sektörüne artı değer katan unsurlardandır. Bu teşeebüsler hem Türkiye'nin prestiji hem de hedef alanlardaki tarihi ve kültürel bağların sembolleri olarak kabul edilebilecek eserlerin kamuda görünümünü sağlaması açısından da önemlidir.

YEE'nin 2010 yılı FR'sinde kültürel mirasın inşasının özellikle Osmanlı kültür mirası temelinde Balkanlarda ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak TİKA faaliyetleriyle karşılaştırıldığında YEE' nin faaliyetlerinin el yazmaları vb. gibi edebi miras unsurlarına yönelik ve daha dar kapsamlı olduğunu belirtmek mümkündür.

Ayrıca her iki kurumun da diğer kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak proje ve faaliyet gerçekleştirdiğini belirtmek mümkündür. Bu anlamda daha dar kapsamlı ve farklı bir prosedürle olmakla birlikte YEE'nin de faaliyet gerçekleştirme staratejilerinin TİKA'yla benzeşen yönleri söz konusudur. (YEE FR, 2010).

Genel anlamda değerlendirildiğinde TİKA'nın faaliyetlerinin çeşitliliği ulus inşa sürecinde kullanılan unsurları barındıran tüm alanları kapsayıcı bir profil sergilemektedir. TİKA'nın bu

teşebbüslerini, uzun dönemler boyunca başka yönetimlerin güdümünde kalmış Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'yı kapsayan diğer bir ifadeyle Avrasya bölgesinde yer alan devlet ve toplulukların kültürel, inançsal, tarihsel kimliklerini yeniden inşa etme süreçlerinde, rol alarak kendine alan açması açısından önemli ve stratejik oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu türden teşebbüsleri söz konusu ülkelerle silikleşen kültürel ve tarihi bağları yeniden canlandırma teşebbüsü olarak da yorumlamak mümkündür. Faaliyet sahaları olan ülkelerde ortak tarih ve kültürel bağlara vurgu yapılması ve bunlarla bağlantılı restorasyon projelerinin sürdürülmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Özellikle Bosna-Hersek özelinde gerçekleştirilen saha çalışmalarındaki gözlemler neticesinde yeteri AR-GE çalışmalarının yapılmadığı ve birçok alanda yetersiz kalındığı gözlemlenmiştir. Öyle ki orada eski maarif ve TİKA çalışanlarıyla yapılan mülakatlardan söz konusu alanın yakın çevresinde bulunan Aliya-İzzet Begoviçin kabrinin düzenlemesi ve açılışı esnasında dönemin Başbakanın uyarısı üzerine yakın çevresinde Osmanlıdan kalma mezarların korunması ve onlara ait çevre düzenlemesinin de yapılması hususunda direktif vermesi üzerine iyileştirme ve koruma çalışmalarının yapıldığı belirtilmiştir. Bu da ilgili kurumca atanan kişilerin AR-GE çalışmaları hususunda yetersizliklerin söz konusu olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yine de yönetsel anlamda oldukça karışık bir yapıya sahip Bosna-Hersek özelinde bu konuda yapılan çalışmaların önemi yadsınamaz.

TİKA faaliyetleri çerçevesinde hedef sahalarda İslâm kültür mirasını ön planda tuttuğu açıkça görülmektedir. İslâm inancı Türkiye kimliğinin önemli birleşenlerindendir. Ve diğer İslâm ülkelerinin kamuoyu nezdinde karşılığı olan önemli bir argüman olduğunu belirtmek mümkündür. Zira okumak için Türkiye'ye gelen Kazakistanlı öğrenciler Türkiye'yi tercih etme sebebi olarak diğer etmenlerle birlikte din faktörüne vurgu yaparak cevap vermişlerdir. Bunlardan üçü geleneklerinin farklı olduğuna vurgu yaparak beklentilerini karşılamadığını belirtmişlerdir. Ancak 'İslâm memleketi diye geldik, diğer İslâm ülkelerine nazaran daha sakin ve güvenli bulduklarını belirtmişlerdir. Ve Türkiye güçlü bir devlet burada olmayı seviyorum' diğerinin ise 'İslâm ülkesi olarak biliyorum, okumak için burayı tercih etmemdeki nedenlerden bir tanesidir' şeklinde Türkiye'ye dair algılarını belirtmeleri buna gerekçe olarak sunulabilir (Kazakistan, G3/E3; Kazakistan, G3/K2; Kazakistan, G3/K6)). Bu da bu ülkelerde inançsal kimliğe ilişkin unsurların devreye sokulmasının sahada bir karşılığının olduğunu ve stratejik açıdan önemini göstermektedir. Ayrıca iç istikrarın ülke imajları açısından önemini göstermektedir.

Burada belirtilmesi gereken hususun Mısır'daki görüşmecilerin Türkiye algılarına ilişkin sorulan sorularda Osmanlı kültür mirası ve ortak tarihi vurguların Bosna-Hersek ve Kazakistan'a nazaran daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Mısırdaki görüşmecilerin büyük bir kısmı Osmanlı Tarihi temelinde Mısır'la ortak yönlerinin olduğunu belirtmişlerdir (Mısır, G3/K4; Mısır, G3/E13; Mısır, G3/E11; Mısır G3/E10).

4. BÖLÜM

TİKA VE YEE'NİN FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN JEOKÜLTÜREL BÖLGE/BÖLGELERİ

Günümüzde devletlerin teritoryal sahaları, doğrudan güç kullanımına değil ekonomik siyasi ve kültürel söylemlere dayalı bir olgu olarak tanımlanır. Nitekim gücün tesisinde de bu unsurların ihtiva ettiği sosyal, kültürel, ekonomik, teknik ve teknolojik nitelikteki her türlü enstrüman devreye sokulmaktadır. Siyasi coğrafyada jeokültürel temelli diplomatik etkileşimlerde klasik jeopolitiktekinin aksine muhatap ve mekânsal ölçek devlet ve kurumlarıyla sınırlı olmayıp, kamusal mekân ve kamusal unsurlar arasındaki ilişkileri de içine alır bir boyuta evrilmiştir (Agnew, 2016; Flint & Taylor, 2014: 9). Genel anlamda yumuşak güç olarak ifade edilen kamu diplomasisi sert güçten ayrı olarak nitelendirilir. Ancak bunun dışında kamu diplomasisini savaşın karşıtı olmaktan çok, onun bir yönü olarak tanımlayanlar da vardır (Dittmer, 2017: 13). Burada yerel, hane hatta bedene odaklanarak bunlar arasındaki ilişkisel durumun devletin siyasi yapısı üzerindeki belirleyici etkisine dair çalışmalar da söz konusudur (Bollens, 2013: 186). Özellikle kültürel unsurlar üzerinden mekân ayrışmasına dair yapılan çalışmalar söz konusudur (Davie, 1994; Davie, 2017).

Bölgeler farklı kriterler çerçevesinde tezahür eden çeşitli oluşum biçimleri, mücadeleler ile güç ilişkilerinin ürünü olarak var olurlar. Teritoryal arenada her güç kendi ötekilerini doğurur. Günümüz konjonktüründe devletler için güvenlik açısından, çok yönlü güç rekabeti terörizmden daha tehditkâr addedilmektedir (Ambrosio, Schram vd. 2020: 162). Dışsallık ilişkileri nedeniyle devletin dışarıya kapalı olmadığı savunulur. Bu anlamda devletlerin ulusal çıkarları mevzu bahis olduğunda 'biz' ve 'öteki'leri daima ulus-aşırıdır (Dittmer, 2017: 3-4). Bu anlamda devletin 'öteki'lerinin sınırları net çizilemediği gibi 'biz' sınırlarının da net çizilemeyeceği aşikardır. Bu bağlamda asamblajların dışsallık ilişkileri bölgecilikteki ağ bağlamsallık özellikleriyle örtüşmektedir. Bölgeselleşme pratikleri devletler arası ilişkilerdeki güç dengelerinde devletlerin alternatif arayışlarının ürünleri olarak da yorumlanabilir.

Devlet jeopolitik asamblajların bir bileşimi olarak tanımlanır. Diğer bir ifadeyle devlet ve onu oluşturan kurumlar, diplomatlar, toplum vb. gibi devlet organları jeopolitik asamblajlar olarak kabul edilirler (Dittmer, 2014: 387; Dittmer, 2017: 2). Dış politika analizinde asamblajın kullanılması devletten ziyade diplomatik sistemin kendisine odaklanmanın bir yoludur. Bu ulusal çıkara ilişkin var olan pratiklerin ortaya çıkarılmasının bir yolu olarak da sunulmaktadır (Dittmer, 2017: 11). Devletlerin diplomatik stratejilerine ilişkin tüm fraksiyonları ve unsurları

asamblaj çerçevesinde irdelemenin mümkün olduğu belirtilir. Dittmer asamblajları dışsallık ilişkileriyle karakterize olan bütünler olarak ifade eder (Dittmer, 2014: 386-388; Dittmer, 2017: 9-10). Birer jeopolitik asamblaj olarak YEE ve TİKA'nın yasal mevzuatına ilişkin gelişim ve değişimi kurumun devamlılığı diğer bir ifadeyle TDP'nin stratejilerine cevap veren etkin yapısını sağlama adına önem arz etmektedir. Asamblajlar kendisini oluşturan parçaların özelliklerin toplamından ziyade söz konusu parçaların bir araya geldiklerinde ki potansiyelleriyle temsil edilir. Diğer bir ifadeyle asamblajları oluşturan parçalar farklı bütünlüklerin parçaları olabilirler bu temelde söz konusu unsurların dahil oldukları bütünlerin diğer öğeleriyle olan zamansal ve mekânsal bağlamı önemlidir. Bu açıdan YEE ve TİKA'nın yapısal özellikleri yönüyle birer asamblaj ve TDP'deki misyonları boyutuyla da diğer bir jeopolitik asamblajın parçaları olarak değerlendirmek mümkündür. Dittmer (2017: 9-10) asamblajları sürekli bir oluş ve değişim içerisinde olduğunu, bu değişimsel sürecin kendi gerçekliğini yaratarak yeni aktörler, organizasyonlar ürettiğine işaret eder. Özellikle klasik jeopolitikte devleti, onu oluşturan unsurların toplamına indirgeyen işlevselci mantıksal anlayışın aksine eleştirel jeopolitiğin devletler, kurumlar vb. gibi bütünlükleri oluşturan unsurlar arasındaki olumsal bağlama odaklanan perspektifiyle örtüşür.

Asamblajın jeopolitiğin merkezindeki makro ve/veya mikro ölçekteki güç gerilimlerini çözen ilişkisel bir ontolojiyi barındırdığı savunulur. Asamblajlar dışsallık ilişkileriyle karakterize edilen bütünler olarak tanımlanır (Dittmer, 2014: 387). Buradaki dışsallık ilişkileri bir bütünü oluşturan parçaların o bütün içerisindeki işlevlerine indirgenemeyeceği ve aslında herhangi bir anda birden çok asamblaj gibi bütünlerin parçaları da olabileceği anlamına gelmektedir. Temelde parçalar asamblaj içindeki etkileşimleri tarafından şekillendirilir ve ortaya çıkan asamblajları anlamak için önemli olan nokta, asamblajı oluşturan bileşenlerin özelliklerinden ziyade bir araya geldiklerinde sahip oldukları gelişme kapasiteleridir (Dittmer, 2014: 387). Zira asamblaj olarak iddia edilen bütünün kendisi ve onu oluşturan bu bileşenlerin de özellikleri nispeten sınırlı olabilir. Ancak ilişkide olduğu diğer bütünlerle bir araya geldiklerinde kazandıkları kapasiteleri sınırsızdır. Çünkü bunlar sonsuz sayıda başka bileşenle etkileşim potansiyeline sahiptirler ve her etkileşim bu unsurları yeniden şekillendirerek bir potansiyel kazandırır (Dittmer, 2014: 887). Özetle Dittmer jeopolitikte asamblaj perspektifini belli bir dönem jeopolitiğe hâkim olan bütünler içerisindeki ilişkilerin mantıksal olarak gerekliliğinin aksine, olumsallıklara odaklandığına atıfta bulunur (Dittmer, 2014: 887). Diğer bir ifadeyle asamblajlardaki ilişkiselliği mantıksal zorunluluktan ziyade olumlamaya dönük bir içermeyle ifade eder.

Asamblajlar bir amaç/arzu sonucunda oluşturulurlar. Bunlar güç istencine binaen ortaya çıkan maddi ve olumsal özellikler sergileyen sosyal veya maddi yapılar olabilmektedirler. Arzuyu antropomorfik bir boyut ima ettiğini belirten Dittmer buradaki arzuyu güç istenci/iradesi olarak niteliyor. Arzu her sistemde, dünyada yeni şeyler, yeni var olma biçimleri üretebilme, kendi kendine organize olma potansiyeli olarak ifade edilir (Dittmer, 2017: 10). Buradaki güç vurgusu asamblajın eylem, faaliyet kabiliyetlerine atfen de kullanılmaktadır. Güç bir devletin, başka devletleri kendi çıkarı doğrultusunda herhangi bir eyleme zorlama ve aynı şekilde diğer devletlerden benzer türden gelen baskılara mukavemet gösterebilme becerisi olarak ifade edilir. Bu temeldeki bir güç tanımıyla ilintili olarak Hale Türkiye'yi orta kuvvetli bir bölgesel güç olarak tanımlamaktadır (Hale, 2003; Brzezinsky, 2015). Bu tarz devletlerin eylemleri itibariyle içinde bulundukları jeopolitk bölgenin ötesinde bir etkiye sahip olmalarıyla karakterize edilirler. ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi 'merkez ülke' olarak tanımlanan devletlerin etkilerine açık olasalarda tamamen güdümlerinde değillerdir.

Bölgesel güç ise ülkelerin içerisinde bulunduğu çevredeki siyasi olayları kanalize edebilme, kendi ulusal çıkarlarını, başka devletlere uzlaştırmacı bir tavırla onların ulusal çıkarlarını da gözeterek sağlama yeteneği olarak ifade edilmektedir (Tezkan, 2005: 125).

Siyasi coğrafyada devletler arası zeminde gücün dağınık ve ilişkisel olduğu vurgusu kabul görür (Türk, 2014: 5). Böyle olmakla birlikte ekonomik güç ön plandadır. Ancak güç bir ilişki biçimi olarak görülmekte ve gücün müzakere ve gündem belirleme kabiliyetiyle ölçülmektedir. Bu bağlamda jeokültürel ilişkilerin öneminin ve zeminin oluştuğuna değinilmektedir (Keohane & Nye, 1989: 247; Nye, 2022).

Bir asamblaj olarak devletin unsurları olan bu iki kurumun da asamblaj olarak ele alınması bunların faaliyetlerinin alansal dağılışı ve niteliği dış politikadaki güç ilişkilerinin anlamlandırılması açısından önemlidir. Bu nedenle faaliyetlerine ilişkin istatistiki anlamda tüm verilerinden ziyade kurumların FR'lerinde yansıttıkları prestij icraatlar olarak sunduklarının bu güç ilişkilerinin doğasını daha iyi yansıttığını belirtmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle bu faaliyetlerin nitelikleri ve icra edildikleri sahalar arasındaki bağlamın doğası devletler arasında güç ilişkilerini yansıtır mahiyettedir. Dittmer politik asamblajların var olan potansiyellerini etkin bir biçimde kullanamamalarını, onların bir potansiyele sahip olma gerçekliklerini değiştirmediğini belirtir (Dittmer, 2014: 388). Birer jeopolitik asamblaj olarak nitelendirebileceğimiz YEE ve TİKA'nın devingen yapıları onlara sınırsız bir potansiyel sağlamaktadır. Bölge oluşturma-pekiştirme temelinde bakıldığında TDP'de TİKA ve YEE'nin var olan potansiyellerinin tam anlamıyla kullanıp kullanamaması, bu potansiyele sahip olma gerçekliklerini değiştirmez.

Bütün bunlardan hareketle mevcut bölüm asamblajın dışsallık ilişkileri ve güç ilkeleri çerçevesinde işlenmiştir. Söz konusu iki kurumun faaliyetlerine odaklanılarak yaratıkları ağ bağlamsal etki sahalarını dışsallık ilişkileri olarak ve bölge yaratma teşebbüsü çerçevesinde sirayet ettikleri sahalar oluşturmaları ise gücün kendisi olarak yansıtılmıştır. Diğer bir ifadeyle jeokültürel bölge yaratma pratikleri ve sahadaki yansımaları gücün kendisi ve bu temelde oluşan ağ bağlamsal etki sahaları devletler arası ilişkiler tesis etmeleri temelinde dışsallık ilişkileri olarak yansıtılmıştır. TİKA Türkiye'nin bölge politikalarının temel koordinasyon merkezidir. Bu misyon kurumun dışsallık ilişkilerini pekiştiren özelliklerindendir. Ayrıca gerek TİKA gerekse de YEE TDP'nin dış ilişkilerinin araçları olarak da yorumlanabilirler.

Kurumlara yönelik çalışmalarda kurumların işlevsel ve faydacı, kültürel ve sosyolojik, güç dağıtımsal ve bu üç perspektifi içinde barındıran yol bağımlılığı çerçevesinde işlenmektedir. Yol bağımlılığı perspektifinde diğer üçünün aksine kurumların ortaya çıkış argümanlarındaki nedensellikler bir süreklilik çerçevesinde ele alınmamaktadır (Thelen, 2021: 224). Bu kurumların ortaya çıkışı ve gelişimleri kültürel, güç ve işlevsel temellere sahip olmakla birlikte sahip oldukları argümanların mekân ve zamana bağlı olarak çeşitlenip, evirilip farklılaştığını belirtmek mümkündür.

Çoğu araştırmacı devletlerin dış siyasetlerinin şekillenmesinde etkili olan unsurların anlaşılmasında salt jeopolitik söylemlerin yetersizliğine işaret ederek onların kültürel kimliklerine ve bu bağlamla ilişkili eğilimleri, kültürel argümanları, iddiaları ile bu kapsamda geliştirdikleri retoriğin de anlamlandırılıp analiz edilmesine vurgu yaparak kültürel kodlarının etkinliğine işaret etmektedirler (Heywood, 2016; Wallerstein, 1998: 211-244; Perrin, 2012; Winter, 2020). Jeokültürel müzakereler bölge ya/ya da bölgeler ile beşeri unsurların dağılışını, tanımlama, anlama ve anlamlandırmayı sağlayan haritalama sürecidir. Jeokültürel güç, bir ulus-devletin bölgesel ve zamansal sınırlarını aşan değişken mekân ve kültürel topluklar aracılığıyla işlerlik kazanan bir içermeye de sahiptir. Bu bağlamda TİKA ile YEE'nin kurumsal yapıları ve faaliyetleri çerçevesinde işlevsel Türk, İslâm, Osmanlı mirası kültür bölgelerinin jeokültürel anlamı ve işlevlerinin tespiti, kültürel miras sahalarının işlevsel jeokültürel bölge olarak araçsallaştırılması siyasi coğrafyadaki teritoryal gücün oluşumunda ve teritoriyalleşme sürecindeki yumuşak gücün oluşturulması noktasında önem arz eder.

Jeokültürel etki bölgesi ya da nüfuz sahası coğrafi konumla birlikte tarihten gelen kültür, inanç ve siyasi yakınlığın/birlikteliğin mekânsal boyuttaki karşılığı olarak da tezahür edebileceğimiz bu saha dil ve inanç boyutu olmak üzere öncelikle kültürel bağlarla kurulan sonrasında ekonomik ve siyasi bağlarla güçlendirilerek mekânda somutlaştırılan etki sahasıdır. Burada

özellikle biribirileriyle ilişkili 3 unsurun etkin olduğunu ve bu açıdan üç temel üzerinde oluştuğunu söylemek yerinde olacaktır.

1. Türk tarih birliği ve soydaşlığıyla ilişkili özellikle dil, töre anane eksenli mirasa dayalı bir ortak alan; Bu daha çok İslâm öncesi Türk tarihi minvalindeki mirası hedef almaktadır

2.Türk-İslâm sentezi ekseninde inanç birlikteliğini yansıtan mirası baz alan bir ortak saha/alanlar; İslâm sonrası ana akım Türk tarihiyle birlikte aynı inanç havzasında yer saha tüm yakın-akraba toplulukları ile Türk tarihinin kesişimini önceleyen bir mirası hedef almaktadır.

3. İlk iki faktörle yakından ilişkili Osmanlı tarihi mirasına dayalı bir birliktelik, ortak sahalar.

Mekânsal organizasyon örneği olarak bölgecilik, jeokültürel unsurlarla şekil bulmuş işlevsel bir siyasi bölge niteliği taşıyabilmektedir. Mekânsal yönleri güçlü olmasına karşın bütünlük göstermeyebilir. Nitekim göstermemektedir de. Burada mekânsal bütünlüğün ana amaç olmaktan çıktığını söylemek gerekir. Bağlantısallık/ilişkisellik işlevsel birliktelik mekânsal bütünlüğe göre daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Bağlantısallığın ve işlevsel birlikteliğin devamlılığı jeokültürel bölge unsurlarının varlığına, güncelliğine kullanılmasıyla birlikte yenide ve yeniden üretilmesiyle ilişkilidir.

Ayrıca yukarıda sözü edilen bölgelerin yanında kurumsal yapı ve işleyişe dayalı bir işlevsel bölgeden de söz edilebilir, sistem ve alt sistemlerden oluşan büyük sistem.

Bu bağlamda kurumları merkeze alarak, teşkilat merkezi çevresinde işleyişe göre nod ve bütün faaliyet alanı temel alındığında her iki kurum ve faaliyet bölgeleri için işlevsel bölge niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak bölge merkezden çevre nodlara ve çeperlerine doğru süreklilik göstermez. Kopmalar sıçramalar hemen her yönde görülür. Yunanistan, Balkanlar ve Türkiye arasındaki kopuk sahalardan biridir. Benzer unsurları Ortadoğu'da Suudi Arabistan bu sahanın Kuzey ve Doğu Afrika'yla olan mekânsal sürekliliğinde kopma sahasıdır. Faaliyetlerin nitelikleri farklılaştıkça nodlar ile çeperler değişkenlik gösterir ki bu durum kopma ve sıçrama sahalarını da değiştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle faaliyet nitelikleri değiştikçe sahadaki bağlamı da değişmektedir. Nitekim kalkınmaya yönelik teknik yardımlarda bölge merkezden çevre nodlar ve çeperlere doğru bir süreklilik söz konusuyken tarih-kültür mirası faaliyetler alanlarında ise kopma ve sıçramalar belirgin bir hal alır.

Ayrıca bu iki kurumun kuruluşlarının Türk Dış Politikası'yla (TDP) ilişkili olması, bunların gelişimleri ve varlıklarının devamlılığı açısından da önemlidir.

4.1.TÜRK JEOKÜLTÜR BÖLGE/BÖLGELERİNİ OLUŞTURMA, PEKİŞTİRME VE SÜRDÜRME

Bölge ya da siyasi bölge kavramı mekânın siyasi olarak örgütlenmesini ortaya koyabilme adına hem bir mekân tasnifi hem de bir metot olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bölgenin anlamı, bağlamla ilintili olarak sınırlarının belirlenmesiyle inşa edilir. İster ulus üstü ister ulusal temelde olsun bölgenin anlamı gibi sınırları da stabil değil konjonktüreldir. Formel jeopolitikte her devletin sahip olduğu, kültürel, tarihsel ve mekânsal özellikleriyle ilintili olarak birden çok jeopolitik geleneğe sahip olabileceğine vurgu yapılır (Dalby & Tuathail, 1996; Dodds & Atkinson, 2000). Bu açıdan devletlerin sınırları ekonomik, siyasi, güvenlik vb. gibi ulusal strateji ve çıkarları doğrultusunda tekrar ve tekrar çizilebilirler. Agnew mekâna dair siyasi tahayyülün bu coğrafi mekânlar üzerinde iktidar sisteminin kurmanın aracı olabildiğine değinir (Agnew & Corbridge, 2003). Temelde ulus üstü bölge söylemleri mekânsal sınırlama ve dışlamanın ötesinde ortak kültürel, ekonomik, siyasi vb. zeminin tesisini de olanaklı kılar. Böyle bakıldığında kültür ve buna ilişkin miras ulusların kadimliklerinin olduğu kadar varlık gösterdiği mekânların tespiti ve ortak toplum hafızasının inşasının önemli argümanları olarak da önem arz etmektedirler. Dış siyaset ve politikalar ulusal kimliklerin dış kodlarını yansıtırlar. Bu kapsamda devletlerin uluslararası zeminde tarihi bağların tesisi hususunda anma törenlerinden, giyim kuşama, anıtlardan, mimari yapıtlara kadar kültürel miras unsurlarının tümü işlevsel olabilmektedir. Günümüz ulus sınırları teritoryal devlet sınırlarını aşkın bir yapı sergilemektedir. Kitle iletişim, ulaşım, uzay, silah, sanayi, alanlarındaki teknolojik gelişmeler ve erişilebilirliği devletlerin etki sahası yaratmanın en önemli enstrümanlarıdır. Bölgecilik teşebbüsleri ekonomik, askeri, coğrafi ve aynı zamanda kültürel konumlanmanın ürünü olarak yorumlanabilirler (Bhabha, 2016).

Nye bir ülkenin yumuşak gücünün temel dayanaklarını, ülkenin kültürü (diğer ülkelere gelen çekiciliği nispetinde), politik değerleri (ulusal ve uluslararası zeminde kabul edilebilir evrensel değerler taşımasıyla ilintili olarak) ve son olarak dış politikaları (meşru ve ahlâki temelde diğer ülkeler tarafından nasıl görüldüğüyle ilintili, diğer bir ifadeyle bu stratejilerin diğer devletlerin tehdit olarak algılayıp algılamamalarıyla bağlantılı olarak) şeklinde ifade etmektedir (Nye, 2004: 11).

Ancak güç kaynaklarına sahip olmak bir devletin uluslararası zeminde istediğini alabileceğini garantilemediğini de belirtmektedir. Nye bunu bir ülkenin endüstriyel alt yapıdan yoksun olması durumunda, sahip olduğu doğal madenlerin güç kaynağı olarak ifade edilemeyeceğine

atıf yaparak açıklar (Nye, 2004: 12). Bu temelde bir unsurun güç kaynağı olabilmesini içinde bulunduğu bağlam belirler. Jeokültürel bağlamda düşünüldüğünde TİKA ve YEE'nin kültürel faaliyetlerine bağlı olarak gerçekleştirilen işbirliklerin, bölgesel ilişkileri sağlama potansiyeli açısından kültürel güç kaynağı olarak yorumlanabilir. Bu temelde TİKA ve YEE'nin jeokültürel bağlamda yürüttükleri faaliyetlerin muhteviyatı, uygulanma şekli, diğer devletlerin kültürel değerleri ve çıkarlarına olan yaklaşımları çerçevesinde bakıldığında bu temelde nitelendirilebilirler.

4.1.1. Kültürel Miras Unsurlarının Yapımı, Restorasyon, Rekonstrüksiyonu ve Korunması Yoluyla Oluşturulan-Pekiştirilen Bölgeler

Miras unsurları toplumsal hafızayı diri tutan önemli pekiştireçlerdir. Ulus inşa süreçlerinde önemli argümanlardan biri olarak kabul edilmektedirler (Hobsbawm, 2006a: 1-18). Tarihsel süreklilikler açısından miras unsurları söylemsel temeldeki vurgular kadar önemlidirler. Bu yönleriyle mekânda var olmanın somut göstergeleri olarak da yorumlanabilirler. Bir bölgenin nitelendirilmesinde diğer bir ifadeyle bir bölgenin kültürü ve tarihinin en önemli göstergesi olarak miras unsurlarına işaret edilir (Perrin, 2012: 464). Bu bağlamda kültürel tarihi miras unsurları jeokültürel bölgenin tanımlanması ve belirlenmesinde temel kriter olarak alınabilirler.

Türkiye'nin tarihi mirasının stratejik bir değer olarak görüldüğü ve TİKA faaliyet alanlarının belirlenmesinde kullanıldığı açıkça vurgulanmaktadır (TİKA FR, 2011: 10). Türkiye'nin sahip olduğu bu değerlerin küresel çapta yaşanan oluşumlarla başa çıkmada bir pratik olarak kullanıldığı aşikârdır. TİKA'nın bu değerlerle ilişkili faaliyet niteliklerinin şekillenmesi bunu açıkça göstermektedir. TDP'nin barışçıl, uyumlu ve işbirlikçi yönünü yansıtan kurumlardan biri olarak nitelendirilmektedir (TİKA FR, 2011: 10). TİKA faaliyetlerinin dağılışı, Türkiye'nin gerek kendi bölgesinde gerekse de küresel çapta oluşturmaya çalıştığı barış kuşağının, sınırlarının göstergesi olarak da sunulmaktadır (TİKA FR, 2011: 11). Buradan hareketle TİKA faaliyetlerinin TDP'nin jeokültürel bölge oluşturma stratejisine gösterge olarak kullanılabileceği belirtilebilir.

Benzer şekilde YEE FR'de yer alan, *'... ülkemizi, insanımızı, dilimizi, kültürümüzü, sanatımızı, kültürel mirasımızı, yani "Türkiye'nin nasıl bir ülke olduğunu" dünyaya doğru anlatmamız gerekmektedir'* şeklindeki ibare jeokültürel bölge yaratımında YEE'nin fonksiyonunu göstermesi açısından önemlidir (YEE FR, 2015: 8). Bütün bunlardan hareketle TİKA'nın YEE'ye göre jeokültürel bölge oluşumunda lokomotif bir misyon üstlendiğini belirtmek mümkündür. Bunda TİKA'nın faaliyet çeşitliliği, kurumsal geçmişi, sirayet ettiği alanlardaki

örgütlenme şekli etkilidir. Gerek teşkilat yapısı gerekse de faaliyet çeşitliliği özellikleri mekânsal iz düşümü olan jeokültürel bölgelerin sınırlarına yansımıştır. YEE'nin ise faaliyetleri temelinde tamamen Türk kültürüne yönelik olsa da mekânsal iz düşüm temelinde net sınırlarından söz edilemez. Ancak böyle olmakla birlikte YEE'nin etkin olduğu sahalarda Türkiye imaj yaratımı açısından tarihi, kültürel, inançsal bağlamda tanıtımını yaparak jeokültürel temelli bu bölgeleri pekiştirdiğini söylemek mümkündür. Faaliyetlerin mekânsal izdüşümü temelinde bakıldığında TİKA'nın faaliyetlerinin niteliği icra edildiği sahadaki bağlamı yansıtır mahiyettedir. Ancak YEE'nin bu faaliyetleri bu kapsamda bir görünüm sergilememektedirler. Hatta faaliyet sıklığı açısından bakıldığında Balkanlardan sonra ön plana çıkan ikinci sahanın Avrupa olması bunu göstermektedir (Tablo 13). YEE'nin faaliyet nitelikleri açısından keskin hatlarla ayrılmış sahalardan söz edilemez ancak faaliyetlerin niteliklerine göre yoğunlaştıkları saha talebe bağlı olarak değişkenlik sergilemektedir. Bütün bunlardan hareketle burada TİKA faaliyetleri bölgecilik teşebbüslerin asli unsuru YEE faaliyetleri ise pekiştirici unsurlar olarak ele alınmıştır.

4.1.1.1. İslâm Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirasına Dayanan Jeokültürel Bölge/Bölgeler (İÖTTKMJB)

İslâm öncesi Türk devletlerinin egemenlik sınırlarına dair uzlaşılan görüşler olsa da nihai olarak somut bir şekilde bütün alanların bilimsel manada çalışıldığını, hâkim olunduğunu, detaylandırıldığını söylemek güçtür. Bunda yayılış alanlarının genişliği ile hükümdar anlayışının doğurduğu egemenlik mücadelelerinin sonucunda ortaya çıkan çok başlılığın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sınırlara ilişkin genel kabul Türklerin ana yurdu için Ural-Altay dağları arasında kalan Orta Asya bozkırlarına tekabül ettiği yönündedir (Turan, 2003: 39). Ki coğrafi temelde bu alan oldukça geniş bir saha olup günümüzde farklı devletlerin egemenlik sahaları içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda İslâm öncesi Türk tarihinde var olan Kun (Hun), Göktürk Uygur gibi devletlerin varlık gösterdiği sahalar olması açısından Türklerin ana yurdu olarak günümüz Moğolistan ve Orta Asya merkez olmak üzere kısmen Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) sınırlarına işaret edilir. Bu bölgenin sınırları için hem menkıbeler gibi sözlü tarih kaynakları hem de anıt eserler ve diğer tarihi kaynaklar refere edilir (Öztuna, 1977a: 47; Turan, 2003: 39).

Bu açıdan TİKA faaliyetlerinin niteliksel özellikleri çerçevesinde bakıldığında İslâm öncesi Türk tarihine yönelik kültür miras faaliyetlerinin dağılışlarının söz konusu bölgenin sınırlarıyla kısmen örtüştüğü belirtilebilir. Bu bölgedeki TİKA faaliyetleri (Türk-İslâm bölgesiyle örtüşen

kesimler dışında) daha çok atalara dair somut kültürel miras unsurlarının tespitine yöneliktir. İslâm öncesi kültür mirasıyla ilintili olarak TİKA'nın bu bölgedeki faaliyetleri diğer sahalardakilerden niteliksel açıdan farklılaşmaktadır. Bu kapsamda ön plana çıkan İÖTTMJB'nin nihai sınırları Karadeniz havzasından Moğolistan'a kadar uzanan sahadır. İÖTTKMJB'de özellikle ortak ve kadim ata yurdu kültürünün merkezi olan Orta Asya ve çevresi bu işleyişte ön plana çıkmaktadır. Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle birlikte doğuda Moğolistan'a kadar uzanan İÖTTKMJB'nin sınırları, batıda ise Romanya ve Bulgaristan'ın yanında Ukrayna ve Macaristan'a yani Doğu Avrupa'ya kadar uzanır. Diğer bir ifadeyle bölge, Karadeniz havzasında yer alan Kırım'dan Gürcistan'a sıçrayan ve Azerbaycan üzerinden kesintisiz Moğolistan'a kadar uzanan sahadır. Kuzey güney yönündeki uzanışı ise yine bu devletlerin teritoryal sınırlarıyla örtüşmektedir. Bölge, Orta Asya ve Moğolistan çevresinde kesintisiz olarak devam ederken, kuzey Kafkasya'da RF'den (Rusya Federasyonu) dolayı kesintiye uğramaktadır. Yine doğu ve güney-doğu yönünde Sincan-Uygur'un dâhil olmaması nedeniyle günümüz Türk Dünyası sınırlarıyla örtüşmez (Harita 4). Bundaki en büyük etken RF ve ÇHC gibi iki büyük gücün teritoryal sınırlarına tekabül etmesidir Bunda siyasi, politik, stratejik birçok gerekçe saymak mümkün olmakla birlikte, TİKA özelinde en önemli gerekçe faaliyet alanlarının daha çok gelişmekte olan ülkeler odaklı olmasıdır. Türklerin ana yurdu olarak işaret edilen bu sahanın sınırlarının önemli bir kısmı günümüzde hem RF ve ÇHC'nin teritoryal sınırları içerisinde kalır hem de stratejik, siyasi ve politik açıdan bu iki gücün etki sahasında yer almaktadır. Bu nedenle Türklerin ana yurdu olarak işaret edilen bu sahanın karşılık geldiği bütün devletlerde, ortak atakültüne dair tarihi ve kültürel argümanlarla ilişkili stratejilerinin tam anlamıyla etkin olmadığını söylemek mümkündür.

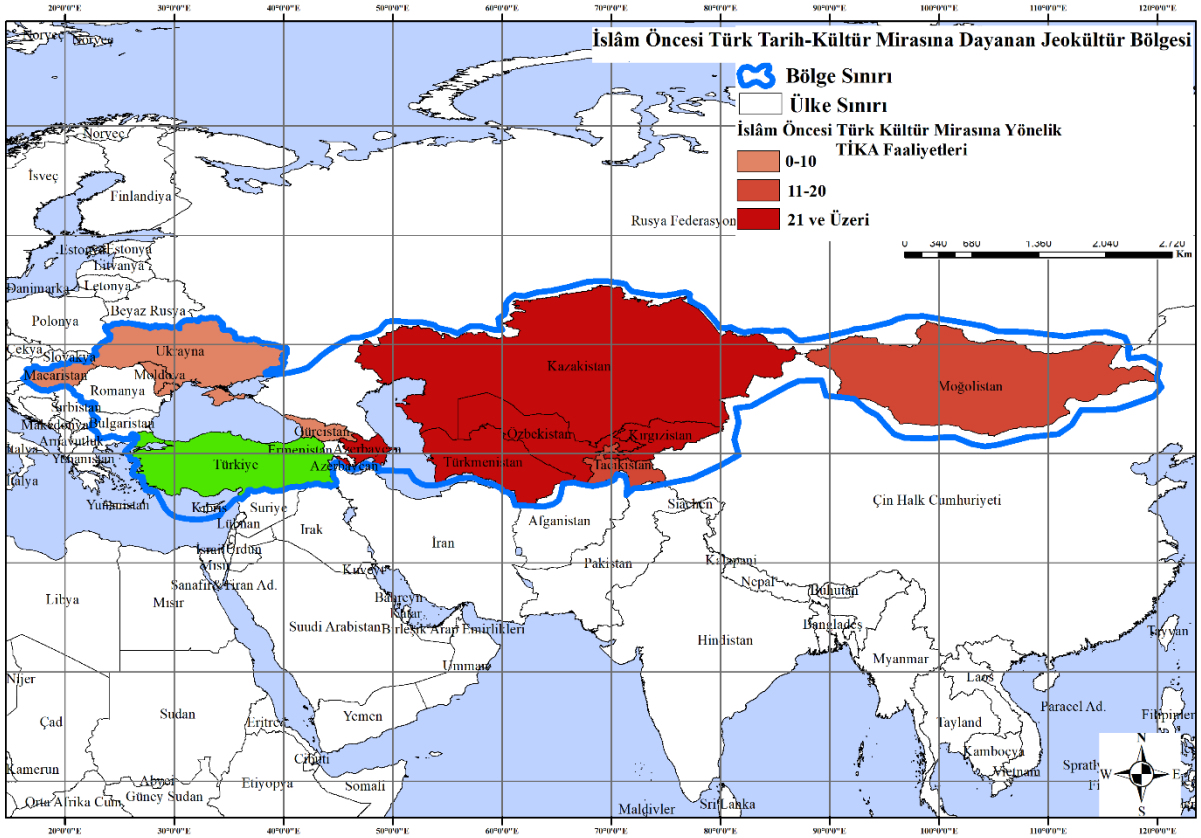

Harita 4. İslâm Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirasına Dayanan Jeokültürel Bölge/Bölgeler (İÖTTKMJB)

Yine somut olmayan kültür mirası faaliyetlerine dayalı Abhazya, Acara (Gürcistan), Kırım (Ukrayna), Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi (Moldova) ile kısmen Doğu Avrupa'daki Macaristan da alt bölge niteliğindedirler (Harita 4). Bu sahalar aynı zamanda 2000 yılları sonrasında İÖTTMJB'nin ikinci kademe genişleme çabalarının sonucudur. Jeokültürel temelli bu faaliyetler sahadaki strateji ve etkinliklerinin somut göstergeleri olarak belirtilebilirler. Ancak yine de söz konusu özerk bölgelerdeki faaliyetler, bünyelerinde bulunduğu devletlerle olan ikili ilişkilere bağlıdır. Bu minvalde RF içerisinde yer alan sahadaki topluluklara yönelik bu tarz bir yönelimden söz edilemez.

İÖTTMJB içerisinde TİKA faaliyetlerinin yoğunluğu ve yine bunların Türk kültür tarihindeki önemleri derecesinde görece merkez ve alt bölgelerden söz edilebilir. İlk olarak Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve güney Kafkasya'daki Azerbaycan faaliyetlerin yoğunlaştığı yerler olarak ortaya çıkmaktadır. Türk kültür tarihi ve mirası kapsamında yürütülen tüm faaliyetlere bakıldığında merkez niteliği taşıyan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri sahasına Moğolistan ve Tacikistan'ı da dâhil etmek mümkündür. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Moğolistan'a yönelik ilk girişimler TİKA'nın kuruluşundan itibaren AR-GE çalışmalarıyla başlamış ve ilk

projeler 1994 yılında devreye sokulmuştur. 2007 yılında müze inşası gibi diğer faaliyetleri de barındıran Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi (MOTAP) Moğolistan'ın jeokültürel bölgeye dâhil edilmesindeki en büyük etkendir (TİKA FR, 2007: 42). Moğolistan'ı ön plana çıkaran temel özellik Orhun Abideleri başta olmak üzere Türk tarihinde önemli çok sayıda yazıtın varlığıdır. Türk medeniyet tarihinin eşsiz unsurları olarak kabul edilen Orhun Abidelerinin önemi iki açıdan vurgulanabilir. Birincisi bunların çözülmesinin Türkolojinin dönüm noktası olarak addedilmesidir. İkincisi ise söz konusu eserlerin hem Türk dili hem de milliyetçilik açısından önemli tarihi kaynaklar olarak kabul edilmeleridir (Öztuna, 1977a: 92-98). TİKA FR'de (1995: 14), İslâm öncesi dönem Türk kültüründe önemli bir yeri olan halıcılığa yönelik yapılan 'İkinci Milletlerarası Türk Halı Kongresi'nin düzenlenmesinde dış ilişkilerin tesisi ve var olan bağların güçlendirilmesinin amaçlandığına ilişkin ibareler yer almaktadır. Bu ibareler, söz konusu jeokültürel bölgenin sınırlarının kültür mirası üzerinden belirlenmesinde güçlü bir gerekçe olarak sunulabilir.

Ayrıca İÖTTMJB içerisinde yer alan alt bölgelerde de daha az sıklıkta olmakla birlikte İslâm öncesi Türk kültür pratikleri devreye sokularak toplumsal hafızanın yaşatılmasına dair faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bunlardan en somut örnek imzalanan uygulama protokollüyle ikinci kademe saha olan Kırım (Ukrayna) Karayları'nın kutsal mekânı olan Bahçesaray Balta-Tiymez ormanındaki her birinin bir boyun (klanın) kökünü temsil ettiği düşüncesiyle kutsiyet atfedilen meşe ağaçları[8] ile mezarlığının tarihlendirmesi ve aitliğine dair envanter çalışmalarıdır (TİKA FR, 2006: 225).

Burada değinilmesi gereken diğer bir husus YEE'nin İÖTTKMJB'ye yönelik tam anlamıyla faaliyetlerinin sınırlarından bahsetmek güçtür. Ancak YEE'nin kültürel-milli kimliği pekiştirme ve sürdürmede jeokültürel epistemik unsurları devreye soktuğunu söylemek mümkündür. Türklerin İslâm öncesi tarihlerini, ana yurtlarını, yeme-içme kültürlerini tanıtmaya yönelik faaliyetleri mevcuttur.

Bu faaliyetlerinin somut örneği olarak 2019 yılı itibariyle basılan 'Türk Dünyası Dergisi'ni vermek mümkündür. 'Türk Dünyası Dergisi' 2019 yılından itibaren diğer Türk lehçelerinde kullanılan yazı diliyle yayımlanmaya başlamıştır. Kazak, Azerbaycan, Türkiye, Özbek,

[8] Her meşe ağacının kökünün bir Klanı (Boyu) temsil ettiğine inanılır. Bunlar mekânsal kadimlik açısından önemlidir. Bu İslâm öncesi Türk inanç sisteminde var olan nüanslardandır. Kırım Karayları hakkında daha geniş bilgi için bakınız; ALTINKAYNAK, Erdoğan. Kırım Karayları Hakkında Kullanılan Bazı Kavram ve Anlam Yanlışlıkları Üzerine. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi (37). 60-67. 2018. DOI: 10.17498/kdeniz.399958.*

Başkurt, Çağdaş Uygur, Kırım- Tatar, Kırgız, Türkmen yazı dilleriyle, 2021 yılına kadar basımına devam edilmiştir. Türk Devletleri ve topluluklarına yönelik hazırlanan dergi Türklerin kökenleri, ana vatanlarına ilişkin bilgileri yansıtan, göçebe Türk halklarının sosyo-kültürel yaşam tarzları, İslâm öncesi inançları için önemli olan ahlâk ve değerleri taşıyan, epik destansı hikâyeleri barındıran, sözlü ve yazılı edebi eserleri paylaşmaktadır (Foto 43).

Foto 43. Türk Dünyası Dergisi'nde Altay Coğrafyasına Dair Yer Alan Fotoğraf ve Bu Sahanın Sınırlarına İlişkin İbare

Bunların yanı sıra söz konusu Türk topluluklarının mutfak kültürlerine yönelik bilgiler ve yemek tarifleri de yer almaktadır. Ayrıca YEE faaliyetleri, TİKA'nın etkin olmadığı RF ve ÇHC gibi sahalarda sınırlı da olsa Türkiye'nin tarihi ve her türlü sosyo-kültürel imaj yaratımı açısından pekiştireç işlevi üstlenmektedir.

TİKA yapısı gereği eğitim, sağlık, üretim, tarım, idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi, kültürel işbirliği ile su ve su hijyeni gibi her nitelikte faaliyetleri hemen hemen her sahada ihtiyaca binaen gerçekleştirmektedir. Ancak bazı bölgeleri diğer bölgelerden farklı kılan ve onları diğer alanlardan farklılaştıran buralarda, tarihi ve kültürel bağların yeniden tesisi ve yaşatılması, pekiştirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. Bu temelde bazı faaliyetler bazı sahalara özgü olacak şekilde ön plana çıkarılmaktadır. Bununla ilintili olarak devreye sokulan pratiklerde farklılaşmaktadır. Bu nedenle Kırgızistan'daki faaliyetler diğer devletlere nazaran daha azdır. Temelde Macaristan (2014) hariç bu sahadaki diğer ülkelere nazaran Moğolistan (2002) en son PKO kurulan ülkedir. Ancak kültür miras çalışmaları 1994 yılında başlamıştır.

İslâm öncesi Türk kültürüne yönelik faaliyetlerin kültür mirasını yaşatma, Türk tarihine ışık tutma amaçlı önem ve önceliğini gösterge olarak verilebileceği gibi kültürel temelde ortak paydaların ön plana çıkarılması açısından da önemlerini gösterir mahiyetedir. Şüphesiz bunda devletlerin talepleri de önemli bir etkendir. 2002 sonrası dönem iktidar değişimiyle birlikte TDP'de bir eksen kayması yaşanmıştır. Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin nispeten farklılaştığı dönemler, İslâm ve Osmanlı tarihi temelinde dizayn edilen TDP'deki eğilimi yansıtır mahiyettedir. Zira 2002 yılı sonrasında yoğunluk Osmanlı'nın hâkimiyet bölgelerinden olan Balkanlar ve Ortadoğu'da yoğunlaşmıştır. Ve yine Osmanlı, Türk-İslâm sentezi kimliği temelinde başta Afrika'nın kısmen kuzeyi ve doğusu olmak üzere Afrika bölgesine kaymıştır.

TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde şekillenen İÖTTMJB aynı zamanda kısmen Osmanlı tarih ve kültür mirası ile Türk-İslâm kültür mirası bölgeleriyle örtüşmektedir. Romanya, Macaristan ve Bulgaristan Osmanlı tarih ve kültürel miras bölgesiyle ortak iken Orta Asya ve Kafkasya'daki sahalar ise Türk-İslâm bölgeleriyle örtüşmektedir. İÖTTKMJB sınırları Huntington'nun (2020: 21-54), kültürel bir varlık olarak nitelendirdiği medeniyetin din temelli fay hatları olarak işaret ettiği Konfüçyüs, Ortodoks-Slav ve kısmen Katolik Doğu Avrupa'ya sirayet etmekte hatta kesişim alanlarını yansıtır mahiyettedir. Bu açıdan İÖTTMJB sınırları Huntington'nun inançsal temelli ayrımlaştırılmış çatışmacı sınırlarının aksine birleştirici ve kapsayıcı bir görünüm sergilemektedir. Bu da gösteriyor ki jeokültürel kodların çatışmacı ya da bütünleyici olmaları hangi stratejilerle ilişkili olarak devreye sokulmalarına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle jeokültürel unsurun niteliği değil bağlamı esastır. Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi (Moldova) ile kısmen Doğu Avrupa'daki Macar Türk topluluklarıyla (Macaristan) ilintili olarak gerçekleştirilen somut olmayan miras unsurlarına yönelik faaliyetlerle kısmen Katolik Doğu Avrupa'ya sirayet etmektedir.

Ayrıca İÖTTMJB'nin TDP açısından Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRIC'e üye olan RF ve ÇHC gibi iki güçlü ülkenin etki sahası içerisinde yer alması açısından önemlidir. Türkiye'nin üyesi olmadığı fakat üyelik girişimlerinde bulunduğu iki işbirliği örgütünün etki sahasına TİKA faaliyetleri aracılığıyla sirayet etmesi ve ikili ilişkiler tesis edebiliyor olması TDP stratejileri açısından önemlidir.

4.1.1.2. Osmanlı Tarih-Kültür Mirası Temelinde Oluşturulan-Pekiştirilen Jeokültürel Bölge/Bölgeler (OTKMJB)

Yerasimos (2015: 29-33), Türk-İslâm sentezi düşüncesini komünizm ve aşırı İslâmcı hareketle mücadeleyle ilişkilendirmektedir. İslâm kimliğinin Cumhuriyetin ilk yıllarında arka plana

atıldığını sonrasında ise solcu akımlarla mücadelede alternatif olarak ön plana çıktığını ifade etmiştir. Ancak İslâm kimliğinin aşırı dinci bir harekete dönüşmemesi için de seksen sonrasında Türk-İslâm sentezinin doğduğuna işaret eder. Sonrasında Türk-İslâm sentezinin TDP yansıtılmasıyla Türkiye'ye kazanım sağladığını belirtmektedir. O bu durumu, Türkiye için, Avrupa Oryantalizmi tarafından yaratılan Türklerin İslâm'ı yozlaştırma imgesinden sıyrılıp, bozulan imajını düzeltmesinde ve İslâm koruyuculuğu rolüne bürünerek bulunduğu coğrafyada bölgesel bir güç olma yolunda önemli bir argüman olarak belirtiyor. Yine İslâm kimliğinin ulus inşa sürecinde devreye sokulduğunu ancak bu dönemdeki farklılığın Osmanlı İmparatorluğunu yücelten ve merkeze alan bir eğilim olduğunu işaret ediyor. Yerasimos ara bölge ya da geçiş bölgesi ifadesini Türkiye topraklarıyla birlikte kuzeyden Bosna ve Sırbistan'a kadar olan sahayı içine alan doğu Akdeniz için kullanmaktadır. Ayrıca Arap Devletleriyle bozulan ilişkilerin yeniden tesisi açısından da önemli olarak görmektedir (Yerasimos, 2015: 29-33). Ki bu sentezi Cumhuriyetçi değerlerini koruyarak yapması, nispeten Batıyla olan değişken ilişkileri ve yine bölge devletleri için bir model olarak ön planda olmasına katkı sağlamaktadır. Türkiye için bu ara bölgede kabul görme açısından Türk-İslâm sentezi önemli bir argümandır.

TİKA ve YEE'nin Osmanlı kültür mirası temelinde yöneldikleri saha imparatorluk topraklarının önemli bir bölümünü kapsar. 2000'li yıllardan sonra en geniş sınırlarına ulaşan Osmanlı kültür mirasıyla ilintili olarak ortaya çıkan OTKMJB küçük farklarla hemen hemen Osmanlı'nın imparatorluk sınırlarını takip etmektedir (Harita 5). TİKA FR'lerde izlenen genişleme stratejilerine ilişkin ibareler OTKMJB'nin sınırlarını açıkça yansıtmaktadır. Zira TİKA FR'de Üsküp'ten Orhun'a söylemiyle Avrasya vurgusu yapılsa da Kırım'dan Darfur'a vurgusuyla da hedef sahalardaki genişlemenin kuzey ve güney sınırlarına atıf yapıldığı açıkça görülmektedir (TİKA FR, 2010). Bu temelde ilk vurgu Türkiye'nin tarihi, kültürel ve inançsal bağlarının olduğu coğrafyanın kuzey-güney ve doğu-batı yönündeki nihai sınırlarına işaret etmektedir. Doğu-batı yönündeki Üsküp-Orhun vurgusu İslâm Öncesi Türk kültür mirası bölgesiyle birlikte Türk-İslâm ve Osmanlı kültür mirası bölgelerine işaret etmektedir. Bunu tamamlayan ikinci vurgu ise 2005 yılı sonrası Afrika açılımı kapsamında ön plana çıkan sahayla birlikte Ortadoğu'daki Osmanlı kültür mirası alanlarını kapsamaktadır. Ki işaret edilen bu sınırlar OTKMJB'nin sınırlarını yansıtmaktadır. Faaliyetlerin yayıldığı tüm sahalar göz önüne alındığında OTKMJB jeokültürel argümanların ön plana çıktığı en geniş sınırlara sahip bölgedir. Özetle OTKMJB 2000'li yılların başından itibaren iktidar değişimiyle birlikte Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik değişen TDP stratejilerini yansıtmaktadır. Bu dönemde OTKMJB sınırlarında yer yer kuzey ve doğu Afrika İslâm Cumhuriyetlerine doğru sıçramalardan söz

edilebilir. 2005 yılı sonrası Afrika açılımı kapsamında da Afrika'daki sınırları belirginleşmiştir. OTKMJB'nin sınırları Balkanlar, Ortadoğu, Afrika'nın kuzeyi ve doğusu, Kafkasların güneyi ve Doğu Avrupa alt bölgelerini kapsamaktadır (Harita 5). OTKMJB kesintisiz devam eden bir saha olmaktan ziyade sınırları içerisinde yer alan 6 alt bölge ülke sınırlarıyla kesintiler ve sıçramalarla bölünmektedir. Balkanlar alt bölgesini Anadolu'dan Yunanistan ayırırken Doğu Avrupa'yla Kafkasya arasında RF (Rusya Federasyonu) kopukluk oluşturmaktadır. Irak, Yemen, Mısır, Filistin, Lübnan'dan oluşan Ortadoğu alt bölgesi kendi içinde sıçramalar göstermektedir. Afrika'nın kuzey ve doğusunu kapsayan saha güneydoğu- kuzeybatı yönünde Libya'yla bölünmüştür (Harita 5).

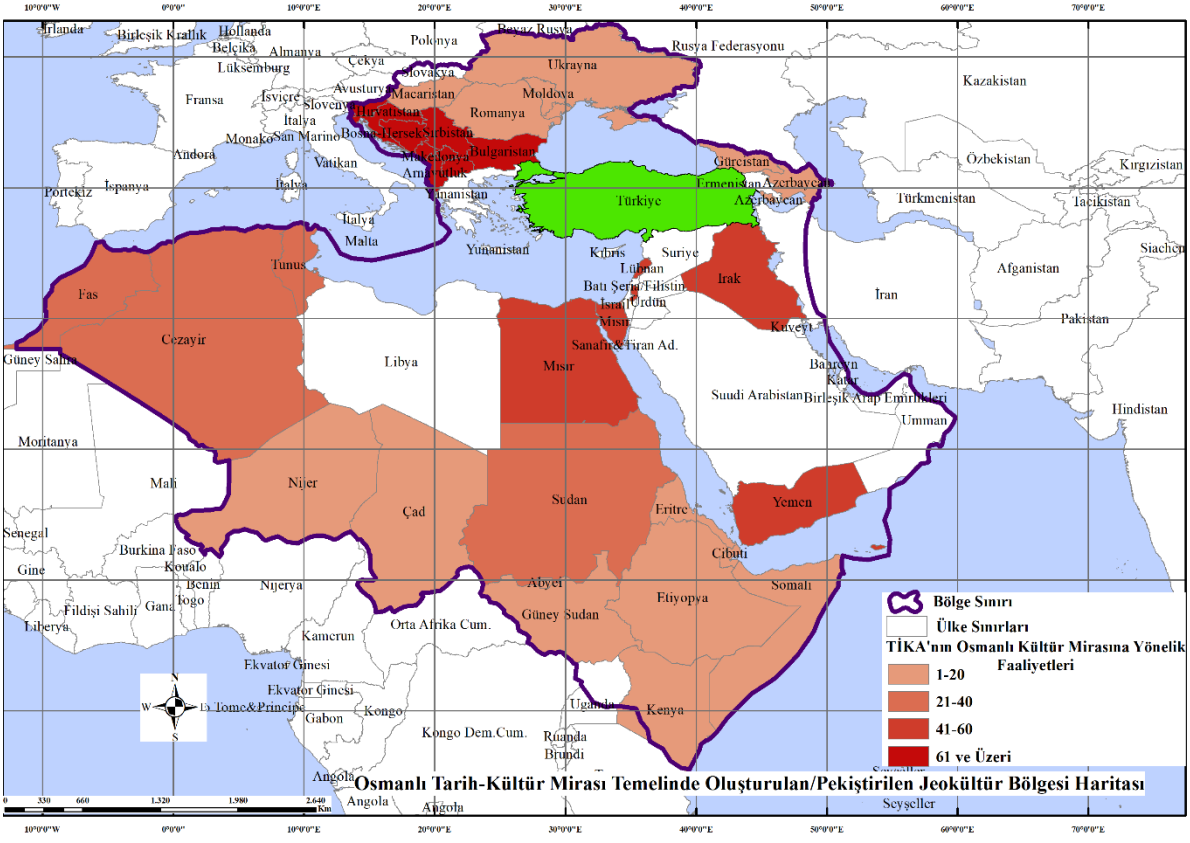

Harita 5. TİKA'nın Osmanlı Tarih-Kültür Mirası Temelinde Oluşturduğu/Pekiştirdiği Jeokültür Bölgesi Haritası (OTKMJB)

OTKMJB'nin alt bölgelerindeki bu kesinti ve sıçramalar Türkiye'nin söz konusu ülkelerle olan ikili ilişkileriyle açıklanabilir**.** Bunlardan özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika alt bölgelerinde yer alan Libya, Suriye, Suudi-Arabistan'ın yaratmış olduğu kopukluğun oluşmasında Kaddafi yönetimi, Baas rejimi ile Selefiyye/Vehhâbî anlayışının etkisini belirtmek mümkündür. Bu anlayış, İslâm ülkelerinde mezhepsel yayılmada Suudi-Arabistan'ın dış politikasının bir parçasıdır. Ve bunlar OTKMJB'nin içerisinde yer alan ülkelerdir. 1955 yılındaki Bağdat Paktı

Türkiye'nin Mısır, Suriye ve Suudi-Arabistan ilişkilerindeki gerilimlerin somut süreçlerindendir. Ancak 1965 yılının sonlarında yaşanan Kıbrıs meselesi ise Arap devletleriyle olan ilişkilerin yeniden tesisi hususunda önemli bir unsur olmuştur ki Kıbrıs meselesi 1980 sonrasına kadar TDP stratejilerinin temel unsuru olarak varlığını sürdürmüştür (Oran, 2010; Oran, 2013; Yeşilyurt, 2013). Her iki ülkenin Birleşmiş Milletler (BM) İslâm İş Birliği Teşkilatı (İİT), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomisi Gelişmiş ve Gelişmekte olan 20 Ülke (G-20) gibi üye oldukları ortak uluslararası örgütlerin varlığı söz konusudur. Ticari temelde birtakım temaslar sürdürülse de ilişkilerin tam anlamda tesisinden söz edilemez. Zira 2018 sonrasında tekrar yaşanan gerilim Suudi-Arabistan'la Türkiye'nin inişli çıkışlı ilişkilerini gösterir mahiyettedir. Nitekim her iki ülkenin bölgesel güç olma stratejileri hususunda da rekabet halinde oldukları açıktır. Kültürel temelli etki sahalarının örtüşüyor olması da bunu göstermektedir. Zira mezhepsel temelde Suudi-Arabistan'ın sirayet ettiği Somali, Mali, Sudan, Nijerya, Çad, Etiyopya gibi sahalar, OTKMJB'nin sınırlarını teşkil etmektedirler. Ayrıca Baas rejiminin milliyetçilik temelleri de TDP'nin jeokültürel temelli stratejileriyle örtüşmemektedir. Ancak genel manada ulus devletlerin jeokültürel etki sahalarının sınırları değişmemekle birlikte devletler arasında yaratmış oldukları çekişmeler değişkendir. Söz konusu jeokültürel bölgelerin oluşumunda kullanılan pratikler süreklilik arz etse de bunlarla ilişkili şekillenen sınırlar, konjonktürel zeminle ilişkili olarak birleşmeler, kopukluklar, sıçrama ve süreksizliklerle kendini gösterecektir. Bu kopukluklar devlet ve hükümet ideolojileriyle ilintilidir. Öyle ki konjonktürel zeminde devletlerin değişen stratejileriyle birlikte farklı şekillere evirilebilmektedir. Nitekim yakın tarihte Libya, Irak ve Mısır gibi ülkelerle doğan krizler aşıldıkça bu ülkelerle ikili ilişkiler farklı bir minvalde seyretmeye başlamıştır. Ancak yine de 2011 devriminden sonra Türkiye Libya ilişkilerinde düzelmeler olsa da TİKA faaliyetlerinin tarih ve kültürel miras eksenli argümanlarının ön planda olmadığını belirtmek mümkündür. Zira buraya yönelik ilk dönemdeki (2012) faaliyetler yaşanan iç karışıklıklardan etkilenen halkın temel insani gereksinimlerini iyileştirmeye yöneliktir. Bu kapsamda eğitim, sağlık, idari ve sosyal altyapıların güçlendirilmesi gibi faaliyetler öncelikli olmuştur. Bu da devletler arası ilişkilerde jeokültürel pratiklerin etkilerinin kolayca yok edilemediği ve kalıcı olduğu gibi tesis edilmelerinin de o nispette zor ve karşılıklı güvenle inşa edilen uzun vadeli stratejilerin ürünü olduklarını göstermektedir. Şüphesiz bu tarz durumlar TİKA başta olmak üzere, YEE ile etkinlik sahalarında da farklılıklar doğurmaktadır.

Ancak OTKMJB'de devreye sokulan strateji ve jeokültürel pratikler aynı olsa da alt bölgeler özelinde faaliyet çeşitliliği ve yoğunluğu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Osmanlı

tarihi mirası açısından bakıldığında alt bölgeler açısından bir çeşitlilik söz konusudur. Bu bağlamda OTKMJB'nin sınırları içerisindeki Osmanlı tarihi mirası temelinde restorasyon, rekonstrüksiyon faaliyetlerine bakıldığında Balkanlar öncelikli alt bölge olarak ön plana çıkmaktadır (Harita 5). 2000'li yıllardan itibaren Balkanlara yönelik TİKA faaliyetlerinde büyük bir ivme gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş ve sonrasındaki dönemde Balkanlar Yunanistan'la olan münasebetler nedeniyle stratejik açıdan önem atfedilen özel bir bölgedir. O dönem için bu bölgedeki istikrarsızlıklar Türkiye'nin başta Yunanistan olmak üzere, Sırp ve RF faktörlerinden dolayı stratejik açıdan çıkarlarına uymadığını belirtmek mümkündür. Zira bu dönemde Türkiye'nin Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana bir duruş sergilediği de bilinmektedir. Bu politika çerçevesinde Bosna-Hersek ön plana çıkmış ve Türkiye tarafından desteklenmiştir. Özellikle Bosna-Hersek'in bağımsızlığı hususunda BM Barış Gücü'ne 1400 Türk askeri gönderilmiş olup önemli bir bölümü hâlâ Bosna-Hersek'in dört kantonunda görev yapmaktadır. Sahanın ön plana çıkmasında bu tarz stratejik hususlar etkili olabilmektedir.

Hale, Osmanlı vatandaşlarını etnik aidiyetleri ne olursa olsun kendilerini geniş bir hayali topluluğun parçası olarak gördüklerini bunun da etnik bir grup veya bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir ulustan ziyade dini bir topluluk olan bir milleti oluşturduğunu ifade etmektedir (Hale, 2013: 4). 1980'ler sonrası beliren Osmanlı, Türk-İslâm sentezi kimliği alana göre yön değiştiren esnek bir yapıya sahiptir. Yerasimos bu sentezin esnek yapısını şu şekilde açıklamaktadır. Burada Balkanlar'da Boşnakların Türk olup olmamalarından ziyade eski Osmanlı tebaası ve Müslüman olmalarıyla ilintili olarak desteklendiği ve böylece Türkiye'nin Balkanlar'da yadırganmadan kabul görmesinin önünün açıldığı görüşünü işlemektedir. Benzer şekilde Türkiye için Gagavuzların Ortodoks Hıristiyan olmaları Türk olarak kabul görme ve desteklenmelerinin önünde bir engel teşkil etmemektedir (Yerasimos, 2015: 29-33). Bu temelde TİKA faaliyetleri çerçevesinde bakıldığında TDP'deki temel eğilim olan farklılık vurgusundan ziyade benzerlikler üzerinden ortak paydaları kapsayıcı bir stratejiyle hareket edildiği belirtilebilir. Aslında 'kardeşlik' vurgusunda TDP'de genel anlamda etnik bir temele sahip olarak bu söylem daha çok Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine atfen kullanıla gelmiştir. Ancak son dönemlerde bu vurgunun kapsam alanının genişleyerek zaman zaman inançsal içermeye sahip bir hal aldığını belirtmek mümkündür. Ayrıca TİKA ve YEE FR'lerde belli dönemlerde etnik söylemlerin de kullanıldığı gözlenmiştir.

TİKA'nın Balkanlardaki kültürel işbirliği faaliyetlerinin tek tip bir modele dayanmadığı yerel dinamiklere bağlı stratejilerle farklılaştığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin Balkanlarda Osmanlı kültür mirasını ön planda tutarak inançsal unsurları gözettiği ve bu açıdan jeokültürel

bağlamda Balkanlarda inanç temelli bir 'biz' kimliğinin desteklendiği belirtilebilir. Bu temelde mevcut alanda devreye sokulan iki enstrümandan söz edilebilir. Ana çatı Osmanlı tarihi temelinde yeniden anlamlandırılmaya çalışılan kültürel bağlardan oluşurken diğeri ülkelerin inançsal unsurlarıyla ilintili olarak devreye sokulan İslâm inancıdır. Osmanlı tarihi temelinde bakıldığında İslâm vurgusundan bağımsız bir politika sergilenmediği aşikârdır. Bu İslâm inancı içerisinde yer alan özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'nun Türkleşmesinde de önemli rol oynamış günümüzde de var olan Bektaşilik, Mevlevilik vb. gibi tarikatların desteklendiği görülmektedir. Kosova, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te inanç temelli pratikler ön planda tutulurken Karadağ gibi diğer ülkelerde ise ortak tarih pratiklerine ağırlık verilmektedir. Nitekim inanç temelli pratiklerin devreye sokulduğu Bosna-Hersek'te İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) çoğu faaliyeti ve buna ait merkezlere fiziki desteklerin sağlanması gösterge niteliğindedir (TİKA FR, 2013). Özellikle Bosna-Hersek'te İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) örgütlenmesine ön ayak olmuştur. Ki günümüzde TİKA tarafından restorasyon/restitüsyonunu yaptığı Travnik'te bulunan Elçi İbrahim Paşa Medresesi İİT'ye tahsis edilmiştir (Foto 44).

Foto 44. TİKA'nın Restorasyon/Restitüsyon Yaptığı Travnik'te Bulunan İİT'ye Tahsis Edilen Osmanlı Kültür Mirası Eseri Olan Elçi İbrahim Paşa Medresesi (Travnik/Bosna-Hersek saha çalışmasından 8/09/2023)

Kültürel işbirliğinde kültür mirası açısından zengin bölgelerin öncelikli sahalar olarak ön plana çıkmaları önemli diğer bir strateji olarak belirtilebilir. Şüphesiz bu durum TİKA'nın faaliyet sahaları içinde yer alan ülkelerle olan ikili ilişkilerle de ilintilidir. Zira PKO'ların bulunduğu devletlerin büyük çoğunluğu teknik yardım ve kalkındırma faaliyetlerine yönelik taleplerde istekli olmalarına karşın kültür mirası eserleri için aynı istekliliği sergilememektedirler. Şüphesiz bu durum kültür mirasının korunması ve bu konudaki hassasiyetlerle de ilişkilidir. Ancak kültürel unsurların mekânda var olmasının göstergesi ve mücadele enstrümanları

olmaları nedeniyle bilinçli olarak yok edilmelerine, tahribatlarına yol açabilmektedir. Özellikle Balkanlarda Yugoslavya döneminin kültür politikaları çerçevesinde bu tarz teşebbüslerin olduğu bilinmektedir. Ki bu dönemde tamamen yok edilen 15. yy. Osmanlı eseri olan ve Saraybosna'nın son Mevlevihane'si olarak bilenen yapı TİKA tarafından aslına uygun olarak tekrar inşa edilmiştir. Yapı günümüzde 'Balkanlar Mevlâna Araştırma Merkezi' olarak kullanılmaktadır (Foto 45). Yine Osmanlı kültür mirasından Saraybosna`da Büyük Park olarak bilinen tarihi Osmanlı Mezarlığı da bu anlamda iyi bir örnektir. Avusturya-Macaristan Döneminde parka dönüştürülen (1886) mezarlık, günümüzde yolla bölünmüş, bir kısmı yapılaşmaya açılmış ve dikilen ağaçların etkisiyle üzerlerinde biriken kalıntılarla mezar taşları kaybolmaya yüz tutmuş durumdadır (Foto 46).

Foto 45. TİKA Tarafından Rekonstrüksiyonu Gerçekleştirilen 15. yy. Osmanlı Eseri Olan Saraybosna Mevlevihanesi (Saraybosna saha çalışmasından 29/08/2023).

Foto 46. Avusturya Macaristan Döneminde Parka Dönüştürülen (1886) Osmanlı Dönemine Ait Mezarlık (Büyük Park/Saraybosna; Saraybosna saha çalışmasından 5/09/2023)

Yine Osmanlı kültür mirası temelinde tarihte ön plana çıkan şahısların evleri, mezarları vb. unsurların korunması ya da rekonstrüksiyonu gibi uygulamaların devreye sokulduğu da görülmektedir. Kafkas İslâm Ordusu komutanı Nuri Paşa'nın Gence'de karargâh olarak kullandığı evin, restore edilerek müzeye dönüştürülmesi bu kapsamda verilebilecek önemli örneklerdendir (Foto 47).

Foto 47. TİKA Tarafından Müzeye Çevrilen Kafkas İslâm Ordusu Komutanı Nuri Paşa'nın (Killigil) Karargâh Olarak Kullandığı Şeyhzamanlı Ailesine Ait Ev (Azerbaycan/Gence, URL17)

Yine *Balkanların anahtarı Arnavutluk* gibi belli ülkeler için kullanılan nitelendirmelerin farklı bölge ve ülkelere göre yeniden kurgulanarak kullanılması diğer bir söylemsel strateji olarak göze çarpmaktadır (TİKA FR, 2006: 178). Bu durumda TİKA faaliyetlerinin her bölgede ve ülkede yerel bazlı stratejiler temelinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu yaklaşımın başta Balkanlar olmak üzere Osmanlı hâkimiyetindeki diğer alanlar içinde kullanıldığı görülmektedir (TİKA FR: 2012: 7). Bu teşebbüslerin TİKA eliyle gerçekleştirildiği bu anlamda TİKA'nın kültürel kimliğin yaşatılması ve yeniden inşası temelinde de bir fonksiyon üstlendiğini belirtmek mümkündür. Ayrıca bu tavrın cumhuriyet kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün hatıralarını yaşatmak olarak ifade edilen Makedonya Kocacık köyündeki babası Ali Rıza Efendi'nin doğduğu evin restorasyonu içinde sergilendiği görülmektedir (TİKA FR: 2012: 7). Bu temelde Balkanlara yönelik tarihi miras anlamında yapılan teşebbüslerin Türkiye'nin Osmanlı kültür mirasının varisi olma misyonuna işaret şeklinde yorumlanabilir.

Osmanlı tarihi açısından mimari yapıların ön plana çıkarılmasının önemli bir strateji olduğu belirtilebilir. Zira kültürel aidiyetler temelinde Osmanlının bünyesinde bulunan toplulukları inanç, dil, etnik gibi hususlarda serbest bırakması, bu temelde bir stratejinin faaliyet sahalarında karşılık bulmasını daha olanaklı kılmaktadır. Ayrıca burada belirtilmesi gereken bir husus da

restorasyon faaliyetlerinin, mekânsal görünürlük ve imaj yaratımı hususunda önemli olmasıdır. Yapılan saha çalışmalarında katılımcılara sorulan Türkiye'yi kültürel temelde kendinize yakın buluyor musunuz sorusuna Bosna-Hersek'teki görüşmecilerden 3 kişi dışında Osmanlı vurgusu yapmamıştır (Bosna-Hersek, G2/E1; Bosna-Hersek, G2/E2; Bosna-Hersek, G2/E4). Ancak 2 kadın katılımcı dışında (Bosna-Hersek, G3/K6; Bosna-Hersek, G3K7) diğerlerinin tümü yapılan restorasyon vd. faaliyetleri Bosna-Hersek açısından faydalı bulduklarını belirtmişlerdir (Bosna-Hersek, G2/K1; Bosna-Hersek, G2/K2; Bosna-Hersek, G2/K3; Bosna-Hersek, G2/K4). Bir görüşmeci ise özellikle hem dini inançları hem de ulusal temelde temsiliyet anlamında cami restorasyonlarını (Bosna-Hersek, G2/E2;) diğer yapıların restorasyonuna nazaran daha önemli bulduğunu belirtmiştir. Mısır'daki görüşmecilerden 6'sı (Mısır, G3/E1; Mısır, G3/E2; G3/E3; Mısır, G3/E5; Mısır, G3/K1; Mısır, G3/K3) kültürel aidiyet açısından antikite ve öncesi Mısır tarihine vurgu yapmakla birlikte, Osmanlıyı tarihi temelde Türkiye'yle Mısır arasındaki ortak tarihi unsur olarak belirtmişlerdir. Ancak Osmanlı'yı Türkiye'yle özdeş olarak vurgulamışlardır.

Ortadoğu'daki Osmanlı kültür mirası sahasındaki önemli restorasyon faaliyeti, Filistin El Halil şehri Dahriye bölgesinde yer alan hem Alkhakha Osmanlı ordusu karargâhı hem de Osmanlı ordusunun 6. Alayı komutanı Fevzi Paşa'nın iki katlı konağına yöneliktir. Ayrıca bu yapı restorasyon sonrası Fevzi Paşa Türk Kültür Merkezi olarak faaliyet göstermiştir (TİKA FR, 2006: 247). Temelde kültür merkezlerine yönelik her teşebbüsü aynı zamanda dil, yeme-içme, millî-dini ritüeller, danslar vb. folk kültürünün tanıtımı ve yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetler olarak nitelendirmek de mümkündür. Zira bu kültür merkezlerinin fonksiyonlarına ilişkin hususlar TİKA FR'lerde açıkça vurgulanmıştır (TİKA FR, 1994: 44; TİKA FR, 2004: 76-77). Miras unsurlarına yönelik restorasyon ve koruma Ortadoğu'da insani yardımlarla birlikte öncelenen faaliyetler olarak göze çarpmaktadır (TİKA FR, 2006: 247). Örneğin Yemen'de cami gibi İslâm eserlerinin restorasyonun yanı sıra çeşitli İslâmi dönemlere ait dünyada ender bulunan el yazması eserler ve Arapça Rukûk olarak adlandırılan İslâm'ın birinci ve ikinci yüzyılına ait Kur'an-ı Kerim el yazmaları ve Osmanlı döneminden kalan bazı nadir Osmanlıca elyazmalarına yönelik koruma, arşivleme ve sergileme gibi kapsamlı bir şekilde çalışmalar da ön plana çıkmaktadır.

OTKMJB'de somut ve somut olmayan miras açısından TİKA kadar kapsamlı olmasa da YEE de başta Balkanlar olmak üzere çok sayıda faaliyet gerçekleştirmekte ve jeokültürel bölgelerin pekiştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda 'Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi' kapsamında 2012 yılından bu yana Bosna-Hersek, Makedonya,

Hırvatistan ve Kosova'da bulunan Osmanlı Türkçesi, Arapça ile Farsça yazma ve matbu eserleri (15.000) dijital ortama aktarma faaliyetleri gerçekleştirmiştir (YEE FR, 2015: 122).

4.1.1.3. Türk-İslâm Tarih-Kültür Mirası Çerçevesinde Oluşturulan-Pekiştirilen Jeokültürel Bölge/Bölgeler (TİTKMJB)

Türk-İslâm kimliği çerçevesinde yapılan faaliyetlerin zamansal ve mekânsal iki zemininden söz edilebilir. İlki Orta Asya Türk Devletlerini içine alan saha ve ikinci olarak bunun dışında kalan daha önce de değinildiği gibi Osmanlı kültür mirası pratiklerinin karşılık geldiği sahadır.

Zamansal açıdan TİKA'nın Türk-İslâm dünyasına yönelik faaliyetlerinin arka planında 1990'lı yıllardaki TDP eğilimleri etkili olmakla birlikte Türk milliyetçiliği ve Türk Devlet ideolojisindeki değişimin de temel teşkil ettiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda Türk-İslâm kimliğinin iç politikada ön plana çıktığı 1970'lerin kargaşalı ortamını müteakip 1980 darbesiyle Pantürkist ideolojiyle birleştirilmesi etkilidir. Ki bu bağlam 1990'larda Türkiye çevresinde yaşanan kaotik ortama karşı bölgesel güç ideolojisinin inşasında zemin teşkil etmiştir (Yerasimos, 2015: 30-31). Konjonktürel zemine uyum içinde cumhuriyet değerlerindeki birikimin de devreye sokulmasıyla özgün bir sentezin ortaya çıkması sağlanmıştır. Böylece ortak ve kadim Ata kültürünün kaynağı olarak Orta Asya kökenli Türk/Türklük ideolojisiyle İslâm kimliği aynı zeminde birleştirilmiştir.

2001 sonrası dönemde Kafkaslar ve Orta Asya'dan sapan TDP stratejileri 2010 sonrasında Türk-İslâm ekseninde tekrar tesis edilmeye başlamıştır. Özellikle iktidar değişimiyle (2002 sonrası) birlikte TDP'de kültürel-tarihi bağlardan Osmanlı kültür mirası ve ekonomik zemine doğru bir eksen kayması yaşanmıştır (Aydın, 2013: 468). 2010 yılı ve sonrasında da Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik girişimler İslâm-Türk senteziyle ilintili olarak tekrar sağlanmıştır. Süreç içerisinde Ermenistan ve Özbekistan faktörleri gibi sahadaki farklı dinamiklerin de etkisiyle ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. O günden bugüne Türk-İslâm ekseninde oluşturulan teşkilatlar, birliktelikler sürecin ürünü niteliğindedir. Kültürel ve siyasi temelde Özbekistan hususundaki belirsizliklerden söz etmek mümkün olmakla birlikte Türk Devletleri Teşkilatı kapsamında sürdürülebilir bir ivme kazanıldığı aşikârdır. Diğer taraftan Azerbaycan Karabağ sorunun RF garantörlüğünde Azerbaycan lehine çözülmesiyle birlikte Ermenistan'la ilişkiler hususunda farklı bir dönemin içine girilmiştir. Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik TİKA faaliyetlerinin nispeten farklılaştığı ve azaldığı dönemler, İslâm ve Osmanlı tarihi temelinde dizayn edilen TDP'deki eğilimi yansıtır mahiyettedir. Zira bu dönemde yoğunluk Osmanlı'nın hâkimiyet bölgelerinden olan Balkanlar ve Ortadoğu'ya kaymıştır. Bu bağlamda sınırları TİKA'nın Türk-

İslâm tarih ve kültürüne dair pratikleriyle ilintili belirlenmiş TİTKMJB'den söz edilebilir (Harita 6). Bu sahanın sınırları Türk-İslâm mirası temelinde yapılan faaliyetler ile devreye sokulan pratiklerde sahanın karakterine göre yalnız İslâm ve Türk vurgusunun birlikte kullanımıyla şekillenmiştir. TİTKMJB'nin iki alt bölgesinden söz edilebilir. İlkinin sınırları Orta Asya Türk Devletleri merkezli olarak inşa edilmiştir. Ve faaliyetlerin yoğunlukları nispetinde Kafkaslar'da Gürcistan ve Kırım, Balkanlar'da Arnavutluk, Makedonya ve Bosna-Hersek'i içine alan ikincil bir alt bölgeden söz edilebilir (Harita 6). Tarihi etkenlerle ilintili mekânsal bütünlük açısından Kosova ve Karadağ'da bu alt bölgeye dahil edilebilir.

Türk-İslâm tarih jeokültür bölgesi Fars ve Hint gibi köklü iki medeniyetin teritori temsil sahası olarak kabul gören İran ve Hindistan devletleriyle bölünmüştür. Bu bölünmüşlüğe dair her iki devlet için farklı nedenlerden söz edilebilir. İran özelinde bakıldığında Ortadoğu'da bölgesel güç olma, inanç ve Türkiye'nin Türk dünyası ideolojileri gibi hususlar bu kopukluğun ana etmenleri olarak verilebilir. Zira Türk Dünyası ideolojisini hem kendi toprak bütünlüğü açısından bir tehdit hem de bu sahanın kapsamında yer alan Babür'ün kurmuş olduğu resmi dili Farsça olan eski Türk İmparatorluğu (Mugal Devleti) nedeniyle Fars kültür etki sahası olarak gördüğü Tacikistan, Afganistan ve Pakistan'a yönelik politikasıyla ters düşmektedir. Türk dünyasının kapsadığı saha İran kadar olmasa da Hindistan için de bölgesel güç olma ve Çin'le rekabetin de stratejiktir. Ve şüphesiz Hindistan'ın emperyalist dönemden kalma ve güdümünde bulunduğu güçler de bunda bir etken olarak sunulabilir. Yine TİKA faaliyet alanı içerisinde yer alan Afganistan kültür miras faaliyetleri açısından kopuk olan diğer sahadır. Bunda iki temel gerekçeden söz edilebilir ilki uzun bir süre boyunca SSCB ve ABD gibi güçlerin kontrolünde olmasıdır. Bir diğeri de ilkiyle bağlantılı olarak içerisinde bulunduğu savaş halidir. TİKA'nın Afganistan'daki etkinlikleri göz önünde bulundurulduğunda kültürel miras faaliyetleri temelindeki kesintinin kalıcılığının iler ki dönemler için devam etmeyeceğini belirtmek mümkündür. İran ve Hindistan için ise bunun nispeten daha muğlak olduğunu belirtmek mümkündür. Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus söz konusu jeokültürel bölgelerdeki bu sıçrama ve koplulukları bölgesel güç olmada bir strateji olarak da yorumlamak mümkündür. Tarihsel konjonktürde aynı jeopolitk bölge içerisinde yer alan devletlerin mesafeli durmaları bölgesel güç olma iddialarında zorunlu bir strateji olarak görülür.

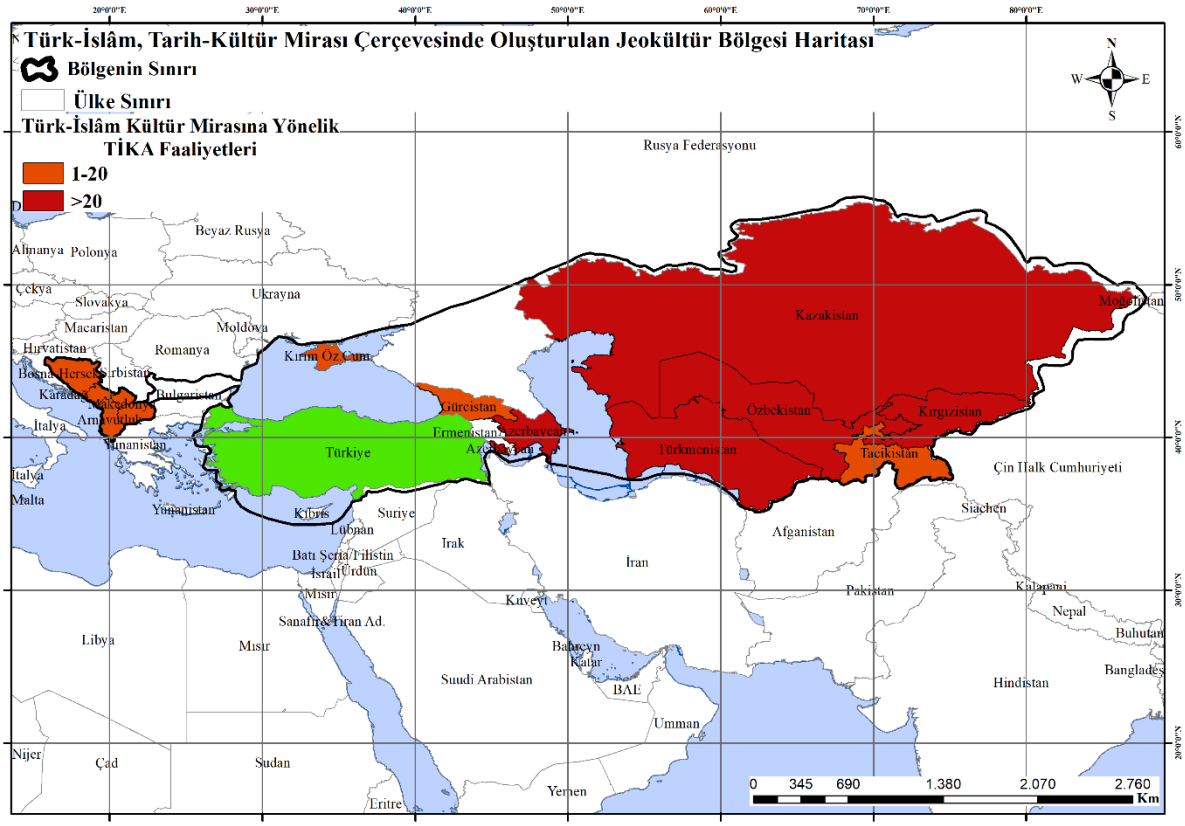

Harita 6. Türk-İslâm, Tarih-Kültür Mirası Çerçevesinde Oluşturulan Jeokültür Bölgesi (TİTKMJB)

TİTKMJB sınırları İÖTTKMJB kapsamından daha dar ve sınırlı bir alana sirayet eder. Türk-İslâm kimliği temelinde inşa edilen jeokültürel bölgenin İslâm öncesi Türk kültür mirasına dayalı jeokültürel bölgenin sınırlarından daha geniş olması beklenir ancak diğer bölgelerde var olan Osmanlı kültür mirasının Türk-İslâm senteziyle iç içe geçmesi nedeniyle bu alanla sınırlandırılmıştır. Şüphesiz bundaki en büyük etken Kafkaslar dışındaki Türk Cumhuriyetlerinin doğrudan Osmanlı nüfus sahasının içerisinde yer almamasıyla ilişkilidir. Zira bu saha da Türk kültürüyle iç içe geçmiş inançsal temelde tasavvuf ve Selçuklu kültür mirasına özgü unsurların nispeten ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bununla bağlantılı yapılan en kapsamlı projelerden biri Kazakistan'ın Türkistan (Yesi) şehrinde bulunan mutasavvıf ve şair Hoca Ahmet Yesevi türbesinin onarım ve restorasyonudur (TİKA FR, 1995: 28). Türk-İslâm sentezi açısından en önemli imgelerden biri olan Ahmet Yesevi Türklerin İslâm inancına entegrasyonuna önemli katkılar sunmuş bir şahsiyettir (Foto 48).

Foto 48. TİKA Tarafından Restorasyonu Gerçekleştirilen Hoca Ahmet Yesevi Türbesi (Kazakistan/Türkistan) (Kaynak: YEE, Türk Dünyası Dergisi, 2019: 49)

Yine Türk-İslâm sentezinin siyasi ikonlarından Selçuklu Sultanlarından Sencer'in Türkmenistan'daki türbesinin restorasyonu da diğer bir örnek niteliğindedir (Foto 49).

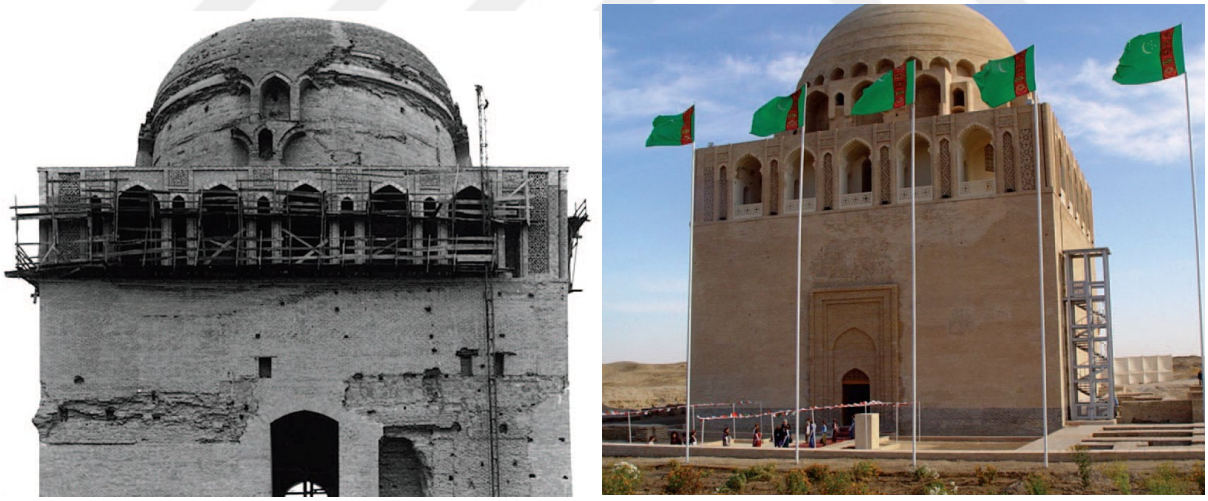

Foto 49. TİKA Tarafından Restorasyonu Gerçekleştirilen Selçuklu Sultanlarından Sencer'in Türbesi (Türkmenistan) (Kaynak: TİKA, 2004: 83)

Söz konusu eser mimari yapısıyla aynı zamanda UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir (TİKA FR, 2004: 95-96). TİKA FR'de Türkmenler (kardeşlerimiz vurgusuyla) için kutsal bir yer olarak kabul gören, ortak kültür mirası ve ata yadigârının dünya kültür tarihine kazandırıldığı gibi ibarelerin yer alması yapılan kültür miras çalışmalarının ortak kültürü yaşatmaya yönelik olduğu kadar inşasına da katkı sağlamaktadır (TİKA FR, 2004: 96).

Bu bölgede ön plana çıkan faaliyetler nitelikleri temelinde incelendiğinde Türk Cumhuriyetlerine yönelik faaliyet ve söylemlerin ortak kültür mirasının inşası ekseninde yürümekte iken, Türk topluluklarının bulunduğu alanlarda ise kültürel ve etnik kimliklerini koruma ve yaşatmalarında destekleyici bir işlevle gerçekleştirildiği görülmektedir. Zira SSCB döneminde yerlerinden sürülen Kırım Tatarlarının yeniden iskânı ve bu topluluğun kültürel mirasının sonraki kuşaklara aktarımı için yapılan proje kapsamında arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir (TİKA FR, 2007: 94). Ayrıca geldikleri alana entegrasyonları için de gerekli desteklerin sağlandığı görülmektedir (TİKA FR, 1999-2001: 59). Bu anlamda söz konusu iki kurumun yöneldikleri sahalardaki devletlerin toprak bütünlükleri ve iç siyasi zeminlerinde istikrarın sağlanmasına dolaylı da olsa katkı sağladığı belirtilebilir. Ayrıca benzer girişimlerin Güney Kafkasya'da güvenlik ve istikrarın sağlanması adına karşılıklı bağlılıkların işlendiği konferanslar düzenleyerek Ermenistan ve Azerbaycan'ı aynı platformda buluşturması önemlidir (TİKA FR, 1995: 19). Ki bu da TİKA'nın kurulduğu ilk dönemlerde Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgelerde istikrarın sağlanması adına toplantıları/kongreleri stratejik olarak kullandığını göstermektedir. Kültürel alanda yapılan projelerin önemli bir yekûn teşkil ettiğine ilişkin vurgular söz konusudur. Daha çok dünya milletlerine ait ortak tarihi ve mimariyi yansıtan somut kültürel miras unsurlarına yönelik restorasyon projelerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu temelde sadece kendi kültürel tarihine değil diğer dünya milletlerinin tarihlerini de yaşatmaya yönelik teşebbüslerin olduğuna ilişkin yapılan vurgular, birlikte yaşatma kültürüne riayet edildiğini göstermektedir. TİKA FR'lerde Türkiye'nin restorasyon çalışmaları, ecdat yadigarı mimari yapıların yeniden tarihe kazandırılması olarak nitelendirilmektedir (TİKA FR, 2010: 6-7). Ayrıca burada belirtilmesi gereken diğer bir husus da her ne kadar bu sahanın sınırlarına dâhil edilemese de TİKA'nın münferit de olsa bu kapsamda Türklerin varlık gösterdiği Asya ülkelerinde de kültür mirasına yönelik faaliyetler gerçekleştirmesidir. Bu kapsamda Myanmar'da Türk Babür Hükümdarı Bahadır Şah Zafer ile eşinin türbesinin bulunduğu Zafer Şah Camii ve Türbesi'nin tefrişatlarının tamamlanması ve bakımlarının yapılması örnek gösterilebilir.

TİKA'nın restorasyon projelerini 40 ülkede gerçekleştirdiği belirlenmiştir (URL18). Ancak kültür mirası kapsamındaki bu faaliyetlerin Türk tarihi ve kültürel mirasıyla sınırlı olmadığını belirtmek mümkündür. Şüphesiz Türkiye'nin jeokültürel kodlarını merkeze almak koşuluyla, diğer bir ifadeyle ideolojisiyle ters düşmeyecek şekilde hedef ülkeler için önemli olan tarihi yapılar, anıtlar, ülkelerin tarihlerine yön vermiş şahsiyetlerin mezarları da bu kapsama dâhildirler (Foto 50).

Foto 50. TİKA Tarafından Çevre Düzenlemesi ve Mezar Taşı Çalışmaları Yapılan Osmanlı Şehitlerinin Yattığı Kovaçi Mezarlığı ve Aliya İzzetbegoviç Kabri (Saraybosna saha çalışmasından 7/09/2012)

Bu yönüyle TİKA'nın misyonuna ilişkin vurgularda ifade edilen birlikte yaşatma kültürünü ön planda tuttuğu belirtilebilir. Ancak yine de Türk kültür mirasına yönelik projelerin öncelikli olduğu tespit edilmiştir (URL18). Kültürel etkileşim açısından ortak tarihi mirasın olduğu bölgelerin daha öncelikli olduğu belirtilebilir. Bunun sınırlarının etnik, tarihsel ve inançsal bağlamla ilintili olarak farklılaştığı görülmektedir.

TİTKMJB'nin sınırları içerisindeki YEE faaliyetleri YETKM'ler vasıtasıyla hayata geçirilmektedir. Ancak YETKM'in olmadığı ülkelerde/bölgelerde YEE'nin doğrudan etkinliklerinden söz edilemese de Türk ve İslâm kültür mirasının yaşatılması ve tanıtılması yönünde bazı aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Bu temelde TİKA'nın sirayet ettiği sahalardaki Türkiye varlığının tarihi ve kültürel gerekçelerini ortaya koyarak meşrulaştırma zemini oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Zira YEE'nin dağılış gösterdiği sahalar TİKA'nın Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli (TTKİM) bağlamında etkin olduğu sahalarla paralellik arz etmektedir (Harita 7).

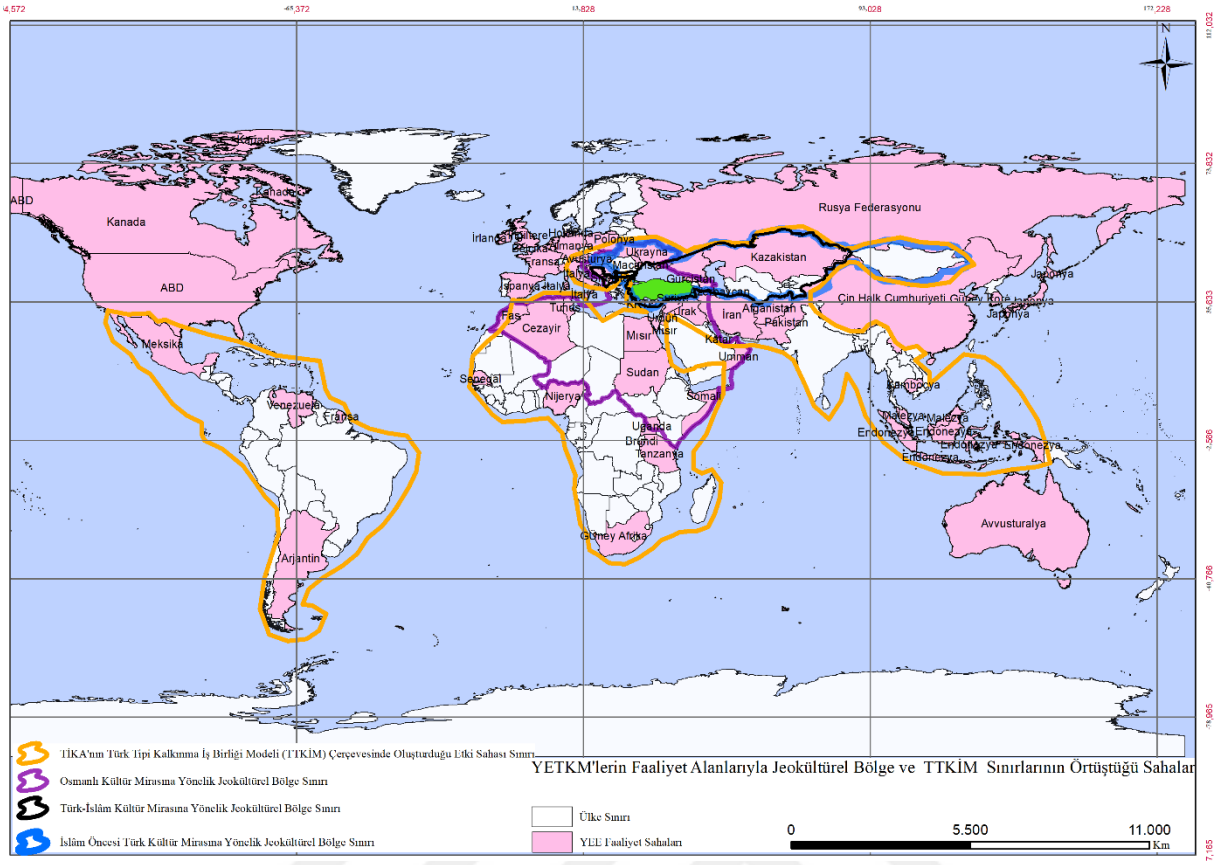

Harita 7. YEE'nin Faaliyet Alanlarının Tespit Edilen Jeokültürel Bölgelerle Örtüştüğü Sahalar

Nitekim YEE'nin kültürel-milli kimliği pekiştirme ve sürdürme kapsamında yaptığı geleneksel oyunlar, danslar, el sanatları gibi etkinliklerin yanı sıra basın-yayın yoluyla da bunları tanıtmaktadır. Bu kapsamda .tr dergisini 2015 yılında İngilizce ve Türkçe olarak yayımlamaya başlamıştır. 2016 yılında ise derginin yayım dili Türkçe, Arapça, İngilizce ve Almanca olarak genişletilmiştir. Bu tarihten günümüze derginin basım dili İngilizce ve Türkçe olarak devam etmektedir. Söz konusu dergi için Türkiye'nin kültür dergisi ibaresi kullanılmaktadır. Derginin içeriği Türk kültür unsurlarının tanıtımı kadar hedef alanlarla olan tarihi bağların tanıtımına da yöneliktir. Aynı zamanda Osmanlı'nın yönetim anlayışı stratejileri vb. gibi hususlara ilişkin tarihi bilgiler de içermektedir (.tr, 2018: 74-79). Faaliyetlerin nitelikleri ve yapılan vurgular çerçevesinde denilebilir ki ortak kültürel bağa yapılan bütünleştirici ifadeler devletlerin ortak kimlikleriyle sınırlı değildir. Bu temelde özgünlük ve 'biz' söylemi ötesine geçerek ortak payda arayışlarını yansıtan faaliyetler de söz konusudur. İran'la olan münasebetlere ilişkin söylemlerdeki şu vurgular buna iyi göstergedir. Osmanlı dönemi şairlerini etkileyen üç büyük şahsiyetin olduğunu ifade eden Parlamentolar Birliği Genel Sekreteri bunlardan Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Arapça, Mevlana'nın Farsça yazdığını Yunus Emre'nin ise şiirlerini Türkçe yazdığını ve Türk ile İran halklarının görünüşte ayrı olabileceğini ama manada bir olduklarını

ifade etmiştir (YEE FR, 2012: 20-21). Temelde bu kapsayıcı ve birleştirici söylem dilinin, her ne kadar diplomatik zeminde farklı gerekçelerle yer aldığı bilinse de dolaylı olarak Türkiye'nin son dönemde özellikle Ortadoğu olmak üzere yakın coğrafyasındaki alanlarda barış müzakerelerinde önemli bir arabulucu misyonu üstlenmesinde pozitif yönde katkı sağladığı şeklinde de yorumlanabilir.

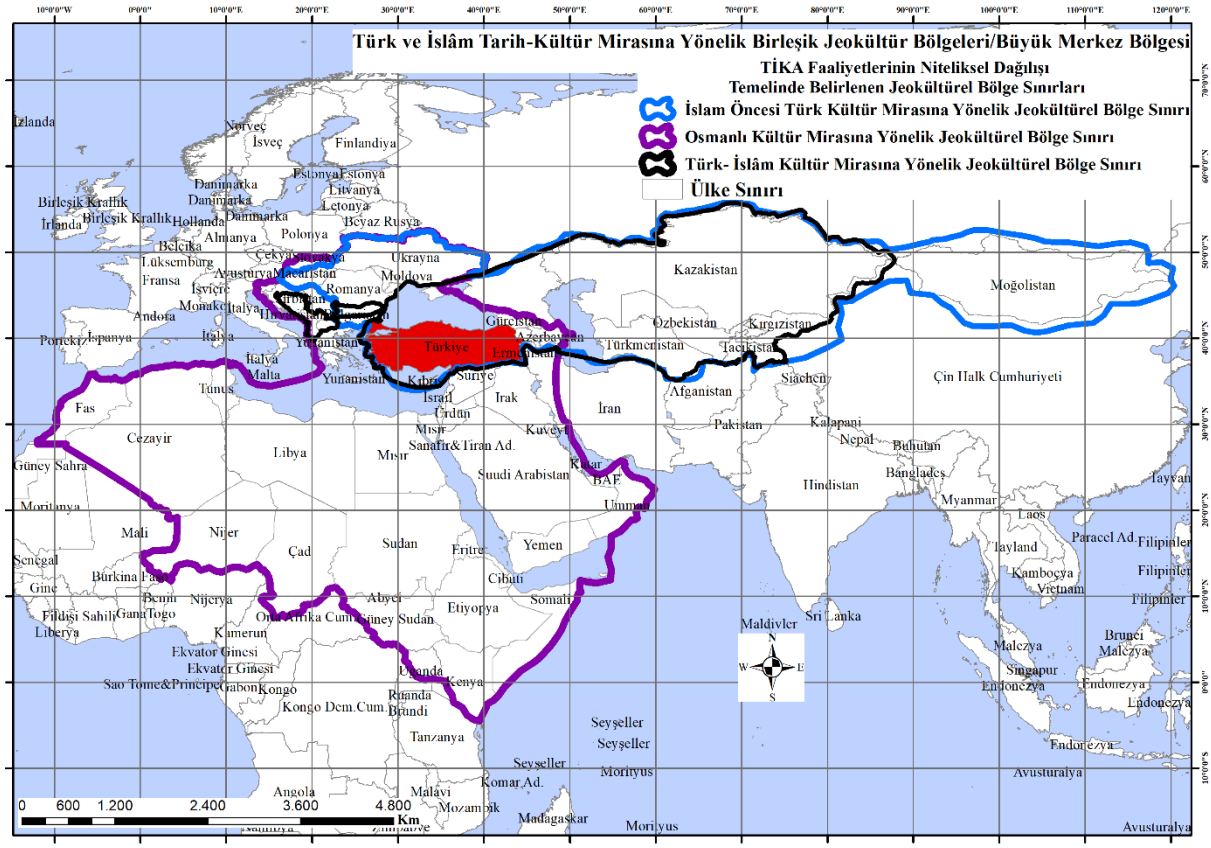

Harita 8. Türk ve İslâm, Tarih-Kültür Mirasına Yönelik Birleşik Bölgeleri/Büyük Merkez Bölge

TİKA ve YEE faaliyetleriyle ilintili ön plana çıkan Türk ve İslâm tarih-kültür mirasına yönelik jeokültür temelli bölgelerin Türkiye'nin coğrafi konumundan ziyade kültürel, inançsal, dilsel ve tarihi konumsallığının ön planda tutularak ikili ve/veya konjonktürel çoklu işbirlikleri temelinde inşa edildiğini belirtmek mümkündür. Nitekim söz konusu kriterler çerçevesinde yaratılmaya çalışılan bölgelerin bir birilerini bütünleyen ve farklılaşan alanları bunu göstermektedir. Türkiye'nin kültür temelli frontier ön safları olarak kabul edebileceğimiz jeokültürel bölgelerin sınırlarına bakıldığında İslâm Öncesi Türk tarih-kültür mirasına yönelik jeokültürel bölgenin (İÖTTMJB'nin) doğu uzanışı Osmanlı tarih-kültür mirasına yönelik jeokültür bölgesinin (OTKMJB) sınırlarını aşkın bir profil sergilemektedir. Çakıştıkları alanlar ise dar kapsamda Balkanlar ve Doğu Avrupa ile Kafkaslar'dır (Harita 8).

Ayrıca İÖTTMJB ve OTKMJB'nin sınırları Dugin'nin [9] Rusya'nın Balkanlardaki Slav-Ortodoks jeopolitik etki sahası olarak nitelendirdiği nüfuz sahasına tekabül etmektedir. Bu temelde yapılan jeokültürel eksenli faaliyetlerin 1990'lar sonrası yıkılan SSCB'nin nüfuz alanından doğan boşlukla ilişkili bir stratejinin ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Hatta kimi araştırmacılar SSCB'nin dağılmasının, 19'uncu yüzyıldan beri uluslararası siyasetin dışına itilmiş Türkiye için uluslararası ilişkiler açısından bir potansiyel kazandırma ihtimalinin varlığına dikkat çekerek, bu durumun Türkiye için ayrı öneme sahip olduğunu belirtirler (Hale, 2013: 307).

Yine jeokültürel temelde inşa edilen Türk ve İslâm, tarih-kültür mirasına yönelik birleşik bölgeleri/büyük merkez bölgenin doğudaki ana merkezi olan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin dünyada ön planda olan ticari ve kültürel yeni bölgecilik örnekleri olan CPTPP, ECOWAS, AL, NAFTA, MERCOSUR, AB, ASEAN, BRICS+ gibi uluslararası örgütlerin sirayet etmediği önemli alanlardandır (Harita 9). TİKA'nın OTKMJB ve Türk Tipi Kalkındırma İşbirliği Modeli (TTKİM) ile insani yardımlar kapsamında etkin olduğu sahalar bütün bu uluslararası bölgeciliklerle paralellik arz eder (Harita 5; Harita 9; Harita 10).

[9] Dugin'in Avrasyacılık söylemi teritoryal güç ilişkilerinden ziyade Rusya'nın nüfuz sahasını kültür, din ve ekonomik faktörlerin siyasa alanına çekilerek meşrulaştırılmaya çalışılan bir ideoloji biçimidir. Rus jeopolitiğinin Avrasyacı eğilimine ilişkin daha geniş bilgi için bakınız, Dugin, A. (2014). *Rus jeopolitiği, Avrasyacı yaklaşım. (V. İmanov, Çev.). (10.bs)* Küre Yayınları.

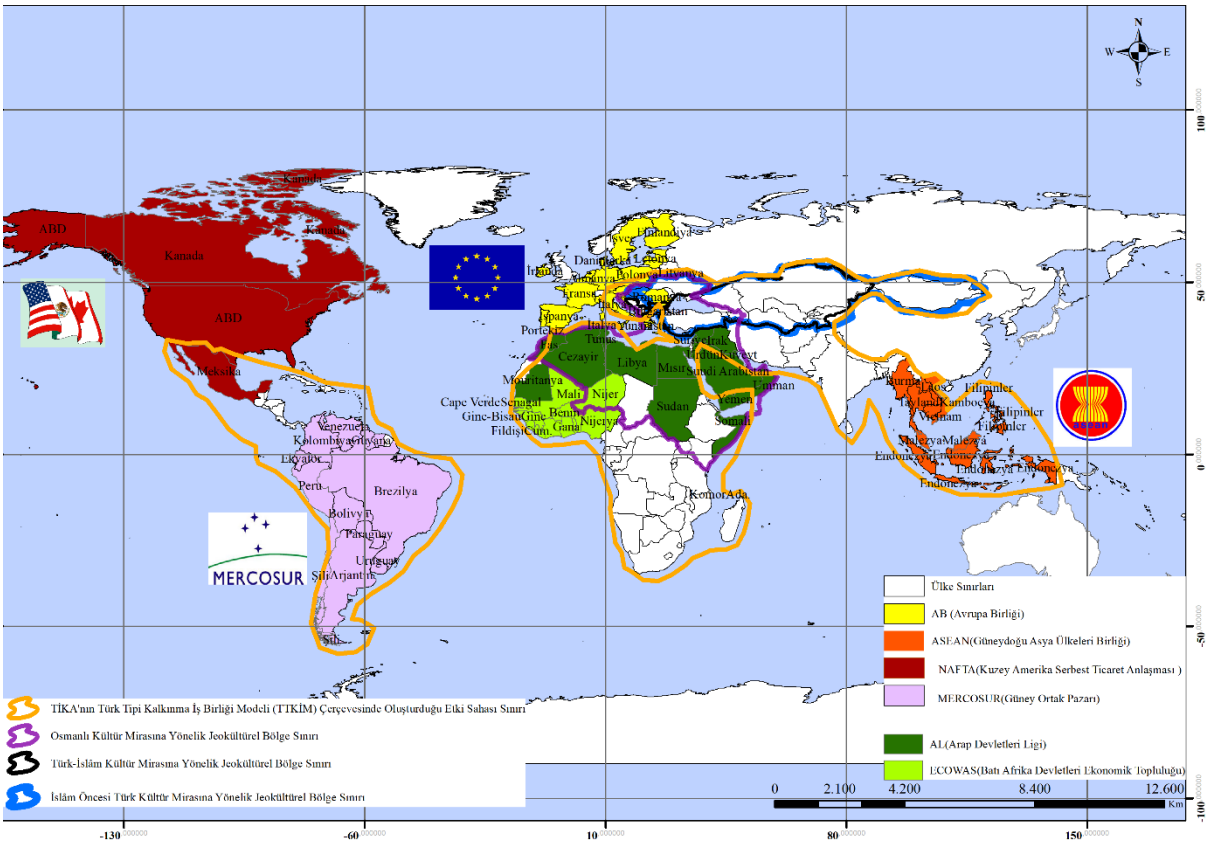

Harita 9. Tespit Edilen Bölgelerin, Diğer Uluslararası Bölgelerle Örtüşen Sınırları

Burada değinilmesi gereken diğer bir husus Osmanlı tarih kültürüne yönelik jeokültürel bölgenin (OTKMJB) alt bölgesi olan Balkanlar sahası AB ülkeleriyle iç içe geçerken, Afrika'daki alt bölgenin ise AL ve ECOWAS üyesi ülkelerin sınırlarıyla örtüşmesidir. Hatta Etiyopya ve Çad gibi bu örgütlere üye olmayan ülkeleri de kapsamaktadır. Bu açıdan TİKA faaliyetleri, Türkiye'nin üye olmadığı bu tarz uluslararası örgütlerin kapsam alanına dâhil olmasına ve etkinlik alanlarına sirayet edebilmesine zemin oluşturması açısından önemlidir. Bu temelde Türkiye'nin ikili ilişkilerle bağlantılı olarak stratejik coğrafyalarda hareket etme gücünü elde etmesine aracılık etmektedir. Bu sahalardaki etkinlikleri değerlendirildiğinde her ne kadar uluslararası karşılıklı bağlayıcılık açısından tam anlamıyla TİKA kadar olmasa da YEE de birtakım teşebbüslerde bulunmaktadır. Ancak bunları daha çok imaj yaratımı açısından TİKA faaliyetlerini destekleyici bir işlev bağlamında değerlendirmek mümkündür. Zira YEE doğrudan kamuoyuna yönelik kültürel imaj, tanıtım ve dil eğitim faaliyetleriyle ön planda olan bir kurumdur. YEE'nin uluslararası örgütlerin kapsam alanındaki bu sahalardaki en somut işbirliği Küresel Kamu Diplomasisi Ağı'dır (Global Public Diplomacy Network-GPDNet)[10]. YEE

[10] YEE'nin kurucuları arasında yer aldığı 9 ülkenin kamu ve kültür diplomasisi kurumları (Türkiye'den Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Polonya'dan Adam Mickiewicz Institute (IAM), Tayvan'dan Chiang Ching-kuo Foundation (CCK), Güney Kore'den Korea Foundation (KF), Filipinler'den National Commission for Culture and

2014 yılında 14 ülkenin kamu ve kültür diplomasisi kurumları ile 'Küresel Kamu Diplomasisi Kurumları Mutabakat Zaptı' imzalanarak kurulmuş olan GPDNet kurucuları arasında yer almaktadır. GPDNet'in amacı küresel temelde farklı bölgelerde yer alan kültür ve kamu diplomasisi alanında faaliyet gösteren enstitülerin teorik ve pratik olarak sahaya dair karşılıklı bilgi paylaşımı, ikili veya çok taraflı projelerin paylaşımı için zemin oluşturmaktır. YEE'nin temsiliyle Türkiye kamu ve kültür diplomasisi yürüten diğer ülkelerle bir araya gelebileceği ortak bir zeminin yaratımı için ön koşulları sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca Türkiye Akademik ve Bilimsel İş Birliği Projesi (TABİP) dil eğitimi üzerine protokoller vb. anlaşmalar da bunlara örnek olarak değerlendirilebilir (YEE FR, 2017: 137).

Türkiye'nin tarihi mirasının stratejik bir değer olarak görüldüğü ve TİKA faaliyet alanlarının belirlenmesinde kullanıldığı açıkça vurgulanmaktadır (TİKA FR, 2011: 10). Türkiye'nin sahip olduğu bu değerlerin küresel çapta yaşanan oluşumlarla başa çıkmada bir pratik olarak kullanıldığı aşikârdır. TİKA'nın bu değerlerle ilişkili faaliyet niteliklerinin şekillenmesi bunu açıkça göstermektedir. TİKA TDP'nin barışçıl, uyumlu ve işbirlikçi yönünü yansıtan kurumlardan biri olarak nitelendirilmektedir (TİKA FR, 2011: 10). TİKA faaliyetlerinin dağılışı, Türkiye'nin gerek kendi bölgesinde gerekse de küresel çapta oluşturmaya çalıştığı barış kuşağının, sınırlarının göstergesi olarak sunulmaktadır (TİKA FR, 2011: 11).

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin net olarak 2002 yılı ve sonrası için dış politikada devreye soktuğu pratiklerin önemli bir çoğunluğunun inançla ilişkili olarak şekillendiğini belirtmek mümkündür. Özellikle yakın coğrafyasında bu pratikleri açıkça ön planda tuttuğu belirtilebilir. Restorasyon ve rekonstrüksiyon alanında yaptığı faaliyetlerde de bu açıkça görülmektedir. Restora ettiği kültür miraslarında cami, tekke gibi ibadethane niteliğindeki yapıların ön planda tutulması buna gösterge olarak verilebilir. Söylemsel temelde Türklük ve Türk dili vurgularının söz konusu olduğu alanlarda dahi kültür mirası hususlarında ibadethanelerin ön planda tutulduğu açıkça belirtilebilir. Şüphesiz bunda Osmanlı kültür mirası temelinde yönetsel ve etkinlikler hususunda var olan yapıların görünürlüğü, işlevselliği, özgünlüğü ve kalıcılığının yanında yine faaliyet sahalarında bulunma yoğunluğunun ve ev

the Arts (NCCA), Singapur'dan Singapore International Foundation (SIF), Portekiz'den (Camoes Institute (IC), İsveç'ten Swedish Institute (SI), , Nijerya'dan National Institute for Cultural Orientation (NICO), tarafından kurulan 'Küresel Kamu Diplomasisi Ağı (Global Public Diplomacy Network-GPDNet) 2014 yılında Güney Kore'nin başkenti Seul'de enstitü temsilcileri tarafından "Küresel Kamu Diplomasisi Kurumları Mutabakat Zaptı" imzalanarak kurulmuştur. Sonrasında Macaristan'dan Balassi Institute (BI)), katılımıyla üye sayısı 10'a çıkmıştır. 2017 itibariyle Katar'dan Katara Cultural Village Foundation (KCVF), Mozambik'ten (CADE), Litvanya'dan The Institute for Lithuanian Language (TILL). Katılımıyla üye sayısı 13 yükselmiş, 2018'de Meksika'nın (Instituto de los Mexicanos en el Exterior) katılımıyla üye sayısı 14 olmuştur.

sahibi ülkelerin tutumlarının etkileri de söz konusudur. Kurumların Türkiye açısından imaj yaratımı hususunda önemli bir potansiyele sahip oldukları aşikârdır. Şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası kuruluşundan günümüze var olan güç merkezleri arasındaki dengeleri yakalayarak bir konum belirleme çabasıyla şekillenmiştir. Bu temelde her zaman önemli bir imaj sergilediği şeklinde bir iddiada bulunmak güç olmakla birlikte temelde nötr olarak ifade etmek mümkündür. Bu açıdan söz konusu kurumların yöneldikleri birçok alanda sömürge devletlerine nazaran kamuoyu nezdinde kabul görme potansiyeline sahip olduğu belirtilebilir.

FR'lerde dil, etnisite, coğrafi ve kültürel konumsallığa dair argümanların sınırları daha masifken dost, kardeş söylemlerinin sınırlarının konjonktürel temelde genişleyip daraldığı tespit edilmiştir. Ayrıca akrabalık vurgusu da yine ağırlıklı olarak Türk kültür ve diliyle ilişkili kullanılmakla birlikte ortak tarih argümanıyla bağlantılı olarak da kullanılmaktadır. Dost ve kardeş vurguları devletlerle olan ikili ilişkileriyle bağlantılı olarak son derece esnek ve değişen bir yapı sergilemektedir.

Burada değinilmesi gereken diğer bir husus her iki kurum için jeokültürel temelde bölgesel teşebbüsler kapsamında değerlendirilemese de imaj yaratımı açısından oluşturulmaya çalışılan etki sahalarından söz edilebilir. Aşağıda özellikle TİKA'nın Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli (TTKİM) kapsamındaki faaliyetleri ile insani yardım faaliyetleri yoluyla oluşturmaya çalışılan stratejik etki sahalarına kısaca değinilecektir.

4.2. TÜRKİYE'NİN KÜRESEL İMAJ YARATIMI VE TANITIMI ÇERÇEVESİNDE ŞEKİLLENEN JEOKÜLTÜREL BÖLGE/BÖLGELER

Devletler arası ilişkilerde diğer devletlerin kamuoyunun algısına değinen Melissen bir ülkenin diğer ülkelerin kamuoyuna yönelik resmi imaj yaratımı, propaganda ve faaliyetlerinin varlığını antik dönemlere kadar geriye götürmektedir. Devlet itibarı bir ulusun gücünün temel kaynaklarından biri olarak görülmektedir (Melissen, 2005: 3). Bu temelde devletlerin kimlik ve imaj yaratımının önemli stratejik teşebbüsler olduğu aşikardır.

18. yüzyılda insancılığın (beşeriyetçilik/insaniyetlik) temel ahlâki bir zorunluk olarak ön plana çıktığına vurgular yapılır (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 500). Günümüz konjonktüründe de devletlerarası arenada ulus aşırı hareketliliklerde hareket serbestisi ve kabul görme açısından önemli bir argümandır. Beşeriyetçilik (insancılık), bir ahlâk sistemi, bir takım duygusal dizgelerin ötesinde müdahaleye yönelik ahlâki bir zorunluluk ve bir yönetişim biçimi olarak

kabul edilir. Ayrıca konjonktürel eğilimler, siyaset, güç ilişkileri gibi olgular tarafından şekillenen kusurlu bir kahramanlık olarak tanımlanır (Oppenheimer & Schech vd., 2021: 580). Bu açıdan bakıldığında devletlerarası insani yardımların siyasa alanında bir etkinlik, etkileme unsuru olarak ön plana çıktığı görülmektedir. İnsani yardım düsturu devletlerarası ilişkilerde kabul görme ve kurumlar ile devletler için imaj yaratımı açısından önemli bir argümandır. Bu tarz teşebbüsler üstlenen kurumların uzun ömürlülüklerine ilişkin çalışmalarda bu yönde bir kabul vardır.

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen konjonktürel durum sadece bir olayın cereyan ettiği alanlar için değil tüm dünyadaki siyasi dengelerin ve devletlerarası ilişkilerde farklı dinamiklerin oluşumunu da tetiklemiştir. Siyasa alanındaki dinamikler arasında önemli fonksiyon üstlenen enstrümanların başında dış yardım politikalarını saymak mümkündür. Dış yardım faaliyeti devletlerarası ilişkilerin tesisi ve devamlılığında rol oynamaları açısından devletlerin güç ve gelişmişlik göstergelerinin önemli araçları olarak görülürler. Nitekim kalkındırma yardımları bunlar arasında sayılabilir. Devletlerin dış yardımlarının kalkındırma yardımı sayılabilmesi için alıcı ülkelere ve/veya çok taraflı kuruluşlara kalkınma amacıyla yapılması ve alıcı ülkelerin gelişmişlikleri nispetinde bir hibe katkı oranı içermesi gerekmektedir.

Kalkındırma yardımlarının karşılıklı dayanışma ve iş birliklerinin önemi, kurumların sürdürülebilirlikleri çerçevesinde yorumlanabileceği gibi devletlerarası ikili ilişkilerin pekiştirilmesi açısından da önemli bir fonksiyona sahiptir. Bunlar küresel düzeyde artan sirkülasyon ve etkileşimin ekonomik, güvenlik, kültürel, teknik, teknolojik vb. birçok açıdan doğan bağımlılıkların yarattığı zorunlu işbirliği türlerinden biri olarak tanımlanmaktadır (TİKA FR, 2004: 1). Teknik yardımları kalkındırma yardımlarından ayıran en önemli kriterlerden birisi hedef ülkelerin kalkınmalarının desteklenmesinin yanı sıra ekonomik, sosyal altyapılarını geliştirerek uluslararası sisteme uyumlarının ve kültürel etkileşim ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik olmalarıdır. Ayrıca buna askeri amaçlı bağışlar, borçlar ve krediler de dâhildir (TİKA FR, 2004: 15).

Devletlerarası alanda kurumsallaşmış bir kalkınma işbirliği ya da dış yardım faaliyetlerinin varlığı çok eski olmakla birlikte günümüz uluslararası kalkındırma yardımları kavramının II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Marshall Planı kapsamında Avrupa ülkelerinin altyapısını yeniden inşası, ekonomik gelişimi ve istikrarı için yaptığı teknik ve mali yardımlarla ilişkili şekillendiği kabul edilir. Özellikle Devlet Destekli Sivil Toplum Kuruluşlarının ön plana çıkışı ve uluslararası yardımların dış politika haline gelişi 1960'lar sonrasıyla temellendirilmektedir. Bu temelde değerlendirilebilecek kalkınma ve işbirliği oluşumlardan bir tanesi ABD'nin

Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı'dır (USAID). Genel anlamda ABD'nin devletlerarası yardımları dış politikasının bir parçası haline getirmesinin Soğuk Savaş'ın sona ermesinde bir etken olarak kabul görür. Şüphesiz Soğuk Savaş bitimi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti dış politikasında da bir milat olarak kabul edilir. Özellikle devletlerarası yardımların dış politikada önemli bir enstrüman haline gelmesi 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla ön plana çıkmıştır. Bu temelde Türkiye'nin bu ülkelere yönelik politikalarına binaen TİKA kurulmuştur. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan bu devletlerde kurumsal yapıya geçişin gerekliliğinin ortaya çıkmasıyla ilintilidir. Bu açıdan Türkiye'nin jeokültürel güç stratejileri geliştirdiği ve böylece dış yardım ve işbirliği alanlarını daha fazla ön plana çıkardığını belirtmek mümkündür.

Türkiye'nin dış ülkelere yönelik yardım faaliyetleri ilk kurulduğu dönemlerden itibaren bilinmektedir. Bağımsızlığını ilk tanıyan Afganistan (1928) gibi ülkelere yönelik teknik yardımların yanında eğitim, sağlık, askeri alanlarda da yapılanlar örnek niteliğindedir (D.B. Dışişleri Vekaleti Yıllığı, 1953: 128). Yine 1930-40 yıllarda Balkan ülkelerindeki Türk topluluklarına yönelik Türkçe öğretim yapan okullar açılmıştır (D.B.Belleteni, 1984-1985). Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlara teknik yardımların (1949) yanı sıra mali yardımlarda (1957) gerçekleştirmiştir. İkili ilişkiler temelinde de 1971 yılında İran ve Pakistan'a yönelik yardımların yapıldığı görülmektedir. Ancak dış yardımlara yönelik ilk düzenlemelerin 05.06.1985 tarihli 85/9573 Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)'yla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda da ilk olarak Afrika ülkelerine yönelik gıda ve malzeme yardımları gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında ise yardımların alansal kapsamı gelişmekte olan ülkeler şeklinde genişletilmiştir (BKK, 87/12154 (17.11.1987 tarihli). BM'nin kalkındırma yardımlarında küresel çapta hareket eden ve insanlığın tümünü sürece dâhil eden uluslar üstü bir örgüt olarak ifade edilmektedir. Şüphesiz katılımın ve istifade eden kitlenin geniş çaplı olmasında uluslararası temelde en fazla ülkenin üye olduğu bir örgüt olması önemli bir etkendir. Türkiye, BM'nin 1970'lerde yardım veren ülkelerin gayri safi milli hasılalarının ‰7 oranında yardım yapmaları hususunda yaptığı çağrıyı taahhüt eden 172 ülkeden biridir (TİKA FR, 2004: 1). Bu kapsamda BM'nin 1990'larda revize edilen ve 2000'li yıllarda kapsamı geliştirilerek 'Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'çerçevesinde sunulan bildiri 189 ülke tarafından kabul edilmiştir. BM'nin 'Bin Yıl Kalkınma Hedefleri' tek başına ekonomik kalkınmayı temel alan bir anlayışın ötesinde, yaşam standartlarının yükseltilmesini, eşitlikçi yaşam anlayışının, siyasi, sosyal, medeni hakların, çevresel koşulların iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğini hedefleyen bir anlayışla hazırlanan bir bildiridir (TİKA FR, 2004: 13). TİKA'nın faaliyetleri niteliksel

bağlamda incelediğinde BM'nin hedefleriyle uyumlu oldukları görülmektedir. Ancak alansal dağılışları ve bununla ilişkili olarak nitelik ve niceliklerin de Türkiye'nin dış politikasıyla bağlantılı olarak şekillendiği açıktır. TİKA kalkındırma yardımlarını teknik, kültürel ve insani yardımlarla iç içe yürütmektedirler (TİKA FR, 2017: 98). TİKA kuruluşundan beri OECD gibi kurumlarla işbirliği içerisindedir ve faaliyetleri açısından önceledeği hususlar 2008 ve sonrasında OECD'nin Sürdürülebilir Kalkınma yardımlarıyla uyumludur. Nitekim OECD TİKA ilk kurulduğu dönemden beri irtibat halinde olduğu ve işbirliği içerisinde hareket ettiği kurumlardan bir tanesidir. Bu temelde TİKA'nın dış yardım faaliyet ve işbirlikleri kültürel, insani, teknik ve kalkındırma boyutlarına sahiptir.

Temelde literatürde dış yardımlara yönelik eleştiriler dış yardımların devletlerin kendi, çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri ve hedef alanlardaki temel gereksinimlerin göz ardı edildiği ve buradaki aktörlerin karar alma süreçlerinde etkin olmadığı yönündedir. Bu tarz eleştirilerde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ön plana çıkan uluslararası para fonları aracılığıyla yardımda bulunan kuruluşların borçlandırma vb. gibi uygulamaları örnek olarak gösterilen argümanlardandır. Bu kuruluşların bu tarz koşullu desteklerinin yerelin gerçekliğinden kopuk olabildiği gibi toplumsal eşitsizliklere sebebiyet verdiği yönündedir.

TİKA'ya ilişkin 480 sayılı KHK'de kurum başkanına yönelik 6.maddede, *'Başkanlık işbirliği programları kapsamındaki ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarına uygun olarak yürütülmesini ve Başkanlığın faaliyet alanına giren konularda diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevlidir'.* Bu ibarenin söz konusu kurumun hedef ülkelerce benimsenmesi ve güven duyulmasına olanak sağlayarak sahada bulunmasında avantaj sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Bu ibarenin ayrıca Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli (TTKİM) olarak zikredilen modele temel teşkil ettiğini belirtmek de mümkündür. Zira zaman zaman kurum başkanları, bakanlar vb. üst düzey yöneticiler tarafından TTKİM açıklanırken emperyal güçlerin kalkınma vb. uygulamalardan farklılıklarını vurgulamada bu ibareye atıf yaptıkları görülmektedir. Faaliyet raporlarındaki vurgular çerçevesinde, TTKİM'in en önemli ayırt edici özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür. Birincisi destek ve takviyelerden ziyade, hedef alanlardaki kültürel, doğal ve sektörel koşullar göz önünde bulundurularak ihtiyaca binaen sosyal ve teknik altyapının kurulması ve sürdürebilirlik hedefli girişimlerde bulunmak olarak ifade edilmiştir. Kültürel teşebbüsler kalkınma faaliyetlerinin önemli birleşenleri olarak sunulmuştur. Ve kültürel miras unsurları bu kapsamda değerlendirilmiştir (TİKA FR, 2015). Ayrıca doğrudan halka yönelik olmaları nedeniyle kültürel etkileşime zemin sağlamaları açısından söz konusu faaliyetler jeokültürel bir bağlama da sahiptir. Her ne olursa olsun

devletlerarası münasebetlerde siyasi ilişkilere nazaran, kültürel temasların daha çok tabanda karşılık bulması hasebiyle sürdürülebilirlik kazandırdığını belirtmek mümkündür. Bu temelde bunlarla ilintili yapılan faaliyetler kültürel, ekonomik, siyasi vb. etki sahaları ve işbirlikleri yaratma potansiyeline sahip stratejik teşebbüsler olarak değerlendirilmiştir. Buradan hareketle kalkındırma ve insani yardımlar jeokültürel stratejilerle ilişkili bölgesel etki sahası yaratma teşebbüsleri olarak işlenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmı TİKA'nın kalkındırma ve insani yardım faaliyetleri çerçevesinde şekillendirilmiştir.

TİKA ve YEE faaliyetlerinin uygulanmasında kapsayıcılık ve insani vurgular ön plana çıkan önemli unsurlardır. YEE'nin 'Gelin tanış olalım' ve TİKA'nın 'Nerede bir mazlum varsa Türkiye oradadır'. 'Her şey bir tebessüm için' (2015, FR). 'Bizden el isteyenlerin dilini, dinini, ırkını sormadık, elimizi uzattık. Bugün de yarın da onların yanında olacağız' (TİKA FR, 2017), şeklindeki söylemlerinde bu kapsayıcı insani vurguları görmek mümkündür. Bu söylemler doğrultusunda Genel anlamda ağırlıklı olarak yapılan yardımlar su projeleri, kadın ve çocuk sağlığı, kadınların sosyal alanda görünürlüğünü artırma adına meslek edindirme ve işletmelerin kurulmasına yöneliktir. Öte yandan özellikle Afrika kıtasının çeşitli bölgelerinde tarım faaliyetleri AR-GE çalışmaları ve yatırımların yapıldığı, liman işletmeciliği, güvenlik vb. birçok alanda işbirliği içinde olduğu ülkelere yardımlar hususunda öncelik verilmektedir.

TİKA'nın TTKİM kapsamında yapılan faaliyetlerinin yoğunlukları ve nitelikleriyle ilişkili oluşturulan etki sahasını iki kademeli olarak ifade etmek mümkündür. Bunlardan birinci kademede yer alan etki sahası doğrudan PKO'ların dağılışlarıyla ilintili olan sahadır. Ki bu saha gerçekleştirilen faaliyet yoğunluğuyla ilişkili olarak kendi içerisinde alt bölgelere ayrılmaktadır (Harita 10). İkinci kamede ise PKO'ların bulunduğu yerlerin dışında ve nispeten daha az yoğunlukta faaliyet gerçekleştirilen sahalardır (Harita 1).

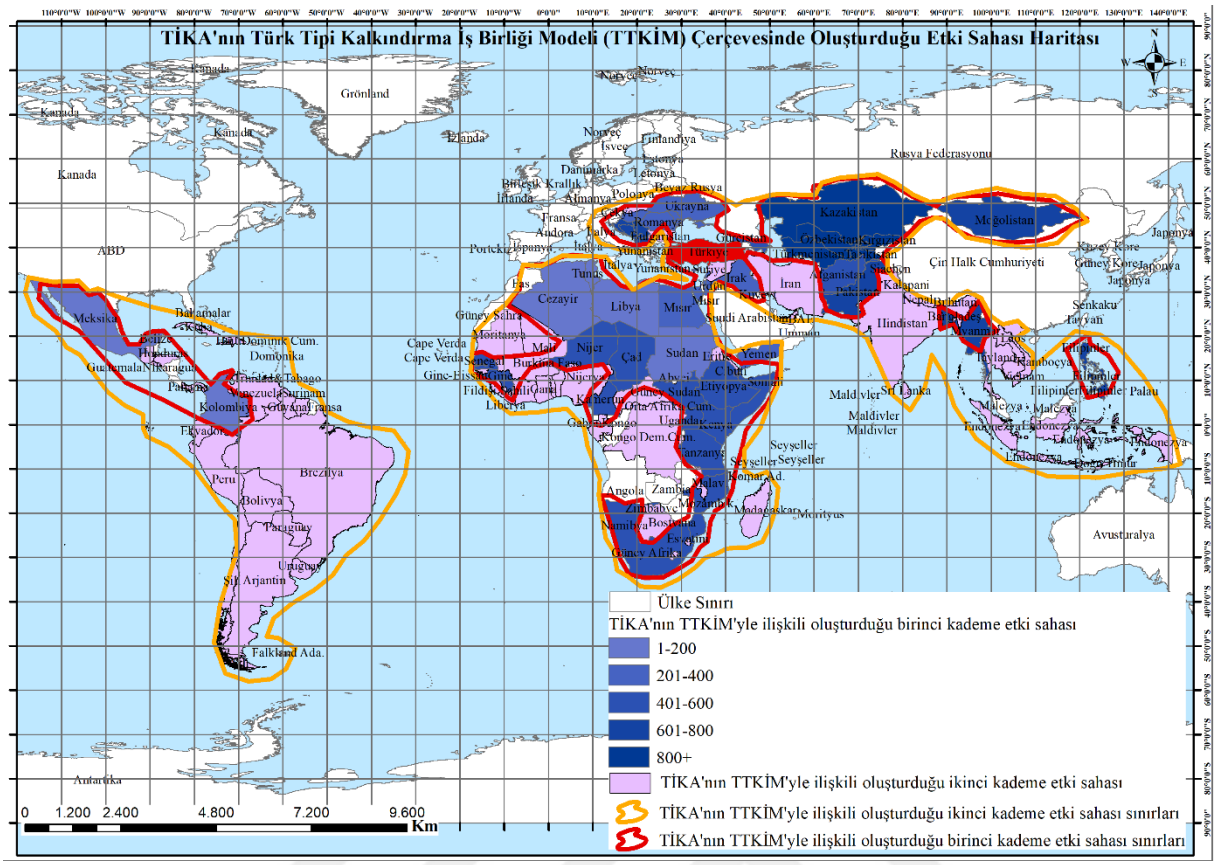

Harita 10. TİKA'nın TTKİM Faaliyetleri Kapsamında Yaratılan Etki Sahası

TTKİM birinci kademe etki sahasında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkasya, Afrika, Balkanlar, Pasifik ve Orta, Güney ve Doğu Asya alt bölgeleri yer almaktadır her alt bölgede faaliyet yoğunluğuna göre ön plana çıkan ülkeler söz konusudur. Bu temelde bakıldığında Orta Asya ve Kafkasya'da yer alan Türk Cumhuriyetleri ön plana çıkmaktadır. Balkanlar yoğunluğun olduğu diğer sahadır (Harita 10). Ki bu sahalar aynı zamanda jeokültürel bölgelerin kapsamındaki sahalardır. Bunlarla birlikte Orta Asya'da Afganistan, Moğolistan, Güney Asya ve Pasifikte Pakistan, Myanmar ve Filipinler ön plana çıkan ülkelerdir. Afrika'da ise Güney ve Doğu Afrika kıyı kuşağında yer alan ülkeler ön plana çıkmaktadır. Bunlara nispetle Afrika'da daha az yoğun olan saha Kuzey Afrika'dır. Ortadoğu'da ise Mısır, Irak, Filistin ve Lübnan en fazla faaliyet gerçekleştirilen ülkeler olmuştur. Bu temelde Afrika'nın güneyi ve doğu kesimindeki bazı ülkeler ile Asya'nın güney ve doğusundaki ülkeler hariç tutulduğunda TTKİM etki sahasının jeokültürel bölgelerle uyumlu olduğu söylenebilir. Ve nispeten kesintisiz bir görünüm sergiler (Harita 10). İkinci kademe etki sahasının sınırları ise nispeten daha küresel çaplıdır. Bu bağlamda bakıldığında TTKİM etki sahalarının inanç, insancılık ve konumsal stratejilerle şekillendiğini belirtmek mümkündür.

TİKA FR'de 'Yetimi Kendine Yakın Tut Başını Elinle Okşa ve Onu Sofrana Oturt.' (TİKA FR, 2015: 76), hadisi ile 'Her kim bir can kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur.' (TİKA FR, 2015: 147), Maida suresi 32. Ayetten bir alıntıyla insani yardımların sunulması insanı önceleyen bir vizyonunun kaynağı olarak inançsal unsurlara işaret edildiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim TİKA'nın ikinci kademe etki sahasında yer alan özellikle doğu ve güney Asya'daki birçok ülkede yaptığı ilk faaliyetler Ramazan ayında düzenlenen iftar programları ve ihtiyaç sahiplerine gıda yardımlarıdır. Ve sonrasında bu faaliyetlerin kapsamı genişleyip çeşitlenmektedir. Yine TİKA'nın 2004 tarihlerinden sonra insani yardım vurgularının ön planda olduğu ve Afrika eylem planının devreye girmesinden (2005-2008) sonra 2015 yılını takip eden tüm TİKA FR'ler de yer alan 'Türk insanının kalbinden' ve 'Her şey bir tebessüm için' mottosu kapsayıcı, insan odaklılık eğiliminin göstergesi olarak verilebilir. İnsani, kapsayıcı söylem TİKA faaliyetlerinin alansal genişlemesinin sınırlarını da göstermektedir. Ancak temelde yapılan kalkındırma yardımları ve sosyal alanlara dayalı faaliyetlerde Müslüman vurgusuyla yapılmasının yanı sıra bulundukları ülkelerde azınlık durumunda bulunan topluluklara öncelik tanımaktadır. Bu yöndeki yardımlar daha çok PKO'ların dağılış alanları dışında kalan TTKİM ve insani yardımlar çerçevesinde beliren ikinci kademe etki sahasında gerçekleştirilmektedir. Bu yardımların önemli bir kısmı bulundukları ülkelerde dezavantajlı durumda olan (Myanmar/Arakan, Afro-Amerikan Müslümanlar/Brezilya vb.) topluluklara yöneliktir. TİKA'nın ortaya çıkan TTKİM ve insani yardımlar çerçevesinde beliren ikinci kademe etki sahasının sınırları nispeten daha küresel bir görünüm arz etmektedir. Böyle olmakla birlikte insani yardım ve insanların temel geçim ihtiyaçlarına yönelik faaliyetlerde ön plana çıkan sahaların şekillenmesi nispeten inançsal özellikleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda ön plana çıkan alt bölgeler Afrika ve Güney Asya'dır (Tablo 12; Harita.10). İnsani yardımlar çerçevesinde kurumun jeokültürel bölge sınırlarının ağ bağlamsal bir yapı kazanarak daha küresel bir hal aldığını söylemek mümkündür.

Burada göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan bir tanesi TİKA'nın TTKİM etki sahasının stratejik boyutudur. Zira Karadeniz hatta Akdeniz ve Kızıldeniz gibi büyük okyanuslarla bağlantıları bir ya da bir grup devletin güdümünde olan boğazlarla sağlanan denizlerin havza alanlarında bulunan devletlerin dahi kara devletleri gibi kapalı bir pozisyona düşmeleri, günümüz konjoktüründe kuvvetle muhtemeldir. Hele ki denizlerdeki kıta sahanlığı vb. gibi uluslararası deniz hukuku temelinde denizlerde hak iddialarının ön plana çıkmasıyla birlikte bu durum kaçınılmaz bir sorun arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye gibi ülkelerin frontier etki sahalarını pekiştirme stratejileri geliştirmeleri zorunlu bir ihtiyaç halini almaktadır.

Bu temelde Türkiye'nin özellikle Doğu Afrika başta olmak üzere, Batı Afrika, Pasifikte yer alan ve deniz ticaretin de alternatif güzergahlarda yer alan ulaşım hatları üzerindeki Tayland, Malezya, Endonezya (Malaka Boğazı) gibi ülkeler, hatta Güney Amerika'daki teşebbüslerinin bir kısmı dahi bu açıdan değerlendirilebilir.

Bu stratejileri genel hatlarıyla ve kısmen sirayet edilen devletler özelinde bakıldığında Afganistan dikkat çeken devletlerdendir. Afganistan XIX. yüzyıl boyunca İngiltere ve Fransa arasındaki sömürge savaşlarında stratejik konumu nedeniyle ön planda olmuştur. İngiltere için en büyük sömürgesi olan Hindistan'ı koruma ve savunmak için de önemlidir. Aynı zamanda RF'nin nüfuz alanı olan Orta Asya ve kendi güvenliği için bir sınır sahasıdır. Ayrıca Afganistan RF'ye karşı komşu ülkeler ve ABD'nin politikalarında stratejik bir sahadır. Bu bağlamda Afganistan Orta Asya politikası nedeniyle Türkiye içinde önemlidir. TİKA faaliyetlerinin bu tarz stratejik alanlarda Türkiye'nin ikili ilişkiler geliştirmesinde veya var olan ikili ilişkilerin geliştirilip pekiştirilmesinde önemli bir işlev üstlendikleri aşikârdır.

Pakistan (Uman Denizi), Mayanmar, Bangladeş (Bengal Körfezi) ile birlikte Hint Okyanusunda bir etki sahası yaratma açısından bulunan önemli stratejik noktalardır. Ayrıca Maynamar ve Bangladeş BCIM (Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar) Ekonomik Koridoru içerisinde yer alan devletlerdir. Ve yine Afganistan bu saha içinde bir hinterland konumundadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin Umman ve dünyanın en geniş körfezi olan Bengal'e kıyısı olan ülkelerdeki etki sahasını pekiştirmesi açısından Afganistan önemlidir. Zira Orta Asya'yla bu saha arasında kesintisiz bir güvenlik kuşağının oluşması Türkiye'nin Doğu ve Güney Asya'yla bağlantısını Kızıldeniz'e gerek kalmadan Hazar Denizi üzerinden gerçekleştirme potansiyeli sağlayacaktır.

2002 yılı sonrası kalkındırma yardımlarının ön plana çıkmasıyla birlikte TİKA'nın faaliyet alanlarının sınırları genişlemiştir. Ancak kalkındırma yardımlarında da yine önceliğin başta 'Ata Yurdu' olarak ifade edilen Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Avrasya Bölgesi olduğunu belirtmek mümkündür. Türk dünyası olarak ifade ettikleri Orta Asya ülkeleri için ilk defa 1992-2001 dönemine atfen yeni dünya düzenin ürünü olarak zikredilen kültürel zeminde iletişime geçildiği vurgulanmaktadır. TİKA bu hızlı ve verimli zemini sağlayan unsur olarak ifade edilmekle birlikte onun sadece bu sahada değil Türkiye'nin gelişmişliğinin tüm dünyaya yönelik hedef ve vizyonunun sembolü olarak nitelendirilmiştir. Teknik yardım alan ülke konumundan teknik yardım veren ülke konumuna getiren kurum olarak da ifade edilmektedir (TİKA FR, 1999-2001: 9). Bu ibare jeokültürel pratiklerin 1990 sonrası TDP'nin önemli argümanları arasında yer aldığını göstermektedir.

2012 yılında insani vurgu söylemlerin daha belirginleştiği ve 'nerede darda ve zorda bir topluluk varsa ülkemizin yardım eli olarak oradayız' söylemleriyle vurgulandığı görülmektedir (TİKA FR, 2012: 5). Ancak buna rağmen Türkiye'nin tarihi ve kültürel köklere olan atıflarının da sürdürüldüğü görülmektedir. TİKA'nın faaliyetlerinin çeşitlenmesini kurumun bir nevi devletlerarası zeminde işlevini tamamlayıcı teşebbüs olarak da yorumlamak mümkündür. Ki bu durum TDP'deki konumu ve işlevini pekiştirdiği şeklinde de yorumlanabilir.

TİKA'nın kalkındırma yardımları temelinde oluşturulan etki sahası ele alındığında PKO ve YETKM'lerin dağılışlarıyla uyumluluğu söz konusudur. Ancak bu sahadaki faaliyetlerin öncelik ve yoğunluklarına bağlı olarak kendi içerisinde görece kademelenmeden söz edilebilir. Bu açıdan bu etki sahasında 5 alt bölgeden söz edilebilir. Bunlardan ilki Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir. Ki bu bölge faaliyet yoğunlukları açısından merkez niteliktedir. Ön ve Güney Asya, Orta ve Doğu Afrika ülkelerinin oluşturduğu ikinci alt bölge ön plana çıkmaktadır. Kafkaslar, Balkanlar ile Batı Afrika üçüncü derecede ön plana çıkan alt bölgedir. Yine içerisine kısmen Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin yer aldığı dördüncü bir alt bölge söz konusudur. Beşinci olarak kalkınma faaliyetlerin yoğunlaştığı diğer alt bölge bir kısım Latin Amerika ve Kuzey Afrika ülkelerinin yer aldığı bölgedir (Harita 10). Bu alt bölgelerin sınırları neredeyse kesintisiz devam etmekte ve çoğunlukla önceden tespit edilen jeokültürel bölgelerin sınırlarıyla da örtüşmektedir. Bu da gösteriyor ki TİKA faaliyetlerinin yoğunluk gösterdiği sahalar yine tarihi ve kültürel bağlarının olduğu bölgelerdir.

Son olarak faaliyetlerin yoğunlaştığı bu alt bölgelerin dışında kalan Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin yer aldığı silik bir saha belirmektedir (Harita 10). Bu saha kendi içerisinde sergilediği kopma, sıçramaların etkisiyle ağ bağlamsal bir görünüm sergilemektedir.

Kalkındırma yardımları küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyetlerini öncelemekte ve hatta teşvik etmektedir. Nitekim son dönem proje bazlı faaliyetlerin bir kısmının ihale usulü yapılması da bunu desteklemektedir. Ayrıca yeni işbirliklerine katkı sağladığı gibi var olanların pekiştirilmesinde de etkilidir. Zira Türkiye'nin üyesi olduğu KEİB gibi yerel bölgesel oluşumlar içerisinde yer alan Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerinin faaliyetlerine ön ayak olması bunun göstergesidir. Yine Bosna-Hersek'te kültür miras unsurlarının turizme kazandırılması amacıyla restorasyonu yapılan mimari eserlerin yap, işlet, devret modeliyle ihale edilmesi de buna örnektir. İşletme süreleri yerden yere farklılık göstermektedir. Ancak yine de sahada var olma açısından önemlidir.

TİKA her ne kadar Türk cumhuriyetlerine teknik, yapılanma, kültürel vb. alanlarda destek sağlama amaçlı olarak kurulmuş olsa da o dönem itibariyle Balkanlar ve Kafkaslar'da bağımsızlıklarını kazanan ülkelere de yardımlar sağlanmıştır. Ve günümüze kadarki süreçte bu yardımlar farklı reflekslerle farklı nitelikler kazanarak küresel bir zeminde gerçekleşme eğilimine girmiştir. TİKA'nın faaliyet alanları içerisinde başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere tüm Avrasya Bölgesinin öncelikli alan olarak devam edeceğine ancak Ortadoğu, Uzakdoğu ve Afrika devletlerine doğru bölgeselden küresele bir genişlemenin hedeflendiği 1997 FR'de belirtilmektedir (TİKA FR, 1997). Böylece TİKA'nın ön görülen alansal genişlemeyi sağladığı görülmektedir. Etki sahasına dahil olan yerlerin artışını bir asamblaj olarak TİKA'nın gelişip genişleyerek devamlılığını sağladığı, bu bağlamda açık sistem olma kriterini sergilediği şeklinde yorumlanabilir.

TİKA'nın genişlemesi ve hedeflerine ilişkin bölgesel ve küresel vurgular söz konusudur. Özellikle Avrasya bölgesi dünya çapında bölgesel ve küresel ilişkilerin kapısı olarak nitelendirilmektedir. Tüm etkenler çerçevesinde TİKA'nın sadece dış kamuoyunda değil yerelde de Türk halkının vizyonunu genişlettiği Avrasya bölgesine ilginin artığı şeklinde değerlendirilmektedir. (TİKA FR, 1997: I-II). Bu açıdan 'yeni bölgecilik'te vurgulanan tabandan gelme kriterini sağladığını belirtmek mümkündür. TİKA Doğu Avrupa ülkelerinden Ukrayna, Moldova, Kuzeydoğu Bulgaristan Romanya'nın yanı sıra Yunanistan'da yaşayan Gagavuzlar (Gök Oğuzlar) gibi köken ve dil kardeşi olarak nitelendirilen Hristiyan Türk topluluklarının varlığıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Bu durumda alansal faaliyetlerin devletlerarası ikili ilişkilerin geliştirilmesinde azınlıklara ilişkin stratejilerin devreye sokulduğunu belirtmek mümkündür. Bu tarz pratiklerin devletlerarası münasebetlerde kullanımının tarihinin uzun dönemlere dayandığı bilinmektedir. TİKA'nın yasal çerçevesini oluşturan 2001 tarihli 4668 Sayılı Teşkilat Kanunu'nun 1. maddesine, topluluk vurgusunun eklendiği yılları müteakip bu alanların ön plana çıkması bu yorumu destekler mahiyettedir.

Kalkındırma yardımlarını kapsamında yapılan tecrübe paylaşımı programları teknik, kültürel ve insani yardımlarla iç içe yürütmektedirler (TİKA FR, 2017: 98). Bu yardımlar TİKA'nın mekânsal kapsamı en geniş faaliyetleridir. Nitekim bu yardımların kapsamı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin uluslararası zeminde stratejik açıdan sirayet ettiği alternatif sahalar yarattığı aşikârdır.

Fakat jeokültürel ilişkiler, devletler için askeri, ekonomik, bilimsel, demokratik vb. alanlarda güçlü yapılarla desteklenmediği sürece tek başına bir etki yaratmayacağı da aşikârdır. Ama yine de devletler için imaj yaratımı, sosyal, tarihsel bağlar, toplumsal etkileşim zemini

sağlama vb. gibi sahip oldukları özellikler üzerinden frontier etki sahaları oluşturma potansiyelleri devletlerarası ilişkilerin gelişimine zemin sağladıkları da bir gerçektir. Bu açıdan diğer güç unsurlarının tesisine ön ayak oldukları dahi savunulabilir.

Söz konusu iki kurumun yapısal ve faaliyetleri özelinde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye'nin jeokültürel temelli bölgecilik teşebbüslerinin mekânsal süreklilikten bağımsız olarak inşa edilmiş, dinamik bir yapıda olduğunu belirtmek mümkündür. Bu temelde Türkiye'nin TDP'sinde jeokültürel hedefleri doğrultusunda devletlerle iyi ilişkiler geliştirmeye dönük bir zemin inşası için farklı pratikler devreye sokmaktadır. Bu temelde mekânsal vurgulardan ziyade kültürel ve sosyal vurgulara dayalı bir birlik söylemin ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu yönüyle TDP konjonktürel zeminin kaygan ve değişken yapısına iyi entegre olabilme adına çok alternatifli bir dış politika yaratma stratejisi olarak da yorumlanabilir. Bu refleksif zeminin yarar ve zararlarının uzun vadede sonuçlarının ne olacağı tartışılabilir. Fakat jeokültürel zeminde inşa edilen ilişkilerin uzun vadede sürdürülebilir bir vasfa sahip oldukları aşikârdır. Ancak jeokültürel zeminin siyasi ve politik söylem temelinde yıkıcı ve inşa edici gibi iki boyutluluğundan da söz edilebilir. Zira tabana hitap eden özelliği resmi temelde kesilen ilişkilere rağmen devletlerarası diyaloğun devamlılığını sağlayan bir boyuta da sahiptir. Yakın tarihte cereyan eden Türkiye ile Mısır ikili ilişkilerinin siyasi temeldeki gerilmelere rağmen yerel halkın Türk diline olan rağbeti, bu iki boyutlu doğasına iyi bir örnek olarak verilebilir. Her iki kurumun tutumları temel aldıkları mottolar özelinde değerlendirildiğinde TDP'nin jeokültürel temelli eğilimlerinin kapsayıcı, insan odaklı, birlikte yaşatma kültürü üzerinden yürütüldüğü şeklinde yansıtıldığı yorumu yapılabilir. YEE'nin 'Gelin tanış olalım' sözünün altında yatan karşılılık, birlikte yaşatma ve tanınma düsturunu yaşatmasına gösterge olarak sunulabilir.

TİKA'nın dil, din, tarih ve kültürel miras gibi dinamik jeokültürel bileşenleri içeren faaliyetler çerçevesinde pekiştirip/oluşturduğu coğrafi konumsallıktan azade bölgelerden söz etmek mümkündür. Bu bileşenlerin varlığı her zaman her sahada eşit derecelerde birlikte var olmadıkları her sahanın tarihi, kültürel, siyasi ideolojileri ve stratejik gerçeklikleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda söz konusu jeokültürel bileşenlerin ön planda tutulup tutulmamaları değişken ve konjonktürel olsa da sınırlarının mekânsal iz düşümü daima belirgindir. Zira bu değişkenlik TİKA FR'lere yansımıştır. Örneğin 2004 yılı FR'de de soydaş, kardeş, akraba söyleminin 'Müşterek Kültür Coğrafyası' olarak ifade edilen sahaya atfen kullanıldığı görülmektedir (TİKA FR, 2004: VII). Ancak bu 'Müşterek kültür coğrafyasının' sınırlarının içkin ve aşkın durumunun dil, inanç, etnisite, kültürel ve coğrafi temelde sunulan her bir argümanla ilişkili

olarak farklılaştığı görülmektedir. Öte taraftan kardeş, dost söylemlerin kapsamı nispeten muğlaktır. Özetle dil, etnisite, inanç, coğrafi ve kültürel konumsallığa dair argümanların sınırları daha masifken dost, kardeş söylemlerinin sınırlarının konjoktürel temelde genişleyip daraldığı tespit edilmiştir. Ayrıca akrabalık vurgusu da yine ağırlıklı olarak Türk kültür, diline vurguyla ilintili kullanılmakla birlikte ortak tarih argümanıyla bağlantılı olarak da kullanılmaktadır.

Jeokültürel bölgeleri Türkiye'nin kültürel konumsallığının mekânsal iz düşümleri olarak nitelendirmek mümkündür. Türkiye'nin dünyada kendini konumlandırdığı yerin kültürel ve ideolojik coğrafyalarına karşılık geldiğini, devletlere uzak ve yakınlığın ise coğrafi değil kültürel konumuyla yakından ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Bu kültürel konumsallık tarihsel kodları barındırmaktadır. Bu açıdan ön plana çıkarılan bölgelerin yeni değil tarihi kökenleriyle bağlantılı olarak baştan var kabul edildiği ve kültürel kodlar çerçevesinde yeniden pekiştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda Osmanlı kültür mirası, Türk-İslâm kültür mirası ve İslâm öncesi Türk kültür mirası çerçevesinde etkin olduğu sahaları pekiştirilen jeokültürel bölgeler olarak ifade etmek mümkündür. Pro-aktif politikaları çerçevesinde şekillenmiş ve Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli (TTKİM) yoluyla oluşturulan etki sahasını ise jeokültürel bölge oluşturma teşebbüsü temelinde yorumlamak mümkündür.

Bu bağlamda jeokültürel bölgelerin mekânsal izdüşümü diğer devletlerle olan jeopolitik stratejiler ve siyasi ideolojilerle ilişkili olarak kesintiler, sıçramalar, kopukluk ve süreksizliklerle kendini gösterir.

Bütün bunlardan yola çıkarak başta TİKA olmak üzere her iki kurumun Türkiye'nin pro-aktif dış politikasının tesisinde ve bölgesel bir garantör olma yolunda önemli bir potansiyel yaratıkları belirtilebilir.

Jeokültür bölgelerin güvenlik siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda daha işlevsel bir boyuta taşınmasıyla ortaya çıkabilecek bir bölgecilik potansiyeline sahip oldukları belirtilebilir. Türkiye özelinde bakıldığında her ne kadar siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda tam anlamıyla bağlayıcı işlevsel bölgecilik vasfı taşıdığı iddia edilemese de potansiyeli itibariyle Türk Devletleri Teşkilatı buna örnek olarak verilebilir.

Söz konusu iki kurumun yapısal ve faaliyetleri özelinde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye'nin jeokültürel temelli bölgecilik teşebbüslerinin mekânsal süreklilikten bağımsız olarak inşa edilmiş, dinamik bir yapıda olduğunu belirtmek mümkündür. Bu temelde Türkiye'nin jeokültürel temelli dış politikasının hedef devletlerle

iyi ilişkiler geliştirmeye dönük bir zemin inşası için farklı pratikler devreye sokmaktadır. Bu temelde mekânsal vurgulardan ziyade kültürel ve sosyal vurgulara dayalı bir birlik söylemin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu yönüyle TDP'deki eğilimleri konjonktürel zeminin kaygan ve değişken yapısına iyi entegre olabilme adına çok alternatifli bir dış politika yaratma stratejisi olarak da yorumlanabilir. Bu refleksif zeminin yarar ve zararlarının uzun vadede sonuçlarının ne olacağı tartışılabilir. Fakat jeokültürel zeminde inşa edilen ilişkilerin uzun vadede sürdürülebilir bir vasfa sahip oldukları aşikârdır. Ancak jeokültürel zeminin siyasi ve politik söylem temelinde yıkıcı ve inşa edici gibi iki boyutluluğundan da söz edilebilir. Zira tabana hitap eden özelliği resmi temelde kesilen ilişkilere rağmen devletlerarası diyaloğun devamlılığını sağlayan bir boyuta sahiptir. Yakın tarihte cereyan eden Türkiye, Mısır ikili ilişkilerinin siyasi temeldeki gerilmelere rağmen yerel halkın Türk diline olan rağbeti, bu iki boyutlu doğasına iyi bir örnek olarak verilebilir. Jeokültürel ilişkiler, devletler için askeri, ekonomik, bilimsel, demokratik vb. alanlarda güçlü yapılarla desteklenmediği sürece tek başına bir etki yaratmayacağı da aşikârdır. Ancak devletler için imaj yaratımı, sosyal, tarihsel bağlar, toplumsal etkileşim zemini sağlama vb. gibi sahip oldukları özellikler üzerinden frontier etki sahaları oluşturma potansiyelleriyle devletlerarası ilişkilerin gelişimine zemin sağladıkları da bir gerçektir. Bu açıdan diğer güç unsurlarının tesisine ön ayak oldukları dahi savunulabilir. Lakin hedef alanlardaki kamu algısı ve sahadaki gerçekliklerin çok iyi okunmadığını veyahut göz ardı edildiğini, yapılan bazı faaliyetlerin merkezden alınan direktiflerin yerine getirilmesi gibi bir emir komuta zinciriyle bağlantılı bir görev yerine getirme şeklinde cereyan eden boyutları olduğunu da belirtmek gerekir. Zira özellikle Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen saha çalışmalarında her iki kurumun yaptıkları faaliyetlerin sahadaki karşılıklarına çok odaklanılmadığı yapılan faaliyetlerin bir proje veya program kalemini yerine getirilme havasında yapıldığı da gözlenmiştir. Benzer şekilde yapılan mülakatlardan Mısır ve Kazakistan özelinde söylenen söylemlerin sahada bir karşılığının olmaması bu çıkarımı doğrular mahiyettir. Bu durum hükümet politikalarıyla uyumluluğun saha gerçekliklerine tercih edildiği şeklinde de yorumlanabilir. Ancak kamu algısı ve aradaki uzak mesafelere rağmen jeokültürel bölge teşebbüsleri merkeze alınan farklı unsurlar çerçevesinde şekillenen ağ bağlamsal bir görünüm arz ettiğini belirtmek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Jeopolitik açıdan her devletin çeşitli reflekslerle geliştirdiği stratejiler doğrultusunda dâhil olduğu ve dışarda kaldığı siyasi oluşumlar söz konusudur. Bu dâhili ve harici olma durumu tercihlere bağlı olduğu gibi zorunluluklarla da ilişkilidir. Bu anlamda TDP bu zorunluk ve tercihler arasında, alt (üretim/ekonomik sistemler) ve üst yapısal (geleneksel, dini, politik sistemler vd.) unsurlara uyumu gerektiren süreçlerle şekillenmiştir. TDP'nin şekillenmesinde kültürel, tarihsel yapı, stratejik boyut ve içyapısal unsurlar belirleyicidir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde, kültürel unsurların dış politikada kullanımına dair gerek nitelik gerekse de kronolojik açıdan net sınırlar çizilemese de birçok ulusun politikalarının şekillenmesinde önemli bir çerçeve olan Soğuk Savaş dönemi, öncesi ve sonrasının TDP üzerinde de belirleyiciliğinden söz edilebilir.

Türkiye'nin jeokültürel politikalarının şekilenmesinde ise siyasi, savunma, güvenlik ve ekonomik unsurlar belirleyicidir. Bu nedenle literatürde genel olarak TDP için belirgin kırılma dönemlerine işaret eden tarih aralıklarından söz edilir. Dış siyasette jeokültürel unsurların kullanımı üzerindeki belirleyici rolleri açısından, Soğuk Savaş Öncesi Dönem için 1923-1939 ve 1939-1946 arası yıllar ön plandadır. Soğuk Savaş Dönemi için ise 1946-1964 arası yıllar ile 1964-1992 arası yıllardan söz edilebilir. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde de 1992-2002 ile 2002 ve sonrasındaki yılları kapsayan alt dönemler ön plana çıkmaktadır.

1923-1939 döneminde TDP'de jeokültürel temelli teşebbüs olarak, Batı dışındaki diğer ülkelerle ilişkilerin tesisinde İslâm kimliğinin ön plana çıkarılması sayılabilir. Yine bu bağlamda Batıyla ilişkilerini normalleştirme girişimleri çerçevesinde 1920'de kurulan Milletler Cemiyetine katılımı (1932) gösterilebilir. Böyle olmakla birlikte bu dönemde genel olarak TDP'de bağımsızlık ile toprak bütünlüğünü sağlama ve korumaya yönelik teşebbüsler ön plana çıkmıştır.

1939-1946 arası yıllarda ise ulusal düzenin benimsetilmesi ve sosyo-kültürel faaliyetler için Türkiye'de Halk Evleri ve Köyodaları kurulmuştur. Her ne kadar tam anlamıyla bir dengeden söz edilmese de sosyo-kültürel faaliyetler için İngiltere ile karşılıklı (İngiltere ve Türkiye) Halk Evleri kurulmuştur. Bu halk evi Türkiye'nin yurt dışında açtığı ilk kültür kurumu olaması açısından önemlidir. Bunlar özellikle İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin nerede yer alacağını belirlemek isteyen gerek Mihver gerekse de Müttefik devletlerin ilgisini cezbetmesiyle dış politikada rol alarak siyasi unsur haline gelmişlerdir. Bu anlamda Türkiye'nin dış siyasetinde

izlediği denge politikasının sağlanmasında kullanımlarıyla ön plana çıkmışlardır. Böyle olmakla beraber genel anlamda bu dönemde TDP'nin ana yön vericisi güvenlik kaygıları olmuştur. Türkiye süreçte müttefik ve mihver devletleri arasında tarafsız bir denge siyaseti sürdürmüştür. Bu dönem boyunca dış politikasında tarihi ve kültürel ortak geçmişi bulunan doğu ülkeleriyle var olan bu bağlarını göz ardı ederek, onlarla olan ilişkilerini düşük düzeyde tutmuştur. Nitekim bu dönemde Sovyet tehdidi göz önünde tutularak 1944'te muhtemel kültürel etki sahası yaratma potansiyeline sahip Pan-Turancı propagandalar gibi teşebbüsler devlet elliyle bastırılmıştır. O günün konjonktüründe TDP'de jeokültürel unsurların kullanımı güvenlik ve stratejik kaygılar nedeniyle arka planda bırakılmıştır.

1946-1964 döneminde genel anlamda Türkiye Batı temelli tek yönlü bir politika gütmüş ve jeokültürel refleksleri de bu çerçevede şekillenmiştir. 1960'lardaki iç siyaseti dış siyaseti üzerinde belirleyici olmuştur. 1959 yılında İran ile kültür işbirliği anlaşması ve 1965 BM kararı sonrası Kıbrıs konusunda destek görmek amacıyla Asya, Latin Amerika, Afrika ülkelerine yönelik iyi niyet heyetlerinin gönderilmesi gibi bazı istisnalar olsa da bu süreçte TDP'de Doğu İslâm ülkelerine yönelik kültürel ve siyasi münasebetlerin durgunlaştığı bir dönem olduğu belirtilebilir. Ancak Kıbrıs konusunda destek görmek amacıyla Asya, Latin Amerika, Afrika ülkelerine yönelik iyi niyet heyetlerinde, siyaset adamları ve diplomatların yanı sıra akademisyenler ve gazetecilerin de daha aktif olarak sahada fiili olarak bulunmaları jeokültürel eğilimli teşebbüslere işaret olarak verilebilir. Ayrıca İran ile kültür işbirliği anlaşmasının günümüzde de hala işlevsel olması kültürel temasların bu anlamda uzun soluklu olduğunu yansıtmaktadır.

1964-1992 arası yıllar özellikle Afrika ve Arap ülkelerine yönelik İslâm ve ortak tarihi geçmiş gibi kültürel değerlere ilişkin söylemlerin ön plana çıktığı dönemdir. Fakat gerekli alt yapı çalışmaları olmadan girişilen bu teşebbüslerin müspet sonuçlarının kısa vadede görülmediği de bilinen bir gerçektir. Yine de Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının jeokültürel zeminini oluşturması açısından bu dönemdeki teşebbüslerin yeri önemlidir.

Her ne kadar Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde bir takım teşebbüsler söz konusu olsa da, Türk dış politikasında 1990'lar ve sonrasında gerçekleştirilen jeokültürel faaliyetlerin daha somut ve görünür olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim 1992-2002 döneminde ön plana çıkan Pantürkist söylemelerle birlikte, Avrupa ve Ortadoğu'nun dışında kültürel açıdan akraba topluluklar olarak görülen Kafkas ve Orta Asya Türki Cumhuriyetlerine yönelik ideolojik ve siyasi politikalara olan ilgi artmıştır. Her ne kadar Pantürkist söylem bu sahalarda bir karşılık bulmasa da Türkiye bu devletlere yönelik politikaları ağırlıklı olarak kültür, eğitim, yatırım ve

ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olmuştur. Ki bu faaliyetlerle ilişkili olarak da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kurulmuştur. Uluslararası dengelerin değişmesiyle birlikte, tüm yönleriyle olmasa da Türk dış ilişkilerindeki güvenlik ve savunma odaklı denge politikası eğiliminin yanı sıra jeokültürel odaklı alternatif arayışların da devreye sokulmasıyla politik stratejilerin çeşitlendiğinden söz edilebilir. Ancak, gerek hükümetlerle değişen dış ilişkilerde hâkim ideolojilerin devlet çıkarlarından öncelikli tutulması gerekse de diğer ajanların etkin olması hasebiyle, TDP'nin çok yönlü, esnek ve süreklilik sergileyen bir yapı kazanamaması sorunsalından söz etmek mümkündür.

2002 ve sonrası, TDP'ye yön veren unsurlar ve eğilimler olarak çok yönlü diplomasi, proaktif dış politika, komşu ülkelerle 'Sıfır Sorun' eğilimi, 'Model' ülkeden 'Merkez' ülkeye doğru evrilen politika, yumuşak güç, ekonomi merkezli dış politika ve güvenlik-özgürlük dengesi gibi politikalar ön plana çıkmıştır. Ki bütün bu politik eğilimlerin birbiriyle bağlantılı olduğu ve birlikte sürdürüldüğünü belirtmek mümkündür. Kültürel faktörler, hem devletleri hem de devletlerarası ilişkilerin sürdürülebilir, güvenli ve sağlam yapısının önemli bir enstrümanı olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu tarz ilişkilerin doğurduğu uluslararası işbirliği tasavvurları jeokültürel bölgeler temelinde irdelenebilir. Bu nedenle devletlerin işbirlikleri geliştirmelerinde işlevsel olan dış politikadaki faaliyetlerinin uygulayıcı kurumları bu nedenle önem kazanmaktadır. Türkiye gibi bölgesel güç olarak tanımlanan devletler, eylemleri açısından içinde bulundukları jeopolitik bölgenin ötesinde bir etkiye sahip olmaları dikkat çekicidir. Nitekim faaliyetleri ve kurumsal yapısıyla başta TİKA olmak üzere ve kısmen de YEE bu tarz kurumlardandır. TİKA ve YEE mevzuatlarında hükümetin politikalarına uyumlu hareket etme şerhinin yer alması söz konusu iki kurumun faaliyetleri kapsamında jeokültürel bölgelerden bahsetmeyi mümkün kılar.

Teşkilat kanunları YEE ve TİKA'nın devamlılıklarını diğer bir ifadeyle kurumsal sürüdrülebilirliği ve TDP'deki rolleri üzerinde belirleyicidir. Bu temelde teşkilat kanunları ve faaliyetleri yönüyle bakıldığında TİKA ve YEE'nin kurulmaları TDP'deki kültürel girişimlerin bir göstergesi olarak sunulabilir. Zira kurulduğu dönemde Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslardaki kültürel politikalarının göstergeleri olarak TİKA faaliyetlerine işaret edilmesi bunun delilidir. Ayrıca YEE'nin kurulma amacının, kültürel diplomasideki açıklığı gidermek için olduğunun ifade edilmesi de bu yönde değerlendirilebilir.

TİKA'nın kuruluşu, Türkiye'nin pro-aktif politikasına yönelik adımların somut unsuru olarak ön plana çıkmıştır. TİKA'nın yasal mevzuatları/teşkilat kanunları TDP stratejileriyle ilişkili konjoktürel gelişimlere uyumlu bir şekilde değişim geçirmiştir. Kurumun yasal çerçevesine dair

revizyonlarda görülen değişikliklerin bir kısmının yapısal, bir kısmının misyon diğer bir ifadeyle görevlerinin kapsamına dair iken diğer değişiklikler ise yönetsel temeldedir.

Yaşanan bu değişimler hem TDP'deki rolünü hem de kurumsal sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Nitekim yıllar bazında hem mekânsal hem de faaliyet çeşitliliği açısından büyük bir gelişim kaydetmiştir.

TİKA'nın faaliyet sahasının kapsamını diğer bir ifadeyle işbirliklerin geliştirilmesi için hedef sahaları yasal mevzuatlarıyla belirlenmiştir. TİKA'nın kuruluşunda hem SSCB hem de Yugoslavya'nın yıkılmasıyla birlikte Türkiye'nin yakın çevresinde oluşan dönüşüm sürecinin etkisi söz konusudur. Bu temelde ilk faaliyet sahaları Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle birlikte Kafkaslar, Doğu Avrupa ve Balkanlar' da yeralan devletler olmuştur. Sonraki süreçlerde kurum mevzuatlarında yapılan değişikliklerle faaliyetleri Türk topluluklarını kapasayacak şekilde genişletilmiştir. Günümüzde TİKA'nın öncelikli hedef devletleri hala Türk cumhuriyetleri ve Balkanlar bölgesi olmakla birlikte TDP'deki pro-aktif stratejilerle ilişkili olarak Ortadoğu, Afrika, Doğu Asya ve Pasifik devletlerine doğru bölgeselden küresele bir genişleme kaydetmiştir. Bu yönüyle TİKA'nın faaliyetleri ekseninde ön görülen mekânsal genişlemeyi sağladığı söylenebilir. TİKA'nın gelişerek devamlılığını sağlaması ve etki sahasının genişlemesi açık sistem olma kriterini sergilediği şeklinde değerlendirilebilir. Temelde TİKA'nın misyon ve vizyonu yasal mevzuatlarla belirlenmiş olsa da kurumun bağlı olduğu bakanlıkların değişimi faaliyet niteliklerinde bir değişim yaratmasa da ağırlık verdiği faaliyetleri faklılaştırmaktadır. Bu durum kurumun kültürel odaklı politikalarında sapmalara yol açtığı şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim faaliyetlerin mekâna göre nitelikleri de değişebilmektedir.

TİKA'nın teşkilat yapısındaki değişim asamblaj çerçevesinde değerlendirildiğinde heterojen ve esnek bir boyuta sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca yapısal anlamda yasal çerçevesinin değişimi dinamik ve konjonktüre göre revize edilen, diğer bir ifadeyle esnek bir yapıya sahip olduğunu da gösterir. Bu da kurumun kurumsal sürdürülebilirliği temelinde ona avantaj sağlar.

Yapılan analizlerde her iki kurumun faaliyetlerinin jeokültürel temelde siyasal ve stratejik bir boyut taşıdığı ve birbirini tamamlayıcı bir görünüm arz ettiği tespit edilmiştir. TİKA'nın diğer ülkelerle bağlantılar ve koordinasyonu sağlama vb. gibi misyonları doğrultusunda kamu, özel kurum ve kuruluşların yanında YEE'ye yönelik destekleri de söz konusudur. Bu durum iki kurumun birbirileriyle etkileşim halinde olduklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra Yunus Emre Vakfı mevzuatında yer alan YETKM'lerin bulunduğu şehirlerde diğer kamu kurum ve

kuruluşlarının aynı amaca hizmet eden faaliyetler gerçekleştirecek başka birimlerin oluşturulamayacağı ibaresi TİKA gibi kurumlarla koordineli çalıştıklarını göstermektedir. Ayrıca YEE etkinlik kapsamını genişleterek Türkiye'nin uluslararası faaliyetler sürdüren diğer kurumları karşısında onu rakipsizleştirerek, kurumsal sürdürülebilirliğini pekiştirmektedir. YEE'nin teşkilat kanununda büyük değişim yaşanmaması nedeniyle kurumsal yapısının yaklaşık ilk kurulduğu şekliyle korunduğu görülmektedir.

Her ne kadar her iki kurumun yürüteceği program, proje, faaliyet ve yardım faaliyetleri hususunda karar alma süreçlerinde hükümet politikalarıyla uyumlu ve Dışişleri Bakanlığı'yla koordineli çalışma gibi mükellefiyetleri bulunsa da faaliyetlerin nitelikleri ve öncelikleri hususunda kurum başkanı belirleyicidir. Kurum yöneticileri kurumun politika uygulayıcıları ve karar alma süreçlerinde inisiyatif sahibidirler. Bu çerçevede kurumların mevzuatlarında görev ve sorumlulukları belirlenmiş olsa da kurumun bağlı olduğu bakanlığın bakanı, kurum başkanı ve daire başkanlıklarının karar alma süreçlerinde belirleyici olduğunu belirtmek mümkündür. Söz konusu iki kurum Türkiye'yi sadece bir devlet olarak değil aynı zamanda dini, kimliği, kültürü vb. tüm yönleriyle temsil etmektedir. Nitekim söz konusu kurumların çalışanlarının da aynı şekilde rollerinin olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca söz konusu kurumların çalışanlarının da aynı şekilde bir rollerinin olduğunu belirtmek mümkündür. Nitekim ilgili literatür çerçevesinde belirlenen *dil, din, ortak tarihi bağlar, kültürel miras, eğitim, insancıl*k vb. gibi jeokültürel unsurlar üzerinden belirlenen ana kodlar ve Türkiye özelinde bunlarla ilişkili olan *Avrasya, İslâm, Türk dili ve eğitimi, Türklük, dost ülke, kardeş ülke, akraba topluluklar, Osmanlı kültür mirası, Evlâd-ı Fâtihân, insancılık* vb. alt kodlar doğrultusunda, kurum başkanları ve kurumların uhdesinde bulunduğu Bakanlıkların üst düzey yöneticilerinin (Başbakan, Dış İşleri Bakanları, Kültür Turizm Bakanı, Bakan Yardımcıları vd.) bu kurumların TDP'deki fonksiyonları, misyon ve faaliyetleriyle ilgili söylemlerine yönelik yapılan MAXQDA nitel veri analiz sonuçları (iki vaka modeli) bunu açıkça yansıtmaktadır. Bu bağlamda faaliyetlerinin niteliklerine göre mekânsal dağılışları Türkiye'nin kimliğini, tarihi, etnik, dilsel, kültürel vb. gibi jeokültürel kodlarını yansıtır mahiyetedir. Zira TİKA'nın faaliyet nitelikleri hedef devletlere göre farklılık sergilemektedir.

TİKA'nın faaliyetlerinin niteliklerine göre zamansal dağılımına bakıldığında ticaret, hayvancılık, tarım gibi ekonomik alt yapıların yanında kamu binalarının iyileştirilmesi, yönetsel düzenleme, eğitim-sağlık organizasyonu, su-sanitasyon, kadın istihdamı vb. gibi sosyal alt yapıların da geliştirilmesini kapsamaktadır. Ki bunlardan eğitime yönelik faaliyetler ile tecrübe paylaşımı çerçevesinde yapılan eğitim faaliyetleri kültürel temelli teşebbüsler

içerisinde ele alınabilir. Bunların yanı sıra yeme-içme, dini-millî günler, geleneksel danslar gibi folk kültürüne (vernaküler) özgü faaliyetler her ne kadar YEE'nin temel faaliyetleri arasında yer alsa da TİKA'nın ilk kurulduğu dönemden günümüze devam etmiştir.

TİKA faaliyetlerinin çeşitliliği ile öncelenen sektör-alanların ilişkisi incelendiğinde 2015 BM'in sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında olan sektör-alanlarla örtüştüğü görülür. Bu da TİKA faaliyetlerinin uluslararası politikalarla uyumlu ve geçerliliğini göstermektedir. TİKA'nın varlığı ve yürüttüğü faaliyetler ekseninde, Türkiye'nin yardım alan devlet konumundan yardım veren devlet konumuna yükselişi, TİKA'nın Türkiye'nin uluslararası zemindeki gelişmişliğinin ve güç imajının bir göstergesi olarak sunulabilir.

Ayrıca TİKA faaliyetlerinin nitelikleri ve yoğunlukları açısından hedef devletlere göre değişkenlik gösterir. YEE'nin ise mekânsal bağlamda faaliyetlerinin yoğunlukları değişse de nitelikleri değişmemektedir. Yani diğer bir ifadeyle dağılış gösterdiği hedef devletlerin tümünde benzer faaliyetler icra etmektedir. Yoğunlukları ise hedef devletlerin tutumlarıyla ilişkili olarak şekillenmektedir.

Şüphesiz mevcut faaliyetlere ilişkin iş birliklerinin verimlilikleri hususunda yeterli veri olmamasından dolayı kesin yargıda bulunmak güçtür. Fakat saha çalışmaları, yapılan mülakatlar çerçevesinde öğrenci memnuniyetleri ve yine farklı kurumlarda çalışmış kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden iki kurumun faaliyet takiplerinin iyi yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca AR-GE çalışmalarının yetersiz ve güdük kalışından söz etmek de mümkündür. Yapılan bazı aktiviteler hedef sahalarının yerel gerçekliklerinden uzaktır. Ancak Yapılan faaliyetlerin kazanımları ne olursa olsun ulaşılan insan sayısı temelinde bakıldığında Türkiye'ye sağladıkları prestijin yeri yadsınamaz. Yıllar göre ulaşılan insan sayısı temelinde düşünüldüğünde dahi kamu diplomasisi açısından kazanımları açıkça görülmektedir.

Her iki kurum, somut kültürel miras ve SOKÜM temelinde evrensel kültür enstrümanlarını kullanmaktadır. Söz konusu iki kurumun Türkiye'yi, toplumunu, kültürünü, dilini, dinini doğru bir şekilde anlatmak, tanıtmak gibi faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda TDP'nin en büyük açıklıklardan biri olan siyasal ve kültürel lobicilik açığını kapatma potansiyeline sahip oldukları belirtilebilir.

Öte yandan millî şuur ve kimliği beslemeye, tanıtmaya dair çalışmaların tek yönlü bir işleyişle Türkiye ve Türk kültürü odağında yapıldığını söylemek yanlış olur. Kurumlar, çalışmaların sürdürüldüğü hedef ülkelerdeki Müslüman toplumların kültürel kimliklerinin korunması, aidiyetlerinin pekiştirilmesi adına özel günlerinin yaşatılması hususunda da destek vermektedir.

Böylece bu tarz kadim gelenekler topluluklar içerisinde yaşatılmaktadır. Bu durum ortak paydaların güçlendirilmesinin yanında kültürel kimliğin tanınması ve kültürel mütekabiliyetle birlikte karşılıklı var olmanın bir mesajıdır. Özellikle TİKA'nın bu kapsamdaki girişimleri daha kapsamlı ve somuttur.

Ayrıca YEE ve TİKA'nın birlikte yaşatma kültürünü sadece Türk kimliği üzerinden değil kimi zaman dostluk vurgusuyla farklılıklarda benzerliği arama stratejisiyle yaptıkları da görülmektedir. Özellikle faaliyetleri aracılığıyla farklı coğrafyalarda yer alan hedef ülkelerle kültürel, tarihi, siyasi, ekonomik vb. unsurlar üzerinden hem farklılıkları hem de benzerlikleri devreye sokarak iş birlikleri oluşturmaktadırlar. Yine YEE gittiği alanlarda karşılıklı etkileşim ilkesiyle hareket ettiğini bu yönüyle diğer uluslara ait muadili olan kurumlardan farklılık arz ettiğini savunur. YEE YETKM'lerin hedef alanlarda ayrılıkçı zemini ve toplumların hassasiyetlerini gözetildiği aşikârdır. Lâkin her ne kadar böyle belirtilse de YEE de TİKA gibi Türk ve İslâm kimliğini merkeze alan reflekslere sahiptir. Her iki kurum her ne kadar hedef ülkelerde kapsayıcı bir tutum sergileseler de önceledikleri kitlelerin kimlik politikaları çerçevesinde şekillendiği ve bu yönüyle pozitif ayrımcılık yaptıkları belirtilebilir. Özellikle TİKA'nın destek faaliyetlerinde bu daha belirgindir. Söz konusu faaliyetlerin niteliksel temeldeki özellikleri hem devletlerarası siyasa alanındaki etkileri hem de ve farklı coğrafyalarda bu faaliyetlerin ekonomik, kültürel, sosyal etkileri açısından önemlidir.

Kurumsal açıdan ulusal bir statü taşımalarına rağmen sahip oldukları faaliyet çeşitlilikleri onları tek bir kategoride konumlanmalarını engellemektedir. TİKA ve YEE kurumsal yapıları, faaliyetleri çerçevesinde TDP'de üstlenmiş oldukları misyonları açısından ulus üstü kimliğe haiz birer asamblaj özelliği sergilemektedirler. Dolayısıyla devlet dışı aktör (TİKA özellikle faaliyetleri özelinde) hüviyetiyle uluslararası arenada onlara hareket serbestisi sağlamak suretiyle avantajlı kılmaktadır. Nitekim hedef devletlere yönelik faaliyetlerinin çeşitliliği, mekânsal yoğunlukları TDP stratejilerini yansıtır mahiyetedir. Bu bağlamda faaliyetlerinin niteliklerine göre mekânsal dağılışları Türkiye'nin kimiliğini, tarihi, etnik, dilsel, kültürel vb. gibi jeokültürel kodlarını yansıtır mahiyettedir. Zira TİKA'nın faaliyet nitelikleri hedef devletlere göre farklılık sergilemektedir.

Özelikle TİKA'nın Türkiye'nin kalkınma, sosyo-kültürel vb. dış faaliyetlerinin koordinasyondaki etkin ve kapsayıcı çatı misyonu bölgesellikle örtüştürülebilir. Bu açıdan TİKA jeokültürel faaliyetlerini gerçek anlamda sınırları belirleyici bir bölgecilik teşebbüsü olarak değerlendirmek mümkün iken, YEE'nin faaliyetlerini ise pekiştirici olarak nitelendirmek daha uygundur.

Öte yandan TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde TDP'nin refleksif ılımlı politik anlayışının doğurduğu bölgelerin niteliksel özellikleri itibariyle 'yeni bölgecilik'le uyuştuğu ve jeokültürel temelli bir bölgecilik anlayışıyla bölge pekiştirme ve oluşturma teşebbüssü temelinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. TİKA ve YEE'nin TDP'de üstlendiği fonksiyonlarıyla ilişkili olarak faaliyetlerinin kapsamı ve zamansal değişimi, jeokültürel bölge oluşturma ve pekiştirme süreçlerinin gelecekte 'yeni bölgecilik' formatında Türkiye'nin de içerisinde olduğu olası yeni bölgelerin doğuşumunu olanaklı kılabilir.

İşbirlikleriyle artan merkez sayıları aktif oldukları işlevsel bölgenin sınırlarını genişleterek ve yenileyerek kurumsal yapının devingenliğini artırmaktadır. Ayrıca devingen ve sürdürülebilir bir kurumsal yapının oluşumunda faaliyetlerin çeşitliliğinin de etkinliğinden söz edilebilir. Asamblaj çerçevesinde düşünüldüğünde TİKA ve YEE'nin alansal genişlemesi kurumsal sürdürülebilirliklerine bir gösterge olarak verilebilir. Ayrıca sürdürülebilir bir kurumsal altyapıyla var olmak/devamlılıklarının sağlanması stratejik açıdan önemlerinin bir sonucu olarak da yorumlanabilir. TİKA ve YEE faaliyetlerinin nitelikleri ile mekânsal dağılışları, bunların TDP'deki rollerinin pekişmesinde ve pekişen rollerinin kurumsal devamlılıklarında oynadığı rol açısından önemlidir. Ancak TDP'de kültürel teşebbüsler öncelikli stratejik güç unsuru olsa dahi Türkiye'nin ekonomik, sosyal vb. alanlardaki hassasiyeti ve kırılgan yapısı siyasi stratejilerinde de kırılganlığa yol açmaktadır. Özellikle kültürel faaliyetleri temelinde yaşanan azalma ve artışlar hedef devletlerin tutumları kadar kurumların bütçeleriyle ilgilidir.

Jeokültürel müzakereler bölge ya/ya da bölgeler ile beşeri unsurların dağılışını, tanımlama, anlama ve anlamlandırmayı sağlayan haritalama sürecidir. Jeokültürel güç, bir ulus-devletin bölgesel ve zamansal sınırlarını aşan değişken mekân ve kültürel topluklar aracılığıyla işlerlik kazanan bir içermeye de sahiptir. Bu bağlamda TİKA ile YEE'nin kurumsal yapıları ve faaliyetleri çerçevesinde Türk, İslâm, Osmanlı mirası kültür bölgelerinin jeokültürel anlamı ve işlevlerinin tespiti, kültürel miras sahalarının işlevsel jeokültürel bölge olarak araçsallaştırılması siyasi coğrafyadaki teritoryal gücün oluşumunda ve teritoriyalleşme sürecindeki yumuşak gücün oluşturulması noktasında önem arz eder.

Jeokültürel etki bölgesi ya da nüfuz sahası coğrafi konumla birlikte tarihten gelen kültür, inanç ve siyasi yakınlığın/birlikteliğin mekânsal boyuttaki karşılığı olarak da tezahür edilebilecek bu saha dil ve inanç boyutu olmak üzere öncelikle kültürel bağlarla kurulan sonrasında ekonomik ve siyasi bağlarla güçlendirilerek mekânda somutlaştırılan etki sahasıdır. Burada özellikle biribirileriyle ilişkili 3 unsurun etkin olduğunu söylemek ve bu açıdan jeokültürel bölgelerin üç temel üzerinde oluştuğunu söylemek yerinde olacaktır.

1. Türk tarih birliği ve soydaşlığıyla ilişkili özellikle dil, töre anane eksenli mirasa dayalı bir ortak alan; Bu daha çok İslâm öncesi Türk tarihi minvalindeki mirası hedef almaktadır.

2.Türk-İslâm sentezi ekseninde inanç birlikteliğini yansıtan mirası baz alan bir ortak saha/alanlar; İslâm sonrası ana akım Türk tarihiyle birlikte aynı inanç havzasında yer alan sahadaki tüm yakın-akraba toplulukları ile Türk tarihinin kesişimini önceleyen bir mirası hedef almaktadır.

3. İlk iki faktörle yakından ilişkili olmakla beraber gerek kendine has özellikleri gerekse Türkiye tarihindeki önemli yeri itibariyle Osmanlı tarihi-kültür mirasına dayalı sahalardan oluşan bölge/bölgeler şeklinde tanımlanabilir.

Mekânsal organizasyon örneği olarak bölgecilik, jeokültürel unsurlarla şekil bulmuş işlevsel bir siyasi bölge niteliği taşıyabilmektedir. Mekânsal yönleri güçlü olmasına karşın bütünlük göstermeyebilir. Nitekim göstermemektedir de. Burada mekânsal bütünlüğün ana amaç olmaktan çıktığını söylemek gerekir. Bağlantısallık/ilişkisellik işlevsel birliktelik mekânsal bütünlüğe göre daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Bağlantısallığın ve işlevsel birlikteliğin devamlılığı jeokültürel bölge unsurlarının varlığı kadar güncel kullanımlarıyla yeniden ve yeniden üretilmesiyle de ilişkilidir.

Ayrıca sistem ve alt sistemlerden oluşan büyük sistem olarak da ifade edelebilecek, yukarıda sözü edilen bölgelerin yanında kurumsal yapı ve işleyişe dayalı bir işlevsel bölgeden de söz edilebilir. Bu bağlamda kurumları merkeze alarak, teşkilat merkezi çevresinde işleyişe göre nod ve bütün faaliyet alanı temel alındığında her iki kurum ve faaliyet bölgeleri için işlevsel bölge niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak bölge merkezden çevre nodlara ve çeperlerine doğru süreklilik göstermez. Kopmalar sıçramalar hemen her yönde görülür.

Faaliyetlerin nitelikleri farklılaştıkça nodlar ile çeperler değişkenlik gösterir ki bu durum kopma ve sıçrama sahalarını da değiştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle faaliyet nitelikleri değiştikçe sahadaki bağlam da değişmektedir. Nitekim kalkınmaya yönelik teknik yardımlarda bölge merkezden çevre nodlar ve çeperlere doğru bir süreklilik söz konusuyken tarih-kültür mirası faaliyetler alanlarında ise kopma ve sıçramalar belirgin bir hal alır. Diğer bir değişle mekânsal süreklilikten söz edilemez. Bu yönleriyle yeni bölgecilikteki ağ bağlamsal özellikler sergilediklerinden söz edilebilir.

TİKA faaliyetlerinin dağılışıyla örtüştürülerek belirlenen jeokültürel bölgeleri sınırlar atfederek somutlaştırmak mümkün olsa da aslında tam anlamıyla coğrafi gerçekliğe denk düştüğünü

söylemek güçtür. TİKA'nın dil, din, tarih ve kültürel miras gibi dinamik jeokültürel bileşenleri içeren faaliyetler çerçevesinde pekiştirip/oluşturduğu coğrafi konumsallıktan azade bölgelerden söz etmek mümkündür. Bu bileşenlerin varlığı her zaman her sahada eşit derecelerde birlikte var olmadıkları her sahanın tarihi, kültürel, siyasi ideolojileri ve stratejik gerçeklikleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda söz konusu jeokültürel bileşenlerin ön planda tutulup tutulmamaları değişken ve konjonktürel olsa da sınırlarının mekânsal iz düşümü daima belirgindir.

Jeokültürel bölgeleri Türkiye'nin kültürel konumsallığının mekânsal izdüşümleri olarak nitelendirmek mümkündür. Türkiye'nin dünyada kendini konumlandırdığı yerin kültürel ve ideolojik coğrafyalarına karşılık geldiğini, devletlere uzak ve yakınlığın ise coğrafi değil kültürel konumuyla yakından ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Bu kültürel konumsallık tarihsel kodları barındırmaktadır. Bu açıdan ön plana çıkarılan bölgelerin yeni değil tarihi kökenleriyle bağlantılı olarak baştan var kabul edildiği ve kültürel kodlar çerçevesinde yeniden pekiştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda Osmanlı Tarih-Kültür Mirası, Türk-İslâm Tarih-Kültür Mirası ve İslâm-Öncesi Türk Tarih-Kültür Mirası çerçevesinde etkin olduğu sahaları pekiştirilen jeokültürel bölgeler olarak ifade etmek mümkündür.

Ayrıca Pro-aktif politikaları çerçevesinde şekillenmiş ve Türk Tipi Kalkınma İş Birliği Modeli (TTKİM) yoluyla oluşturulan etki sahasını ise jeokültürel bölge oluşturma teşebbüsü temelinde yorumlamak mümkündür. Diğer bir ifadeyle gelişmekte olan ülkelere yönelik kalkındırma ve insani yardımlar çerçevesinde şekillenen işlevsel jeokültürel bölgelerden söz edilebilir.

Bu bağlamda jeokültürel bölgelerin mekânsal izdüşümü diğer devletlerle olan jeopolitik stratejiler ve siyasi ideolojilerle ilişkili olarak kesintiler, sıçramalar, kopukluk ve süreksizliklerle kendini gösterir. Mekânsal süreksizlik boyutuyla 'yeni bölgecilik'teki bütünleşik coğrafi bir alanın olmaması, ağsal ilişkiler yönüyle kompleks, hiyerarşiden uzaklaşan ve holistik mekân özelliklerini yansıttığı belirtilebilir.

Bütün bunlardan yola çıkarak başta TİKA olmak üzere her iki kurumun Türkiye'nin pro-aktif dış politikasının tesisinde ve bölgesel bir garantör olma yolunda önemli bir potansiyel yaratıkları belirtilebilir. Zira bazı anlaşmazlıkların giderilmesinde uluslararası uzlaşıda taraflar arasında arabulucukta veya yapılan her türlü anlaşmanın devamlılığında iniyasitif alabilmeleri dikkat çekicidir.

Jeokültür bölgelerin güvenlik siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda daha işlevsel bir boyuta taşınmasıyla ortaya çıkabilecek bir bölgecilik potansiyeline sahip oldukları belirtilebilir. Türkiye özelinde bakıldığında her ne kadar siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda tam

anlamıyla bağlayıcı işlevsel bölgecilik vasfı taşıdığı iddia edilemese de potansiyeli itibariyle Türk Devletleri Teşkilatı buna örnek olarak verilebilir.

Burada değinilmesi gereken önemli konulardan biri de her iki kurumun sahip olduğu ekonomik güç, devlet eliyle elde ettikleri ulusaşırı hareket serbestisi ve sahip oldukları stratejik ve politik gücün belli bir takım riskler taşıdığı gerçekliğidir.

Bu tarz kurumlar devletlerin uluslarası zeminde görünürlüğü, imaj yaratımı ve işbirliklerinin sürüdürebilirliğini sağlayan önemli araçlardır. Bu temelde bu tarz kurumların hükümet dış politikalarıyla uyumlu hareket ederken, yöneticilerin ideolojileri değil devlet ideoloji ve bekasını merkeze alan bir tavır içinde olmalıdır. Bu nedenle bu kurumlara seçilecek yönetici ve personelin seçimi kadar, projelerin yürütülmesinde işbirliği içerisinde bulunulan özel sektör, STK'lar vb. yapıların seçimi de son derece önemlidir. Bu tarz kurumlar devlet erkini ve bekasının tehdit eden yapılaşmalara karşı iyi korunmalıdır. Zira 2016 yılında yaşanan siyasi darbe girişimi bu tarz olasılıkların her zaman olabileceğini göstermektedir.

Her iki kurum özellinde kurumsal yapı ve kurumsallaşma süreçleri burada değinilmesi gereken diğer bir husustur. Kurumsallaşma, genel anlamda bir kurumun kişilerden bağımsız olarak faaliyetlerini ve işleyişinin sürekliliğinin teminiyle kurumsal sürdürülebilirliklerinin sağlanması olarak tanımlanabilir. Özellikle yasal çerçeveleri temelinde bakıldığında her iki kurumun kurumsal süreçlerinin güvence altına alındığı belirtilebilir. Hatta TİKA'nın bu anlamda önemli bir mesafe kaydettiği de öne sürülebilir. Ancak kurum yöneticilerinin kurumların işleyişi üzerindeki belirleyiciliği burada üzerinde durulması gereken önemli unsurlardandır. Bu kurumların belli idolojilere sahip zümrelerin kişisel gelişim ve nüfus alanı yaratımının araçlarına dönüşmemesi için iyi korunmalıdırlar. Zira bu ülke imajının zedelenmesinin önüne geçilmesi için son derece elzemdir.

Özellikle TİKA gibi kurumların startejilerinin ve misyonlarının devlet odaklı olması diğer bir ifadeyle hükümetler üstü olması gerekir. Böylece varlıklarını sürdürmelerinde ve kurumsal sürüdürülebilirliklerinin sağlanmasında önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Bu kurumların iç siyasette politize edilen bir enstrüman olmasından ziyade dış politikadaki devlet çıkarlarına hizmet eden bir hüviyete sahip olmaları güven duyulmalarında önemlidir. Bu durum ayrıca, iç siyasetteki zemin değişimleri de dâhil kuruma olan güveni taze tutacaktır.

Son olarak, farklı ülkelerde benzerlerini gördüğümüz TİKA ve YEE için şunları söylemek mümkündür. Küreselleşmeyle birlikte uluslararası zeminde yaşanan çok aktörlü yapıların

doğurduğu, ekonomik, güvenlik, karşılıklı bağımlılık gibi risklerin karşısında ulus-devletlerin kendi kimliklerini ve benliklerini korumaları, işbirlikleri geliştirmeleri bağlamında bu ve benzeri kurumlar kültürel dinamikler alternatif unsurlar olarak önemli bir role sahiptirler. Özellikle Türkiye gibi ekonomik, güvenlik vb. hassasiyetleri olan orta kuvvetli devletler için alternatif zemin yaratımında son derece elzemdir.

Nitekim jeopolitik güç dengelerinin ve merkezlerinin hızlı bir değişim sürecine girdiği günümüz dünyasında jeokültürel temelli ağlara ve bu ağlardan müteşekkil bölgelere olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Öyle ki, siyasi, ekonomik ve diplomatik hareket serbestisi yaratabilmek, çok fonksiyonlu müttefiklik eksenli cereyan eden 'yeni bölgeci' ittifaklara yelken açabilmek jeokültürel bölgelere dayalı kamu diplomasileriyle mümkün görünmektedir. Tam da bu noktada mevcut kurumların ve onların sürdürülebilir kurumsal yapılarının misyonu daha da büyümektedir.

KAYNAKÇA

AGNEW John. 'Spatializing Politics'. *Territory, Politics, Governance.* 2016, 4(3), pp. 265-268.

AGNEW John. *Globalization and Sovereignty*, United States of America, by Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2009.

AGNEW John. Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics. First published: 2005. https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2005.00468.xCitations: 46

AGNEW John, *Geopolitics: Re-Visioning World Politics,* First published 1998 by Routledge 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE. This edition published in the Taylor & Francis e-Library, (2004). 2003.

AGNEW John. *Making Political Geography*, Human Geography in the Making, A Hodder Arnold Publication, 2002.

AGNEW John & CORBRIDGE Stuart. *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. First published 1995 by Routledge 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2003.

AKALIN Ş. Haluk, TOPARLI Recep ve ARGUNŞAH Mustafa. *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

AKBAŞ Oktay. 'Amerikan Gönüllü Kuruluşları: Barış Gönüllülerinin Dünyada Ve Türkiye'deki Çalışmaları'.Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2006, 4(1) , ss. 85-99. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26121/275176.

AKENGİN Hamza. *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi,* 3.Baskı, Ankara: Pegem Akademi. 2013.

AKILLI Erman. 'Yunus Emre Institute As A Tool For Cultural Diplomacy And Nation Branding'. *Economics, Finance and Politics*. 2018, 13(22), pp.19-30. DOI: http: //dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14124.

ALLEN John, MASSEY Doreen & COCHRANE Allan. *Rethinking the Region.* London: Routledge. 1998.

AMBROSIO Thomas, SCHRAM Carson & HEOPFNER Preston. The American securitization of China and Russia: U.S. geopolitical culture and declining unipolarity, *Eurasian Geography and Economics,* 61(2),2020, pp.162-194. DOI: 10.1080/15387216.2019.1702566.https: //doi.org/10.1080/15387216.2019.1702566

AMIN Ash. 'An institutionalist perspective on region- al economic development', *International Journal of Urban and Regional Research,* 1999, 23(2), 365–78. doi: 10.1111/1468-2427.00201

ANAZ Necati. ‘Siyasi Coğrafyada Disipliner Gelişmeler ve Türkiye’de Siyasi Coğrafya Çalışmaları’, *Sosyal Bilimlerde Yeni Eğilimler*, Edit. Lütfi Sunar, ss.185-218, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2015, ss.185-218.

ANAZ Necati. ‘Siyasi Coğrafya’da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik’, *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru: Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, Edit. Necati Anaz, Mehmet Özkan, 1. Baskı, İstanbul: İlke Yayınları, 2012. ss.17-38.

ANDERSON Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

ANDERSON Ben & McFARLANE Colin. ‘Assemblage and Geography’. *Royal Geographcal Society. AREA*. 2011. 43.2, pp. 124–127. doi: 10.1111/j.1475-4762.2011.01004.x.

ANG Ien ISAR, Yudhishthir Raj & MAR Phillip. ‘Cultural Diplomacy: Beyond the National interest?’, International Journal of Cultural Policy, 2015, 21(4), pp. 365-381.

ANTHONY Pratkanis. “Media, Diplomacy, and Geopolitics”. Edit. Andrew F. Cooper, Jorge Heine ve Ramesh Thakur. The Oxford Handbook of Modern Diplomacy. Oxford: CPI Group, 2009, pp. 209- 228.

ANTONSICH, M., ‘Critical Geopolitics’. La geopolitica Nel pensiero Postmoderno (Critical Geopolitics. Geopolitics and postmodern thought). Bollettino della Società Geografica Italiana, 4, pp. 735-752.

ARMAOĞLU Fahir. Türk Dış Politikası Tarihi, 4.Baskı, İstanbul: Kronik Yayıncılık. 2021.

ARMAOĞLU Fahir. Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt: 1-2: 1914-1995), 11.Baskı, İstanbul: Alkım Yayıncılık. 2005.

ATKİNSON David & Dodds Klaus. *Geopolitical Traditions Critical Histories of a Century of Geopolitical Thought.* New York: by Routledge. 2000.

AYDIN Mustafa. “Türkiye’nin Kültür Politikaları ve KOA’daki Türk Okulları”, Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III. 2001-2012), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2013. ss. 463-531.

AYDIN Mustafa. “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II. 1980-2001), 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2010. ss. 366-439.

AYDIN Şefika & ŞENTÜRK Murat. ‘Asamblaj Kavramı ile Aktör-ağ Teorisi Arasındaki Bağlantıların İncelenmesi: Asamblaj Kentçiliği’. *Tesam Akademi Dergisi*, 2022. *9*(1), ss.289-315. http://dx.doi. org/10.30626/tesamakademi. 1022695.

BARBIERI Giovanni. ‘Regionalism, Globalism and Complexity: A Stimulus Towards Global IR?’, *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 2019. 4(6), pp. 424-441. doi:10.1080/23802014.2019.1685406

BARKAN Ömer L. “İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler” . Hazırlayan. Coşkun Çakır. Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymeniye Camii Emareti Muhasebesi (1585-1586), Ömer Lütfü Barkan. Ankara: Vakıfalr Dergisinden Seçmeler III. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 2013. ss.47-193.

BARNARD Alan. *Simgesel Düşüncenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Doğan, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014.

BARTH Fredrik. *Pathan Kimliği*, Der. Fredrik Barth, Etnik Gruplar ve Sınırları, Çev. Ayhan Kaya-Seda Gürkan, 1. Baskı, Ankara: Bağlam Yayınları, 2001. ss. 135-154.

BATES Daniel G. & RASSAM Amal. *Ortadoğu Halkları ve Kültürleri*, Çev: M. Barış Gümüşbaş, 1. Baskı, İstanbul: Dipnot Yayınları, 2018.

BHABHA Hom. Kültürel Konumlanış. Çev. Tahir Uluç, 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.

BİLGİN Nuri, *Kimlik İnşası*, 1. Baskı, Ankara: Aşina Kitaplar, 2007.

BOLLENS Scott. Bounding Cities as a Means of Managing Conflict: Sarajevo, Beirut, and Jerusalem.Peacebuilding, 2013.1(2), 186-206. DOI:10.1080/21647259.2013.783263

BONDI Liz, Feminism. 'Postmodernism, and Geography: Space For Women?', Antipode, 1990, 22, pp.156 - 167.

BRAZİL Lia & OPPENHEIMER Melanie. 'Saving 'Ireland's Children': Voluntary Action, Gender, Humanitarianism, and the Irish White Cross, 1921–1947'. Women's History Review. 2022, pp.1-21. DOI: 10.1080/09612025.2022.2071269.

BROWN L. Carl. *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Çev. Gül Çağalı Güven, Der., 7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

BRZEZINSKY Zbigniew. *Büyük Santranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi. Baskı, İstanbul: İnkılâp Yayınevi. 2015.

BURNASHEVA Daria. 'Arctic Identity: Between Frontier and Homeland', Anthropology & Archeology of Eurasia, 2019, 58(4), pp. 271–307.

CHUNG Ka Young. Media as Soft Power: The Role of The South Korean Media in North Korea, The Journal of International Communication, 2019, 25(1), pp.137-157. DOI: 10.1080/13216597.2018.1533878.

CLARKE David. 'Theorising The Role Of Cultural Products In Cultural Diplomacy From A Cultural Studies Perspective', International Journal of Cultural Policy, 2016, pp.147-163.

CLEVELAND William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev. Mehmet Harmancı, 1. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

COHEN Anthony P. *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Çev. Mehmet Küçük, 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

COLLINS Neil & BEKENOVA Kristina. 'European Cultural Diplomacy: Diaspora Relations with Kazakhstan', International Journal of Cultural Policy, 2017, 23(6), pp. 732-750.

CONNERTON Paul. *Toplumlar Nasır Anımsar*? Çev. Alâeddin 2.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

COŞKUN Mürşide & ÇETİN Bayram. Siyasi Coğrafyada, Küresel İlişkilerin Mekânsal Katalizörü mü Yoksa Teritoryal Alternatifi mi Tartışmasının Odağı Olarak 'Yeni Bölgecilik'. Coğrafi Bilimler Dergisi , 2024, 22(1), ss.208-241.

COX Kevin R. *Political Geography: Territory, State and Society,* Blackwell Publishers Ltd. 108 Cowley Road Oxford, 2002.

ÇELİK Ferhat. Toplum Kuruluşları Bilim Dalı Uluslararası İlişkilerin Geliştirilmesinde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: Türkiye (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yönetişim ve Sivil, 2020.

ÇETİN Bayram. "Cumhuriyetin 100. Yılında Jeokültürel ve Jeoekonomik Bakışla Türkiye'deki Denizcilik Kültürü ve Deniz Gücüne Dair Girişimler." Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Coğrafya ve İnsan, Kriter Yayınevi, 2023, ss.1-51.

ÇETİN Bayram & COŞKUN Mürşide. Post Yapısalcı Eleştirel Yaklaşımla, Yeni Avrasyacı Rus Jeopolitiğinin Coğrafi ve Jeokültürel Temsilleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2024, 21(3), ss.1415-1439.

ÇİÇEK Ali. Kamu Diplomasisi ve TİKA Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2015.

DAHLMAN Carl & TUATHAIL Gearóid, 'Bosnia's Third Space? Nationalist Separatism and International Supervision in Bosnia's Brčko District', Geopolitics, 11: 4, 2006, pp. 651-675.

DALBY Simon. 'Geopolitics In The Anthropocene'Draft paper for presentation to the 'Return of Geopolitics'conference, Tucson, Arizona, 2016.

DALBY Simon. 'Critical Geopolitics and the Control of Arms in the 21st Centuriy'Contemporary Security Policy, 2011, 32(1), pp.40-56.

DALBY Simon. 'Imperialism, Domination, Culture: The Continued Relevance of Critical Geopolitics'. Geopolitics. 2008a. 13:3,413 — 436. DOI: 10.1080/14650040802203679

DALBY Simon. 'Warrior Geopolitics: Gladiator, Black Hawk Down, and the Kingdom of Heaven'. Political Geography. 2008b. 27 (4), 439–55. google scholar

DALBY Simon. 'Geopolitical Knowledge: Scale, Method and the 'Willie Sutton Syndrome' Geopolitics', Taylor & Francis Group ,12, 2007, 183–191.

DALBY Simon. *Creating the Second Cold War: The Discource of Politicis*, Londra Pinter.1990.

DALBY Simon & TUATHAIL Gearóid. 'Introduction: Rethinking Geopolitics: Towards a Critical Geopolitics*'* G. O Tuathail and S. Dalby (edit), Rethinking Geopolitics, London: Routledge 1996, pp.5-19.

DAVIE Grace. Religion in Public Life: Levelling the Ground. London: Published by Theos in. 2017.

DAVIE Grace. Religion in Britain since 1945 : Believing Without Belonging Institute of Contemporary British History. Oxford : Blackwell. 1994.

DAVUTOĞLU Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 112. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

DEFAY Alexandre. *Jeopolitik*, Çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

DEMİRKAYA Yüksel & ÇELİK Ferhat. 'Uluslararası İlişkilerde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: TİKA Faaliyetleri Analizi', Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, 3(2), 125-149. https: //dergipark.org.tr/tr/pub/oguzhan/issue/67527/1009960.

DITTMER Jason. *Diplomatic Material: Affect, Assemblage, and Foreign Policy,* Duke University Press, Durham: London, 2017.

DITTMER Jason, Geopolitical Assemblages and Complexity, Progress in Human Geography, 38(3), 2014, pp. 385–401.

DITTMER Jason. *Popular Culture, Geopolitics, and Identity*, p. cm. -(Human geography in the new millennium : issues and applications), by Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2010.

DITTMER Jason & DODDS Klaus. 'Popular Geopolitics Past and Future: Fandom, Identities and Audiences', Geopolitics, 2008, pp. 437-457.

DITTMER Jason, 'Captain America's Empire: Reflections on Identity, Popular Culture, and Post-9/11 Geopolitics', Annals of the Association of American Geographers, 2005, pp. 626-643.

DONNAN Hastings & WILSON Thomas M. *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, Çev. Zeki Yaş, 1. Baskı, Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.

DODDS Kalus,

DUMAN Melih. "II. Dünya Savaşı Sonrasında Dış Politika Doğrultusunda Gelişen Kültürel Bir İttifak: Halkevleri ve İngiliz Kültür Heyeti", Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, 2018. ss. 57-73.

DURGUN Sezgi. Jeozofik Yaklaşımlar, Türkiye'den Yansımalar, Alternatif Politika, 2018, 10 (3), pp.298-320.

DURUSOY Harun. AK Parti Dönemindeki Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü: TİKA, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı,* 2018.

DVIR Yuval, SHIELDS Robin & YEMINI Miri. 'Three Faces of Global Citizenship Education: IB Schools: Self-Representations in Four Local Contexts', British Journal of Educational Studies, 2018, pp.455-475.

EFEGİL Ertan. "Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi", Akademik Bakış, 2012. Cilt 5, Sayı 10, ss.189-206.

ERHAN Çağrı. "ABD ve NATO'yla İlişkiler" Baskın Oran (Edit), Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (Cilt I.1919-1980), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2009. ss.522-574.

ERKAN Hakan Sezgin. TIKA: Development Assistances as a Case of Implementing Soft Power in Turkish Foreign Policy, (Masters Thesis), Social Sciences Institute, Department of Turkish Studies, Sabancı University, 2016.

FIRAT Melek. Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, *Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, TASAM*, 2007, ss.1-5,(http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_13b80a8a- 623f-4c1d-b7bd-6e83fddde142.-Prof-Melek-FIRAT.pdf.), [23.04.2022].

FLINT Colin & TAYLOR Peter J, *Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, Çev. Fulya Ereker, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

FLINT Colin. Introduction to Geopolitics, Taylor & Francis e-Library, 2006.

GEERTZ Clifford. *Kültürlerin Yorumlanması*, Çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.

GELLNER Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı- Günay Göksu Özdoğan, 4. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları, 2006.

GÖNEY Süha. Siyasi Coğrafya, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, Cilt II, 1979.

GRIFFITHS Tom G. & CARDONA. Euridice Charon, Education for Social Transformation: Soviet University Education Aid in the Cold War Capitalist World-System, European Education, 47(3), 2015, pp.226-241. 2015.

GÜDER Süleyman & MERCAN M. Hüseyin. 2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası. *İnsan ve Toplum*, *2* (3), 2012, 57-92.

GÜNEL Kâmil. *Siyasi Coğrafya*. 4. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2008.

HAGSTRÖM Linus & GUSTAFSSON Karl, 'Narrative Power: How Storytelling Shapes East Asian International Politics', Cambridge Review of International Affairs, 2019. 32: 4, pp. 387-406.

HALE William. Türk Dış Politikası: 1774-2000*,* Çev. Petek Demir, 1. Baskı İstanbul: Mozaik Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.

HAMEIRI Shahar. Theorising regions through changes in statehood: rethinking the theory and method of comparative regionalism. *Cambridge University Press. Review of International Studies*, 2013, 39(2), 313-335. doi: 10.1017/S026021051100074X

HARRISON John. Configuring the new 'Regional World': On being caught between territory and networks, *Regional Studies, 2013,* 47(1), 55-74. doi: 10.1080/00343404.2011.644239.

HARVEY David. *Sosyal Adalet ve Şehir*. Çev. Mehmet, Moralı. İstanbul: Metis Yayınları. 2013.

HARVEY David. Spaces of Capital: Towards a Critical Geography Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.

HETTNE Björn. Teori ve pratikte güvenliğin bölgeselleşmesi, *Uluslararası İlişkiler*, 2008, 5(18), pp.87-106. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39260/462354#article_cite.

HETTNE Björn. Beyond the 'new' regionalism, *New Political Economy*, 2005. 10(4), pp. 543-571, doi: 10.1080/13563460500344484.

HETTNE Björn. "The New Regionalism Revisited", In, Eds. Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw Theories of New Regionalism, London: Palgrave, Macmillan. 2003. pp. 22-42.

HETTNE Björn & SÖDERBAUM Fredrik. Theorising the rise of regionness, *New Political Economy*, 2000. 5(3), 457-472. doi: 10.1080/713687778

HEYWOOD Andrew, *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu-Haluk Özdemir, 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2016.

HOBSBAWM Eric. Milletler ve Milliyetçilik; Program, Mit, Gerçeklik, 5. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2014.

HOBSBAWM Eric. "Gelenekleri İcat Etmek", Çev. Mehmet Murat Şahin, Der: Eric Hobsbawm & Terence Ranger, Geleneğin İcadı, 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı.2006a. ss. 1-18.

HOBSBAWM Eric. "Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914". Çev. Mehmet Murat Şahin, Der: Eric Hobsbawm & Terence Ranger, Geleneğin İcadı, 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı. 2006b. ss. 305-356.

HOBSBAWM Eric & RANGER Terence. *Geleneğin İcadı*, 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı. 2006.

HUNTINGTON P.Samuel. "Medeniyetler Çatışması", Yılmaz Murat,(Der.), Medeniyetler Çatışması ve Samuel P. Huntington, 14. Baskı, İstanbul: Vadi Yayınları, 2020, 21-54.

HÜSEYNOV Fuad. "Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 52, sy. 4 (Kasım 2003). https: //doi.org/10.1501/Hukfak_0000000499. s.387-401.

ICHIJO Atsuko & RANTA Ronald. *Yemek ve Ulusal Kimlik; Gündelik Yaşamdan Küresel Siyasete*, Çev. Emrullah Ataseven. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

İLHAN Suat. *Jeopolitik Güç Odağı Kuramı*, 1.Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019.

İLHAN Suat. *Dünya Yeniden Kuruluyor, Jeopolitik ve Jeokültürel Tartışmalar*, 1.Baskı, Ankara: Ötüken Neşriyat, 1999.

İNALCIK Halil. Mirasın Anlamı Osmanlı Örneği, Çev. Gül Çağalı Güven, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Der. L. Carl Brown, , 7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 32-49.

JAMES, Luke & WINTER Tim. Expertise and the making of World Heritage Policy, International, 2017, pp. 6-51.

JORDAN-BYCHKOV Terry G. & DOMOSH B. Mona. The Human Mosaic: A Tematic Introduction To Cultural Geography. (9th ed.) New York: W.H. Freeman and Company, 2003.

KAMEL Ayhan. *1923'ten Günümüze: Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, 1. Baskı. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014.

KANTEK Julia, VELJANOVA Irena & ONNUDOTTIR Helena. 'Constructing Hungarian 'Good-Will Ambassadors': The Collaborative Soft Power Efforts of Hungary's Balassi Institute and The Hungarian Community in Australia', International Journal of Cultural Policy, 2021, 27(7), pp. 920-935. DOI: 10.1080/10286632.2020.1858068.

KARABAĞ Servet, *Jeopolitik Açıdan Sınırlar*, 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014a.

KARABAĞ Servet. *Mekânın Siyasallaşması*, 4. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014b.

KARABULUT Bilal. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi 1: Strateji-Jeostrateji, -Jeopolitik*, 2. Baskı. Ankara: Barış Kitap, 2013.

KELLNER Douglas. *Sinema Savaşları: Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset*, Çev. Özge Çelik, 1. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

KEOHANE Robert O. & NYE S. Joseph. Power and Interdependence, 2nd edn, Glenview, IL: Scott, Foresman/Little, Brown. 1989.

KLINKE Ian. Fıve minutes for critical geopolitics: A slightly provocative introduction. Exporing Geopoliticshttp: //www.exploringgeopolitics.org/Publication Klinke Ian Five Minutes for_ Critical Geopolitics A Slightly Provocative Introduction.html , 2009.

LACOSTE Yves. C*oğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar*, (Çev. Selim, Sezer). 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

LAUGHEY Dan. *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*, 1. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010.

LEWIS Bernard. Ortadoğu; İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, Çev. Selen Y.Kölay, 13. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınları. 2017a.

LEWIS Bernard. İnanç ve İktidar; Ortadoğu'da Din ve Siyaset, Çev. Ayşe Mine Şengel, 2. Baskı, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2017b.

LI Jun, Ideologies. 'Strategies and Higher Education Development: a Comparison of China's University Partnerships with the Soviet Union and Africa Over Space and Time', Comparative Education, 53(2), 2017, 245-264.

LIEN Donald & TANG Peilan. Let's Play Tic-Tac-Toe: Confucius Institutes Versus American Cultural Centres, Economic and Political Studies, 2022, 10(2), pp.129-154. DOI. 10.1080/20954816.2021.1920194.

LIU Xin. So Similar, So Different, So Chinese: Analytical Comparisons of the Confucius Institute with its Western Counterparts, Asian Studies Review, 2019, 43(2), pp.256-275. DOI. 10.1080/10357823.2019.1584602.

LYNCH Kevin. Kent İmgesi. Çev: İrem Başaran. VIII Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

MACKINDER Sir H. J. *Tarihin Coğrafi Kalbi*. Çev. Kadir Yılmaz. 1. Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013.

MAHAN T. Alfred. *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*. Çev. A.Tunçer Büyükonat 1. Baskı, İstanbul: Geifin. 2011.

MARK L. Simon. 'Rethinking Cultural Diplomacy: The Cultural Diplomacy of New Zealand, the Uebec', Political Science, 62: 1, 2010, 62-83.

MASSEY Doreen, 'Power-Geometry and a Progressive Sense of Place'. *Mapping the Futures: Local Cultures,* Global Change 1: 1993, pp. 59–69.

MASSEY Doreen, 'Demokrasiyi Mekân Üzerinden Düşünmek'*, Edit. Şeyda Öztürk, COGİTO, Mekân ve Siyaset; Odak: Laikliğe Yeniden Bakış,* Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 84, Güz, 2016, ss. 36-44.

MELISSEN Jan. 'The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice', *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. Basingstoke: Palgrave Macmillan*, Edit. Jan Melissen, 2005, pp.3-28.

MITTELMAN James H. *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance.* Princeton University Press. 2000.

MITTELMAN James H. "Rethinking the 'New Regionalism' in the Context of Globalization", In, Eds. Björn Hettne, András Inotai and Osvaldo Sunkel, Globalism and the New Regionalism. 1999. pp.25-53. London: Palgrave, Macmillan.

MORLEY David & ROBİNS Kevin. Kimlik Mekânları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

MURDOCH Jonathan. Post-Structuralist Geography: A Guide to Relational Space. e Publications. 2006.

NYE S. Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, United States: Public Affairs, 2004.

NYE S. Joseph. *The Paradoxes of American power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. New York: Oxford University Press. 2022.

OKMAN Cengiz. Turkish foreign policy: Principles-rules-trends, 1814-2003. İdris. Bal Edit. Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era. Florida: Brown Walker Press. 2004. ss. 5-26.

ONG Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, 5. Baskı, Metis Yayınları, 2014.

OPPENHEIMER Melanie, SCHECH Susanne, FATHI Romain, R., WYLIE Neville, & CRESSWELL Rosemary. 'Resilient Humanitarianism? Using Assemblage to Re-evaluate the History of the League of Red Cross Societies', The International History Review, 43(3), 2021, pp.579-597.

ORAN Baskın. "11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi; Dönemin Bilançosu", Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III. 2001-2012), Edit. Baskın Oran, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2013. ss.211-248.

ORAN Baskın. "1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye: "Dönemin Bilançosu", Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II. 1980-2001), 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2010. ss.203-242.

ORAN Baskın. "Türk Dış Politikası'nın (TDP) Teori ve Pratiği", Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I.1919-1980), 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2009. ss.17-53.

ORAN Baskın. "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar ", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 51, Sayı 01, 1996, ss.353-370. <https: //dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3110/43068>

ÖZTUNA Yılmaz. Başlangıcından Zamanımıza Kadar 'Büyük Türkiye Tarihi', Türkiye'nin Siyasi, Medeni Kültür, Teşkilat ve Sanat Tarihi, Cilt.II, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1977b.

ÖZTUNA Yılmaz. Başlangıcından Zamanımıza Kadar 'Büyük Türkiye Tarihi', Türkiye'nin Siyasi, Medeni Kültür, Teşkilat ve Sanat Tarihi, Cilt.II, İstanbul: Ötüken Yayınevi,1977a.

ÖZEL Cengiz. Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi, (Doktora Tezi) İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı/Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, 2018.

PAASI Anssi. "From bounded spaces to relational social constructs: conceptualization of the region in geography". *In, Paul .J Kohlenberg and Nadine Godehardt (Eds.), The Multidimensionality of Regions in World Politics*, 2021. pp.7-35. London: Routledge. 2021. doi:10.4324/9780429319853

PAASI Anssi. "Regional Geography". *In, Audrey Kobayashi, (Ed.) International Encyclopedia of Human Geography*, 2020. pp. 309–320. (2nd edition): Publisher: Elsevier. doi:1016/B978-0-08-102295-5.10694- 8

PAASI Anssi. "Borders". In Dodds, Klaus, Kuus Merje & Joanne Sharp (Eds). The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics. London: Ashgate. 2013.

PAASI Anssi. 'The Region, İdentity, and Power', Regional Environmental Governance: Inter Disciplinary Perspectives, Theoretical Issues, Comparative Designs (REGov), Procedia Social and Behavioral Sciences 14. 2011, pp.9–16.

PAASI Anssi. 'Regions are social constructs, but who or what 'constructs' them? Agency in question'. *Environment and Planning A*, 2010a. (42), pp. 2296 -2301. doi:10.1068/a42232

PAASI Anssi. “Re-visiting the region and regional identity: theoretical reflections with empirical illustrations”. *In, Barndon Randi, Oye Ingvild and Asbjorn Engevik, (Eds.), The Archaeology of Regional*, 2010b. pp.15-33. London: The Edwin Mellen. Technologies.

PAASI Anssi. ‘The Resurgence of the ‘Region’and ‘Regional Identity’: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe’, Review of International Studies, 35(1), 2009, pp.121-146.

PAASI Anssi. ‘Region and Place: Regional Identity in Question’, Progress in Human Geography, 27(4), 2003, pp.475–485.

PAASI Anssi. Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life, Environment and Planning A, 23 (2), 1991, 239–256. doi: 10.1068/a230239

PAASI Anssi. ‘The Institutionalization of Regions: a Theoretical Frame- Work for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity’. Fennia Helsinki, 164(1), 1986, pp.105- 146.

PARLAK Nükrettin. Orta Asya, Kafkasya, Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları (1992-2003). TİKA Yayınları.

PERRIN Thomas. ‘New Regionalism and Cultural Policies: Distinctive and Distinguishing Strategies, from Local to Global’, *Journal of Contemporary European Studies*, 2012. 20(4), 459-475. doi: 10.1080/14782804.2012.737663.

POSTMAN Neil. *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*, Çev. Osman Akınhay, 9.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.

POWER Marcus & Crampton Andrew. “Reel Geopolitics: Cinemato-Graphing Political Space”. In Marcus. Power, & Andrew. Crampton (Eds.), Cinema and Popular Geo-politics. London: Routledge. 2005. 10(2), pp.193–203.

PURTAŞ Fırat. “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış,* Cilt: 7, Sayı: 13, 2013, 1-14.

RYAN Michael & KELLNER. Douglas, Politik Kamera, Çev.Elif Özsayar, 3.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

SANDER Oral. Siyasi Tarih; 1918-1994. 25. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi. 2015.

SANDER Oral. ‘Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 37, Sayı 3-4, 1982, ss.105-124.

SARIÇOBAN Gülay. “Türkiye’de 1945-1950 Döneminde Dış Politika”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, Sayı 26, 805-822. DOI: 10.9775/kausbed.2020.041.

SARINAY Yusuf. "Atatürk’ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 / 48, 2000. 857-886.

SMITH Anthony D. *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, 7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

SOYSAL İsmail. Türkiye'nin Siyasal Bağıtları (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Bağıtlar) Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

SÖDERBAUM Fredrik. "The International Political Economy of Regionalism", In, Edit. Nicola Phillips, Globalizing International Political Economy, Basingstoke: Palgrave 2005. pp.221-245.

SÖDERBAUM Fredrik. "Introduction: Theories of New Regionalism". In, Eds. Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw. Theories of New Regionalism, London: Palgrave. Macmillan. pp.1-21. 2003.

STAEHELI, A. Lynn. 'Empowering Political Struggle: Spaces and Scales of Resistance', Political Geography, 13(5), 1994, pp.387–391. 2003.

ŞAHİN Mehmet & SARI Buğra. '1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslâm Ülkeleriyle İlişkileri', *Akademik Ortadoğu,* Cilt 11, Sayı 2, 2017. ss.21-47.

TACİBAYEV Raşid. "Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasında Kültürel İlişkiler". içinde Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri edit. Çev, İlyas Kamalov ve İrina Svistunova (Birinci Çalıştay Bildirileri. 14-15 Mayıs 2010), Anakara: Atatürk Araştırma Merkezi. 2011, s. 149-172.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1985-1986*, Sayı: 19-28, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1986. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1984-1985*, Sayı: 19-28, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1986. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1984*, Sayı: 1-9, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1984. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1968*, Sayı: 40, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1968. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1967*, Sayı: 28, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1967. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni 1966*, Sayı: 16, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1966. Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Vekâleti Yıllığı 1964-1965,* Ankara: Güzel İstanbul Matbaası 1965, Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesi, Erişim: 25.04.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Vekâleti Yıllığı 1953,* Ankara: Güzel İstanbul Matbaası 1954, Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesi, Erişim: 25.04.2022.

TEZKAN Yılmaz. Jeopolitikten Milli Güvenliğe. İstanbul: Ülke Kitapları. 2005.

TEZKAN Yılmaz & TAŞAR M. Murat. *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*, 2. Baskı, İstanbul: Ülke Yayınları, 2013.

THELEN Kathleen. Kurumlar Nasıl Evrilir. Karşılaştırmalı Tarihsel Analizden Kavrayışlar. İçinde Sosyal Bilimlerde Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz. Edit. James Mahoney &

Dietrich Rueschemeyer. 1. Basım. İstanbul: Küre Yayınları. Çev.: Murat Çiftkaya. 2022, s.217-247.

TORRE Marta de la. 'Values and Heritage Conservation', Heritage & Society, 6(2), 2013, pp.155-166.

TOYNBEE J. Arnold. *Uygarlık Yargılanıyor*, Çev. Kasım Yargıcı- Mehmet Ali Yalman, 2. Baskı, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2011.

TUATHAIL Gearóid. 'Contradictions of the "Two-State Solution"', The Arab World Geographer, Toronto, Canada, 8(3), 2005a. pp.168-171.

TUATHAIL Gearóid. 'The Frustrations of Geopolitics and the Pleasures of War: *Behind Enemy Lines* and American Geopolitical Culture', Geopolitics, 10(2), 2005b. pp. 356-377.

TUATHAIL Gearóid. 'Geopolitical Structures and Cultures: Towards Conceptual Clarity in the Critical Study of Geopolitics', *Geopolitics Global Problems and Regional Concerns, The Centre for Defence and Security Studies*, Edit: Lasha Tchantouridze, in Manitoba, Canada, 2003. pp.75-102.

TUATHAIL Gearóid. 'The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium', *Annals of the Association of American Geographers*, 90(1), 2000. pp. 166-178.

TUATHAIL Gearóid. 'Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society', *Geopolitics, Geography, and Strategy*, Edit. Colin S. Gray & Geoffrey Sloan., Frank Cass Publishers, 1999. pp.107-124.

TUATHAIL Gearóid. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996.

TUATHAIL Gearóid & AGNEW John. 'Introduction: Political Geographies', *Geopolitics and Culture*, *Handbook of Cultural Geography*, Edit. Kay Anderson, Mona Domosh, Steve Pile And Nigel Thrift, SAGE Publications Ltd. Section 8 Geopolitical Cultures, 2003. pp.455-461.

TUNON Jorge. *From Regionalism to Regionalization*. Universidad Carlos III de Madrid, Spain. Editorial Arrangement of Sociopedia.isa. 2010.

TURAN Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları*. 31. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat. 20003.

TURNER Oliver & NYMALM Nicola. 'Morality And Progress: IR Narratives On International Revisionism And The Status Quo', Cambridge Review of International Affairs, 2019. 32(4), pp. 407-428.

TURNOCK David. The Region in Modern Geography. *Geographical Association*, 1967. 52(4), 374-383.. https://www.jstor.org/stable/40566680

TÜRK Fahri. 'Türkiye ile Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler 1992-2009', *Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar.* Edit. Fahri Türk, 1. Baskı, İstanbul: Kriter Yayınevi. 2010a, 1-15.

TÜRK Fahri. ‘Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Döneminde Türkiye-İran İlişkileri (2002-2008)’, *Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar*, Edit. Fahri Türk, 1. Baskı. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2010b, s.45-56.

TÜRK Fahri. *Türk Kültür Dış Politikası*, Ankara: Paradigma Yayınları, 2014.

ÜNAL Uğur. ‘Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın Kırgızistan’da Kalkınma Programları Çerçevesinde Faaliyet Analizi’, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015. 4(5), ss.18-45.

VAINIKKA T. Joni. ‘Reflexive Identity Narratives and Regional Legacies’, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 106: 5, (pp. 521–535), 2015.

VAN DEN HEUVEL Annika. ‘Image Building in European Regions: Regional Identity as a Foundation for Regional Branding’, Theory of Urban Planning and Design, 2018.

WALLERSTEIN Immanuel. *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, 3. Baskı. Çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul: Bgst Yayınları, 2014.

WALLERSTEIN Immanuel. *Jeopolitik ve Jeokültür: Değişmekte Olan Dünya Sistem Üzerine Denemeler*, Çev. Mustafa Özel, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayınları, 1998.

WANG Yanwei, UZODINMA Chinenye Gerlof & NIU Caoyuan. ‘The Path, Value and Limits of the Confucius Institute in Carrying Out Public Diplomacy’. Economic and Political Studies, 2021. 9(2), pp. 217-229, DOI: 10.1080/20954816.2021.1914416.

WEISBAND Edward. *İkinci Dünya Savaşı’nda, İnönü’nün Dış Politikası*, 1.Baskı. Çev. M. Ali Kayabal, Dizgi Yayınları, 2000a.

WEISBAND Edward. *İkinci Dünya Savaşı’nda, İnönü’nün Dış Politikası III*, 1.Baskı. Çev. M. Ali Kayabal. Dizgi Yayınları. 2000b.

WILLIAMS Raymond. *Modernizmin Siyaseti*, Çev. Barış Şannan, 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayınları, 2018.

WILLIAMS Raymond. *Anahtar Sözcükler, Kültür ve Toplumun Sözvarlığı.* Çev. S. Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları. 2016.

WHITAKER Christopher. The Domino Theory In The Popular Geopolitics Of The U.S. News Media, (1989 – 2009), (Doctor of Philosophy) The Florida State University College Of Socıal Sciences And Public Policy, Department of Geography, 2011.

WINTER Tim. ‘Geocultural Power: China’s Belt and Road Initiative’, Geopolitics, 2021, 26(5), pp.1376-1399.

WINTER Tim. ‘Silk Road Diplomacy: Geopolitics and Histories of Connectivity’, International Journal of Cultural Policy, 2020, 26 (7), pp.898-912. DOI:10.1080/10286632.2020.1765164.

WINTER Tim. Geocultural Power: China’s Quest to Revive the Silk Roads for the Twenty First Century. Chicago: University of Chicago. 2019. DOI:10.7208/chicago/9780226658490.001.0001.

WINTER Tim. 'Heritage Diplomacy', *International Journal of Heritage Studies*, 2015a, 21(10), pp.997-1015.

WINTER Tim. 'Heritage, Culture and Politics in the Postcolony', The European Legacy, 2015b, 20(4), pp.424-425.

WINTER Tim. 'Beyond Eurocentrism? Heritage conservation and the politics of difference', International Journal of Heritage Studies, 2014, 20(2), pp.123-137.

WINTER Tim. 'Clarifying the Critical in Critical Heritage Studies', International Journal of Heritage Studies, 2013, 19(6), pp.532-545.

WINTER Tim. *Post-Conflict Heritage, Postcolonial Tourism Culture, Politics and Development at Angkor.* Routledge London and New York. Taylor & Francis e-Library, 2007.

YERASİMOS Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: 7. Baskı, İletişim Yayınları, 2015.

YELLINEK Roie. 'Soft Power and SPPD in China Iran Relationship', Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2022, pp. 1-23. DOI. 10.1080/19448953.2022.2037959.

YELLINEK Roie, MANN Yossi & LEBEL Udi. Chinese Soft-Power in the Arab World – China's Confucius Institutes As a Central Tool of Influence, Comparative Strategy, (2020) 39(6), pp. 517-534, DOI: 10.1080/01495933.2020.1826843.

YEO Lay-Hwee. Institutional regionalism versus networked regionalism: Europe and Asia compared, *International Politics, 2010.* 47(3/4), pp. 324–337. doi: 10.1057/ip.2010.18.

YEŞİLYURT Nuri. "Ortadoğu'yla İlişkiler, Yorumlar", Edit. Baskın Oran, Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III. 2001-2012), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 2013. ss. 401-458.

YEŞİLTAŞ Murat. "Eleştirel Jeopolitik', Edit. Tayyar Arı, Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2", Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2014. ss.227-260.

YEŞİLTAŞ Murat & DURGUN Sezgi. "Coğrafya ve Jeopolitiği Tartışmak Eleştirel Bir Değerlendirme", Pınar Bilgin, Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar, Der. Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun, KÜY, İstanbul. 2020, ss.9-35.

DİĞER KAYNAKLAR ve WEBSİTESİ

DPT (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994), DPT Yayın No: 2174, 1989. Ankara. https: //www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/6pdf Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

DPT (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000), 1995. 25 Temmuz 1995 Sayılı Resmi Gazete No: 22554, Ankara. https: //www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ 7.pdf Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

DPT (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005), 2000. Ankara. https: //www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/8pdf Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

DPT (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı) (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013), Ankara. https: //www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/9pdf Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

DPT (Rapor 1998), Türkiye'nin İkili Dış Yardımları (1992-1996) ve Çalışma Belgeleri. Mart, 1998. Ankara. Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

ORAN Baskın, Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası. 29 Kasım 1994'te, Paris'teki Institut de Relations Internationaies et Strategiques'de verilen konferans metni. 1994.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013), Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018). Ankara. https: //www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/10 pdf Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2023.

ICOMOS http: //www.icomos.org.tr

TİKA, *1993 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1994.

TİKA, *1994Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1995.

TİKA, *1995Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1996.

TİKA, *1997 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 1998.

TİKA, *1999-2001 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2002.

TİKA, *2004 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2005.

TİKA, *2005 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2006.

TİKA, *2006 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2007.

TİKA, *2007 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2008.

TİKA, *2008 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2009.

TİKA, *2009 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2010.

TİKA, *2010 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2011.

TİKA, *2011 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2012.

TİKA, *2012 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2013.

TİKA, *2013 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2014.

TİKA, *2014 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2015.

TİKA, *2015 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2016.

TİKA, *2016 İdare Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2017.

TİKA, *2017 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2018.

TİKA, *2018 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2019.

TİKA, *2019 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2020.

TİKA, *2020 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2021.

TİKA, *2021 İdare Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2022.

TİKA, *2021 Kalkınma Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2022.

TİKA, *2022 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2023.

TİKA, *2023 Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara 2024.

TİKA, Tarımsal Kalkınmada Örnek TİKA Projeleri. Ankara: Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı.

YEE, *2012 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2013.

YEE, *2013 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2014.

YEE, *2014 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2015.

YEE, *2015 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2016.

YEE, *2016 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2017.

YEE, *2017 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2018.

YEE, *2018Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2019.

YEE, *2019 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2020.

YEE, *2020 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2021.

YEE, *2021 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2022.

YEE, *2022 Faaliyet Raporu*, YEE Yayınları, Ankara 2023.

YEE, 2023 Faaliyet Raporu, YEE Yayınları, Ankara. 2024.

YEE, 2017-2018 Stratejik Plan,

URL1:ICOMOS http: //www.icomos.org.tr (Erişim: 20.03.2022).

URL2:TİKA. https: //www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat_kanunu-238 (Erişim: 20.01.2022)

URL3:https: //www.yee.org.tr/tr/kurumsal/neden-yunus-emre. (Erişim Tarihi: 20.10.2022)

URL4:https://www.yee.org.tr/tr/haber/kadim-sanat-olimpiyatlari-yuzyillar-sonra-tekrar-yapilacak. (Erişim Tarihi: 17/12/2022)

URL5:https: //www.yee.org.tr/tr/ Enstitülerimiz (15.02.2024)

URL6:1https://www.msn.com/trtr/video/populer/k%C4%B1rg%C4%B1zistancumhurba%C5%9Fkan%C4%B1ndankameralar%C3%B6n%C3%BCndeerdo%C4%9Fanateklifsizyap%C4%B1n/viAA1twPzN?ocid=winp2fptaskbar&cvid=c4b55871a7e94786fb97d89b817913a4&ei=12KırgızistanCumhurbaşkanı'ndan kameralar önünde Erdoğan'a teklif: Siz yapın | Watch(Erişim: 5 Kasım.2024)

URL7:https: //www.youtube.com/watch?v=-2tdW3HGgAw (Erişim: 15.12.2022)

URL8: @yeeorgtr @yeecakarta(Erişim Tarihi. 11.01.2024)

URL9:https: //twitter.com/serefatess/status/1284488127143448576(Erişim Tarihi: 10.09.2023)

URL10:Prof. Dr. Şeref Ateş @serefatess Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Başkanı | President of YEI |@yeeorgtr önemli Türk Ortak kültür bilinci Yakınlığımızı pekiştirmek, 1.07.2020. TRTavaz haber)

URL11: https: //İslâmansiklopedisi.org.tr/gaspirali-ismail-bey (Erişim Tarihi, 30.11.2024)

URL12: https: //www.youtube.com/watch?v=-2tdW3HGgAw (Erişim: 15.12.2022)

URL13 :https//www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-kosova-disisleri-bakani-gerwalla-schwarz-ile-ortak-basin-toplantisi-6-9-2024.tr.mfa Barış Gücü Birliği Türk Tabur Kuvvet Komutanlığı

URL14:https://www.yee.org.tr/tr/haber/kadim-sanat-olimpiyatlari-yuzyillar-sonra-tekrar-yapilacak (Erişim: 17.12.2022)

URL15: https: //tika.gov.tr/detail-bosna_hersek%27te_tika_iftari/(12.06.2018 Erişim: 2023)

URL16:.https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_cezayir%27de_el_yazmasi_eser_ve_belgelerin_tespit_tasnif_ve_korunmasi_projesi-78602 1/.(Erişim: 2024).

URL17: https: //tika.gov.tr/detail-tika_kafkas_İslâm_ordusu_hatirasini_yasatiyor/ (Erişim: 2023)

URL18:https://tika.gov.tr/tika-2023te-1326-proje-ve-faaliyetle-turkiyenin-dostluk-elini-dunyanin-dort-bir-yanina-uzatti/ (Erişim: 31.01.2024)

Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" Sayı No.4668/Madde Numarası: 1

Resmi Gazete (21124). Milletlerarası Andlaşma: Türkiye ile Özbekistan ve Kırgızistan arasında ekonomik, ticari, sınai ve kültürel işbirliğine ilişkin Milletlerarası Andlaşma. 27.Ocak. 1994. ss.7.

Frode Liland, Culture and Foreign Policy: An Indroduction to Approaches and Theory, Norwegian Institute for Defence Studies Jan. 1, 1993.

T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Sayı : B.02.0.PPG.0.12-010-06-5075 20 NİSAN 2005 Konu : Yurt Dışına Yapılan Teknik Yardımların Envanterinin Tutulması ve Uygulamanın Koordinasyonu. GENELGE 2005/11

EKLER

EK 1 :Etik Kurul Beyanı

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTISI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
25 Şubat 2022	2022-02

KARAR NO 22: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Coğrafya Anabilim Dalı doktora öğrencisi Mürşide COŞKUN'un, Prof. Dr. Bayram ÇETİN'in danışmanlığında "Siyasi Coğrafya Yönüyle Türkiye'nin Jeokültürel Bölge Oluşturma-Pekiştirme Girişimleri: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekansal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği" adlı tez çalışması kapsamında uygulanan görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı doktora öğrencisi 711840001 numaralı Mürşide COŞKUN'un, Prof. Dr. Bayram ÇETİN'in danışmanlığında "Siyasi Coğrafya Yönüyle Türkiye'nin Jeokültürel Bölge Oluşturma-Pekiştirme Girişimleri: Teşkilat Yapıları ve Faaliyetlerinin Mekansal Örüntüleri Temelinde TİKA ve YEE Örneği" adlı tez çalışması kapsamında uygulanan görüşme sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

EK 2 : Araştırma Soruları

TİKA ve YEE KURUM YETKİLİLERİYLE YAPILACAK MÜLAKATLARA İLİŞKİN SORULAR **GÖRÜŞME FORMU** Merhaba; Bu görüşme formu **TİKA'nın kurumsal yapısını, faaliyetlerini ve bu kurumda gerçekleştirilen faaliyetler üzerinde etkin rol oynamış, inisiyatif almış şahısların görüşlerini** tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Görüşlerinize dayalı oluşacak veriler çalışmamız için büyük bir önem teşkil etmekte olup, bu veri ve bilgiler yalnızca **"TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslam Kültür Bölgelerinin Oluşumu ve Mevcut Bölgelerin Pekiştirilmesi" ni temel alan** Doktora Tezinin hazırlanması için kullanılacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz. Mürşide Coşkun **Yaş:** **Doğum Yeri:** **Yaşadığı Yer:** **Cinsiyet:** **Eğitim durumu:** **Mesleği/nerede çalıştığı:**
TİKA'nın Kurumsal Yapısı, Faaliyetlerinin Çerçevesini ve Niteliğini Belirmeye Yönelik Sorular 1. Kurumsal kimlik temelinde düşünüldüğünde TİKA'yı sivil bir kurum olarak mı yoksa siyasal bir kurum olarak mı tanımlarsınız? Kurumsal kimliğiniz dış ülkelerde organize olmanızda ne gibi zorluklar veya kolaylıklar sağlamaktadır?
2. TİKA'nın 1992 yılındaki kuruluşunu müteakip ilk olarak Türkmenistan'da faaliyet göstermesinin bir sebebi var mı? (Türk Cumhuriyetleri ve Türk dış politikasına yönelik amaçları doğrultusunda).
3. Kurumun hedefleri ve faaliyetleri bakımından, 1992-1995 arasındaki dönem ile 1995 yılından sonrası arasında fark var mı? Varsa bilgi verebilir misiniz?
4. 2002'de 12 olan ofis sayısı 2011'de 25'e yükselmiştir. Yaklaşık 10 yıl içerisinde meydana gelen bu büyüme yıllar içerisinde peyderpey kademeli olarak mı, yoksa 2010-2011 yıllarında birden mi gerçekleşti? Zira 2012 yılında 33'e yükseldiğini görüyoruz.
5. Kuruluşundan günümüze faaliyet çeşitliliğinin ve kurum sayılarındaki artışların yıllara göre farklılaşmasında etkili olan unsurlar nelerdir? Buna dair bilgi verebilir misiniz?
6. Sizce kurumun yıllar bazında amaç ve vizyonundaki değişimlerinin Türk dış politikasıyla bir ilişkisi var mıdır?
7. Günümüzde kaç ülkede, kaç ofisle faaliyet gösterildiğine dair bir bilginiz var mı?
8. Türkiye'deki ana merkez dışında bölgeler temelinde belirlediğiniz merkez/merkezler var mıydı?
9. Faaliyet gösterdiğiniz ülkeyi/ülkeleri hangi kriterlere göre seçiyordunuz?
10. Yıllar içerisinde kurumun bağlı bulunduğu bakanlıkların değişmesinin ülke ve/veya ülke politikaları temelinde stratejik bir nedeni var mı? Kurum için nasıl bir avantaj ve/veya dezavantaj sağlıyor? (diğer ülkelerde kabul görme, etkinlikte bulunma, faaliyetlerin nitelikleri, uygulanmaları, bunlara ayrılan bütçe vb. açılardan). Organize olacağınız ülkelerin belirlenmesinde, **bağlı bulunduğunuz bakanlığın** bir etkisi var mıydı?
11. Faaliyette bulunduğunuz ülkeler temelinde düşünüldüğünde Türkiye dış politikası açısından kurumun öncü bir role sahip olduğu söylenebilir mi? (Ülkeler arası sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi vb. gibi alanlarda protokollerin sağlanması, ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesi).
12. Faaliyette bulunduğunuz ülkelerdeki Türkiye'nin diplomatik birimleriyle (Büyükelçilikler, dış işleri bakanlığı birimleri gibi) faaliyetler temelinde koordinasyonunuz var mıydı?
13. Türkiye'nin dış politikası açısından TİKA faaliyetlerinin stratejik önemini nasıl tanımlıyorsunuz?
14. Kurumun oluşumu, vizyon ve misyonunun belirlenmesinde tarihte ya da güncel örnek alınan bir yapı, kurum, model vb. bir unsur var mı?
15. Tüm bu faaliyetleriniz göz önünde bulundurulduğunda kurumsal motivasyonunuzu sağlayan temel unsur ve/veya nihai hedefiniz neydi? Günümüz durumuna ilişkin fikriniz düşünceniz nedir?

16. Temel insani ilkeler açısından düşünüldüğünde TİKA'yla özdeşleştirilebilecek ilkelerden söz edilebilir mi?
17. Kurum ofislerinizin bulunduğu ülkelerde nasıl organize oluyordunuz? (Politik ve yasal prosedür yönü vb.).
18. İlgili ülkelerde teşkilatınızı oluştururken merkez ve taşra birimlerinizin şehirlere/bölgelere göre dağılımını hangi kriterlere göre yapıyordunuz?
19. Bu ülkelerle, sizin etkinliklerinize yönelik yapılan protokoller, ülkeler arası siyasi ilişkilerden etkileniyor muydu? Etkileniyorsa bunun boyutu ne düzeydedir. (Etkinliklerin kısıtlanması, kurumun kapatılması vb. gibi).
20. Kurum binalarınızı seçerken hangi kriterleri göz önüne alıyordunuz? (kurum imajı, mimarı özellikleri vb.).
21. Kurum binalarınızın yer seçiminde hangi kriterleri göz önünde bulunduruyordunuz? (Erişilebilirlik, Güvenlik, Görünürlük, Büyüklük, Sosyal etkinliklere uygunluk?)
22. Kazakistan, Bosna-Hersek, Lübnan öncelikli olmak üzere faaliyet gösterdiğiniz tüm ülkelerde yerel yönetimlerle ilişkileriniz nasıldı herhangi bir sorun yaşıyor muydunuz?
23. Bosna-Hersek, Kazakistan, Lübnan başta olmak üzere, tüm faaliyet alanlarınızda kurumun varlığına yönelik provoke edici, dışlayıcı herhangi bir şeye maruz kaldınız mı?
24. Faaliyet gösterdiğiniz ülkelerde yaşanan iç karışıklıkların kurumlarınıza yansımaları nasıl olmaktaydı? (Örneğin Kazakistan'da 2 Ocak 2022' de yaşanan olaylar, Beyrut' ta yaşanan patlama sonrası gibi. Yerel yönetimlerin kurumlarınıza olan yaklaşımlarında bir farklılaşma oluyor muydu? Ya/ya da kurumsal faaliyetlerinize olumlu veya olumsuz bir etkisi oluyor muydu?)
25. Etkinlikte bulunduğunuz ülkelerde (Kazakistan, Bosna-Hersek, Lübnan) sizinle benzer faaliyetler gösteren başka ülkelere ait kurumlar var mıydı? Bunlarla herhangi bir sorun yaşıyor muydunuz?
26. **Başka ülkelere ait kurumlarla** aranızda bir rekabet var mıydı? Varsa nedeni ve bunun düzeyi?
27. Gerek başlangıçta gerekse sonrasında **diğer ülkelerin kurumlarına** uygulanan prosedürle size uygulanan prosedür aynı mıydı? Değilse sizce neden?
28. Etkinlikte bulunduğunuz ülkelerin ve bu ülkelerde yaptığınız faaliyetlerin önceleme durumu neye göre belirleniyordu? Bundaki karar mercii neresiydi?
29. Kurum olarak gerçekleştirdiğiniz faaliyetlerin türünü nasıl belirliyordunuz? Bu faaliyetlerin türüne dair bir sınırlamanız var mıydı?
30. Kurum olarak faaliyet gerçekleştirdiğiniz ülkeler için vurgulanan **Türkiye'nin dost, kardeş ve akraba ülke** ayırdı nasıl yapılmaktaydı? Bu ayrımda temel alınan kriterler (inançsal, kültürel, dil vb. özellikler gibi) nelerdi?
31. İnançsal, kültürel, dil vb. özellikler dışında **politik, stratejik birlikteliğin ya da ortaklığın dost, kardeş ve akraba ülkeler kriterleri** arasında yeri var mı?
32. Kurumlarınızın bulunduğu ülkelerdeki **kültürel miras ve/veya diğer restorasyon/rekonstrüksiyon/ inşaa/mefruşat vb. gibi etkinlikleri** yapmanız için bu ülkelerden mi talep geliyor muydu yoksa siz mi gerçekleştirmeye gönüllü oluyordunuz? Bir talep var ise; Ülkelerden gelen her talebi karşılıyor muyduunuz? Kurum olarak buna ilişkin bir sınırlamanız var mıydı?
33. Yabancı kamu personeline sağlanan mesleki eğitim ve tecrübe paylaşımı için mevcut ülkelerden talep mi geliyor, yoksa TİKA'nın bir girişimi mi söz konusudur? Bu iş için gerekli olan eğitmen istihdamını nasıl sağlıyordunuz? Sizce, bu tarz faaliyetlerin 'Türkiye Dış Politikası' açısından nasıl bir katkısı vardır?
4. Kültürel miras unsurlarına yönelik yaptığınız faaliyetlerin UNESCO faaliyetleriyle benzeşen ve farklılaşan yönleri var mıydı? (Yetkinlik, bilimsel boyut, hukuki prosedür, korumaya ve sürdürülmeye yönelik vb.). Buna yönelik bir bilim danışma kurulunuz var mıydı? Varsa burada görev yapanların yetkinlik ve yetki derecesi ne düzeydeydi?
35. Kurumun bünyesinde yapılan etkinliklere iştirak serbest miydi? Değilse kimlerle sınırlıydı? Kişiler temelinde katılım ve seçilim kriterleri var mıydı?
36. TİKA' nın YEE' yle kurumsal anlamda herhangi bir bağı var mı? (Kuruluşunda ve sonrasında).
37. Bunlar dışında sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

GÖRÜŞME FORMU Merhaba;

Bu görüşme formu **YEE'nin kurumsal yapısını, faaliyetlerini ve bu kurumda gerçekleştirilen faaliyetler üzerinde etkin rol oynamış, inisiyatif almış şahısların görüşlerini** tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.
Görüşlerinize dayalı oluşacak veriler çalışmamız için büyük bir önem teşkil etmekte olup, bu veri ve bilgiler yalnızca **"TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslam Kültür Bölgelerinin Oluşumu ve Mevcut Bölgelerin Pekiştirilmesi" ni temel alan** Doktora Tezinin hazırlanması için kullanılacaktır.
Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Mürşide Coşkun

Yaş:
Doğum Yeri:
Yaşadığı Yer:
Cinsiyet:
Eğitim durumu:
Mesleği/nerede çalıştığı:

YEE'nin Kurumsal Yapısı, Faaliyetlerinin Çerçevesini ve Niteliğini Belirmeye Yönelik Sorular

1. Kurumsal kimlik temelinde düşünüldüğünde YEE' yi sivil bir kurum olarak mı yoksa siyasal bir kurum olarak mı tanımlarsınız?
2. YEE'nin Türkiye'nin dış siyasetindeki rolü nedir? Buna dair bilgi verebilir misiniz? Sizce Türkiye'nin dış politikası açısından YEE faaliyetlerinin stratejik önemi nedir?
3. Türkiye'nin dış politikası açısından YEE faaliyetlerinin stratejik önemi nedir? Türkiye dış politikası açısından düşünüldüğünde faaliyet gösterdiğiniz ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesinde bir rolünüz var mıydı?
4. Kurumun oluşumu, vizyon ve misyonunun belirlenmesinde tarihte ya da güncel örnek alınan bir yapı, kurum, model vb. bir unsur var mı?
5. TİKA'yla kurumsal anlamda nasıl bir ilişkiniz vardı? (Türkoloji bölümlerine yönelik faaliyetlerin TİKA' dan YEE geçmesi, etkinlikler, mali vb. gibi).
6. Türkmenistan gibi bazı istisnalar dışında, kurumlarınızın faaliyet gösterdiği ülkelerle TİKA kurumlarının dağılış gösterdiği ülkeler arasında paralellik olmasının nedeni nedir?
7. Genel anlamda TİKA'nın ofislerinin bulunduğu ülkelerle YEE ofislerinin bulunduğu ülkeler paralellik arz ediyor ancak TİKA' nın ilk dış ofisi Türkmenistan'da kurulmasına rağmen neden bu ülkede YEE' nin ofis/ofisleri yoktur?
8. Kaç ülkede, kaç ofisle faaliyet gösteriyordunuz? Günümüze durumuna dair bir bilginiz var mı?
9. Türkiye'deki ana merkez dışında bölgeler temelinde belirlediğiniz merkez/merkezler var mıydı?
10. Kurumun hedefleri ve faaliyetleri bakımından, düşünüldüğünde kuruluşundan günümüze milat olarak gösterebileceğiniz farklılaşan dönemler var mıdır? Varsa bilgi verebilir misiniz?
11. Ülkeler bazında kurum sayınız da meydana gelen büyüme yıllar içerisinde peyderpey kademeli olarak mı, yoksa belli bir dönemde birden mi gerçekleşti?
12. Faaliyet göstereceğiniz ülkeyi/ülkeleri hangi kriterlere göre seçiyorsunuz?
13. Organize olacağınız ülkelerin belirlenmesinde Dış İşleri Bakanlığının bir etkisi var mıydı? Kurumda aktif olduğunuz dönemde kurumun doğrudan ve/veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu bir bakanlık var mıydı?
14. Kurumlarınızın bulunduğu ülkelerde nasıl organize oluyorsunuz? (Politik ve yasal prosedür yönü vb.).
15. Kurumlarınız bağımsız olarak mı, yoksa farklı kurumların bünyelerinde mi kuruluyor?
16. İlgili ülkelerde teşkilatınızı oluştururken merkez ve taşra birimlerini şehirlere/bölgelere göre dağılımını hangi kriterlere göre yapıyorsunuz?
17. Kuruluşundan günümüze faaliyet çeşitliliği ve kurum sayılarındaki artışların yıllara göre farklılaşmasında etkili olan unsurlar nelerdir? Buna dair bilgi verebilir misiniz?
18. Kurumun yıllar bazında amaç ve vizyonundaki değişimlerinin Türk dış politikasıyla bir ilişkisi var mıdır?
19. Faaliyette bulunduğunuz ülkelerdeki Türkiye'nin diplomatik birimleriyle (Büyükelçilikler gibi) faaliyetler temelinde koordinasyonunuz var mı?

20. Faaliyette bulunduğunuz ülkeler temelinde düşünüldüğünde Türkiye dış politikası açısından kurumunuzun öncü bir role sahip olduğu söylenebilir mi? (Ülkeler arası sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi vb. alanlarda protokollerin sağlanması, ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesinde bir rolünün olup olmadığı vb. gibi).
21. Kurumlarınızın bulunduğu ülkelerde nasıl organize oluyordunuz? (Politik ve yasal prosedür yönü vb.).
22. YEE'nin bir vakıf olarak kurulmasının yurtdışında etkinlik gerçekleştirebilmesinde kolaylık sağlamasıyla bir ilgisi var mıdır? Kurumun yapısı ile faaliyetleri arasında ilişki var mıdır?
23. Bu ülkelerle, kurum etkinliklerine yönelik yapılan protokoller, ülkeler arası siyasi ilişkilerden etkileniyor muydu? Etkileniyorsa bunun boyutu ne düzeydeydi. (Etkinliklerinize kısıtlama getirilmesi, kurumun kapatılması vb. gibi).
24. Kurum binalarınızın yer seçiminde hangi kriterleri göz önünde bulunduruyordunuz? (Erişilebilirlik, Güvenlik, Görünürlük, Büyüklük, Sosyal Etkinliklere uygunluk?)
25. Lübnan, Kazakistan, Bosna-Hersek öncelikli olmak üzere, faaliyet gösterdiğiniz şehirlerde yerel yönetimlerle ilişkileriniz nasıldı her hangi bir sorun yaşıyor muydunuz?
26. Bosna-Hersek, Kazakistan, Lübnan öncelikli olmak üzere, faaliyet gösterdiğiniz ülkelerde kurumun varlığına yönelik provoke edici, dışlayıcı herhangi bir şeye maruz kaldınız mı?
27. Etkinlikte bulunduğunuz ülkelerde (Bosna-Hersek, Kazakistan, Lübnan) sizinle benzer faaliyetler gösteren başka ülkelere ait kurumlar var mıydı? Bunlarla herhangi bir sorun yaşıyor muydunuz?
28. **Başka ülkelere ait kurumlarla** aranızda bir rekabet var mıydı? Varsa nedeni ve bunun düzeyi?
29. Gerek başlangıçta gerekse sonrasında **diğer ülkelerin kurumlarına** uygulanan prosedürle size uygulanan prosedür aynı mıydı? Değilse sizce neden?
30. Etkinlikte bulunduğunuz ülkelerin ve bu ülkelerde yaptığınız faaliyetlerin önceleme durumu neye göre belirleniyordu? Bundaki karar mercii neresiydi?
31. Kurum olarak gerçekleştirdiğiniz faaliyetlerin türünü nasıl belirliyordunuz? Bu faaliyetlerin türüne dair bir sınırlamanız var mıydı?
32. Kurum olarak faaliyet gerçekleştirdiğiniz ülkeler için vurgulanan **Türkiye'nin dost, kardeş ve akraba ülke** ayırdı nasıl yapılmaktaydı? Bu ayrımda temel alınan kriterler (inançsal, kültürel, dil vb. özellikler gibi) nelerdir? Bu tarz bir ayrımın yaptığınız faaliyetlerin ülkeler temelinde farklılaşmasına bir etkisi var mıydı?
33. İnançsal, kültürel, dil vb. özellikler dışında **politik, stratejik birlikteliğin ya da ortaklığın dost, kardeş ve akraba ülkeler kriterleri** arasında yeri var mı?
34. Kurumlarınızın bulunduğu ülkelerdeki **kültürel miras ve/veya diğer kültürel faaliyetlere ilişkin eğitim ve etkinlikleri** yapmanız için **bu ülkelerden mi talep geliyor** yoksa siz mi gerçekleştirmeye gönüllü oluyordunuz?
35. Kurumun bünyesinde yapılan etkinliklere (Dil eğitimi, Türkoloji bölümleri, sanatsal ve sportif faaliyetler vb.) iştirak serbest miydi? Değilse kimlerle sınırlıydı? Kişiler temelinde katılım ve seçilim kriterleri var mıydı?
36. Türkoloji bölümlerine ilgi var mıydı? Bunu neye bağlıyorsunuz?
37. Bu bölümleri tercih eden kişilere Türkiye'de iş bulma veya Türkiye' de yaşama olanağı gibi herhangi bir imkân sağlanıyor muydu?
38. Türkoloji bölümlerindeki öğrencilerinizle mezuniyetlerinden sonra irtibatınız oluyor muydu /neler yaptıklarını takip ediyor muydunuz? Evet, ise hangi konularda? (mesleki açıdan, nerede çalıştıkları, yaptıkları etkinlikler vb. gibi)?
39. Kurumlarınızın bulunduğu ülkelerdeki kültürel miras unsurlarına yönelik etkinlikler yapmanız için bu ülkelerden mi talep geliyordu yoksa siz mi gerçekleştirmeye gönüllü oluyordunuz?
40. Kültürel miras unsurlarına yönelik yaptığınız faaliyetlerin UNESCO faaliyetleriyle benzeşen ve farklılaşan yönleri var mıdır? (Yetkinlik, bilimsel boyut, hukuki prosedür, korumaya ve sürdürülmeye yönelik vb.). Buna yönelik bir bilim danışma kurulunuz var mıydı? Varsa burada görev yapanların yetkinlik ve yetki derecesi ne düzeydeydi?
41. Tüm faaliyetleriniz göz önünde bulundurulduğunda kurumsal motivasyonunuzu sağlayan temel unsur ve/veya nihai hedefiniz neydi?

42. Temel insani ilkeler açısından düşünüldüğünde YEE' yle özdeşleştirilebilecek ilkelerden söz edilebilir mi?
43. Bunlar dışında sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

TİKA ve YEE KURUMLARININ ETKİNLİKLERİNE İŞTİRAK ETMİŞ OLAN ŞAHISLARLA YAPILACAK MÜLAKATLARA İLİŞKİN SORULAR

GÖRÜŞME FORMU

Merhaba;

Bu görüşme formu **TİKA ve YEE'nin kurumsal yapısını, faaliyetlerini ve bu faaliyetlere iştirak eden şahısların görüşlerini** tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Görüşlerinize dayalı oluşacak veriler çalışmamız için büyük bir önem teşkil etmekte olup, bu veri ve bilgiler yalnızca **"TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslam Kültür Bölgelerinin Oluşumu ve Mevcut Bölgelerin Pekiştirilmesi" ni temel alan** Doktora Tezinin hazırlanması için kullanılacaktır.

Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Mürşide Coşkun

Yaş:
Doğum Yeri:
Yaşadığı Yer:
Cinsiyet:
Eğitim durumu:
Mesleği/nerede çalıştığı:

TİKA ve YEE'nin Kurumsal Yapısı, Faaliyetleri ve Bu Kurumların Faaliyetlerine İştirak Eden Bireylerin Türkiye Algılarını Belirlemeye Yönelik Sorular

A.TİKA'nın ve YEE'nin Faaliyetlerine İştirak Eden Bireylerin Türkiye ve Kurumlara Dair Algılarının Tespiti

A1a.Türkoloji Öğrencilerinin Türkiye ve TİKA/YEE' ye İlişkin Algılarını Belirleme Soruları

1. TİKA/YEE denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız?
2. Türkiye denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız?
3. Türkoloji Bölümünü seçmeye nasıl ve neden karar verdiniz? Sizce bunun size sağlayacağı fayda nedir?
4. Bu bölümü okumayı ve/veya Türkçe kurslarına katılmayı tavsiye ettiğiniz birileri oldu mu?
5. Türkoloji dışında söz konusu kurumların (YEE/TİKA) herhangi bir etkinliğine katıldınız mı? Evet, ise; Nasıl bir etkinliğe katıldınız? Ne zaman?
6. Bu kurumla (TİKA veya YEE) tanışmadan ve bu bölüme başlamadan önce Türkiye hakkında bilgi sahibi miydiniz?
7. Bu etkinliklere iştirakınızın Türkiye hakkındaki düşüncelerinize olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisi oldu mu?
8. Kültürel açıdan Türkiye'yi kendinize yakın buluyor musunuz?
9. Türkiye'ye hiç gittiniz mi? Eğer evet ise, Ne amaçla? Bunda TİKA ve/veya YEE' nin etkileri ya/ya da katkısı oldu mu?
10. **Gittiyse,** Türkiye sizce nasıl bir yer? İmkânınız olsa orada yaşamak ister misiniz? Neden? **Gitmediyse,** Türkiye'ye gitmek ister misiniz? Türkiye'de özellikle gezip görmeyi istediğiniz bir yer var mı?
11. Sizce bu kurumlar (YEE/TİKA) Türkiye'yi yeterince iyi temsil edebiliyor mu?
12. Sizce bu kurumların (YEE/TİKA) ülkenizdeki yer seçimi onların tanıtımı, erişimi vb. açısından uygun mudur? Değilse sizce yer seçimleri nasıl olmalıydı?
13. Burada başka ülkelere ait benzer kurslar ve/veya etkinlikler var mı? Bu ülkelerin ve kurumlarının isimlerini söyleyebilir misiniz? Bunlara katıldınız mı? Bunlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip misiniz?
14. Size göre bu tarz kurumların ve faaliyetlerinin ülkenizin kültürel değerlerine herhangi bir katkıları var mıdır?
15. Kurumun (TİKA/YEE) buradaki varlığı, faaliyetleri size güven veriyor mu? Size Türkiye'nin varlığını hissettiriyor mu? Bundan memnun musunuz?
16. Kimlik ya da kültürel aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
17. Bunların dışında eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?

A1b. Türkoloji Öğrencilerinin TİKA ve YEE'nin Kültürel Miras Unsurlarını Koruma ve Yaşatma Faaliyetlerine İlişkin Algılarını Belirlemeye Yönelik Sorular
1. TİKA ve YEE'nin ülkenizde gerçekleştirdiği faaliyetler nelerdir? Bunların türlerine ilişkin bir bilgiye sahip misiniz?
2. Yapılan etkinlikleri (kültürel miras unsurlarına vd.) yeterli buluyor musunuz?
3. Kültürel miras unsurlarına ilişkin yapılan çalışmalar (restorasyon, rekonstriksiyon vb.) hakkında bilginiz var mı? En az birisini örnek verebilir misiniz?
4. TİKA'nın restore ettiği yapıların siz ve ülkeniz için önemi nedir?
5. Kimlik ya da kültürel aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
6. Bunlar dışında sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

GÖRÜŞME FORMU Merhaba; Bu görüşme formu **TİKA ve YEE'nin kurumsal yapısını, faaliyetlerini ve bu faaliyetlere iştirak eden şahısların görüşlerini** tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Görüşlerinize dayalı oluşacak veriler çalışmamız için büyük bir önem teşkil etmekte olup, bu veri ve bilgiler yalnızca **"TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslam Kültür Bölgelerinin Oluşumu ve Mevcut Bölgelerin Pekiştirilmesi" ni temel alan** Doktora Tezinin hazırlanması için kullanılacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz. Mürşide Coşkun **Yaş:** **Doğum Yeri:** **Yaşadığı Yer:** **Cinsiyet:** **Eğitim durumu:** **Mesleği/nerede çalıştığı:**
TİKA ve YEE'nin Kurumsal Yapısı, Faaliyetleri ve Bu Kurumların Faaliyetlerine İştirak Eden Bireylerin Türkiye Algılarını Belirlemeye Yönelik Sorular
A.TİKA'nın ve YEE'nin Faaliyetlerine İştirak Eden Bireylerin Türkiye ve Kurumlara Dair Algılarının Tespiti **A2a. Türkçe Kurslarına Katılan Öğrencilerin Türkiye ve TİKA/YEE' ye İlişkin Algılarını Belirleme Soruları**
1. TİKA/YEE denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız?
2. Türkiye denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız?
3. YEE' nin dil kurslarına katılmaya nasıl karar verdiniz? Neden Türkçe öğrenmeyi tercih ettiniz?
4. Türkçe öğrenmeleri için YEE kurslarını tavsiye ettiğiniz birileri oldu mu?
5. Dil kursları dışında söz konusu kurumların (YEE/TİKA) herhangi bir etkinliğine katıldınız mı? Evet, ise; Nasıl bir etkinliğe katıldınız? Ne zaman?
6. Bu kurumla (TİKA veya YEE) tanışmadan ve dil kurslarına katılmadan önce Türkiye hakkında bilgi sahibi miydiniz?
7. Bu etkinliklerine iştirakınızın Türkiye hakkındaki düşüncelerinize herhangi bir etkisi oldu mu?
8. Kültürel açıdan Türkiye'yi kendinize yakın buluyor musunuz?
9. Türkiye'ye hiç gittiniz mi? Eğer evet ise, Ne amaçla? Bunda TİKA ve/veya YEE' nin etkileri ya/ya da katkısı oldu mu?
10. **Gittiyse,** Türkiye sizce nasıl bir yer? İmkânınız olsa orada yaşamak ister misiniz? Neden?
Gitmediyse, Türkiye'ye gitmek ister misiniz? Türkiye'de özellikle gezip görmeyi istediğiniz bir yer var mı?
11. Sizce bu kurumlar (YEE/TİKA) Türkiye'yi yeterince iyi temsil edebiliyor mu?
12. Sizce bu kurumlar (YEE/TİKA), kendilerinin tanıtımı, erişim kolaylığı vb. açısından ülkenizde uygun bir yer seçimi yapabilmiş midir? Değilse sizce yer seçimleri nasıl olmalıydı?
13. Burada başka ülkelere ait benzer kurslar ve/veya etkinlikler var mı? Bu ülkelerin ve kurumlarının isimlerini söyleyebilir misiniz? Bunlara katıldınız mı? Bunlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip misiniz?

14. Size göre bu tarz kurumların ve faaliyetlerinin ülkenizin kültürel değerlerine herhangi bir katkıları var mıdır?
15. Kurumun (TİKA/YEE) buradaki varlığı, faaliyetleri size güven veriyor mu? Size Türkiye'nin varlığını hissettiriyor mu? Bundan memnun musunuz?
16. Kimlik ya da kültürel aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
17. Bunların dışında eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?
A2b. Türkçe Kurslara Katılan Öğrencilerin, TİKA ve YEE'nin Kültürel Miras Unsurlarıyla İlgili Faaliyetlerine Dair Algılarını Belirleme Soruları 1. TİKA ve YEE'nin ülkenizde gerçekleştirdiği faaliyetler nelerdir? Bunların türlerine ilişkin bilgi sahibi misiniz?
2. Yapılan etkinlikleri (kültürel miras unsurlarına dair vd.) yeterli buluyor musunuz?
3. Kültürel miras unsurlarına ilişkin yapılan çalışmalar (restorasyon, rekonstriksiyon vb.) hakkında bilginiz var mı? En az birisini örnek verebilir misiniz?
4. TİKA'nın restore ettiği yapıların siz ve ülkeniz için önemi nedir?
5. Kimlik ya da kültürel aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
6. Bunlar dışında sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

BU İKİ KURUMDAN BAĞIMSIZ OLARAK TÜRKİYE'YE GELMİŞ ŞAHISLARLA YAPILACAK MÜLAKATLARA İLİŞKİN SORULAR **GÖRÜŞME FORMU** Merhaba; Bu görüşme formu **TİKA ve YEE'den bağımsız olarak Türkiye'ye gelen şahısların Türkiye algılarını** tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Görüşlerinize dayalı oluşacak veriler çalışmamız için büyük bir önem teşkil etmekte olup, bu veri ve bilgiler yalnızca **"TİKA ve YEE faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslam Kültür Bölgelerinin Oluşumu ve Mevcut Bölgelerin Pekiştirilmesi" ni temel alan** Doktora Tezinin hazırlanması için kullanılacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz. Mürşide Coşkun **Yaş:** **Doğum Yeri:** **Yaşadığı Yer:** **Cinsiyet:** **Eğitim durumu:** **Mesleği/nerede çalıştığı:** **TİKA ve YEE'den bağımsız olarak Türkiye'ye gelen şahısların Türkiye ve TİKA/YEE' ye İlişkin Algılarını Belirleme Soruları**
1. Türkiye denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız?
2. Kimlik ya da kültürel aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
3. Kültürel açıdan Türkiye'yi kendinize yakın buluyor musunuz?
4. Türkiye'de okumaya ve/veya Türkiye'ye gelmeye neden ve nasıl karar verdiniz? Size herhangi bir fayda bir fayda sağlayacağını düşünüyor musunuz?
5. Türkiye'nin ülkenizde yaptıkları faaliyetlerden haberiniz var mı? İlk olarak ne zaman ve nasıl duydunuz?
6. Türkiye'nin ülkenizdeki varlığından memnun musunuz? Faaliyetleri size güven veriyor mu?
7. TİKA/YEE isimlerini daha önce duydunuz mu? Duymuşsa bunlarla ilgili aklınıza ilk olarak ne geliyor? Kısaca nasıl tanımlarsınız? Bu kurumların ülkenizde yaptıkları faaliyetlerden haberiniz var mı? İlk olarak ne zaman ve nasıl duydunuz?
Bu iki kurumun varlığından Haberdar ise;
8. Sizce bu kurumlar (YEE/TİKA) Türkiye'yi yeterince iyi temsil edebiliyor mu?
9. Sizce bu kurumlar (YEE/TİKA), kendilerinin tanıtımı, erişim kolaylığı vb. açısından ülkenizde uygun bir yer seçimi yapabilmiş midir? Değilse sizce yer seçimleri nasıl olmalıydı?

10. Ülkenizde başka ülkelere ait benzer kurslar ve/veya etkinlikleri var mı? Bu ülkelerin ve kurumlarının isimlerini söyleyebilir misiniz? Bunlara katıldınız mı? Bunlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip misiniz?
11. Size göre bu tarz kurumların ve faaliyetlerinin ülkenizin kültürel değerlerine herhangi bir katkıları var mıdır?
12. Kurumun (TİKA/YEE) ülkenizdeki varlığı, faaliyetleri size güven veriyor mu? Size Türkiye'nin varlığını hissettiriyor mu? Bundan memnun musunuz?
13. Bunların dışında eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?
TİKA ve YEE'den bağımsız olarak Türkiye'ye gelen şahısların Kültürel Miras Unsurlarıyla İlgili Faaliyetlere Dair Algılarını Belirleme Soruları; 1. Türkiye'nin ülkenizde gerçekleştirdiği faaliyetler nelerdir? Bunların türlerine ilişkin bilgi sahibi misiniz? TİKA ve YEE'nin bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde bir rollerinin olup olmadığı hakkında bir bilginiz var mı?
2. Yapılan etkinlikleri (kültürel miras unsurlarına dair vd.) yeterli buluyor musunuz?
3. Kültürel miras unsurlarına ilişkin yapılan çalışmalar (restorasyon, rekonstriksiyon vb.) hakkında bilginiz var mı? En az birisini örnek verebilir misiniz?
4. Türkiye'nin restore ettiği yapıların siz ve ülkeniz için önemi nedir?
6. Bunlar dışında sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Mürşide	Coşkun
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	
Katıldığı Eğitim, Proje ve Toplantılar:	- MAXQDA 2024 Türkçe Yaz Okulu çevirimiçi eğitim semineri: Katılım Sertifikası 1 Ağustos- 6 Eylül 2024 - Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) (Araştırmacı) - TÜBİTAK 2237-A Coğrafya Alanında Lisansüstü Öğrencilere Yönelik Akademik Yayın Kültürünün Geliştirilmesi, Eğitimi. 19-20 Şubat 2024 - Marmara Üniversitesi Aralık Ayı Seminerleri Yerel Yönetimler Göç ve Uyum Serisi (9 Aralık 2021) (Davetli Konuşmacı) - 30 Haziran 2021 tarihinde Prof. Dr. Şener Büyük Öztürk tarafından gerçekleştirilen "Nicel Araştırma Yöntemleri: Deneysel Desenler" konulu SOBIAD Akademi Webinar Serisi - Konrad-Adenauer-Stiftung Türkiye ve Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi – TAGU'nun ortaklığı ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin ev sahipliğiyle 19 - 23 Ekim 2020 tarihleri arasında düzenlenen Online Göç Sertifika Programı. - Ulusal, Bilim Tesvik Ödülü, Nusaybin de Kutsal Bir Mekân Pir Hatip Ziyareti, Ödül Alınan Kurum: Iktisadi Kalkınma ve Sosyal Arastırmalar Dernegi. TÜRKIYE - Mustafa Kemal Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi/ Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifikası	
Yayınlar	**Makaleler** 1. Çetin, B. & Coşkun, M. (2024). Post Yapısalcı Eleştirel Yaklaşımla, Yeni Avrasyacı Rus Jeopolitiğinin Coğrafi ve Jeokültürel Temsilleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1415-1439. 2. Coşkun, M. & Çetin, B. (2024). Siyasi Coğrafyada, Küresel İlişkilerin Mekânsal Katalizörü mü Yoksa Teritoryal Alternatifi mi Tartışmasının Odağı Olarak 'Yeni Bölgecilik'. *Coğrafi Bilimler Dergisi* , vol.22, no.1, 208-241. 3. Coşkun, M. & Çetin, B. (2022). Özbek Asıllı Afgan Göçmen Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Mekân Kullanımı ve Kültürel Adaptasyon Sorunları: Ovakent Örneği (Hatay). *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , vol.19, no.49, 386-410. 4. Çetin, B. & Coşkun, M. (2020). Hatay'a Yönelik İskânlarda (1960-2007) Göç Yönetiminde Yaşanan Yetersizliklerin Kültürel Adaptasyon ve Mekân Aidiyetine Etkileri. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* , vol.15, no.1, 103-118. 5. Çetin, B. & Coşkun, M. (2020). Kültürel Miras Unsuru Olan Aba Güreşine Yönelik Şekilsel ve İşlevsel Kültür Bölgesi Belirleme Denemesi. (Hatay). *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi* , vol.40, no.1, 65-82. 6. Çetin, B., Şahin, K. & Coşkun M. (2017). Disiplinlerarası Yaklaşımla Bir Kutsal Mekanın Oluşumu, Peyzajı ve Fonksiyonel Özellikleri: Pir Hatip Ziyareti (Nusaybin). *Turkish Studies* , vol.12, no.21, 179-206. **Bildiri** 1. Coşkun, M. & Çetin, B. (2023). The New Regionalism As A Spatial Reflection Or Territorial Alternative Of Global Relations In Political Geography . 3. Uluslararası Coğrafya Kongresi, İstanbul, Turkey. 2. Coşkun, M. & Çetin, B. (2021). The Relationship Between Cultural Adaptation Problems and Spatial Utilization of Afghan Immigrant Women of Uzbek Origin: The Example of Ovakent (Hatay) . International Migration Researches Congress (ICOMIR 2021 (pp.45). Ankara, Turkey 3. Coşkun, M. & Çetin, B. *Türkiye'deki İç Göç Sorunsalında Yönetimsizlik Problemi: Hatay Örneği (Amik Ovası ve Çevresi).* II. UluslararasıCoğrafya Eğitimi Kongresi (UCEK-2019). 4. Coşkun M. Şahin K. & Çetin B. *Nusaybin de Kutsal Bir Mekân Pir Hatip Ziyareti*, Adriyatikten Çine 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi/3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, 27- 30 Ekim, (52 – 52).	
Tarih:	**2025**	
Adı **Soyadı**	**Mürşide Coşkun**	